

Aune Flinck ja Juhani Iivari

Lähisuhdeväkivalta sovittelussa

Tutkimus- ja kehittämishankkeen realistinen arviointi

5/2004

Julkaisua voi tilata maksutta osoitteesta:
STAKES
Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus
FinSoc/Hilkka Nyström
PL 220, 00531 HELSINKI

Puhelin: (09) 39671 ja 3967 2313
Faksi: (09) 3967 2278
Sähköposti: hilkka.nystrom@stakes.fi

© Stakes 2004

TIIVISTELMÄ

Aune Flinck ja Juhani Iivari: *Lähisuhdeväkivalta sovittelussa. Tutkimus- ja kehittämishankkeen realistinen arviointi.* Stakes, FinSoc Arviointiraportteja 5/2004. Helsinki 2004. ISBN 951-33-1748-X. ISSN 1458-1833.

Tämän arviointitutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, milloin, kenelle ja missä olosuhteissa sovittelu toimii interventiona lähisuhdeväkivaltatapauksissa. Arviointitutkimus liittyi yhteistyössä neljällä kokeilupaikkakunnalla toteutettuun tutkimus- ja kehittämishankkeeseen. Tutkimuksessa yhdistyvät prosessi-, vaikuttavuus- ja kokonaisarviointi. Hankkeen tavoitteena oli kehittää lähisuhdeväkivallan sovittelusta ”katsastusasema”, jossa selvitetään tapauksen väkivaltahistoria ja pyritään etsimään osapuolten kanssa yhdessä väkivallan katkaiseva ja sen lopettava menetelmä.

Arviointitutkimus toteutettiin monimetodisesti realistisen arviointitutkimuksen kehyksessä.

Aineisto koottiin haastattelemalla kaksivaiheisesti 28 lähisuhdeväkivallan osapuolta ja 16 sovittelijaa. Lisäksi haastateltiin kokeilupaikkakuntien sovittelutoimistojen vastaavat työntekijät (5) ja hankkeen projektisuunnittelijat (2). Tiedonkeruu toteutui väljin teemoin tehdyillä teema-haastatteluilla. Lisäksi koottiin dokumentti- ja havainnointiaineisto kuudesta lähisuhdeväkivallan sovittelijoiden koulutusviikonlopusta ja sovittelijoiden tekemät kirjalliset kuvaukset 32 sovitteluistunnosta. Edellisten lisäksi koottiin kvantitatiivinen aineisto 416:sta kokeilupaikkakuntien lähisuhdeväkivallan sovitteludokumenteista, syyttäjiltä kootuista tiedoista ja yhdentoista käräjäoikeuden istunnon kertomuksista.

Tulosten mukaan lähisuhdeväkivallan sovittelun kriteereitä ei voida etukäteen asettaa rikoslajin tai väkivallan vakavuuden perusteella. Sovittelun soveltuvuus ja mahdollinen hyöty tulee arvioida tapauskohtaisesti asian edetessä asianomistajaan ja rikoksesta epäiltyyn sekä olosuhteisiin liittyvien arviointikriteerien perusteella. Sovittelun tulee olla vapaaehtoista ja luottamuksellista. Erityinen huomio kiinnitetään oikeusturvan toteutumiseen, asianomistajan voimavaroihin, tekijän motiiveihin ja osapuolten halukkuuteen kohdata toisensa, neuvotella ja etsiä yhdessä ja arvioida jatkotoimenpiteitä, joista osapuolet hyötyvät eniten. Sovittelijan rooli ja asiantuntijuus neuvottelun mahdollistajana ja puolueettomana ulkopuolisena korostuvat.

Tilastoaineiston perusteella nähtiin, että syyttäjät lähettivät lähisuhdeväkivaltajuttuja sovitteluun eri perustein; osassa tutkimuskuntia noudatettiin erityisen tiukasti valtakunnansyyttäjän ohjetta, jonka mukaan sovitteluun sopivat lähinnä asianomistajarikokset ja niitä lähellä olevat, lievemmat virallisen syytteen alaiset rikokset. Vakavia lähisuhdeväkivaltarikoksia lähetetään sovitteluun äärimmäisen harvoin. Tutkimus osoittaa myös, että sovittelussa olleiden tapauksien tuomioistuinkäsittelyissä sovittelua ei noteerattu millään tavalla puolessa tapauksista. Puolessa tapauksista sovittelu mainittiin tuomiolauselmassa rangaistusta lieventävänä tai rangaistukseen tuomitsematta jättämisen perusteena.

Tutkimustulosten perusteella voidaan esittää, että lähisuhdeväkivallan sovittelulla on mahdollisuuksia osapuolten väkivaltaongelman ratkai-

suojen käynnistäjänä ja selviytymisen tukemisessa. Sovittelumenettely vaatii kehittämistä ja erityisosaamista. Raportissa tehdään toimenpideehdotuksia lähisuhdeväkivallan sovittelijoiden koulutuksen ja sovittelun palvelujärjestelmän kehittämiseksi. Tutkimustulosten ja hankkeessa saatujen kokemusten perusteella esitetään erikseen liitteessä 11 lähisuhdeväkivallan sovittelun hyvän käytännön malli.

Avainsanat: perheväkivalta, parisuhdeväkivalta, lähisuhdeväkivalta, restoratiivinen oikeus, lähisuhdeväkivallan sovittelu, arviointitutkimus, realistinen arviointi

SAMMANDRAG

Aune Flinck och Juhani Iivari: *Lähisuhdeväkivalta sovittelussa. Tutkimus- ja kehittämishankkeen realistinen arviointi.* [Medling vid våld i nära relationer. Realistisk utvärdering av ett forsknings- och utvecklingsprojekt.] Stakes, FinSoc Arviointiraportteja 5/2004. Helsingfors 2004. ISBN 951-33-1748-X. ISSN 1458-1833.

Syftet med utvärderingsstudien var att utreda när, för vem och under vilka omständigheter medlingen fungerar som intervention vid fall av våld i nära relationer. Studien var relaterad till ett forsknings- och utvecklingsprojekt som genomfördes i samverkan mellan de fyra orter som deltog i experimentet. I studien tillämpades en kombination av processutvärdering, effektutvärdering och en övergripande utvärdering av helheten. Syftet med projektet var att göra medlingen vid våld i nära relationer till ett slags ”besiktningsstation” där bakgrunden till det aktuella fallet utreds, och där man tillsammans med parterna försöker finna en metod att bryta och stoppa våldet.

Studien genomfördes med hjälp av ett flertal olika metoder inom ramen för en realistisk utvärdering. Materialet insamlades genom intervjuer i två omgångar med 28 parter som antingen utövade eller utsatts för våld i en nära relation och med 16 medlare. Dessutom intervjuades de ansvariga anställda (5) på medlingsbyråerna på de orter som deltog i experimentet samt de personer som planerat projektet (2). Insamlingen av material genomfördes i form av temaintervjuer med tänjbara gränser för temana. Därutöver sammanställdes dels dokument- och åskådningsmaterialet från sex veckoslutskurser för personer verksamma som medlare vid våld i nära relationer, dels 32 medlingssamtal i form av referat, skrivna av medlarna själva. Utöver det ovannämnda underlaget sammanställdes kvantitativt material från de orter som deltog i undersökningen. Det bestod av 416 dokument om medling vid våld i nära relationer, fakta insamlade från åklagarna samt utsagorna från elva sammanträden i tingsrätten.

Resultaten visar att det inte vare sig på grundval av brottets art eller utgående från våldets svårighetsgrad är möjligt att på förhand sätta upp några kriterier för medlingen vid våld i nära relationer. Det gäller att medan ärendet fortskrider från fall till fall bedöma huruvida medling är en lämplig åtgärd och vilken nytta parterna eventuellt kan ha av medlingen. Bedömningskriterierna måste avpassas inte bara efter den målsägande och den för brott misstänkte utan också efter de aktuella förhållandena. Medlingen skall vara frivillig och konfidentiell. Särskild uppmärksamhet ägnas rättsskyddet, den målsägandes psykiska resurser, gärningsmannens motiv samt parternas villighet att möta varandra, överlägga och tillsammans finna och bedöma de fortsatta åtgärder som medför den största nyttan. Medlarens roll som opartisk utomstående och initiativtagare till överläggningarna poängteras, likaså hans expertis.

Det statistiska materialet visade att åklagarna hade olika motiveringar till att hänskjuta våldsfall i nära relationer till medling; i en del av de kommuner som deltog i undersökningen följde man särskilt strikt riksåklagarens föreskrift, enligt vilken de brott som lämpar sig för medling närmast är målsägandebrott och närbesläktade lindrigare brott som faller

under allmänt åtal. Det är ytterst sällan som allvarliga våldsbrott i nära relationer hänskjuts till medling. Det visade sig också, att domstolsbehandlingen av de fall där medling tillämpats i hälften av fallen inte på minsta sätt noterade denna medling. I den andra hälften av fallen nämndes medlingen i domslutet som motivering till ett lindrigare straff eller till domseftergift.

Utifrån resultaten av undersökningen kan man säga att medlingen vid våld i nära relationer har möjligheter att initiera lösningar till parternas våldsproblem och att stödja parterna i deras strävanden att komma till rätta. Medlingsförfarandet, som måste förbättras och finslipas, kräver dessutom särskild kompetens av medlarna. I rapporten ges förslag till åtgärder som går ut på att dels utveckla utbildningen av medlarna vid våld i nära relationer, dels bygga ut systemet för medlingstjänster. På basis av undersökningsresultaten och de erfarenheter man fått tack vare projektet föreslås separat i bilaga 11 en modell för god praxis kring medlingen vid våld i nära relationer.

Nyckelord: familjevåld, våld i parrelationer, våld i nära relationer, reparativ rättvisa, medling vid våld i nära relationer, utvärderingsstudie, realistisk utvärdering

ABSTRACT

Aune Flinck and Juhani Iivari: *Lähisuhdeväkivalta sovittelussa. Tutkimus- ja kehittämishankkeen realistinen arviointi* [Domestic violence in victim-offender-mediation. Realistic evaluation of a research and development project.] Stakes, Finnish Evaluation of Social Services – FinSoc Evaluation Reports 5/2004. Helsinki 2004. ISBN 951-33-1748-X. ISSN 1458-1833.

The purpose of this evaluation study was to determine when, for whom and in which circumstances victim-offender-mediation is a successful intervention in cases of domestic violence. The evaluation study pertains to a research and development project carried out in cooperation by four experimental municipalities. The study combined process evaluation, impact evaluation and comprehensive evaluation. The goal of the project was to develop an “inspection station” for victim-offender-mediation in domestic partner violence: a place where the history of violence in the particular case is established and work is done together with the parties concerned to find a method that will break the violence and bring it to an end.

The evaluation study was done within a multidisciplinary realistic evaluation frame. The material was collected by means of two-stage interviews of 28 parties to domestic violence and 16 mediators. The persons in charge of the mediation office in the experimental municipalities (5) and the project planners (2) were also interviewed. Data collection was performed by means of theme interviews conducted with loose themes. Further, documents and observation materials from six training weekends for domestic violence mediators and mediators’ written descriptions of 32 victim-offender-mediation sessions were gathered. In addition, quantitative data was collected from the mediation documents for 416 cases of domestic violence in the experimental municipalities, from data compiled by prosecutors, and from court records of eleven district court sessions.

According to the results, the criteria for victim-offender-mediation in domestic violence cannot be set in advance on the basis of the type of criminal offence or the severity of violence. Suitability for victim-offender-mediation and the benefit that may be gained should be evaluated case by case as the matter proceeds, on the basis of the evaluation criteria linked with the complainant, the person suspected of committing the offence, and the circumstances. Mediation should be voluntary and confidential. Special attention is paid to the implementation of legal protection, the complainant’s resources, the offender’s motives, and the parties’ willingness to face each other, to negotiate and together to seek and assess further measures that would be of the most benefit to the parties. The mediator’s role and expertise as the facilitator of negotiation and as a neutral outsider are highlighted.

On the basis of the statistical material it was seen that prosecutors referred cases involving domestic violence to victim-offender-mediation on different grounds. In some of the municipalities studied, the Prosecutor-General’s instructions – stating that mainly complainant offences and

milder related offences under public prosecution were suitable for mediation – were followed especially strictly. Serious offences involving domestic violence are referred to mediation extremely rarely. The study also showed that when cases that had undergone victim-offender-mediation were heard in court, in half of the cases the court hearing did not take mediation into account in any way at all. In half of the cases, mediation was mentioned in the court decision as grounds for alleviating the sentence or for waiving the sentence altogether.

On the basis of the research findings it can be said that victim-offender-mediation for domestic violence has potential as the spark for the parties to solve their violence-related problems and as support for coping. The victim-offender-mediation procedure requires development and special skill. The report suggests measures for the training of mediators for domestic violence and for the development of the mediation service system. On the basis of the research results and the experiences obtained during the project, a model for best practice in victim-offender-mediation for domestic violence is presented in Appendix 11.

Key words: domestic violence, violence in a couple relationship, intimate partner violence, restorative justice, victim-offender-mediation for intimate partner violence, evaluation research, realistic evaluation

SISÄLLYS

ALKUSANAT	15
I OSA	17
1 JOHDANTO	17
2 TUTKIMUS- JA KEHITTÄMISHANKE	19
2.1 Hankkeen tausta	19
2.1.1 Perhe- ja lähisuhdeväkivalta Suomessa	20
2.1.2 Lähisuhdeväkivallan sovitteluun liittyvä lainsäädäntö	21
2.1.3 Sovittelutoiminta Suomessa	23
2.2 Hankkeen organisoituminen	24
2.3 Toimijatahot ja vastuut	25
3 KEHITTÄMISHANKE	27
3.1 Kehittämishankkeen yleiset tavoitteet	27
3.2 Sovittelijoiden koulutuksen, työnohjauksen ja palauteryhmätoiminnan tavoitteet	28
3.3 Lähisuhdeväkivallan sovittelun kehittämistavoitteet	30
3.4 Verkostoyhteistyön kehittämistavoitteet	30
4 TUTKIMUSHANKE	31
4.1 Arviointitutkimus ja restoratiivinen oikeus	31
4.2 Restoratiivinen oikeus ja sovittelu	32
4.3 Tutkimuksen keskeiset käsitteet ja tutkimushypoteesin muodostaminen	34
4.3.1 Parisuhdeväkivalta, perheväkivalta ja lähisuhdeväkivalta	34
4.3.2 Väkivallan selitysmallit	35
4.3.3 Väkivallan vaikutukset	36
4.3.4 Lähisuhdeväkivallan osapuolten auttaminen	37
4.3.5 Yhteenveto tutkimuksen käsitteistä	38
4.3.6 Lähisuhdeväkivallan sovittelun kansainvälinen tutkimus	39
4.3.7 Tutkimushypoteesin muodostaminen	41
4.4 Realistinen arviointitutkimus	41
4.5 Arviointitutkimuksen yleiset tavoitteet	42
4.6 Prosessiarvioinnin tavoitteet ja -tutkimuskysymykset	42
4.7 Vaikuttavuusarvioinnin tavoitteet ja tutkimuskysymykset	43
4.8 Kokonaisarvioinnin tavoitteet ja tutkimuskysymykset	43
4.9 Tutkimuksen ulkoinen arviointi	44
4.10 Arviointitutkimuksen metodit, aineistot ja niiden analyysi	44
4.10.1 Kvantitatiiviset aineistot ja niiden analyysi	45

4.10.2	Kvalitatiiviset aineistot ja niiden analyysi	46
4.11	Tutkimuseettiset ja -poliittiset kysymykset	48
4.12	Tutkimuksen luotettavuuden tarkastelu	50
5	TUTKIMUS- JA KEHITTÄMISHANKKEEN KONTEKSTI JA ETENEMINEN	53
5.1	Tutkimus- ja kehittämishankkeen konteksti.....	53
5.1.1	Sovitteluun valikointi ja lähettäminen	53
5.1.2	Lähisuhdeväkivallan sovittelun mielipideilmasto	54
5.1.3	Sovittelun organisoituminen ja resurssit kokeilupaikkakunnilla	55
5.1.4	Lähisuhdeväkivallan sovittelutoiminta hankkeen alkaessa	56
5.1.5	Lähisuhdeväkivallan sovittelijat.....	57
5.2	Tutkimus- ja kehittämishankkeen vaiheittainen eteneminen.....	58
II	ARVIOINTI.....	59
6	TAPAUSTEN PROSESSOINTI SOVITTELUSSA, SYYTTÄ- JÄSSÄ JA TUOMIOISTUIMESSA.....	59
6.1	Aineiston kuvaus.....	59
6.2	Aineisto ja taustatekijät	59
6.3	Toimintapolitiikka.....	63
6.3.1	Tapausten sovitteluun saattamisen kesto	63
6.3.2	Tapauksen lähettäjä	63
6.3.3	Syyttäjän ratkaisut	65
6.3.4	Syyttäminen ilman sovitteluun lähettämistä	68
6.3.5	Tapausesimerkki syyttämättä jättämisestä.....	68
6.4	Sovitteluprosessi ja sopimuspolitiikka.....	70
6.5	Asianomistajan vaatimukset ja oikeuskäsittely	73
6.6	Sovittelun huomioon ottaminen tuomiolauselmassa	75
6.6.1	Sovittelu lievensi tuomiota	75
6.6.2	Jätetty rangaistukseen tuomitsematta sovittelun johdosta	76
6.6.3	Sovittelua ei ole otettu millään tavalla huomioon tuomiossa	77
6.7	Käräjäistuntojen kertomus.....	78
6.7.1	Tapauskuvaukset ja syyttäjän vaatimukset	78
6.7.2	Ilmapiiri pääkäsittelyssä	79
6.7.3	Tuomiot ja sovittelun vaikutukset rangaistusten mittaamiseen	79
6.7.4	Asianosainten kokemukset.....	81
6.7.5	Onko lähisuhdeväkivallan sovittelu suotavaa?.....	81
6.7.6	Vakaan tahdon pykälän merkitys	83
6.7.7	Suhtautuminen maallikkosovittelijoihin ja sovittelun kehittäminen.....	84
6.8	Yhteenveto ja tulosten tarkastelu.....	84

7	TAPAUSTEN PROSESSOINTI SOVITTELUSSA OSAPUOL- TEN KOKEMANA	87
7.1	Sovitteluun johtanut lähisuhdeväkivalta	87
7.1.1	Sovittelun osapuolet	87
7.1.2	Väkivallan kontekstit ja mekanismit	87
7.1.3	Väkivallan ainutkertaisuus tai uusiutuminen	93
7.1.4	Väkivallan ilmeneminen	94
7.2	Sovitteluprosessi	96
7.2.1	Sovittelualoite ja tieto sovittelusta	96
7.2.2	Sovittelumotiivit	96
7.2.3	Erillistapaamiset	100
7.2.4	Sovitteluistunnot	101
7.2.5	Osapuolten tunteet sovittelussa	103
7.2.6	Anteeksipyyttäminen ja pahoittelu sovittelussa	104
7.2.7	Sopimusten tekeminen	105
7.2.8	Oikeusturvan toteutuminen sovittelussa	106
7.2.9	Ohjaaminen palvelujärjestelmiin	109
7.3	Sopimusten seuranta ja täyttyminen	110
7.4	Suuntautuminen sovittelun jälkeen	110
7.5	Viranomaisten toiminta	111
7.6	Maallikkosovittelijat lähisuhdeväkivallan sovittelijoina	114
7.7	Sovitteluistuntojen kuvaukset	115
7.7.1	Sovittelun motiivit	115
7.7.2	Sovittelun kulku	115
7.7.3	Vapaaehtoisuus, vastuu ja sovittelun hyöty	116
7.8	Onnistuneen sovittelun mekanismit	116
7.8.1	Asianomistajien kokemuksia onnistuneesta sovittelusta	116
7.8.2	Rikoksesta epäiltyjen kokemuksia onnistuneesta sovittelusta	118
7.9	Epäonnistuneen sovittelun mekanismit	119
7.9.1	Asianomistajien kokemuksia epäonnistuneesta sovittelusta	119
7.9.2	Rikoksesta epäiltyjen kokemuksia epäonnistuneesta sovittelusta	120
7.10	Yhteenveto ja tulosten tarkastelu	123
8	KEHITTÄMISHANKKEEN PROSESSARVIOINTI	125
8.1	Sovittelijoiden kokemukset	125
8.1.1	Intensiivikoulutus	125
8.1.2	Työnohjaus ja palauteryhmätoiminta	126
8.1.3	Toimintamallin kehittäminen	126
8.1.4	Verkostoyhteistyön kehittäminen	128

8.2	Sovittelutoimistojen kokemukset	128
8.2.1	Intensiivikoulutus, työnohjaus ja palauteryhmätoiminta	128
8.2.2	Toimintamallin ja asiakasoppaan kehittäminen.....	129
8.2.3	Verkostoyhteistyö ja toimijatahojen välinen yhteistyö.....	130
8.3	Projektisuunnittelijoiden kokemukset.....	130
8.3.1	Intensiivikoulutus, työnohjaus ja palauteryhmätoiminta	130
8.3.2	Toimintamallin ja asiakasoppaan kehittäminen.....	131
8.3.3	Verkostoyhteistyö ja toimijatahojen välinen yhteistyö.....	133
8.4	Yhteenvedo ja tulosten tarkastelu.....	134
9	KEHITTÄMISHANKKEEN VAIKUTTAVUUSARVIOINTI.....	135
9.1	Sovittelun yksilölliset vaikutukset.....	135
9.1.1	Tunnevaikutukset	135
9.1.2	Käsitys itsestä ja toisesta	136
9.1.3	Korvaus, hyvitys, syyteharkinta ja tuomio	136
9.1.4	Selviytyminen ja tulevaisuuteen suuntautuminen.....	137
9.2	Sovittelun ihmissuhdevaikutukset.....	138
9.2.1	Vaikutukset lähisuhteeseen ja väkivaltaan	138
9.2.2	Vaikutukset muihin suhteisiin	140
9.3	Hankkeen vaikutukset lähisuhdeväkivallan sovitteluun.....	142
9.3.1	Sovittelijoiden näkemykset	142
9.3.2	Sovittelutoimistojen näkemykset.....	143
9.3.3	Projektisuunnittelijoiden näkemykset.....	144
9.4	Hankkeen vaikutukset sovittelijoiden osaamisvaatimuksiin	144
9.4.1	Sovittelijoiden näkemykset	145
9.4.2	Sovittelutoimistojen ja projektisuunnittelijoiden näkemykset.....	145
III	KOKONAISARVIOINTI.....	147
10	MIKÄ TOIMII, KENELLE JA MISSÄ OLOSUHTEISSA?	147
10.1	Lähisuhdeväkivallan sovittelu katsastusasemaksi.....	147
10.2	Erillistapaamisten merkitys.....	148
10.3	Sovittelusopimusten merkitys syyteharkinnassa ja rangaistuksen mittaamisessa	149
10.4	Hankkeen sosiaaliset ja juridiset ulottuvuudet	150
10.5	Sovittelun palvelujärjestelmän kehittäminen	152
10.6	Lähisuhdeväkivallan sovittelijoiden koulutuksen kehittäminen	152
10.7	Lähisuhdeväkivallan sovittelupalveluiden organisoiminen	153
10.8	Mielipideilmaston asettamat ehdot	153
10.9	Yhteistyökumppaneiden asettamat ehdot	154
10.10	Sovittelijoiden koulutuksessa ja sovittelun kehittämistyössä ilmenneet ehdot.....	155

10.11 Hankkeen odottamattomat tulokset.....	155
10.12 Erityisosaamisen vaatimus.....	156
LÄHTEET	157

KUVIOLUETTELO

Kuvio 1.	Realistinen arviointi lähisuhdeväkivallan sovittelun tutkimuksessa.....	44
Kuvio 2.	Lähisuhdeväkivalta-aineiston lähde (N=416).....	60
Kuvio 3.	Kokeilukuntien sovittelutapausten prosenttiosuudet lähisuhdeväkivaltatapauksista ennen kokeilua ja kokeilun aikana (N=416)	60
Kuvio 4.	Osapuolten suhde (N=413)	61
Kuvio 5.	Asianomistajan ja rikoksesta epäillyn suhde rikoslajin mukaisissa ryhmissä (N=371).....	62
Kuvio 6.	Lähisuhdeväkivaltatapaukset päärikoksen mukaan (N=185)	62
Kuvio 7.	Tapausten sovitteluun lähettäjä (N=242)	64
Kuvio 8.	Tapausten sovitteluun lähettäjä rikostyyppin mukaan (N= 242)	64
Kuvio 9.	Syyttäjän ratkaisut (n=312).....	65
Kuvio 10.	Syyttäjän perustelut ratkaisulle (N=261)	67
Kuvio 11.	Osapuolten tapaamisen järjestäminen (N=195)	70
Kuvio 12.	Tapaamisen järjestely väkivaltarikoksissa (N=195)	71
Kuvio 13.	Sopimusten syntyminen väkivaltarikoksissa (N=204).....	71
Kuvio 14.	Sovitteluun osallistuneiden asianomistajien vaatimus väkivaltarikoksissa (N=129).....	73
Kuvio 15.	Korvausvaatimusten määrä osapuolten suhteen mukaan (N=40)	74
Kuvio 16.	Sovittelun huomioon ottaminen tuomiolauselmassa (N=19).....	75

TAULUKOT

Taulukko 1.	Poliisin tietoon tulleet pahoinpitelyrikokset ja prosenttiset muutokset edellisvuodesta vv. 1993-2003.....	21
Taulukko 2.	Tutkimuksen kvantitatiiviset aineistot	45
Taulukko 3.	Tutkimuksen kvalitatiiviset aineistot	47
Taulukko 4.	Sovittelun organisoituminen ja resurssit kokeilupaikkakunnilla hankkeen alkaessa.....	56
Taulukko 5.	Tutkimus- ja kehittämishankkeen vaiheittainen eteneminen	58
Taulukko 6.	Sopimusten kohteiden prosenttiosuudet sopimuskannasta	72
Taulukko 7.	Käräjäoikeudessa seurattujen lähisuhdeväkivaltajuttujen kuvaukset	78
Taulukko 8.	Lähisuhdeväkivaltatapauksen rikoslaji, asema rikoksessa sukupuolen mukaan ja suhde toiseen osapuoleen väkivallan tapahtumahetkellä.	88
Taulukko 9.	Osapuolten kokemat lähisuhdeväkivallan muodot	95
Taulukko 10.	Onnistuneen ja epäonnistuneen sovittelun olosuhteet ja mekanismit.....	122
Taulukko 11.	Lähisuhteiden muuttuminen.....	138
Taulukko 12.	Sovittelun myönteiseksi koettuja vaikutuksia.....	141
Taulukko 13.	Sovittelun kielteiseksi koettuja vaikutuksia.....	142

LIITTEET

Liite 1.	Tutkimus- ja kehittämishankkeen seurantaryhmän kokoonpano.....	165
Liite 2.	Tutkimus- ja kehittämishankkeen ohjausryhmän kokoonpano.....	166
Liite 3.	Lähisuhdeväkivallan sovittelijoiden koulutussuunnitelma.....	167
Liite 4.	Opastyöryhmän kokoonpano.....	174
Liite 5.	Kutsu tutkimukseen osallistumiseksi.....	175
Liite 6.	Sovittelun osapuolten teemahaastattelun teemat	177
Liite 7.	Sovittelijoiden haastatteluteemat	178
Liite 8.	Tiedonkeruulomake sovitteluistunnoista.....	179
Liite 9.	Sovittelutoimistojen vastaavien työntekijöiden haastatteluteemat	181
Liite 10.	Projektisuunnittelijoiden haastatteluteemat	182
Liite 11.	Lähisuhdeväkivallan sovittelun hyvän käytännön malli.....	183

ALKUSANAT

Nyt raportoitava tutkimus- ja kehittämishanke toteutui nimellä "Perheväkivallan kohtaaminen sovittelussa." Hankkeen tavoitteena oli selvittää sovittelun mahdollisuuksia perheväkivallan interventiona ja sen kohteena oli perhe-, parisuhde- ja lähisuhdeväkivallan sovittelu. Käsitelmäärittelystä käytyjen keskustelujen ja saadun palautteen myötä tutkimuksemme sai nimen "Lähisuhdeväkivalta sovittelussa". Lähisuhdeväkivallan käsitteen määrittelemme raportissa kohdassa 4.3.5.

Tutkimus- ja kehittämishankkeessa osallistujina olivat tutkimuskuntien sovittelutoiminnasta vastaava henkilöstö ja vapaaehtoissovittelijat, syyttäjä- ja poliisiviranomaiset, lähisuhdeväkivaltarikosten osapuolet, sekä perheväkivaltatyötä tekevät auttamisjärjestelmät ja niiden henkilöstö ja asiakkaat, hankkeen toimijatahojen edustajat sekä ohjaus- ja seurantar ryhmän jäsenet. Arviointitutkimuksen kuluessa toimijoiden kesken käytiin osallistavaa ja mahdollisuuksia etsivää dialogia, ja kullakin toimijalla oli oma subjekti asemansa hankkeessa, jonka tarkoituksena oli tuottaa tietoa yhteistyön ja toiminnan kehittämiseksi.

Korkeatasoinen arviointi ei ole mahdollista ilman kaikkien asianosaisten sitoutumista ja tukea. Hanke ei olisi onnistunut ilman lähisuhdeväkivallan osapuolten suostumusta tutkimukseen. Kiitos teille, että kerroitte kokemuksenne. Kiitos myös Helsingin, Vantaan, Tampereen ja Kokkolan sovittelutoiminnasta vastaaville ja toimistojen työntekijöille, jotka osallistuitte monin tavoin tutkimusyhteistyöhön. Sovittelijat olivat hankkeessa aktiivisina toimijoina sovitteluissa, koulutuksessa, työohjauksessa ja kokemustensa välittäjinä muille toimijoille, kiitos teille. Kiitämme myös kaikkia yhteistyökumppaneita Ensi- ja turvakotien liitossa ja Suomen sovittelun tuki ry:ssä, hankkeen projektisuunnittelijoita sekä ohjaus- ja seurantar ryhmän jäseniä, teidän kanssanne opimme realistisen arviointitutkimuksen tutkimusotetta ja todellisuutta. Laajan tutkimusaineiston käsittelyssä oli suureksi avuksi Helsingin yliopiston sosiaalipoliitiikan laitoksen tutkimusharjoittelija, Johanna Hirvonen, kiitos myös hänelle.

Kiitokset kokeilupaikkakuntien syyttäjille ja vielä erikseen Kokkolan poliisilaitoksen poliisivirkamiehille, jotka kaikki auttoivat kokoamaan runsaan aineiston lähisuhdeväkivaltajutuista. Erityisestä palvelualttiudesta ja tutkimusmyönteisyydestä kiitämme Pasilan käräjäoikeuden hallintosihteeri Marja-Leena Tuormaata ja Helsingin syyttäjäviraston sihteeri Helena Sarvarinnettä, jotka ystävällisesti auttoivat tutkijoita käräjäoikeusistuntoihin osallistumisessa, käräjäoikeuden puheenjohtajien ja lautamiesten haastattelujen järjestelyissä ja syyttäjääineiston täydentämisessä. Kiitämme hankkeen rahoittajia, sosiaali- ja terveysministeriötä, oikeusministeriötä, Stakesia ja Raha-automaattiyhdistystä.

Tutkimuksen toteutuksessa ja raportoinnissa tutkijoiden työnjako toteutui seuraavasti: tutkimuspäällikkö, valtiotieteen tohtori, dosentti Juhani Iivari vastasi tutkimuksen suunnittelusta, työn ohjauksesta ja hallinnosta. Juhani Iivarin panos ja käsiala näkyy luvussa 2.1.3. sekä luvussa 3 ja luvuissa 4.5. - 4.9. Luvut 6. 1. - 6. 6. ovat myös Juhani Iivarin käsialaa. Hän kokosi tilastoaineiston syyttäjiltä ajalla 1.7.-31.12.2002 ja vastasi tutkimuksen tilastollisen aineiston analyysistä ja raportoinnista. Tutki-

muspäällikkö osallistui neljään käräjäoikeuden istuntoon ja tuomioistuinten jäsenten haastatteluun.

Tutkija, terveystieteiden maisteri Aune Flinck haastatteli sovittelun osapuolet, sovittelijat, sovittelutoimistojen vastaavat työntekijät ja projektisuunnittelijat. Hän vastasi laadullisen aineiston analyysistä ja tulosten raportoinnista. Lisäksi hän kokosi tilastoaineiston pilottipaikkakuntien sovittelutoimistoista ja osallistui pilottisovittelijoiden koulutusviikonloppuihin. Hän osallistui seitsemään käräjäoikeuden istuntoon ja tuomioistuinten jäsenten haastatteluun. Aune Flinck vastaa arviointiraportin kirjoittamisesta muiden kuin edellä mainittujen tutkimuspäällikön vastuulla olleiden lukujen osalta.

Tutkijat ovat käyneet yhteistä keskustelua hankkeen prosessista, vaikuttavuudesta ja tuotoksista sekä hankkeen toteutumiseen vaikuttaneista mekanismeista ja konteksteista. Kokonaisarviointi on kirjoitettu yhteisesti.

Aune Flinck

Juhani Iivari

I OSA

1 JOHDANTO

Yhteiskunnallinen keskustelu perhe-, parisuhde- ja lähisuhdeväkivallasta on vilkastunut naisiin kohdistuvan väkivallan tutkimuksen, erilaisten hankkeiden ja ajankohtaisen uutisoinnin myötä. Keskustelu on liikkunut yhteiskunta-, sosiaali-, terveys- ja kriminaalipolitiikassa. Ratkaisuja ongelmaan pyritään löytämään eri tavoin. Yhtäältä niitä etsitään patriarkaalisten asenteiden muutoksesta ja naisen ja miehen tasa-arvoistumisesta yhteiskunnassa. Toisaalta ratkaisuja etsitään väkivallan tuomittavuudesta, uhrin aseman parantamisesta, rangaistusten koventamisesta ja hoidollisen jatkumon liittämistä seuraamusjärjestelmään.

Monet tahot ovat 1990-luvulta lähtien tehneet aktiivista ja arvokasta työtä perhe-, parisuhde- ja lähisuhdeväkivallan katkaisemiseksi ja sen aiheuttamien ongelmien poistamiseksi. Pyrkimykset ovat selkiyttäneet käsitystä, että ongelmaan ei ole yhtä ainoata ratkaisua, vaan keinoja on etsittävä yhdessä, monitieteisillä ja -ammattillisilla lähestymistavoilla. Aiheesta tarvitaan edelleen tutkimustietoa ja näyttöä palveluiden ja toimintatapojen kehittämiseksi.

Sovittelumenettelyn sopivuudesta perhe- ja lähisuhdeväkivaltaan on käyty kriittistä keskustelua. Keskustelu vilkastui erityisesti vuoden 1995 rikoslain uudistuksen jälkeen, tuolloin myös yksityisellä paikalla tapahtunut väkivalta tuli virallisen syytteen alaiseksi. Käydyssä keskustelussa argumentit ovat perustuneet usein erilaisiin ideologisiin näkemyksiin ja asenteisiin. Kokemuksia on toistaiseksi kertynyt suhteellisen vähän, ja tutkimusta aiheesta ei ole Suomessa aikaisemmin tehty.

Sovittelun vastustajat ovat nähneet sovittelun kieltävän uhrin oikeuden fyysiseen koskemattomuuteen kodissaan ja lähisuhteissaan, vähättelevän uhrin kokemaa vahinkoa ja loukkausta ja heikentävän uhrin oikeusturvaa. Kriitikkiä on kohdistettu myös siihen, että sovittelussa osapuolilla ei ole tasavertaista neuvotteluasetelmaa valtaepätasapainon vuoksi, sovittelun on myös katsottu tukevan väkivaltaisen suhteen jatkamista ja vapauttavan tekijän vastuusta. Sovittelun on katsottu antavan tekijälle mahdollisuuden käyttää ylivoimaansa ja puolustusstrategioita. Kriittiset arvioijat katsovat tekijän voivan sovittelussa toistaa katumustaan ja turhia lupauksiaan ja saavan mahdollisuuden jatkaa väkivaltaista käyttäytymistään.

Sovittelua on pidetty lyhyen aikavälin interventiona ja katsottu, että sovittelun jälkeen ei voida kontrolloida tekijän käyttäytymistä eikä uhrin vointia. Väkivaltatyötä tekevien ammattilaisten keskuudessa on vapaaehtoissovittelijoiden osaamista kyseenalaistettu ongelman kohtaamisessa. On myös esitetty epäilyksiä siitä, että vapaaehtoiset sovittelijat aiheuttavat kouluttamattomina toiminnallaan vahinkoa. Käytännön sovittelutyötä tekevät ovat tiedostaneet lähisuhdeväkivallan vakavuuden ja sovitteluun liittyvät haasteet ja mahdollisuudet. Sovittelusta vastaavilla ja sen käytännön toteuttajilla ei kuitenkaan aina ole ollut voimavaroja valmentautua lähisuhdeväkivallan sovittelun erityispiirteisiin ja siksi monin paikoin on kieltäydytty ottamasta lähisuhdeväkivaltajuttuja sovitteluun.

Arviointitutkimus pyrkii vastaamaan edellä esitettyihin olettamuksiin ja kritiikkeihin yhteiskuntapoliittisen tutkimuksen menetelmin.

Tämä arviointitutkimuksen raportti jakautuu kolmeen osaan. Ensimmäisessä osassa (luvut 1, 2, 3, 4 ja 5) kuvataan hankkeen tausta, organisoituminen, toimijatahot ja vastuut, kehittämis- ja tutkimushankkeen tavoitteet, aineistot ja metodit. Lisäksi kuvataan tutkimus - ja kehittämissankkeen kontekstit ja eteneminen. Raportin toisessa osassa (luku 6) kuvataan lähisuhdeväkivaltatapausten prosessointi tilastoaineiston valossa. Toisessa osassa (luku 7) raportoidaan myös tapausten prosessointi sovittelussa osapuolten kokemana sekä sovittelijoiden sovitteluistunnoista tekemät kuvaukset ja kootaan yhteen onnistuneen ja epäonnistuneen sovittelun mekanismit. Lisäksi tässä osassa kuvataan kehittämissankkeen prosessi ja vaikuttavuusarvioinnin tulokset (luvut 8 ja 9) eri toimijoiden näkökulmista. Kolmannessa osassa (luku 10) raportoidaan kokonaisarvioinnin tuloksena mikä lähisuhdeväkivallan sovittelussa sopii, kenelle ja missä olosuhteissa. Lisäksi arvioidaan hankkeen toteutumista ja siihen vaikuttaneita ehtoja. Kokonaisarvioinnissa tehdään esityksiä sovittelijoiden koulutuksen kehittämiseksi sekä sovittelupalveluiden organisoimiseksi. Tutkimusraportin tulosten pohjalta, teknisesti raportin liiteosassa (Liite 11), tuotetaan lähisuhdeväkivallan sovittelun hyvän käytännön malli.

2 TUTKIMUS- JA KEHITTÄMISHANKE

2.1 Hankkeen tausta

Kansainväliset järjestöt ja eri maiden hallitukset ovat käynnistäneet tutkimus- ja toimenpideohjelmia perhe- ja lähisuhdeväkivallan dokumentoimiseksi, ehkäisemiseksi, vähentämiseksi ja seurausten lieventämiseksi. YK:n ihmisoikeuksien julistus velvoittaa jäsenvaltiot ihmisten välisen tasa-arvon edistämiseen ja syrjinnän poistamiseen. YK:n yleiskokous on hyväksynyt 1993 julistuksen naisiin kohdistuvan väkivallan poistamiseksi, ja YK:n neljäs naisten maailmankonferenssi on hyväksynyt toimintaohjelman naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisemiseksi. Tämän sopimuksen on myös Suomen hallitus allekirjoittanut. Euroopan Unionissa on järjestetty asiantuntijakonferensseja ja perustettu rahoitusohjelmia erilaisia väkivallan ehkäisyhankkeita varten.

Pääministeri Paavo Lipposen II hallituksen tasa-arvo-ohjelmassa (6.2.1997) oli erityisenä tavoitteena perheväkivallan torjuminen. Silloisen hallituksen tasa-arvo-ohjelmassa korostettiin erityisesti naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisemistä. Lisäksi ohjelmassa painotettiin tarkoituksenmukaisten palvelujen järjestämistä väkivallan kohteiksi joutuneille henkilöille.

Pääministeri Matti Vanhasen hallituksen ohjelmassa (24.6.2004) todetaan, että hallituskaudella tehostetaan keinoja puuttua perheväkivaltaan, ohjelmassa todetaan myös, että rikosasioiden sovittelutoiminta vakinaistetaan ja sovittelun saatavuus taataan yhdenvertaisesti koko maassa.

Sosiaali- ja terveydenhuollon tavoite- ja toimintaohjelmassa 2004 - 2007 todetaan, että sosiaali- ja terveystoimen peruspalveluihin luodaan yhteistyössä alan järjestöjen, sosiaalialan osaamiskeskusten, poliisin ja kriminaali- ja terveydenhuollon kanssa väkivallan ehkäisyyn ja uhrien ja tekijöiden tunnistamiseen ja auttamiseen tähtäävät toimintamuodot (Sosiaali- ja terveydenhuollon tavoite- ja toimintaohjelma 2004 - 2007, luonnos 29.8.2003).

Perhe-, parisuhde- ja lähisuhdeväkivaltatilanteisiin liittyy monimutkaisia psykologisia, kulttuurisia, rikosoikeudellisia ja sosiaalisia näkökulmia. Julkinen ja poliittinen keskustelu perheväkivallasta vaikuttaa sosiaalisen ongelman määrittämiseen. Väkipalta on aiheena poliittinen prioriteetti ja keskustelua käydään myös siitä, kenellä on asianomistajuus aiheeseen. Naisiin kohdistuvan väkivallan problematiikkaan on etsitty ratkaisuja nollatoleranssista, rangaistusten tiukentamisesta ja rikosseuraamuksellisista hoito-ohjelmista. Vähemmälle huomiolle ovat jääneet miesten, lasten ja samaa sukupuolta olevien uhrien ja tekijöiden tarpeet ja vaihtoehtojen ratkaisujen kehittäminen. (mm. Rosenfeld 1992, Koss 2000; Pehkonen 2003, Adams 2004, Grauwiler & Mills 2004.)

Väkipalta näyttäytyy tulevaisuudessa yksilöiden, perheiden ja koko yhteiskunnan turvallisuuden ja hyvinvoinnin kannalta keskeisenä kysymyksenä, joten uusien lähestymistapojen ja interventioiden kehittäminen on perusteltua. Yhteiskunnalliset ja perheissä tapahtuvat muutokset asettavat yhteiskunta- ja kriminaalipolitiikalle uusia haasteita tutkia ja tukea perheitä. Myös perhe- ja lähisuhdeväkivallan osapuolet tarvitsevat turvallisia, vaihtoehtoisia ratkaisumahdollisuuksia.

Perhe-, parisuhde- ja lähisuhdeväkivaltaan liittyvien interventtioiden kehittämisen ohella tutkimus- ja kehittämishankkeen taustalla oli väkivaltarikosten lainsäädännössä vuonna 1995 tapahtuneet uudistukset, joilla haluttiin korostaa sitä, että perheväkivalta ei ole yksityisasia, vaan siihen tulee voida puuttua rikoksena. Lisäksi taustalla oli syyttäjien muuttuneet käytännöt lähettää perhe- ja lähisuhdeväkivaltajuttuja sovitteluun. Rikosuhritoimikunta totesi mietinnössään että perhesuhdeväkivallan sovittelua kannattaisi tutkia ja kokeilla (Rikostoimikunnan mietintö 2001:5, 76 - 77).

Myös Euroopan neuvoston ministerikomitea on antanut vuonna 1999 suosituksen, jossa se kehottaa jäsenvaltioita edistämään sovitteluohjelmia yleisesti saatavilla olevina, joko rikosprosessille vaihtoehtoisena tai sitä täydentävänä palveluna (Euroopan neuvoston ministerikomitean suositus 1999).

2.1.1 Perhe- ja lähisuhdeväkivalta Suomessa

Rikollisuuskehitystä kuvataan ja arvioidaan lähinnä poliisin tietoon tullutta rikollisuutta koskevan tilaston pohjalta, jossa tilastoyksikkönä on rikos. Rikollisuuden määrää voidaan kuvata myös tuomioistuintilastojen avulla. Mainitut tilastot eivät anna kuvaa perheväkivallalle tyypillisestä piilorikollisuudesta, jota voidaan selvittää rikosten uhreille ja tekijöille suunnatuilla kyselyillä, kuten valtakunnallisilla ja kansainvälisillä uhritutkimuksilla. (Rikollisuustilanne 2002, 1-2.)

Poliisin arvioin mukaan kodeista poliisille tulevista hätäpuheluista noin 15 000 tapauksessa on kyse perheväkivallasta, poliisi ei kuitenkaan kirjaa kaikkia tapauksia rikoksiksi. Vuodesta 1996 on poliisin tietoon tulleet väkivallasta erotettu perheväkivaltana tilastoidut tiedot. Vuonna 2001 kaikista poliisin tietoon tulleista väkivallasta 3000 tapausta (9.3 %) tilastoitiin perheväkivallaksi. Vuosittain 80 % : ssa näistä tapauksista asianomistajana on ollut nainen. Suuri osa naisiin kohdistuvista henkirikoksista tapahtuu parisuhteessa ja tyypillisimmin ne tapahtuvat silloin, kun puoliset ovat eroamassa tai eronneet. Henkirikosten motiivina on ollut naisen seksuaalisuuden kontrollointi tai pelko naisen uskottomuudesta. (Honkatukia 2003, 165, 169.)

Naisuhritutkimuksen mukaan 40 % naisista kuvasi joutuneensa joskus elämänsä aikana, 15 vuotta täytettyään, miehen tekemän väkivallan tai sillä uhkaamisen kohteeksi (Heiskanen & Piispa, 1998, 12). Uhritutkimuksen mukaan parisuhdeväkivallan uhriksi oli joutunut 24 200 naista, naisuhritutkimuksessa tämä luku oli 144 100. Miehiin kohdistuneesta parisuhdeväkivallasta ei ole Suomessa tehty uhritutkimusta. (Heiskanen 2002, 159.)

Seuraavassa taulukossa (Taulukko 1) kuvataan poliisin tietoon tulleet pahoinpitelyrikoksia 1993- 2003.

Taulukko 1. Poliisin tietoon tulleet pahoinpitelyrikokset ja prosenttiset muutokset edellisvuodesta vv. 1993-2003 (Rikollisuustilanne 2002, 35)

Vuosi									
1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Lievä pahoinpitely									
2544	2453	3002	4719	5907	6616	6990	7424	7805	7538
Pahoinpitely									
14222	15345	17231	17897	17088	17239	17428	18424	17405	18339
Törkeä pahoinpitely									
1890	2038	1955	1926	1852	1805	1805	2119	2119	2145
Yhteensä									
18656	19836	22188	24542	24847	25660	26223	27820	27329	28022
Muutos % edellisestä vuodesta									
- 2 %	+ 6 %	+ 12 %	+ 11 %	+ 1 %	+ 3 %	+ 2 %	+ 6 %	- 2 %	+ 3 %

Vuonna 1995 alkaneeseen pahoinpitelyrikosten kasvuun ovat vaikuttaneet tekniset ja operatiiviset tekijät, kuten lievän ja (tavallisen) pahoinpitelyn uusi tunnusmerkistö ja syyteoikeutta koskevat muutokset sekä poliisin monilla paikkakunnilla toteuttamat julkisten tilojen valvontakampanjat (Siren 2003, 5).

2.1.2 Lähisuhdeväkivallan sovitteluun liittyvä lainsäädäntö

Suomen perustuslaki (731/1999) määrää yhdenvertaisuudesta (5 §) sekä oikeudesta elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen (7§).

Rikoslain (578/1995) uudistuksen yhteydessä yksityisellä paikalla tapahtuneet pahoinpitelyt, myös perhe- parisuhde- ja lähisuhdeväkivalta, muutettiin virallisen syytteen alaisiksi rikoksiksi. Laki jakaa pahoinpitelyt kolmeen ryhmään: lievä pahoinpitely, pahoinpitely ja törkeä pahoinpitely. Pahoinpitely ja törkeä pahoinpitely ovat virallisen syytteen alaisia rikoksia. Myös pahoinpitelyn yritys on rangaistava teko. Alle 15-vuotiaaseen kohdistunut pahoinpitely on aina virallisen syytteen alainen rikos. Syyteoikeutta koskevan rikoslain 21 luvun 16 §:n mukaisesti ainoastaan yli 15 -vuotiaaseen kohdistunut lievä pahoinpitely jätettiin asianomistajarikokseksi eli uhrin on vaadittava tekijälle rangaistusta rikoksesta, jotta rikoksen tutkinta alkaisi.

Lainsäädännön muutoksella haluttiin korostaa, että kotona tapahtuviin väkivaltarikoksiin suhtaudutaan samalla vakavuudella ja samoilla rikosoikeudellisilla seuraamuksilla kuin muihinkin väkivaltarikoksiin. Perheiden ja muiden läheisten ihmissuhteiden yksityisyyden suoja ei saa merkitä väkivallan hyväksymistä näissä suhteissa. Rikoslain 21 lukuun lisättiin 17 §, jonka mukaan virallisella syyttäjällä on oikeus jättää syyte nostamatta, jos asianomistaja sitä "vakaasta tahdostaan pyytää" ja "ellei tärkeä yleinen tai yksityinen etu vaadi syytteen nostamista". Pulmana näissä tilanteissa nähdään se, että syyttäjän on vaikea arvioida, onko asianomistajan pyyntö tehty omasta vakaasta tahdosta. Pyynnön aitous tulisi syyttäjän pyrkiä varmistamaan. (Rikosuhritoimikunnan mietintö 2001:5, 23.) On oletettavaa, että yhtenä syynä lähisuhdeväkivaltajuttujen lähettämässä sovitteluun oli tämä pyrkimys.

Oikeusministeriössä on vireillä rikoslain muutoksen valmistelu, jonka mukaan edellä mainittu rikoslaissa oleva ns. "asianomistajan vakaan tahdon" pykälä (RL 21:17) poistettaisiin. Lakiesitys on ollut keväällä 2004 eduskunnan lakivaliokunnan käsittelyssä. Muutosesitystä perustellaan sillä, että syyttäjien mahdollisuus arvioida luotettavasti asianomistajan vakaata tahtoa on pulmallista. Samassa yhteydessä on tarkoitus laajentaa lähestymiskieltoa koskevaa lakia niin, että se antaisi lähestymiskieltoon tuomitsemisen mahdollisuuden myös perheen sisällä. (HE 144/2003, www.eduskunta.fi, 1.6.2004.)

Sovittelun lopputulos saattaa vaikuttaa olennaisesti asianosaisten oikeusasemaan. Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa (689/1997) 1. luku 8§:n 1. kohta säättää "saavutetun sovinnon" syyttämättä jättämisen perusteeksi eräissä tapauksissa. Sovinto on myös säädetty rangaistusta lieventäväksi seikaksi rikoslain yleisiä oppeja koskevien säännösten uudistamisen yhteydessä (HE 26.4.2004: Laki rikoslain muuttamisesta 515/2003.) RL:n 6 luvun 3 kohdan mukaan mm. *"tekijän ja asianomistajan välillä saavutettu sovinto, tekijän muu pyrkimys estää tai poistaa rikoksensa vaikutuksia taikka hänen pyrkimyksensä edistää rikoksensa selvittämistä"* katsotaan rangaistuksen lieventämisperusteiksi.

Valtakunnansyyttäjä antoi tammikuussa 2000 syyttäjille ohjeen (VKS:2000:4) syyttämättä jättämisestä pahoinpitelyrikoksissa. Ohjeen mukaan sovittelumenettelyssä saavutetun sovinnon painoarvoa voidaan pitää jonkin verran muuta sopimista korkeampana, koska sovittelussa rikoksentekijä joutuu ottamaan vastuun tapahtuneesta ja sovinto tehdään ulkopuolisen henkilön valvonnassa ja valvotuissa olosuhteissa. Valtakunnan syyttäjän ohjeen mukaan vakavissa pahoinpitelyjutuissa yleinen etu vaatii säännönmukaisesti syytteen nostamista. (Rikosuhritoimikunnan mietintö 2001:5, 24,107.)

Lainsäädännössä perhe- ja lähisuhdeväkivaltarikokset käsittävät tavallisimmin fyysisen pahoinpitelyn (lievä pahoinpitely, pahoinpitely, törkeä pahoinpitely), seksuaalisen väkivallan ja muut henkeä ja terveyttä uhkaavat teot, kuten vammantuottamus. Rikoksina voi olla myös yksityisyyden, rauhan ja kunnian loukkaamisrikoksia, vapautteen kohdistuvia rikoksia sekä varkauteen ja luvattomaan käyttöön liittyviä rikoksia.

Vuonna 1999 (563/1998) voimaantulleen rikoslain 20 luvun mukaan lähes kaikki seksuaalirikokset tulivat virallisen syytteen alaisiksi rikoksiksi. Asianomistajarikoksia ovat ainoastaan pakottaminen sukupuoliyhenteen, pakottaminen seksuaaliseen tekoon ja seksuaalinen hyväksikäyttö tietyissä tilanteissa. Seksuaalirikoksia koskevassa rikoslain luvussa on myös toimenpiteistä luopumista koskeva erityissäännös. (RL 20: 12.)

Poliisilaki (493/1995) sisältää oikeus- ja yhteiskuntarauhaa turvaavia määräyksiä. Esitutkintalain (449/1987) ja esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen (575/1988) mukaan syyttäjä saa nostaa syytteen asianomistajarikoksissa ainoastaan asianomistajan vaatimuksesta. Rikoksen esitutkinta toimitetaan vain, jos asianomistaja on ilmoittanut esitutkintaviranomaiselle tai syyttäjälle vaativansa rikokseen syyllystyneelle rangaistusta. Jos asianomistaja peruuttaa rangaistusvaatimuksensa, tutkinta on lopetettava.

2.1.3 Sovittelutoiminta Suomessa

Nykymuotoista rikosten sovittelutoimintaa alettiin luoda ja kehittää Yhdysvalloissa 1970-luvun alussa. Suomessa sovittelu on kehittynyt Vantaalla 1980-luvulla alkaneesta kokeilusta. Sovittelu on vähitellen laajentunut valtaosaan maata vakiintuneeksi käytännöksi. Samanaikaisesti sovitteluun tulevat tapaukset ovat monipuolistuneet ja vaikeutuneet.

Vaikka sovittelu on vakiinnuttanut asemaansa, sovittelutoiminnasta ei ole Suomessa erillistä lainsäädäntöä. Sovittelupalveluiden organisointi ja tarjonta perustuvat kuntien vapaaehtoisuuteen. Sovittelutoiminnasta ei ole yhtenäistä mallia eikä menettelysääntöjä, eikä kenelläkään viranomaisella ole Suomen lainsäädännön antamaa velvoitetta ohjata rikos- ja riita-asioita sovitteluun. Lainsäädännön puuttumisen vuoksi syyttäjän aktiivisuus ja omat henkilökohtaiset näkemykset sovittelun merkityksestä vaikuttavat sovitteluun lähettämiseen. Sovittelua koskevan tiedottamisen ja viranomaisyhteistyön parantamiseen, sovittelutoiminnan kehittämiseen, sovittelijoiden valikoitumiseen ja koulutukseen liittyy myös suuria haasteita. (Iivari, 2001a.)

Sovittelutoiminnalla on ollut Suomessa vahva yhteys lastensuojelun tavoitteisiin, nuorisotyöhön ja sosiaalityöhön. Sovittelutoiminta on koettu Suomessa hyvänä mahdollisuutena puuttua erityisesti nuorten tekemiin rikoksiin ja vahingontekoihin. Tyypillisiä soviteltavia rikoksia Suomessa ovat pahoinpitely, vahingonteko ja varkaus. (Iivari 2004; 179.)

Selvityshenkilön (Iivari 2001a) mukaan sovittelu on nykyisellään organisoitu eri tavoin eri paikkakunnilla. Osalla kunnista on oma sovittelu-toimisto, osa hankkii sovittelupalvelut ostopalveluna toiselta kunnalta tai järjestöltä, ja osassa kunnista sovittelutoimintaa hoitavat viranhaltijat oman toimensa ohella. Useissa kunnissa sovittelu on järjestetty osaksi kuntien sosiaalitoimea ja sovittelu voidaan nähdä yhtenä sosiaalityön muotona.

Rikos- ja riita-asioiden sovittelua vuonna 1999 oli periaatteessa saatavilla 255 kunnassa, ja sovittelupalveluita tarjoavien kuntien alueella asui tuolloin 82,9 % väestöstä. Käytännössä sovittelutapauksia tuli käsitteilyyn 145 kunnassa ja näiden kuntien alueella asui n. 70 % väestöstä. Sovittelua järjestävien kuntien määrä ei ole enää viime vuosina lisääntynyt.

Selvityshenkilö teki raportissaan (Iivari 2001a) esityksen sovittelutoimintaa koskevaksi laiksi. Siinä säädettäisiin sovittelutoiminnan hallinnollisesta organisoinnista, valtion korvauksesta toiminnan kustannuksiin sekä menettelystä sovittelua toteutettaessa. (Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi rikosasioiden sovittelun järjestämisestä. Luonnos 10.5.2004.) Lakiesitys liittyi valtion vuoden 2005 talousarvioesitykseen ja oli tarkoitettu käsiteltäväksi sen yhteydessä. Lakiesitykseen liittyvä rahoitus ei kuitenkaan tullut hyväksytyksi loppukesän 2004 budjettiriihessä, joten valtakunnallistamistavoite ei toteudu vuonna 2005.

Suomessa on tehty sekä teoreettista että empiiristä sovittelututkimusta. Viimeisin (Iivari 2001a) on kohdistunut sovittelutoiminnan kansalliseen organisoimiseen ja rahoituksen järjestelyihin. Aikaisempaa sovittelututkimusta ovat Suomessa tehneet mm. Iivari (1991), Järvinen (1993) Aaltonen (1998), Takala (1998), Mielityinen (1999) ja Elonheimo (2003, julkaisematon).

Käytännön sovittelutoimintaa hoitavat tehtävään koulutetut, sovittelutoimistojen valvonnassa ja ohjauksessa olevat vapaaehtoiset sovittelijat. Sovittelun käytäntöjen ohjeistamiseen on tuotettu eri tyyppistä materiaalia, joista keskeisin on Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskuksen, Stakesin, julkaisema Rikos- ja riita-asioiden sovittelijan opas (Stakes, Oppaita 1999/35). Sovittelijoiden vähäinen koulutus on puute, sillä sovittelijoiden pätevyys ja osaaminen vaihtelevat. Etenkin vaikeat rikos- ja riita-asiat, esim. lähisuhdeväkivaltatapaukset, vaativat sovittelijalta erityisosaamista.

2.2 Hankkeen organisoituminen

Hankkeen suunnittelu käynnistyi Suomen Sovittelu ry:n ideasta ja Stakesille tekemästä aloitteesta vuonna 1998. Hankesuunnitelma valmistui Stakesissa ja rahoituspäätös hankkeeseen saatiin marras-joulukuussa 2000.

Hanke jakautui käytännössä kahdeksi erilliseksi osahankkeeksi, kehittämis- ja tutkimushankkeeksi ja se toteutettiin Ensi- ja turvakotien liiton, Unioni, Naisasialiitto Suomessa ry:n Raiskauskriisikeskus Tukinaisen (11.11.2003 saakka), Suomen Sovittelun Tuki ry:n ja Stakesin yhteistyönä. Ensi- ja turvakotien liitto toimi hankkeen hallinnollisena toteuttajana. Kehittämishanke toteutui ajalla 1.8.2001 – 13. 1. 2004. Kehittämishankkeesta on Ensi- ja turvakotien liitto tuottanut loppuraportin (www.ensijaturvakotienliitto.fi).

Kehittämishanke oli ns. soveltava kehittämisprojekti, jonka painopisteinä oli lähisuhdeväkivallan sovittelun toimintamallin, sovittelijoiden koulutuksen ja verkostotyön mallin kehittäminen. Kehittämishankkeen rahoittajana toimi Raha-automaattiyhdistys. Kehittämishanketta rahoittivat myös Kokkolan ja Vantaan kaupungit sekä Helsingin kaupungin Terve ja turvallinen kaupunki -neuvottelukunta. Oikeusministeriön Rikossentorjuntaneuvosto avusti taloudellisesti asiakasoppaan tekemistä.

Ensi- ja turvakotien liitossa toimi kehittämishankkeen päätoiminen projektisuunnittelija, jota tehtävää hoiti ajalla 1.9.2001 - 31.12.2002 vt. kehittämisspällikkö Kirsi Mustonen. Tästä ajasta hän toimi syksyllä 2002 kolmen kuukauden ajan Stakesin väkivaltakampanjassa. Projektisuunnittelija siirtyi Ensi- ja turvakotien liitossa muihin tehtäviin vuoden 2002 lopussa. Projektisuunnittelijan tehtävää hoiti ajalla 1.1.2003 - 19.1.2004 valtiotieteen maisteri Leena Marila-Penttinen. Projektisuunnittelijan tehtävänä oli hankkeen kehittämistyön hallinnointi ja koordinointi yhdessä hankkeen ohjausryhmän kanssa.

Hankkeen arviointitutkimus toteutui ajalla 1.8.2002 - 31. 7. 2004. Tutkimuksesta vastasi Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus, Stakes. Tutkimushanke toteutettiin Stakesin sosiaalipalveluiden evaluaatioryhmässä. (FinSoc). Arviointitutkimuksen tehtävänä oli toteuttaa hankkeen prosessi-, vaikuttavuus- ja kokonaisarviointi. Hankkeen tutkimuspäällikkönä toimi dosentti Juhani Iivari ja tutkijana Aune Flinck. Tutkimusharjoittelijana toimi valtiotieteen opiskelija Johanna Hirvonen ajalla 25.8. – 31.12. 2003. Arviointitutkimuksen rahoitus saatiin sosiaali- ja terveysministeriöstä, oikeusministeriöstä ja Stakesista. Lisäksi tutki-

musta tuettiin Raha-automaattiyhdistyksen kehittämishankkeelle myöntämästä rahoituksesta.

Hankkeelle perustettiin seurantaryhmä, jonka tehtävänä oli valvoa, tukea, seurata ja arvioida kokeilun ja tutkimuksen etenemistä sekä käsitellä kokeilun kuluessa mahdollisesti esiin tulevia ongelmakysymyksiä. Seurantaryhmässä oli asiantuntijaedustajat sosiaali- ja terveysministeriöstä, oikeusministeriöstä, sisäministeriöstä, Valtakunnan syyttäjävirstosta ja Stakesista. Seurantaryhmään kuuluivat myös kokeilupaikkakuntien sovittelutoimistojen ja turvakotien edustajat sekä hankkeen tutkimuspäällikkö ja ohjausryhmän jäsenet (Liite 1).

Edellisen lisäksi hankkeeseen nimettiin ohjausryhmä, jossa oli projektisuunnittelijan lisäksi edustajat Ensi- ja turvakotien liitosta, Raiskauskriisikeskus Tukinainen, Suomen Sovittelun tuki ry:stä ja Stakesista (Liite 2). Ohjausryhmän tehtävänä oli ohjata ja tukea lähisuhdeväkivallan sovittelun kehittämistyötä.

Hankeyhteistyössä olivat mukana neljän kokeilupaikkakunnan sovittelutoimistot, niiden sovittelusta vastaavat työntekijät ja kultakin paikkakunnalta valitut neljä, yhteensä 16, lähisuhdeväkivallan sovittelijaa.

2.3 Toimijatahot ja vastuut

Raiskauskriisikeskus Tukinainen on perustanut v. 1993 Unioni, Naisasialiitto Suomessa ry. ja sen toimintaa rahoittaa pääosin Raha-automaattiyhdistys ry. Tukinainen antaa tukea ja ohjausta seksuaalisen väkivallan ja hyväksikäytön kohteeksi joutuneille naisille, tytöille sekä heidän läheisilleen ja vaikuttaa ammatti-, viranomais- ja oikeuskäytäntöihin sekä yleiseen mielipiteeseen naisiin ja tyttöihin kohdistuvan väkivallan vähentämiseksi ja ennaltaehkäisemiseksi. Järjestö tarjoaa yhteistyötä, konsultaatioapua ja koulutusta ja täydentää palveluillaan julkisia sosiaali- ja terveysalan palveluja ja viranomaisjärjestelmää. (www.tukinainen.fi, 18.11.2003.)

Raiskauskriisikeskus Tukinainen edustus oli mukana hankkeen ohjaus- ja seurantaryhmässä siihen saakka, kunnes järjestö irtaantui projektista 11.11.2003 Unioni, Naisasialiitto Suomessa ry:n päätöksellä. Eroamispäätöksen perusteluna oli, että kehittämis- ja tutkimusprojekti oli ristiriidassa Unionin arvojen kanssa.

Unioni, Naisasialiitto Suomessa ry. katsoi, että projektissa ei tähdätä naisen aktiiviseen auttamiseen irti väkivaltaisesta suhteesta. Järjestössä pidettiin kehittämishankkeen väliraportin erilaisia selitysmalleja miesten väkivaltaiselle käyttäytymiselle kritiikittöminä. Unioni, Naisasialiitto Suomessa ry. katsoi, että Raiskauskriisikeskus Tukinainen ei voi olla mukana projektissa, joka ei ota huomioon feministisiä näkemyksiä naisiin kohdistuvan väkivallan syiden etsimisessä. Naisiin kohdistuva väkivalta tuli Unionin mukaan nähdä rakenteellisena ilmiönä, joka on seurausta naisen huonommasta asemasta yhteiskunnassa ja kaikki naisiin kohdistuva väkivalta tulee nähdä ihmisoikeusloukkauksena. Järjestössä sovittelun katsottiin heikentävän naisten jo muutenkin heikkoa asemaa parisuhteessa väkivaltaisen miehen kanssa. Järjestö vaatii väkivaltarikosten sovittelun kieltämistä lailla.

Ensi- ja turvakotien liiton tarkoituksena on turvata lapsen oikeus suotuisiin kasvuolosuhteisiin ja turvalliseen kehitykseen, tukea vanhemmuutta ja perhettä sekä ehkäistä perheväkivaltaa. Toiminnassa otetaan huomioon kaikki väkivaltatilanteen osapuolet. (www.ensijaturvakotienliitto.fi, 18.11.2003.)

Ensi- ja turvakotien liitto toimi kehittämishankkeen koordinaatiojärjestönä. Liitto vastasi projektissa lähisuhdeväkivallan sovittelijoiden koulutuksesta, työnohjauksesta, koulutusohjelman ja koulutusmallin laadinnasta, sovitteluprosessin kehittämistyöstä sekä hankkeen hallinnoinnista projektin ohjausryhmän tuella. Liiton edustus oli mukana hankkeen ohjaus- ja seurantaryhmissä.

Suomen sovittelun tuki ry:n tarkoituksena on valtakunnallisena järjestönä edistää vapaaehtoistyönä tehtävää rikosten ja riitojen sovittelua Suomessa ja tukea eri paikkakunnilla tapahtuvaa sovittelutoimintaa sekä toimia sovittelussa mukana olevien tahojen yhdysjärjestönä (www.sovitteluntuki.ry.fi, 18.11.2003).

Suomen Sovittelun tuki ry:n edustaja toimi hankkeen ohjaus- ja seurantaryhmissä sovittelijoiden edustajana.

Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus, Stakes on sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön hallinnon alalla toimiva asiantuntijakeskus, jonka ydintoimintoja ovat tutkimus, kehittäminen ja tietovarannot. Stakes vastasi arviointitutkimuksen toteutuksesta, ja Stakesin edustaja toimi hankkeen ohjaus- ja seurantaryhmissä.

Helsingin, Vantaan, Tampereen ja Kokkolan kaupungit toimivat hankkeessa lähisuhdeväkivallan sovittelun kokeilukuntina. Paikkakuntien valintaan vaikutti sovittelusta aikaisemmin kertynyt kokemus ja paikkakunnilla toimivat turvakotipalvelut. Hankkeen alkaessa lähetettiin Helsingissä, Vantaalla ja Tampereella lähisuhdeväkivaltatapauksia eniten sovitteluun, ja sovittelutoiminta oli ollut osa kaupunkien sosiaalitoimea 1980-luvulta alkaen. Sovittelun toimintakäytännöt olivat muotoutuneet näillä paikkakunnilla suhteellisen vakaiksi.

Kokkola valittiin mukaan lähisuhdeväkivallan sovittelutoiminnan käynnistymis- ja kehittämisvaiheessa. Kokkolassa sovittelutoiminta kytkeytyi osaksi poliisitoimea kaupungin sovittelutoiminnasta vastaavan sosiaalityöntekijän työskennellessä poliisilaitoksella.

Kokeilupaikkakuntien sovittelutoimistot rekrytoivat hankkeeseen kultakin paikkakunnalta neljä sovittelijaa, joilla oli pitkä kokemus rikosasioiden sovittelusta. Helsingin, Vantaan ja Tampereen sovittelijoilla oli kokemusta myös lähisuhdeväkivallan sovittelusta, Kokkolassa lähisuhdeväkivaltaa ei ollut soviteltu ennen hanketta. Intensiivikoulutukseen valitut sovittelijat huolehtivat hankkeen aikana kaikista sovittelutoimistoon tulleista lähisuhdeväkivallan sovitteluista. Kevästä 2002 alkaen hankkeeseen valittiin kullekin paikkakunnalle neljä palauteryhmän sovittelijaa. Tavoitteena oli, että pilottisovittelijat välittävät palauteryhmäläisille hankkeessa kertynyttä tietoa, taitoa ja osaamista.

Lähisuhdeväkivallan sovittelut, sovittelijoiden intensiivikoulutus ja työnohjaus, sovittelun kehittämistyö ja verkostoyhteistyön kehittäminen sekä koko hankkeen arviointitutkimus toteutuivat kokeilupaikkakunnilla.

3 KEHITTÄMISHANKE

3.1 Kehittämishankkeen yleiset tavoitteet

Projektisuunnitelmassa hankkeelle nimettynä tavoitteena on muodostaa perheväkivallan sovittelusta "katsastusasema", jossa keskitytään sen hetkisen tapauksen selvittelyn kautta huomioimaan perheen väkivaltahistoria ja etsimään osapuolten kanssa yhdessä väkivallan katkaiseva ja sen lopettava menetelmä ja mahdollinen tapauksen jatkokäsittely asianmukaisissa auttamispalveluissa. Mikäli kokeilun tulokset ovat myönteiset, perheväkivallan sovittelutoimintaa laajennetaan. (Hankesuunnitelma 2000, 6.)

Sovittelun vapaaehtoisuuden, luottamuksellisuuden, tasapuolisuuden ja osapuolten ja perheen turvallisuuden sekä tekijän vastuuttamisen periaatteiden varmistaminen asetetaan kehittämistä ohjaaviksi periaatteiksi. Kehittämisen tavoitteena halutaan korostaa osapuolten oikeudellisen aseman turvaamista siten, että tapaukset palautetaan aina takaisin syyttäjälle syyteharkintaa varten. Myös oikean sovituksen löytämistä, sovittelun seuranta ja tukihenkilötoiminnan kehittämistä painotetaan tavoitteissa. (Hankesuunnitelma 2000, 6-8.)

Hankesuunnitelman mukaan hankkeen tehtävänä on selvittää sitä, olisiko sovittelussa löydettävissä keinoja, joilla perheen lisäksi lähiomaiset, sukulaiset ja ystävät voitaisiin saattaa yhdessä pohtimaan sitä, miten turvallisuutta perheen kohdalla taataan. Tarkoitus on selvittää onko esimerkiksi mahdollista solmia sopimuksia, jotka tehdään sukulaisten tieteen ja kanssa, jolloin koko lähipiiri ottaa vastuun turvallisuuden lisäämisestä. Tällöin myös sovittelutoiminta toteuttaa perimmäisiä tavoitteitaan: saada aikaan kestävä, lähiyhteisöäkin koskeva sovinto osapuolten kesken. (Hankesuunnitelma 2000, 6-8.)

Koulutuksessa on tavoitteena kehittää sovittelijoiden tietoja, kykyjä, taitoja ja motivaatiota perhe- ja lähisuhdeväkivaltatapauksien ja osapuolten kohtaamiseksi sovittelussa. Jatkohoidon turvaamiseksi tavoitteena on kehittää verkostotyötä sovittelijoiden ja auttamisjärjestelmän yhteistyön parantamiseksi. (Hankesuunnitelma 2000, 9-10.)

Hankesuunnitelmassa nimetyt kehittämishankkeen tavoitteet ovat tiivistetysti seuraavat:

- Perheväkivaltasovittelussa osapuolten oikeudellinen asema turvataan rikosprosessuaalisesti siten, että tapaus palautetaan syyttäjäviranomaiselle jatkotoimenpiteitä varten.
- Perheväkivallan sovittelussa pyritään turvallisuuden lisäämiseen kotona, oikean sovituksen löytämiseen, lähipiirin mahdolliseen sitouttamiseen turvallisuustavoitteeseen sekä tekijän auttamiseen tekojensa vaikutusten ymmärtämisessä.
- Perheväkivallan sovittelusta kehitetään intensiivikoulutuksella perheväkivaltaa mahdollisimman kokonaisvaltaisesti kohtaava työmenetelmä.
- Sovittelussa otetaan huomioon koko perheen tilanne, erityisesti lasten asema.

- Sovittelulle pyritään löytämään asema kotihälytys- ja perheväkivaltatilanteissa.
- Perheväkivaltatapaukset ohjataan tarvittaessa muun avun piiriin: turvakoti, Lyömätön linja, Jussi -projektit jne.
- Sovittelun mahdollisuuksia arvioidaan jälkihuollollisissa tapauksissa.
- Osapuolia rohkaistaan kohtaamaan ongelma rehellisesti sekä vastuutetaan käyttäytymisestä.
- Eryteisesti korostetaan perheväkivasovittelun seuranta ja tukihenkilötoiminnan kehittämistä.
- Koulutusohjelma laajennetaan kattamaan valtakunnallisesti kaikki ne sovittelutoimistot, jotka haluavat kehittää perheväkivallan sovittelun osaksi palvelutarjontaansa.

Edellä mainittuihin tavoitteisiin tähdätään hankkeeseen valittujen sovittelijoiden systemaattisella ja laaja-alaisella intensiivikoulutuksella, työnohjauksella ja sovittelumenettelyn kehittämistyöllä sekä verkostoyhteistyön vahvistamisella (Hankesuunnitelma 2000, 6-8).

Kehittämishankkeeseen suunnitellaan eteneväksi niin, että ensimmäinen vuosi käytetään käytännön oppimiseen, toinen vuosi kokemusten syventämiseen. Kolmantena vuonna on tavoitteena hyödyntää kehittämistyön tuloksia ja juurruttaa sovittelijoiden osaamista sovittelutoiminnan kehittämiseksi. (Hankesuunnitelma 2000, 6-8.)

Kehittämistyössä saatua taitoa ja kokemusta on tarkoitus levittää valtakunnallisesti sovittelutoiminnan piiriin ja jakaa kertynyttä kokemusta ja tieto-taitoa myös muiden aiheen piirissä työskentelevien keskuuteen, mikäli saadut kokemukset antavat siihen aihetta (Hankesuunnitelma 2000, 6-8).

3.2 Sovittelijoiden koulutuksen, työnohjauksen ja palaute-ryhmätoiminnan tavoitteet

Lähisuhdeväkivallan sovittelijoiden intensiivikoulutuksen tavoitteena on, että perhe- ja lähisuhdeväkivallan sovittelijoilla on koulutuksen jälkeen tietoa perheväkivallan ilmiöstä, dynamiikasta ja sen selitysmalleista, uhrin ja tekijän psyykkisistä prosesseista, kommunikaatiosta ja väkivallan seurauksista eri osapuolille ja lapsille. Lisäksi tavoitteena on saada tietoa Suomen lainsäädännön reunaehdoista ja vaatimuksista perheväkivallasta ja sen sovitteluun liittyen sekä erilaisista väkivallan katkaisu- ja hoitomenetelmistä. (Hankesuunnitelma 2000, 9-10.)

Koulutuksen tavoitteena on kehittää sovittelijoiden kykyä nähdä ihminen psyykkisenä, fyysisenä ja sosiaalisena kokonaisuutena, arvioida omaa toimintaansa, motiivejaan ja tavoitteitaan ja niiden vaikutuksia sovittelussa. Tavoitteena on myös tunnistaa omat kasvun ja haasteiden alueet sovittelijana, erottaa empatia ja sympatia sekä tunnistaa omat voimavaransa ja ymmärtää sovitteluprosessi soviteltavien näkökulmasta. Tavoitteena on myös kehittyä huomioimaan sovitteluprosessissa mukana olevien voimavarat, tunnistaa erilaisia tunneilmastoja sovittelutilanteissa,

tunnistaa hoidon ja tuen tarve perheessä, sekä toimia yhteistyössä auttavan ja tukevan verkoston kanssa. (Hankesuunnitelma 2000, 9-10.)

Taitojen kehittymiseen liittyvinä tavoitteina on saavuttaa *taitoja* soveltaa, hankkia ja arvioida tietoa, kehittää ja luoda uusia ratkaisumalleja ja toimia niiden mukaisesti sekä arvioida sovitteluprosessin mahdollisuuksia ja rajoja eri tilanteissa. Tavoitteena on oppia suunnittelemaan mielekäs sovitteluprosessi, arvioida erilaisten perheväkivallassa käytettävien menetelmien ja käytäntöjen sopivuutta ja käyttökelpoisuutta eri tilanteissa. Lisäksi tavoitteena on saavuttaa taitoja toimia joustavasti ohjaten sovitteluprosessia rakentavalla tavalla eteenpäin, työskennellä asiakas- ja lähimmäiskeskeisesti, neuvoa, ohjata ja tukea sovitteluprosessissa mukana olevia ja työskennellä sekä tiimin jäsenenä että parin kanssa. Intensiivikoulutuksen tavoitteena on *kehittyä* sovittelijana ja kehittää sovittelua, toimia yhteistyössä eri verkostojen kanssa, jakaa tietoa ja oppia muilta. (Hankesuunnitelma 2000, 9-10.)

Sovittelijoiden intensiivikoulutuksen ensimmäinen vaihe on orientoiva ja oppimista refleктоiva, toisessa vaiheessa kokemuksia reflektoidaan ja syvennetään ja kolmannessa vaiheessa tavoitteena on oppimisen ja kokemusten arviointi. Erityisesti kolmannessa vaiheessa tavoitteena on kehittämistyön tulosten hyödyntäminen ja tiedon välittäminen. Tavoitteena on, että projekti päätetään valtakunnalliseen seminaariin. Koulutusviikonloppujen aikana on, asiantuntijaluentoja lisäksi, tavoitteena keskustella ja konsultoida asiantuntijoita sovittelussa kohdatuista periaatteellisista ja käytännön ongelmista ja kehittämistarpeista. Koulutus suunnitellaan konstruktivistisen oppimiskäsityksen mukaan oppijakeskeiseksi. Sovittelijoiden kokemukset, oman toiminnan arviointi, tiedostaminen ja ymmärtäminen sekä itseohjautuvuus ovat koulutuksen periaatteina. (Hankesuunnitelma 2000, 9-10.)

Tavoitteena on, että ensimmäisenä toimintavuonna intensiivikoulutukseen valitut sovittelijat työskentelevät pareittain sovittelussa. Hankkeen edetessä tavoitteena on, että viikonloppukoulutusten (retriittien) tehtävä säilyy ennallaan, samalla edetään omaehtoisempaan työskentelyyn. Asiantuntijoiden tehtävä on jäsentää ja selkeyttää opittua. Sovittelutyötä tukee säännöllinen ryhmätyönohjaus. Projektisuunnittelija ja sovittelu-toimistot valitsevat hankkeeseen työnohjaajat, joilla on lähisuhdeväkivallan tuntemusta. (Hankesuunnitelma 2000, 12.)

Tarkoituksena on, että toisena toimintavuonna sovittelijoiden rinnalle valittavat palautetyöryhmäläiset toimivat lähisuhdeväkivallan sovittelijoiden työpareina. Palauteryhmätyöskentelyllä pyritään (i) itseoppimiseen ja opitun siirtämiseen (ii) toiminnan syventämiseen ja laajentamiseen. (Hankesuunnitelma 2000, 12.)

Ensi- ja turvakotien liitossa laadittiin sovittelijoiden koulutussuunnitelma hankesuunnitelman tavoitteiden, kokeilupaikkakuntien sovittelu-toimistojen vastaavien henkilöiden, väkivaltatyöntekijöiden näkemysten ja sovittelijoiden toivomusten pohjalta (Liite 3). Suunnitteluun vaikuttivat myös kansainväliset suositukset väkivaltatyön osaamisvaatimuksista. Suunnittelussa konsultoitiin Ensi- ja turvakotien liiton turvakotikoulutuksen suunnittelijoilta sekä Stakesin Naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisyprojektin kouluttajia. Projektin ohjausryhmässä tutustuttiin koulutus-suunnitelmaan. (Marila - Penttinen & Mustonen 2004, 19.) Koulutuksen

tavoitteina oli sovittelijoiden tietojen, taitojen ja itsetuntemuksen kehittyminen, lähisuhdeväkivallan sovittelun tukeminen ja verkostotyön vahvistaminen. Koulutusohjelma sisälsi teemoja perhe- ja lähisuhdeväkivallasta, sen vaikutuksista eri osapuoliin, traumatisoitumisesta, seksuaalisesta väkivallasta, perheväkivaltaan liittyvästä kansallisesta lainsäädännöstä, kansainvälisistä sopimuksista ja erilaisista perheväkivallan uhreille ja tekijöille suunnatuista palveluista. Sovittelukokemus ja itsenäinen tiedonhankinta olivat koulutuksen lähtökohtina. Sovittelijoilta ei vaadittu ammatillista koulutustaustaa. Koulutus toteutui kuutena koulutusviikonloppuna eli koulutusretriittinä, joita täydennettiin etätehtävin, kirjallisella materiaalilla ja oheislukemistolla.

3.3 Lähisuhdeväkivallan sovittelun kehittämistavoitteet

Yhtenä hankkeen tulostavoitteena on kehittää sovittelua perhe- ja lähisuhdeväkivallan tuntemuksen, koulutuksen, kokemuksen, tutkimustiedon, kirjallisuuden ja sovitteluideologian perusteella. Tavoitteena on kehittää asiakkaiden tarpeita palveleva toimintamalli, joka ottaa huomioon lähisuhdeväkivallan sovittelun erityishaasteet.

Hankkeen edetessä kehittämistyössä käynnistettiin myös lähisuhdeväkivallan sovittelusta informoivan asiakasoppaan valmistelu (Opas lähisuhdeväkivallan rikosasioiden sovittelua harkitsevalle, www.ensijaturvakotienliitto.fi). Oppaan valmisteluun perustettiin työryhmä (Liite 4). Opas oli suunnattu uhrille, joka harkitsee rikossovittelua tekijän vastuuttamisen keinona, ja sen tarkoituksena oli välittää perustietoa rikosasioiden sovitteluun liittyvistä oikeusturvakysymyksistä, rikossovittelumenetelmästä ja lähisuhdeväkivallasta. (Marila - Penttinen & Mustonen 2004, 26.)

3.4 Verkostoyhteistyön kehittämistavoitteet

Verkostoyhteistyön kehittämisen oleellisena tavoitteena on paikallisen palveluverkoston tuntemus ja sovittelijoiden ja palvelujärjestelmän ammattilaisten yhteistyökanavien ja -tapojen löytäminen, jotta jatkohoitoon ohjaaminen olisi tehokasta. Ajatuksena on se, että sovittelussa ei hoideta väkivaltaongelmaa, vaan ohjataan osapuolet tarkoituksenmukaisesti palveluihin. Tavoitteena on, että tapausten jatkokäsittely turvataan asianmukaisissa yhteyksissä kuten esimerkiksi perhe-neuvoloissa, A-klinikoilla, mielenterveystoimistoissa ja muissa paikkakunnalla toimivissa auttamispisteissä. (Hankesuunnitelma 2000, 6.)

Yksi hankkeen tuotostavoite on paikallinen verkostoyhteistyön malli. Tavoitteena projektissa on lisätä sovittelijoiden tietämystä paikkakunnan palveluverkostosta sekä sovittelijan mahdollisuuksista työskennellä suhteessa näihin palveluihin. (Marila-Penttinen & Mustonen, 2004, 3.)

4 TUTKIMUSHANKE

4.1 Arviointitutkimus ja restoratiivinen oikeus

Arviointi (evaluaatio) viittaa jonkin asian arvoon tai ansioon, ja arviointitutkimukseen kuuluvat arvottavat johtopäätökset. Tässä tutkimuksessa tehdään arvottavia johtopäätöksiä sovittelun arvosta tai hyödyistä lähisuhdeväkivallan osapuolten kohtaamisessa ja auttamisessa. Arviointitutkimus liittyy myös koko hankkeen arvon ja hyödyn todentamiseen.

Tutkimuksen avulla pyritään saamaan näyttöä lähisuhdeväkivallan sovittelun asiakkaiden tarpeista ja olosuhteista, sovittelutoiminnan kehittämistarpeista, hankkeessa toteutetuista käytännön toimenpiteistä ja niiden vaikutuksista. Arviointitutkimuksen tehtävänä on myös arvioida tehdäänkö oikeita asioita ja oikein. Laajasti ajatellen tavoitteena on tuottaa tietoa asiakaslähtöisten, toimivampien ja yhteiskunnalliset tarpeet paremmin huomioivien sovittelupalveluiden kehittämiseen.

Korkealaatuinen arviointi edellyttää tieteellisten tutkimussääntöjen noudattamista, kuten harkittua tutkimusasetelmaa, havaintoaineiston keräämistä, sen analyysiä ja tulkintaa. Arviointitutkimuksessa käytetään monenlaisia lähestymistapoja, kriteereitä ja kootaan monipuolista, laadullista ja määrällistä tietoa arvioinnin tueksi. Arviointi on myös voimaantumisen ja sosiaalisen muutoksen väline. (Rossi & Freeman 1993, 5, 55; Shaw 1996, 189; Näsänen 1998, 8; Robson 2001, 24-25; Kazi 2003, 2.)

Lähisuhdeväkivalta on ilmiö, josta väkivallan uhri ja tekijä usein ajattelevat erilailla. Heidän konstruktionsa ohella tutkimuksessa halutaan koota tietoa siitä, millainen on väkivaltaongelman yksilöllinen tausta ja kehitys, miten väkivallan osapuolet suuntaavat tulevaisuuteen ja mihin he ovat valmiit sitoutumaan. Parhaan saatavilla olevan ja näyttöön perustuvan tiedon avulla voidaan kehittää hyviä toimintakäytäntöjä terveys- ja sosiaalipalveluihin. Näyttöön perustuvien käytäntöjen (evidence –based – practice) kehittämisessä tarvitaan tietoa sosiaali –ja terveydenhuollon ongelmista ja siitä millaiset toimintaohjelmat, strategiat ja interventiot tuottavat toivottuja tuloksia. Lisäksi tarvitaan tietoa siitä, kuinka uudet toimintaohjelmat pannaan käytäntöön, ketä ne koskevat, ja miksi toiminta on tarpeen, ja miten toiminta eettisesti on perusteltavissa. (Nutley, Walter & Davis 2003, 128.) Näyttöön perustuvan käytännön käsitteeseen sisältyy tutkimusten antama tieto, käytännön asiantuntijuus sekä asiakkaan ja hänen perheensä näkemykset. Eettisten ja esteettisten ulottuvuuksien pohdinta tuottaa myös kysymyksen, kenen ja millaisten periaatteiden mukaan toimitaan. (Harju 2003, 9.)

Tutkimuksen tavoitteena ei ole niinkään "oikean" työmuodon löytäminen, vaan tutkimuksen avulla pyritään löytämään sovittelumenettelyjä, joissa voidaan ottaa huomioon osapuolten, heidän perheensä ja sovittelijoiden näkökulmat. Erilaisiin konteksteihin ja erilaisille asiakkaille kehitetyistä sovittelumenettelyjen sovelluksista voidaan mainita amerikkalaisen sovittelun teoreetikon ja tutkijan Mark Umbreitin (2001) esittämä, käsitteellinen ja tutkimustietoon perustuva sovittelun käytännön prosessi (victim -offender -mediation process), joka perustuu restoratiivisen oikeuden filosofiaan, humanistisiin arvoihin ja uhrisensitiiviseen lähestymistapaan. (Umbreit 2001, 35-64.) Kansainvälisesti ja myöskin suoma-

laisessa sosiaalityössä on sovittelun periaatteita sovellettu läheisneuvonpidon mallissa (Family Group Conference model) ja sosiaalisen sovittelun mallissa (Evaluation of the "Let's talk - Social mediation... 2004, 10). Restoratiivista lähestymistapaa on kehitetty myös Kanadassa Family Group Decision Making - mallin mukaan (Maloney & Reddoch, 2004).

4.2 Restoratiivinen oikeus ja sovittelu

Sovittelun taustateoria on restoratiivinen oikeus, josta käytetään suomenkielistä ilmaisua korjaava oikeus. Laajimman määritelmän mukaan se on rikosvahinkojen korjaamista, ja sitä voidaan kutsua myös transformatiiviseksi, muutokseen pyrkiväksi oikeudeksi. Restoratiivisen oikeuden lähtökohtana on, että rikos on rikos toista ihmistä vastaan, ei niinkään rikos valtiota vastaan, siksi myös konfliktin ratkaisussa on osapuolilla merkittävä rooli. Konflikti palautetaan asianosaisten selvitettäväksi rikosoikeudelle vaihtoehtoisella tai rinnakkaisella sovittelumenettelyllä. (Cristie 1977.)

Restoratiivisen oikeuden ytimenä on, että asianosaiset kokoontuvat, ulkopuolisen sovittelijan tai muun koollekutsujan avulla, keskustelemaan rikoksesta, sen seurauksista ja mitä rikoksen johdosta tulisi tehdä. Restoratiivisen oikeuden perustavanlaatuisina arvoina ovat asianosaisten aktiivisuus, aineellisten ja henkisten vahinkojen korjaaminen ja tekijän vastuunoton mahdollistaminen. Restoratiivinen oikeus pyrkii korjaamaan rikoksesta aiheutuneet vahingot sekä uhrille, yhteiskunnalle että tekijälle. Myös luovat ongelmanratkaisukeinot kuuluvat restoratiivisen oikeuden arvoihin. (Umbreit 2001, xxvii-xxx; Elonheimo 2004, 181-182.)

Rikosten sovittelu on restoratiivisen oikeuden keskeisin ilmentymä. Restoratiivisessa oikeudessa prosessi voi olla tärkeämpi kuin lopputulos. Prosessissa luodaan mahdollisuus avoimeen ja todenmukaiseen vuoropuheluun, jota ei sanktioida. Rikollinen teko hylätään, mutta ihmisiä kunnioitetaan. Tunteiden merkitys rikoksen tekemisessä, siitä toipumisessa ja ylipääsemisessä ovat tärkeitä. Kriiseissä nähdään moraalisen oppimisen mahdollisuus ja lähiyhteisö otetaan mukaan prosessiin. Myös yksittäisen konfliktin taustalla olevia perusongelmia pyritään ratkaisemaan ohjaamalla osapuolet erilaisten sosiaali- ja terveyspalveluiden piiriin. (Elonheimo 2004, 181-182; Iivari 2004, 180.)

Sovittelu voidaan nähdä keskustelevana oikeutena, joka koskettaa rikosoikeutta, rikosprosessioikeutta ja sopimusoikeutta. Sovittelu (engl. mediation) on oikeuskäsittelylle rinnakkainen tai sitä täydentävä menettelytapa rikoksiin ja riita-asioihin liittyvien kysymysten ratkaisemiseksi. Se on epävirallinen, strukturoitu menettely, jossa puolueeton kolmas osapuoli, sovittelijakoulutuksen saanut maallikko tai viranomainen, avustaa vapaaehtoisesti sovitteluun osallistuvia rikoksen tai riidan osapuolia puhumaan rikoksesta, selvittelemään sen syitä, ratkaisemaan konfliktinsa ja sopimaan emotionaalisesta ja aineellisesta hyvityksestä. Osapuolten tarpeet ja intressit ovat huomion kohteina, uhrin ja yhteisön roolia ja tekijän vastuuttamista korostetaan. (Mielityinen 1999, 2-7; Umbreit 2001, xxv.)

Sovittelun tavoitteena on asiakkaan vaikutus- ja osallistumismahdollisuuksien lisääminen, asiakkaan yksilöllisten tarpeiden ja olosuhteiden huomioonottaminen ja kansalaisten omatoimisuuden lisääminen. Sovitte-

lussa väkivallan tekijä ja uhri aktiivisina etsivät konfliktiin ratkaisua, jossa uhrille hyvitetään tapahtuneet vahingot. Sovittelija ei määrää sopimusta, eikä ratkaisussa niinkään etsitä syyllisiä ja rangaistusta, vaan ennaltaehkäiseviä tai käyttäytymisen muutosta edistäviä keinoja. Sovittelussa käsitellään myös rikokseen liittyviä tunteita. Sovittelussa pyritään löytämään toimintarakenteita, joiden avulla voidaan puuttua sosiaalisiin ongelmiin, mutta jotka eivät tuhoa arvokkaita sosiaalisen elämän muotoja. Sovittelussa mahdollistetaan korvauksista sopimisen ohella tilaisuus vuoropuheluun, neuvotteluun ja ongelmien ratkaisuun yhteisymmärrykseen pyrkien. Lähtökohtaisesti sovittelussa ei ole voittajia tai häviäjiä. Sovittelussa asiakkaalla on suuremmat mahdollisuudet vaikuttaa oman asiansa käsittelyyn kuin oikeudenkäynnissä. (Iivari 1991, 51-55; Mielityinen 1999, 3-6.)

Rikosoikeusjärjestelmän kannalta sovittelun tavoitteena voidaan nähdä seuraamusjärjestelmän purkamisen tai keventäminen sekä pitkällä tähtäyksellä rikollisuuden vähentäminen. Myös rangaistusten kasaantumista, osapuolten leimaamista ja uusintarikollisuutta voidaan vähentää sovittelun avulla. Yleisen järjestyksen ja oikeusperiaatteiden ylläpitäminen sekä rikoksen tekijän yksilöllinen kohtelu ja kuntoutus, rangaistuksen sijaan, ovat keskeisiä menetelmiä väkivallan ennaltaehkäisyssä. Asiakkaiden ohjaus, neuvonta ja sosiaalisten ongelmien selvittäminen sekä tukipalvelut edistävät yksilöiden ja perheiden turvallisuutta ja yhteisöjen toimivuutta. Auttamalla ja tukemalla vaikeuksiin joutuneita voidaan ehkäistä rikoksesta syntyviä lisävahinkoja ja edistää vastuunottoa ja sitä kautta koko yhteisön hyvinvointia. (Iivari 1991, 64).

Kansainvälisesti katsoen rikossovittelun kehittäminen kattavaksi, pysyväksi ja organisoituneeksi toiminnaksi on intensiivisessä vaiheessa. Eurooppalaisen yhteistyön kehittäminen on käynnistynyt Leuvenissa, Belgiassa pidetyssä kokouksessa vuonna 2001. (Iivari 2001b, 472.) Euroopan neuvoston ministerikomitea (1999) pitää tärkeänä kattavia sovittelupalveluja ja suosittaa jäsenvaltioita edistämään sovitteluohjelmia yleisesti saatavilla olevina palveluina.

Käsillä olevassa arviointitutkimuksessa reflektoidaan kansainvälisiä, perhe- ja lähisuhdeväkivallan sovittelusta tehtyjä tutkimuksia ja kokeilujen tuloksia tutkimus- ja kehittämishankkeessa saatuihin tuloksiin. Mikäli tutkimuksen tulokset ovat rohkaisevia, tulosten perusteella voidaan tehdä suomalaiseseen palvelujärjestelmään, toimintakontekstiin ja sovittelukäytäntöihin soveltuva hyvän käytännön mallinnus, jota voidaan soveltaa erilaisiin lähisuhdeväkivallan konteksteihin.

Arviointia ohjaavaksi näkökulmaksi valittiin realistinen arviointitutkimus, joka tarjoaa menetelmällisiä mahdollisuuksia arvioida lähisuhdeväkivallan sovittelutoiminnan konteksteja ja niitä mekanismeja, jotka erilaisissa olosuhteissa ja erilaisille asiakkaille tuottavat vaikutuksia. Lisäksi se mahdollistaa sovittelutoiminnan kokonaisuuden arvioinnin ja voi siten toimia hyvien käytäntöjen kehittämisen perustana.

4.3 Tutkimuksen keskeiset käsitteet ja tutkimushypoteesin muodostaminen

Tässä tutkimuksessa lähisuhdeväkivallan ilmiötä, sen selitysmalleja ja osapuolten kokemuksia lähestytään avoimesti, fenomenologisen lähestymistavan mukaan, ilman ennakko-oletuksia, ennalta asetettua teoriaa, viitekehystä tai yhtä selitysmallia. Tutkijat sulkevat pois tutkimuksen teoreettisissa lähtökohdissa eksplikoimansa esiymmärryksen ja lähestyvät tutkittavaa kohdettaan ilman ennakko-oletuksia ja –asetuksia pyrkien tarkastelemaan tutkittavaa kohdetta avoimesti sellaisena kuin tutkittavat sen kokevat. (Husserl 1995; Perttula 1995, 9-12.) Rikosilmoituksissa, syyttäjien ja käräjäoikeuden aineistossa väkivallan määrittelyt ovat juridisia ja ne käsitellään sen määrittelyn mukaan.

Aikaisempi tieto ja teoreettinen tausta ovat tutkimuksessa kuvaamassa esiymmärrystä aiheesta. Ne myös auttavat tutkijaa ilmiön hahmottamisessa ja tutkimustehtävän selkiyttämisessä, rajaamisessa ja perustelemissä. (Åstedt - Kurki & Nieminen 1997, 155.)

4.3.1 Parisuhdeväkivalta, perheväkivalta ja lähisuhdeväkivalta

Parisuhde-, perhe- ja lähisuhdeväkivalta käsitteiden määrittelytavat vaihtelevat ja käsitteet esiintyvät vaihdellen myös tilastoissa. Käsitteen määrittelyjen taustalla ja tavoitteena on selkeyttää väkivallan erityispiirteitä, käsitteen valinnalla on vaikutuksia myös tutkimuksellisiin ja poliittisiin lähestymistapoihin sekä yleisempään väkivaltakeskusteluun. Käsitteen valinta ja ilmiön hahmottaminen edellyttävät kontekstin, yhteiskunnallisen tilanteen ja kulttuurin huomioon ottamista sekä tietoisuutta siitä, mikä on väkivaltaa ja mikä tunnistetaan ja koetaan väkivallaksi. (Husso 2003, 41-42; Hearn 1999, 250-254; Shulman 2004, 149-150.)

Väkivalta määritellään jollekulle tai joillekin vahinkoa tuottavana, jonkun oikeuksia tai etua loukkaavana tms. toisen vastustuksesta välittämättömäksi pakko- tai voimakeinojen käytöksi (Nykysuomen sanakirja 1990, 624). Väkivalta voidaan myös määritellä toisen ihmisen tahdon, tarpeiden ja toiveiden hallitsemiseksi käyttämällä sanallisia tai sanattomia tekoja tai molempia tavoilla, jotka loukkaavat ihmisen fyysisistä, psyykkistä ja/tai sosiaalista itsemääräämisoikeutta. Se voidaan määritellä myös yksilön tai ryhmän suorana tai epäsuorana fyysisen, psyykkisen tai moraalisen voiman käyttönä toista henkilöä, ryhmää tai tavaraa kohtaan. Väkivalta voi olla yhteiskunnallinen, uskonnollinen, kulttuurinen, tiettyyn aikaan, paikkaan, ihmisten väliseen suhteeseen ja yksilöllisiin kokemuksiin sidottu. Väkivallan tarkoitus on vahingoittaa yksilöä, omaisuutta tai ympäristöä. Väkivaltaa on se, minkä kohde kokee vahingolliseksi ja/tai loukkaavaksi. Väkivalta voi olla myös sitä, minkä esimerkiksi laillinen esivalta on nimennyt väkivallaksi. (Janssen 1995; Keskinen 1996; Fischbach & Herbert, 1997; Hearn 1999, 252; Johnson & Ferraro 2000, 949.)

Parisuhdeväkivalta määritellään usein fyysiseksi ja seksuaaliseksi väkivallaksi, väkivallan uhkaksi ja psykologiseksi ja emotionaaliseksi hyväksikäytöksi. Tekijä voi olla nykyinen tai edellinen kumppani, poika- tai tyttöystävä tai seurustelukumppani. Parisuhdeväkivalta on usein syk-

listä ja raaistuvaa luonteeltaan. (Gelles 1997; Langford 1998; Campbell & Soeken 1999; Watts & Zimmerman 2002.)

Perheväkivallalla tarkoitetaan perheen sisällä tapahtuvaa, jonkun perheenjäsenen toiseen kohdistamaa väkivaltaista toimintaa. Useimmiten on kyse puolisoitten tai parisuhteessa olevien henkilöiden toisiinsa kohdistamasta väkivallasta, mutta sitä voi tapahtua myös aikuisten lasten ja ikääntyvien vanhempien välillä sekä parisuhteissa sukupuolesta riippumatta. Perheväkivalta on monimuotoista, sen muodot vaihtelevat fyysisestä loukkaamisesta psyykkiseen, taloudelliseen, uskonnolliseen ja seksuaaliseen loukkaamiseen. Usein sillä on piilorikollisuuden muoto. (Campbell 1993; Serra 1993; Keskinen 1996; Suomen ev.lut. kirkon kirkkohallituksen julkaisuja 2000.)

1990-luvun tutkimukset korostavat perheväkivallan erilaisia muotoja ja konteksteja. Näiden tutkimusten perusteella väkivaltaa voidaan luokitella 1) yleiseksi kahdenväliseksi väkivallaksi 2) intiimiksi terrorismiksi 3) väkivaltaiseksi vastustamiseksi ja 4) kahdenkeskiseksi väkivaltaiseksi kontrolliksi. (Johnson & Ferraro 2000, 950.)

Väkivallan määrittelyssä on myös sukupuolisia eroja. Miehet ja naiset määrittelevät ja kokevat väkivallan eri tavoin ja antavat aggression ja vihan ilmauksille ja väkivaltaiselle käyttäytymiselle eri merkityksiä. Naiset kokevat väkivallan ja sen uhan pelottavaksi ja vakavaksi, miehet usein vähättelevät väkivallan määrää ja laatua ja kieltävät väkivallan läsnäolon. Miesten ja naisten tarinat väkivaltaisista suhteista ja tilanteista poikkeavat usein toisistaan huomattavasti. (Campbell 1993; Husso 1997; Nyqvist 2001, 150.)

Juridisesti väkivalta luokitellaan virallisen syytteen alaisiin rikoksiin ja asianomistajarikoksiin ja tyypitellään rikoslajeina. Juridisesti väkivaltaa arvioitaessa otetaan huomioon väkivallan laatu, tahallisuus ja väkivallan seuraukset (Paavilainen & Pösö 2003, 13). Rikosilmoituksissa perhe-, parisuhde ja lähisuhdeväkivalta on tavallisimmin eriasteista pahoinpitelyä. Rikoslajeina voi olla lisäksi muita henkeä ja terveyttä uhkaavia rikoksia, kotirauhan häirintää ja kunnianloukkauksia.

4.3.2 Väkivallan selitysmallit

Väkivallan selitysmalleina kuvataan erilaisia tekijöitä, kuten biologisia, sosiaalisia, kulttuurisia ja yksilön traumaattisiin kokemuksiin perustuvia selitysmalleja. Joissakin kulttuureissa miesten naisiin kohdistamaa väkivaltaa perustellaan uskonnollisilla syillä. (Janssen 1995, 9; Miles 1999, 32; Russel & Wells 2000, 429; Simoneti 2000.) Myös naiset käyttäytyvät väkivaltaisesti miehiä kohtaan, ja väkivaltaa esiintyy myös samaa sukupuolta olevien parisuhteissa. (Busby & Compton 1997; Magdol ym. 1997; Coker ym. 2000; Hines & Malley - Morrison 2001.)

Feministisessä tutkimuksessa ja kirjallisuudessa naisiin kohdistuva väkivalta nähdään usein sukupuolten välisen valtasuhteen ilmentymänä ja sukupuolittuneena ongelmana. Miehen väkivaltaisuutta naista kohtaan pidetään patriarkaalisen yhteiskunnan ilmentymänä ja miehen keinona kontrolloida ja saada valtaa väkivallan avulla. (Janssen 1995, 9-13; Simoneti 2000; Kim & Motsei 2002.)

Väkivalta voidaan nähdä osapuolten vuorovaikutuksen ja ihmissuhteen ongelmana, tekijän ongelmana käsitellä ja kontrolloida vihan tunteita tai päihteiden käyttöön liittyvänä ongelmana. Perhe voi olla väkivaltaongelmien taustalla oleva tekijä, mutta se voi olla myös resurssi ongelman ratkaisemisessa. (Nygqvist 2001, 13; Edwards & Haslett 2003, 4.)

Perheväkivalta voidaan määritellä myös sosiaalisesti ongelmaksi. Väkivallan jaksottaisuus, uusiutuminen ja paheneminen, väkivallan peittely ja vaikeneminen häpeän ja syyllisyyden vuoksi liittyvät myös ilmiöön ja johtavat usein myös sosiaaliseen eristäytymiseen. Lähisuhteissa tapahtuvan väkivallan tiedostaminen voi olla vaikeaa, ja eri osapuolten käsitykset siitä, mikä on väkivaltaa, ovat erilaisia. (Anderson 1997; Gelles 1997; Nyqvist 2001; Paavilainen & Pösö 2003, 35-39; Husso 2003, 13, 42.)

Puolisooan kohtaan väkivaltaisesti käyttäytyvät henkilöt eivät ole yhtenäinen ihmisryhmä, eikä väkivaltaista käyttäytymistä voida ennustaa tai selittää yhdellä ainoalla tekijällä. Tutkimusten mukaan tyypillisinä piirteinä väkivaltaisesti käyttäytyneillä miehillä on todettu heikentynyt kyky puolustaa mielipiteitään, heikko itsetunto, heikot sosiaaliset taidot, vaikeus ilmaista tunteita, lapsuudessa väkivallan uhriksi joutuminen sekä alkoholin ja päihteiden käyttö. Puolisooan kohtaan väkivaltaisesti käyttäytyvien on kuvattu olevan erityisen riippuvaisia kumppanistaan. Myös heikko kehonkuva liittyy tutkimusten mukaan aggressiiviseen käyttäytymiseen. (Murphy et al. 1994; Danielson 1998, Dutton 1999; Russel & Wells 2000; Simoneti 2000; Caspi et al. 2002; Dixon & Browne 2003, 438 - 440.)

Tutkittaessa väkivallan tekijöiden taustoja on havaittu heillä olevan kokemuksia väkivallan kohteeksi joutumisesta, laiminlyönnestä, menetyksistä, hylkäämisistä sekä väkivaltakokemuksia omasta lapsuuden perheestään. Väkivaltaisesti käyttäytyvillä on usein kyvyttömyyttä hallita tunteitaan ja yllykkeitään, sisäistää normit ja moraalisäädökset ja kestää sisäisiä tai ulkoisia paineita. (Koski 1999; Lehtonen & Perttu 1999; Schulman, 2004, 150.)

4.3.3 Väkivallan vaikutukset

Väkivaltaisissa perheissä on sisäänlämpiävä ilmapiiri: väkivalta on hävetävä asia ja perheen salaisuus. Puolisoiden nais- ja mieskuvat edustavat usein stereotyyppistä käsitystä sukupuolirooleista. Kaikki perheenjäsenet voivat huonosti, mutta apua ei uskalleta hakea. Todellisuus vääristyy, ja uhri ja tekijä voivat tuntea syyllisyyttä ja pitää omaa olemassaoloaan väkivallan aiheuttajana. (Goldner, Penn, Sheinberg & Walker 1990; Koski 1999.)

Useat väkivaltaa kokeneet kärsivät posttraumaattisesta stressistä, jonka oireina on fyysinen ja psyykinen ylivirittyneisyys ja valppaus, unihäiriöt, painajaiset, muistikuvien pirstaleisuus, muistamattomuus, keskittymisvaikeudet ja erilaiset fyysiset ja psykosomaattiset oireet. Monien paniikkihäiriöiden takana on perheväkivaltaa. Psykosomaattisissa oireissa ovat mukana erilaiset säryt, voimattomuus, sydänvaivat, pahoinvointi. (Heiskanen & Piispa 1998, 25-26; Langford 1998; Campbell & Soeken 1999.)

Pitkään jatkuvana ja usein toistuvana väkivalta traumatisoi perheenjäseniä, ja etenkin lapset alkavat tuntea posttraumaattisia stressioireita. Yli 50 % lapsista, joiden äiteihin on kohdistunut pahoinpitelyä, kärsii häiritsevästä ja tahdottomista traumaattisten tapahtumien muistoista. Väkivallan ilmapiirissä elävät lapset altistuvat väkivallan seurauksille. Väkivaltaperheiden lapset seuraavat aktiivisesti kotona tapahtuvaa väkivaltaa ja ilmapiiriä. Väkivallalle altistumiseen vaikuttavat lapsen ikä, sukupuoli, väkivallan laatu, kesto, vakavuus, suojaavat tekijät ja muut mahdollisesti samanaikaiset riskitekijät. Perheväkivallan vaikutukset ilmenevät lapsen ja nuoren käyttäytymisessä, emotionaalisessa, fyysisessä, kognitiivisessa ja sosiaalisessa toiminnassa. (Adamson & Thompson 1998; Graham-Bermann & Levendosky 1998; Dutton 1999; Uramo 1999; Holopainen 2000; Oranen 2001, 48, 56-57.)

Väkivallalla on vaikutuksia myös tekijään. Väkivalta ei ole erillinen ilmiö, vaan se on osa kokonaispersoonallisuuden kehittymättömyyttä. Väkivallan tekijän voi olla vaikea hallita tunteitaan ja hän voi olla altis ylireagoimaan vastoinkäymisiin väkivaltaisesti. Väkivallassa on syvimmillään kyse minuuden ja olemassaolon oikeuden menettämisestä. Väkivaltaisesti käyttäytyvä häpeää itsehillintänsä menettämistä. Hän voi kokea olevansa häväisty, hänen minuutensa on murskattu ja hän on kelvoton. Väkivallan teko on psykologinen ja elimellinen trauma, eikä tekijä useinkaan kykene jälkikäteen käsittämään tekonsa syitä. Se voi merkitä myös kognitiivista lukkiutumista, yllykekontrollin pettämisalttiutta ja johtaa väkivallan ja traumatisoitumisen eskaloitumiseen. (Shulman 2004, 149, 152.)

Väkivallalla on myös yhteiskunnallisia ja taloudellisia vaikutuksia. Heiskanen ja Piispan (2000) tutkimuksen mukaan naisiin kohdistuva väkivalta aiheuttaa Suomessa n. 50 miljoonan euron taloudelliset menetykset yhteiskunnalle mm. terveydenhoitopalvelu-, oikeudenkäynti- ja turvakotipalvelukuluina.

4.3.4 Lähisuhdeväkivallan osapuolten auttaminen

Väkivallan tutkimuksen, hoitointerventioiden kehittämisen ja toteutuksen lähtökohtina voivat olla erilaiset ideologiset rakenteet ja väkivallan selitysmallit. Erilaisuus voi olla sekä mahdollistamassa että rajoittamassa interventioiden kehittämistä. Uusien lähestymistapojen, tunnistamiskeinojen ja hoitointerventioiden kehittäminen on osoittautunut ongelmalliseksi monestakin syystä, ja kehittämissuunnitelmista käydään jatkuvaa keskustelua. Ammattihenkilöstön riittävien tietojen ja taitojen puuttuminen ja stereotyyppiset asenteet väkivallan uhreja ja tekijöitä kohtaan voivat estää väkivallan tunnistamisen ja asianmukaisen auttamisen. Työntekijöiden puuttumiskynnys on korkea, ja perheen on näin ollen vaikea saada apua. (Campbell 1993; Johnson & Ferraro 2000, 948.)

Moniammatillinen orientaatio ja yhteistyö on perusedellytys väkivallan tekijöiden ja kokijoiden sekä heidän läheistensä auttamisessa. Ongelmat ovat siinä määrin monimutkaisia, että ratkaisut vaativat erilaista asiantuntijuutta. Asiantuntijuus ja erikoistuminen on yhtäältä yhteistyön välttämätön edellytys, mutta toisaalta se vaatii huomion kiinnittämistä

siihen, että oman auttamistyön näköala voi kapeutua. (Paavilainen & Pö-sö 2003, 45.)

Usein auttamisen tekee ongelmalliseksi se, että väkivaltaa ei ilmoite-ta viranomaisille. Vain kaksitoista prosenttia perheväkivallan uhreista ja kuusi prosenttia tekijöistä on hakenut ammatillista apua tilanteeseen (Suomen ev. lut. kirkon julkaisuja 2000). Väkivaltaan liittyy myös trau-mojen päällekkäisyyttä, joten syvin ongelma voi jäädä auttajaltakin tun-nistamatta. Avun hakija saattaa toimia auttajan odotusten mukaisesti, pyrkii unohtamaan, peittelemään, salaamaan ja kieltämään tapahtumia. Auttaminen vaatii auttajan aktiivista otetta ja puheeksi ottamista. (Fon-taine 1995.)

Hoitoon kuuluu molempien osapuolten hoito. Mikäli väkivallan teki-jällä on taustalla oma uhrikokemus, sen läpikäyminen on olennainen osa hoitoa. Väkivaltaisesti puolisoaan kohtaan käyttäytyneiden miesten käyt-täytymisen muutokseen on pyritty myös rangaistuksia koventamalla. Pi-dättämisellä, syyttämällä ja vangitsemisellä ei kuitenkaan ole onnistuttu lisäämään naisten turvallisuutta. Tutkimusten mukaan harvat väkivaltaa kokeneet naiset uskovat rikosoikeusprosessin parantavan väkivaltaisesti käyttäytyviä miehiä. Monet miesten auttamismallit perustuvat yhteistyöl-le, ja lähtökohtana on välitön väkivaltaan puuttuminen ja tekijän vastuu-tus. Parisuhteen ongelmista ovat vastuussa molemmat osapuolet, väkival-lasta sen käyttäjä. (Suoninen 1999; Morris & Gelsthorpe 2000, 412 – 413.)

4.3.5 Yhteenveto tutkimuksen käsitteistä

Tässä tutkimuksessa valittiin perhe- parisuhde- ja lähisuhdeväkivallan ilmiötä kuvaamaan lähisuhdeväkivallan käsite. Käsitettä käytetään tar-koittamaan perheenjäsenten, parisuhteen tai muun lähisuhteen osapuolten toiseen kohdistamaa väkivaltaista toimintaa. Tavallisesti kyseessä on puolisoitten tai parisuhteessa olevien henkilöiden toisiinsa kohdistama väkivalta, mutta osapuolina voivat olla myös seurustelevat ja muussa lä-hisuhteessa olevat tai suhteensa päättäneet osapuolet. Väkivalta voi olla henkistä, fyysistä, hengellistä, taloudellista ja seksuaalista väkivaltaa. Myös väkivallalla uhkaaminen, pakottaminen, nöyryyttäminen ja liikku-mavapauden tai sosiaalisen yhteydenpidon rajoittaminen on väkivaltaa. Rikostilastoissa ja uhritutkimuksissa lähisuhdeväkivalta on tavallisimmin naisiin kohdistuvaa ja tekijänä on mies. Poliisin, syyttäjän ja käräjäoi-keuden sekä sovittelun dokumenteissa väkivallan määrittelyt ovat juridi-sia. Väkivallan osapuolille väkivalta on kokemuksellista ja elämäntilan-teisiin liittyvää, osapuolten kokemuksissa lähisuhdeväkivalta ilmenee usein juridista määrittelyä laajempaa, koettuna väkivaltana.

Tässä tutkimuksessa lähisuhdeväkivallan sovittelulla tarkoitetaan vä-kivallan ja rikosten sovittelua, joissa osapuolina ovat avio- ja avoliitossa elävät puoliset, kihlaparit, eronneet parit, seurustelevat ja seurustelun lo-pettaneet parit. Lisäksi tutkimuksen piiriin kuuluu väkivalta, jossa osa-puolina ovat muut läheiset perheenjäsenet tai sukulaiset, kuten vanhem-mat ja isovanhemmat, lapset ja lastenlapset, sisarukset, appivanhemmat ja miniä tai vävy. Myös uuden liiton perheenjäsenten välinen väkivalta

kuuluu lähisuhdeväkivallan määrittelyn piiriin. Jatkossa tutkimusraportissa käytetään käsitettä lähisuhdeväkivallan sovittelu.

Sovittelun osapuolista, väkivallan uhrista ja tekijästä, käytetään raportissa nimityksiä asianomistaja (ao) ja rikoksesta epäilty (re). Sovittelun yhteydessä heistä voidaan käyttää myös nimityksiä osapuolet tai asianosaiset. Sovitteluun johtaneesta rikoksesta käytetään käsitteitä "tapaus" tai "juttu". Sovittelun hyvän käytännön mallin yhteydessä puhutaan myös lähisuhdeväkivallan uhrista ja väkivallan tekijästä.

4.3.6 Lähisuhdeväkivallan sovittelun kansainvälinen tutkimus

Ennen käynnistynyttä hanketta lähisuhdeväkivaltaa soviteltiin Suomessa satunnaisesti lähinnä suurimmissa kaupungeissa. Muun muassa rikoslain muutosten myötä, 1995 vuoden jälkeen, sovittelun piiriin tuli myös lähisuhdeväkivaltarikoksia. Virallisia tilastoja lähisuhdeväkivallan sovittelusta ei ole.

Lähisuhdeväkivaltatapausten soveltuvuutta sovittelumenettelyn piiriin ei ole Suomessa tutkittu. Tutkimusta on kansainvälisestikin katsoen melko vähän. Restoratiivisen oikeuden piirissä on viime vuosina herännyt kiinnostus tutkia sovittelun mahdollisuuksia lähisuhdeväkivaltatapauksissa. Vilkasta keskustelua käydään sovittelusta yleensä ja myös perhe- ja lähisuhdeväkivallan sovittelusta mm. restoratiivisen oikeuden kansainvälisillä verkkosivuilla (www.restorativejustice.org), erilaisissa tutkimushankkeissa, kansainvälisissä seminaareissa ja artikkeleissa.

Kansainvälisissä tutkimuksissa ja artikkeleissa (Stalans & Lurigio 1995; Cobb 1997; Radford, Hester, Humphries & Woodfield 1997; Imbrogno & Imbrogno 2000; Morris & Gelsthorpe 2000; Daly 2000, Hudson 2002; Braithwaite & Daly 2004; Edwards & Haslett 2004; Grauwiler & Mills 2004; Hooper & Busch 1996; Maloney & Reddoch 2004) on kokemuksia ja näkökulmia lähisuhdeväkivallan sovittelun puolesta ja vastaan. Sovittelua on kritisoitu mm. siitä, että se kesyttää (domesticate) lähisuhdeväkivallan siten, että sovittelussa ei puhuta oikeuksista, vaan tarpeista. (Cobb 1997, 397.) Kansainvälisesti on todettu, että syyttäväviranomaiset ovat julkisen keskustelun myötä olleet varovaisia lähisuhdeväkivaltajuttujen lähettämisessä sovitteluun (Hooper & Busch 1996).

Tutkimuksissa ja kirjallisuudessa pohditaan myös sukupuolten tasa-arvon toteutumista sovittelussa: jos sovittelun kriitikot katsovat väkivallan ratkaisujen löytyvän patriarkaalisten mallien kumoamisesta ja sukupuolten tasa-arvon saavuttamisesta, tämä ei voi toteutua rikosoikeudellisessa menettelyissä, jotka paremminkin vahvistavat näitä malleja. Sovittelun nähdään tarjoavan uusia mahdollisuuksia väkivallan pysäyttämiseen yhteisöllisellä puuttumisella. Väkivallan tekijä voi etsiä väkivallattomia maskuliinisuuden ilmenemismuotoja, ja uhri ja tekijä saavat mahdollisuuksia eheytymiseen. (Braithwaite & Daly 2004; Braithwaite & Strang 2002, 15; Pranis 2002, 29 - 30.)

Perhe- ja lähisuhdeväkivallan sovittelusta on vuodesta 1998 lähtien kokemuksia Kanadasta (Edwards & Haslett 2004). Tutkimuksessa tapaukset valikoitiin huolellisesti ja osapuolia informoitiin, myös uhrin vapaaehtoisuus sovitteluun varmistettiin. Sovitteluun valikoitumiskriteereihin kuului uhrin halukkuus sovitteluun, voimavarat ja turvallisuuden tun-

ne sekä tekijän aito katumus ja halu ottaa vastuu. Lähisuhdeväkivalta oli moninaista, eivätkä valta ja kontrolli olleet ainoita väkivallan motiiveja. Tutkijoiden mukaan sovittelijat hyötyvät erilaisista lähestymistavoista ja sovittelijan työssä on tärkeää hahmottaa selkeät työtä ohjaavat arvot ja periaatteet, esimerkiksi turvallisuuteen liittyen, koska väkivalta lähisuhhteissa ei ole monoliittinen ilmiö, eikä sen syitä voida yksiselitteisesti kuvata. Kokemusten perusteella uhrin ja tekijät hyötyvät sovittelusta, kunhan tapaukset tutkitaan tarkoin, tietyt sovitteluproseduurin edellytykset täyttyvät ja sovittelijoiden koulutukseen kiinnitetään huomiota. (Edwards & Haslett 2004)

Uudessa Seelannissa (Braithwaite & Daly 2004) ja Australiassa (Daly 2002; Hooper & Bucsh 1996) on katsottu sovittelun soveltuvan tarkasti rajattuihin lähisuhdeväkivaltatapauksiin siten, että prioriteetteina sovittelussa on uhrin turvallisuus ja itsemääräämisoikeus sekä hyvityksen ja sovinnon saaminen osapuolten välillä. Näissä kokeiluissa on sovellettu rikosten sovittelun (victim -offender -mediation) ja läheisneuvonpidon mallia (Family Group Conferencing) ja sosiaalisen sovittelun mallia (community conference strategy)¹. Kokeilujen perusteella on saatu sekä rohkaisevia tuloksia että esitetty kritiikkiä. Tulosten mukaan naisuhrien liiallinen myöntövyys tekijän mielipiteisiin sekä pakottamisen ja koston mahdollisuus sekä sovittelijoiden puolueellisuus ja asiantuntemuksen puute voivat olla ongelmallisia sovittelussa. (Hooper & Bush 1996, 1-7.)

Etelä-Afrikasta (Dissel & Ngubeni 2003) saadut kokemukset lähisuhdeväkivallan sovittelusta (Victim Offender Conferencing) olivat myönteisiä. Naisuhrit kokivat saaneensa äänensä sovittelussa kuuluviin ja saivat tuoda esiin tahtonsa miehen käyttäytymisen muuttamisesta. He kokivat pysyvää ja merkittävää käyttäytymisen muutosta miehissään. Tutkimus kuitenkin osoitti, että näihin tapauksiin tulee suhtautua suurella sensitiivisyydellä ja tehdä huolelliset esivalmistelut sekä varmistua uhrin vapaaehtoisuudesta, turvallisuudesta ja hyvästä informaatiosta ennen sovittelua. (Dissel & Ngubeni 2003, 20.)

Euroopassa kokemuksia lähisuhdeväkivallan sovittelusta on lähinnä Itävaltasta (Pelikan 2000). Tutkimuksessaan Pelikan typologisoi sovitteluprosessin. Hänen mukaansa sovittelu (victim-offender -mediation) i) voi olla vahvistamassa molempien osapuolten muutospyrkimystä tai naisen käynnistämää muutospyrkimystä väkivaltaisessa suhteessa, ii) voi olla alkuna tapojen parantamiselle iii) voi olla tukemassa suhteesta irtaantumista. iiiii) sisältää rajoituksia, kuten sellaiset tilanteet, joissa lyhytkestoisessa interventiossa ei voida tähdätä muutokseen muutoksen vuoksi. Pelikan näkee, että sovitteluprosessi voi vahvistaa uhrin jo käynnissä olevia valtaantumisen (empowerment) ja vapautumisen prosesseja. Hyvin harvoin tutkimuksen mukaan sovittelussa käy niin, että tapahtuu rikoksesta epäillyn tapojen parantuminen. (Pelikan 2000.)

Tutkimuksensa perusteella Pelikan päätyi siihen, että ei voida esittää etukäteen kriteereitä sille, ketkä hyötyvät sovittelusta tai ketä ja millaisin

---

¹ Ks. läheisneuvonpidosta Heino, T. (toim.) 2000. Läheisneuvonpito - uusi sosiaalityön menetelmä. Stakes. Oppaita 40 ja sosiaalisesta sovittelusta Evaluation of the "Let's talk - social mediation for refugee communities in Europe" project. 2004. IOM: International Organization for Migration.

kriteerein sovitteluun tulisi lähettää. Sen sijaan hän esittää syyttäjien, sovitteluhenkilöstön ja auttamispalveluiden kanssa yhteistyössä tehtävää prosessuaalista diagnoosia ("procedural diagnosis" tai "procedural placement"). Hän perustelee tätä sillä, että lähisuhdeväkivaltajuttuihin liittyy niin suuri joukko toisistaan riippuvaisia tekijöitä ja olosuhteita, jotka tulee selvittää, jotta paras menetelmä asian käsittelemiseksi ja osapuolten auttamiseksi löydetään. (Pelikan 2000.)

4.3.7 Tutkimushypoteesin muodostaminen

Edellä kuvattujen kansainvälisten kokemusten, kuin myös Suomen rikosuhritoimikunnan suosituksen mukaan, lähisuhdeväkivallan sovittelua voidaan pitää haasteellisena, kokeilun ja kehittämisen arvoisena menettelynä. Kansainvälisten tutkimusten perusteella realistisen arviointitutkimuksen oletukseksi eli tutkimuksen hypoteesiksi muodostettiin seuraavaa:

Lähisuhdeväkivallan sovitteluun valikoituminen ja sovitteluintervention soveltuvuus tulee arvioida tapauskohtaisesti syyttäjän, sovitteluhenkilöstön ja lähisuhdeväkivallan erityisasiantuntijan kanssa yhteistyössä muodostamalla sovitteluprosessin edetessä tapauksen erityispiirteet ja olosuhteet huomioon ottava, prosessuaalinen diagnoosi. Diagnoosin perusteella päätetään vaihe vaiheelta, millaisia interventioita kussakin tilanteessa tarvitaan osapuolten auttamiseksi.

4.4 Realistinen arviointitutkimus

Realistinen arviointitutkimus nojaa "uuteen tieteelliseen realismiin", jonka mukaan on olemassa ihmisen käsityksistä riippumaton, monimutkainen ja moniulotteinen, sosiaalinen, psyykkinen, biologinen ja fysikaalinen todellisuus. Tieteelliseen realismiin kuuluu käsitys tapahtumia aiheuttavista generoivista mekanismeista, kausaalisista lainalaisuuksista, jotka voidaan sosiaalisessa todellisuudessa saada selville. Realistinen arviointi eli evaluaatio on teoriavetoinen lähestymistapa, jossa etsitään syy-yhteyksiä sekä tarkastellaan niiden kautta oletusten paikkansapitävyyttä. Realistisen evaluaation periaatteita ovat sosiaalisen todellisuuden näkeminen kerroksellisena, mekanismien, toimintamallin sisällön, olosuhteiden (konteksti), tulosten ja olosuhde-mekanismi-tulos yhdistelmien selvittäminen. Käytännöt toteutuvat avoimessa systeemissä, joka on rakenteiden, toiminnan ja kontekstien kooste. Realistisessa arvioinnissa yhdistyvät prosessi- ja vaikutusarviointi. Olosuhde-mekanismi-tulos (Context - Mechanism - Outcome) -yhdistelmien selvittäminen tähtää arvioimaan toimintaohjelman aikaansaamia ihmisten valintoja ja resursseja: miten kulttuuri ja vuorovaikutus edesauttaa ja mahdollistaa toimivien juttujen käynnistymistä. Oletusten empiirisessä koettelussa pyritään tiedon kartuttamiseen, kumulatiivisuuteen, jotta voidaan saada täsmällisempää tietoa ja varmistua ohjelman toimivuudesta (Pawson & Tilley 1997; Mark, Henry & Julnes 1998; Rostila & Torniainen, 1999; Kuusela 2001, 81; Kazi 2003, 22-24.)

Sosiaalisten käytäntöjen parantaminen mahdollistuu vähäisillä parannuksilla, kun toimintamalli, siihen liittyvät prosessit ja mekanismit tunnistetaan. Realistinen arviointi korostaa tiedon kontekstuaalisuutta, tavoitteena ei ole universaali malli ohjelman vaikutuksesta. (Pawson & Tilly 1997, 214-219; Rostila & Torniainen 1999, 13; Arviointi sosiaalipalveluissa 2001, 29; Kuusela 2001, 77-83, 93; Robson 2001, 25; Rostila 2001, 18.)

Lähisuhdeväkivallan konteksteina ovat yhteiskunnalliset rakenteet, resurssit, olosuhteet samoin kuin sovittelun osapuolten taustat ja olosuhteet. Erityyppiset kontekstit voivat vaikuttaa siihen, mikä toimii ja kenelle. Myös paikalliset olosuhteet, mielipideilmasto, sovittelu- ja auttamisjärjestelmien tarjolla olevat resurssit ja toimintakäytännöt voivat vaikuttaa toimintaprosesseihin ja toiminnan tuloksiin. Realistinen arviointitutkimus osallistuu lähisuhdeväkivallan sovitteluintervention kehittämiseen ja toimintamallin parantamiseen jatkuvassa prosessissa. Saatua näyttöä (evidenssiä) käytetään toimintamallin kehittämiseksi siten, että toivottu muutos lähisuhdeväkivallan ehkäisemiseksi, lopettamiseksi ja osapuolten auttamiseksi käynnistyisi. (Rostila 2001, 71; Kazi 2003, 28-31.)

4.5 Arviointitutkimuksen yleiset tavoitteet

Tutkimus on prosessi-, vaikuttavuus- ja kokonaisarviointitutkimus, joka toteutettiin realistisen arviointitutkimuksen kehyksessä. Prosessiarvioinnin tavoitteena on arvioida toimenpidekokonaisuuden toimeenpanoa ja vaikuttavuusarvioinnin menetelmin tutkitaan toimenpidekokonaisuuden vaikutusta ja merkitystä. Kokonaisarvioinnin tehtävänä on arvioida toimenpidekokonaisuuden toteuttamista ja vaikutusta siten, että tarkasteluun tulevat myös toimenpidekokonaisuuden yksilölliset ja yhteiskunnalliset merkitykset.

Tutkimuksessa arvioidaan lähisuhdeväkivallan sovitteluproseduurin toimivuuden ja vaikutusten lisäksi tapausten käsittelyn ja sovittelun asemaa rikosoikeusjärjestelmässä sekä sen asemaa ja paikkaa sosiaalityössä ja palvelujärjestelmässä. Tutkimustehtävä kokonaisuudessaan reflektoi lähisuhdeväkivallan sovittelun toteuttamista ja hankkeen tavoitteita, mutta pyrkii asettamaan ne samalla kriittiseen tarkasteluun tutkien lähestymistavan odotetut ja odottamattomat prosessit ja vaikutukset.

4.6 Prosessiarvioinnin tavoitteet ja -tutkimuskysymykset

Prosessiarvioinnissa keskitytään projektin työstämisen ja rakentamisen arvioimiseen. Tässä osiossa tutkitaan hankkeen yhteiskunnallista kontekstia, toimeenpanoa ja toteutusta, hankkeen toimivuutta ja toimijatahojen yhteistyötä, sovittelun toimintamallin kehittämistä, viranomaisyhteistyön luomista, projektin kohdeihmistien valikoitumista, projektin suunnittelu-, käynnistämisen- ja toteuttamisvaiheeseen liittyviä vahvuuksia ja kehittämistä vaativia puolia sekä hankkeen kohtaamia vastavoimia ja kausaalisia lainalaisuuksia. Tavoitteena on selvittää toteuttiko kehittämis- hanke niitä toimintalinjoja, joita sen oli määrä toteuttaa.

Prosessiarvioinnissa sovittelun toteutumista tarkastellaan sen rikosprosessuaalisen kulun, sovitteluprosessin kulun, sovitteluprosessin jäl-

keisten toimenpiteiden prosessuaalisen toteutumisen ja läheissuhdeväkivallan sovittelijoille annettavan intensiivikoulutuksen ja työnohjauksen toteutumisen kannalta. Prosessi-informaation tavoitteena on auttaa ymmärtämään vaikuttavuutta ja tarjota välineitä toiminnan kehittämiseen. Yksityiskohtainen tieto siitä, keiden kohdalla ja missä kontekstissa sovitteluinterventio toimii tai ei toimi, voi auttaa ymmärtämään, miksi ohjelma toimii tai miksi se ei toimi.

4.7 Vaikuttavuusarvioinnin tavoitteet ja tutkimuskysymykset

Vaikutusten arviointi suoritetaan yleensä vasta kokeilun jälkeen ja siinä keskitytään mittaamaan sitä laajuutta ja ulottuvuutta, jossa projektin toimintapolitiikka tuottaa tai ei tuota haluttua muutosta. Sovitteluinterventio vaikuttavuutta tutkitaan yksilö- ja ihmissuhdetasolla. Tutkimuksessa arvioidaan myös sosiaalisten normien, yhteiskunnallisten ja kulttuuristen odotusten, asiakkaiden historian ja aikaisemman elämän kontekstien vaikutusta sovittelukokemusten muodostumiseen.

Yksilöllisten ja ihmissuhdevaikutusten arvioinnin ohella arvioidaan hankkeen vaikutuksia sosiaaliseen toimintaympäristöön, sovittelumenettelyn, sovittelijoiden koulutuksen ja palvelujärjestelmän yhteistyön kehittämistarpeisiin. Lisäksi arvioidaan sovittelun vaikutuksia rikosoikeusjärjestelmään ja sosiaalityöhön. Vaikuttavuusevaluaation tavoitteena on mitata sitä laajuutta ja ulottuvuutta, jossa projektin toimintapolitiikka tuottaa tai ei tuota haluttua muutosta.

4.8 Kokonaisarvioinnin tavoitteet ja tutkimuskysymykset

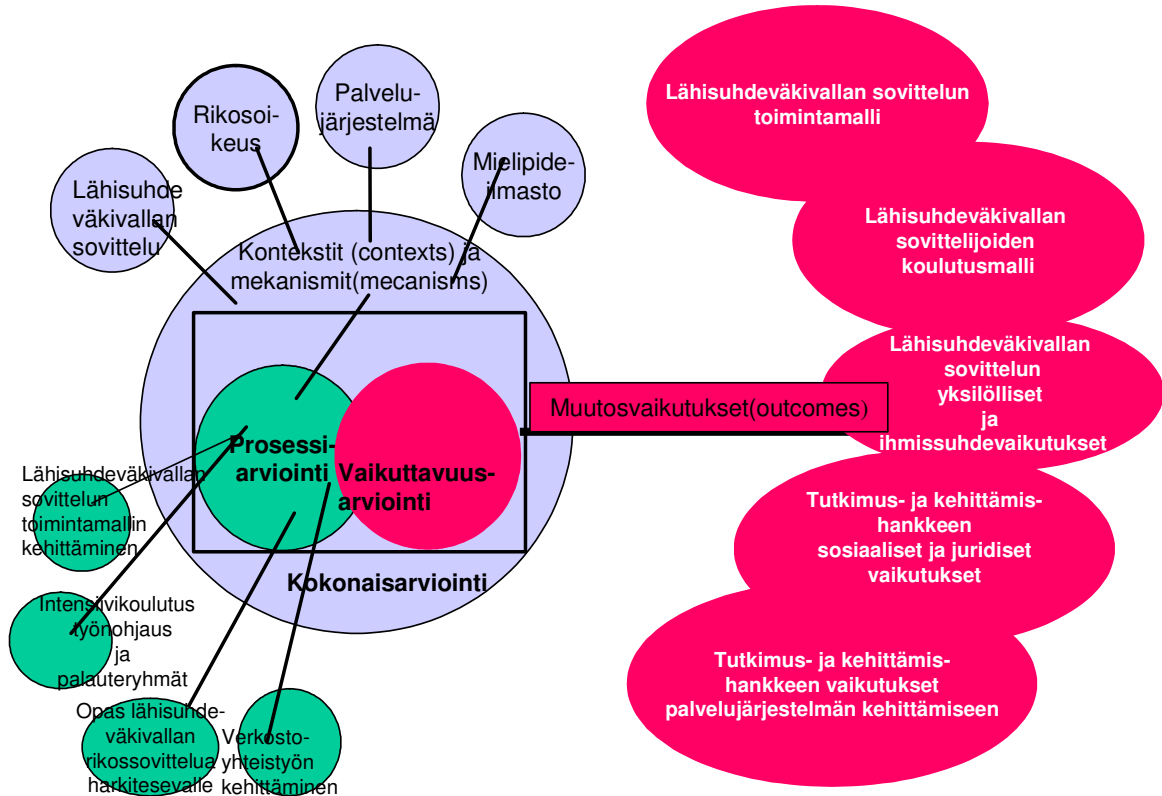
Kokonaisarviointi sisältää projektin prosessin ja sen vaikutuksen tutkimisen eli onko hanke toteutunut suunnitelmien mukaan ja onko se tuottanut tarkoitettuja muutoksia. Kokonaisarvioinnissa selvitetään myös mitä ei-toivottuja ja/tai odottamattomia tuloksia toiminta on tuottanut. Kokonaisarviointi pyrkii vastaamaan nimenomaan kysymykseen tehtyjen toimenpiteiden "mallittamisesta" niin, että niillä olisi laajempaa, yleistä sovellettavuutta.

Kokonaisarvioinnissa tulokset kootaan yhteen ja tehdään sovellutussarviointi, jonka tavoitteena on yksilötasolla arvioida sovittelun ja siihen mahdollisesti liittyvien palveluiden merkitystä osapuolten selviytymiseen. Lisäksi arvioidaan mitä merkitystä sovittelulla on yhteiskunnallisten instituutioiden kannalta. Kokonaisarviointi kohdistuu niihin konteksteihin, mekanismeihin ja tuotoksiin, joita läheissuhdeväkivallan sovittelussa on. Kokonaisarvioinnissa tuotetaan tietoa sovitteluintervention generoivista mekanismeista, sovittelun vaikutuksista ja asemasta rikosoikeusprosessissa ja sosiaalityössä sekä sovittelun mahdollisuuksista ja rajoista. Tavoitteena on tuottaa asiakkaiden ja yhteiskunnan tarpeita paremmin palveleva läheissuhdeväkivallan sovittelun hyvän käytännön malli ja arvioida sovittelijoiden koulutuksen ja palveluverkoston yhteistyön kehittämistarpeita.

4.9 Tutkimuksen ulkoinen arviointi

Tutkimuksen tuloksia arvioidaan lähisuhdeväkivallan kohtaamiseen eri yhteyksissä perehtyneiden asiantuntijoiden asiantuntijatapaamisissa. Näitä tehtäviä palvelivat tutkimusprosessin kuluessa ohjaus- ja seurantaryhmä, kehittämishankkeen loppuseminaari ja valtakunnalliset sovitteluseminaarit. Arviointitutkimuksen päätyttyä tuloksia arvioidaan valtakunnallisessa loppuseminaarissa. Tutkimustuloksia raportoidaan kansallisissa ja kansainvälisissä julkaisuissa ja seminaareissa.

Seuraavassa kuviossa (Kuvio 1) esitetään realistisen arvioinnin asetelma lähisuhdeväkivallan sovittelun tutkimuksessa.

Kuvio 1. Realistinen arviointi lähisuhdeväkivallan sovittelun tutkimuksessa

4.10 Arviointitutkimuksen metodit, aineistot ja niiden analyysi

Realistinen arviointitutkimus pyrkii tiedostamaan kokonaisuuden ja tekemään tulosten ja vaikutusten ohella arvioitavan käytännön läpinäkyväksi. Menetelmät valitaan sen mukaan millaisiin kysymyksiin halutaan vastauksia. Koska lähisuhdeväkivalta on monimutkainen, vaikeasti lähestyttävä aihepiiri, ja ilmiöiden väliset riippuvuussuhteet ovat monimutkaisia, tutkimustulosten luotettavuutta pyritään vahvistamaan monimethodisilla lähestymistavoilla. Monitahoisella arvioinnilla voidaan päästä ”lähemmäksi totuutta” tutkittavasta ilmiöstä, sen avulla voidaan yhdistää subjektiivinen ja objektiivinen tieto ja saada aikaan atomistisen ja holistisen ajattelun synteesi. Eri menetelmin saadut tulokset voivat testata ja se-

littää toisiaan. Myös ristiriidat ja konfliktit ovat toivottavia tieteellisen tiedon tuottamisprosessissa. (Brannen 1992; Leino- Kilpi 1997; Strauss & Corbin 1994; Begley 1996; Boyd 1999; Rostila & Kazi 2001, 75; Kazi 2003, 16, 31.)

4.10.1 Kvantitatiiviset aineistot ja niiden analyysi

Kvantitatiivista aineistoa koottiin kokeilupaikkakuntien sovittelutoimistojen lähisuhdeväkivallan sovittelussa olleiden juttujen dokumenteista (esitutkinta-aineisto, sovittelulähetteet, sopimukset, sovittelukoonnit) ennen hanketta ajalta 1.1.2001 - 1.2.2002 ja hankkeen aikana ajalta 2.2.2002 - 31.1.2003. Lisäksi koottiin syyttäjien aineisto ajalta 1.7.2002 - 31.12.2002. Yhteensä aineistoa koottiin 416 jutusta.

Lisäksi koottiin edellä mainitusta tutkimusaineistosta Helsingin sovittelutoimistossa soviteltujen lähisuhdeväkivaltajuttujen osalta syyttäjän syyteharkinnan tulokset perusteluineen (N=81) sekä käräjäoikeuteen edenneiden juttujen tuomiolauselmät (N=19) perusteluineen.

Tutkijat osallistuivat yhteentoista käräjäoikeudenistuntoon, joista neljässä sovitteluun osallistuneessa jutussa oli saavutettu sopimus, kaksi sovitteluinterventioita ei ollut johtanut sopimukseen. Viidessä käräjäoikeusjutussa ei ollut yritettykään sovittelua. Käräjäistunnoista koottiin dokumentti-, havainto- ja haastatteluaineisto.

Seuraavassa taulukossa (Taulukko 2) on kuvattu arviointitutkimuksen kvantitatiiviset aineistot.

Taulukko 2. Tutkimuksen kvantitatiiviset aineistot

Kvantitatiiviset aineistot			
Kokeilupaikkakuntien sovittelutoimistojen dokumentit lähisuhdeväkivallan sovitteluista ennen hanketta ajalla 1.1.2001 - 1.2.2002	Kokeilupaikkakuntien sovittelutoimistojen sovitteludokumentit lähisuhdeväkivallan sovitteluista hankkeen aikana ajalla 2.2.2002 – 31.1.2003	Kokeilupaikkakuntien kihlakunnan syyttäjien ja Kokkolan poliisin lähettämä aineisto lähisuhdeväkivaltajutuista ajalta 1.7.2002-31.12.2002 (lisäksi täydentävä aineisto syyttäjän syyteharkinnan tuloksista ja käräjäoikeuden tuomiolauselmista H:gin sov. tustossa sovitelluista jutuista)	Käräjäoikeuden istunnot ja käräjäoikeuden tuomareilta ja lautamiehiltä koottu aineisto ei-sovitteluun ohjatuissa ja sovitteluun ohjatuissa lähisuhdeväkivaltajutuissa
N = 132	N = 93	N = 191 ²	N = 11

Aineisto koodattiin SPSS -dataksi ja analyysimenetelminä käytettiin frekvenssejä, taulukointia ja merkitsevyystestinä khii² -testiä. Merkitsevyydet raportoidaan erikseen, mutta aineistoa taulukoidaan myös aineiston kiinnostavuuden kannalta silloinkin kun merkitsevyystestejä ei voida aineiston luonteesta johtuen tehdä (havaintojen vähyys soluissa).

² Tähän lukuun sisältyvät Kokkolan poliisin lähettämän 6 tapauksen lisäksi myös ne 18 tapausta, jotka ovat tulleet käsittelyyn myös sovittelutoimistoista. Ks. kuvio 3, s. 60

4.10.2 Kvalitatiiviset aineistot ja niiden analyysi

Tutkimuksen laadullinen aineisto koottiin lähisuhdeväkivallan osapuolilta (N=28), sovittelijoilta (N=16), kokeilupaikkakuntien sovittelutoimistojen vastaavilta työntekijöiltä (N=5) sekä kehittämistyöstä vastanneilta projektisuunnittelijoilta (N=2).

Havainto- ja dokumenttiaineistoa koottiin myös sovittelijoiden intensiivikoulutuksesta. Arviointitutkija oli jäsenenä myös projektin ohjaus- ja seurantaryhmässä. Tutkimuksella oli dialoginen yhteys lähisuhdeväkivallan sovittelijoiden ja sovittelutoimistojen henkilöstön sekä kehittämistyöstä vastaavien kanssa.

Sovittelun osapuolten haastatteluaineisto koottiin kokeilupaikkakunnilla lähisuhdeväkivallan sovittelussa hankkeen aikana olleilta osapuolilta. Kokeilupaikkakunnilla oli ajalla 1.1.2001 - 31.1.2003 lähetetty sovitteluun yhteensä 288 tapausta. Kaikissa tapauksissa sovittelu ei ollut käynnistynyt, asianosaiset puhuivat kieltä, jolla haastattelun toteuttaminen olisi vaatinut tulkkipalveluita tai sovitteluun osallistuneista ei ollut ajantasaisia yhteystietoja, joten 241 tapausta valittiin mukaan.

Kokeilupaikkakuntien sovittelutoimistot lähettivät 8/2002 - 3/2003 välisenä aikana lähisuhdeväkivallan sovittelussa olleille osapuolille, kullekin erikseen, kutsun (Liite 5) ja suostumuslomakkeen. Kutsuja lähetettiin yhteensä 241 kappaletta ja tutkimukseen suostui 32 henkilöä. Uusintakutsuja ei lähetetty. Ensimmäisessä vaiheessa haastatteluihin osallistui 27 henkilöä. Lisäksi tutkimukseen ilmoittautui mukaan yksi rikoksesta epäilty, joka ei ollut päässyt sovitteluun. Toisen vaiheen haastatteluihin osallistui 27 henkilöä, yksi jäi pois terveydellisistä syistä.

Haastattelut toteutettiin kaksivaiheisesti ns. paneeliasetelmassa siten, että ensimmäinen haastattelu tehtiin lyhyen ajan kuluttua sovittelusta ja toinen 7 - 14 kuukauden kuluttua. Näin haluttiin tarkastella yksilöllisiä kokemuksia, tunteita ja mielipiteitä sovittelun jälkeen ja pidemmällä aikavälillä. Lisäksi tarkasteltiin lähisuhteissa tapahtuneita muutoksia tai suhteen pysyvyyttä sekä asianosaisten käsitysten, tunnetilojen ja elämäntilanteiden muutosta. Yksilö- ja ihmissuhdetason vaikutuksia arvioitaessa arviointikriteereinä olivat haastateltavien arvioiden ohella tutkimuskysymyksistä nousevat arviointiperusteet, kuten ammatillisen avun piiriin haakeutuminen tai väkivallan loppuminen.

Yksilöllisiä kokemuksia selvitettiin kvalitatiivisilla, puolistrukturoiduilla teemahaastatteluilla. (ks. Tuomi & Sarajärvi 2003, 77.) Haastatteluteemat (Liite 6) valittiin tutkimustehtävän mukaisiksi. Teemat käsitelivät osapuolten elämän- ja ihmissuhdehistoriaa, väkivalta- ja sovittelukokemuksia, kokemuksia viranomaisten toiminnasta sekä väkivallan ja sovittelun vaikutuksia yksilö- ja ihmissuhdetasolla. Lisäksi tutkimukseen osallistuneet saivat esittää sovittelun kehittämis ehdotuksia.

Keskustelua täydennettiin tarkentavilla kysymyksillä, ja haastateltavat saivat kertoa tärkeinä pitämistään asioista (esim. Hirsjärvi & Hurme 2001). Ensimmäisen vaiheen haastattelut kestivät 1 –1,5 tuntia. Toisen vaiheen haastattelussa painopiste oli sovittelukokemuksissa ja sovittelun vaikutuksissa, ja haastattelut kestivät 45 -60 min. Kaikki haastattelut, yhtä lukuun ottamatta, tehtiin yksilöhaastatteluina. Yhdessä jutussa oli kaksi asianomistajaa, jotka haastateltiin yhdessä käytännön syistä. Kaikki

haastattelut nauhoitettiin, litteroitiin ja tallennettiin. Saman väkivaltarikoksen molemmat osapuolet haastateltiin neljässä jutussa.

Myös 16 pilottisovittelijaa haastateltiin kaksivaiheisesti, ensimmäisen kerran syksyllä 2002, jolloin kehittämishanke oli kestänyt vuoden verran, toisen kerran sovittelijat haastateltiin kehittämishankkeen päätyttyä helmi - maaliskuussa 2004. Haastatteluteemoina olivat sovittelijoiden oman työn motiivit, periaatteet ja tavoitteet, lähisuhdeväkivallan sovittelun käytännöt, sovittelijoiden kokemukset koulutuksesta, työnohjauksesta ja palauteryhmätoiminnasta, sovittelun kehittämistyöstä ja verkostotyöstä, sovittelijoiden odotukset, sovittelun kehittämistarpeet ja sovittelijoiden näkemykset lähisuhdeväkivallan sovittelusta (Liite 7). Lisäksi sovittelijat kirjasivat havaintojaan sovitteluistunnoista tiedonkeruulomakkeelle (Liite 8), joita kertyi 32 sovitteluistunnosta.

Kehittämishankkeen projektisuunnittelijat haastateltiin tammikuussa 2004 ja sovittelutoimistojen vastaavat työntekijät maaliskuussa 2004. Näissä haastatteluissa teemoina oli lähisuhdeväkivallan sovittelu, kehittämishankkeen suunnittelu- ja toteutusprosessi, menetelmät ja tuotokset sekä vaikutukset ja kokonaisuuden arviointi (Liite 9 ja 10).

Yhteensä haastatteluja tehtiin 94 ja kirjoitettua tekstiä kertyi 697 sivua. Sovittelijoiden koulutusviikonlopuista koottiin havaintoaineisto, jota koulutusmateriaali ja projektisuunnittelijoiden tekemät kirjalliset yhteenvedot tukivat. Laadullinen aineisto oli varsin laaja ja se olisi mahdollistanut syvällisemmänkin analyysin, mikäli siihen olisi ollut resursseja. Taulukossa 3 on kuvattu tutkimuksen kvalitatiivisen aineistot.

Taulukko 3. Tutkimuksen kvalitatiiviset aineistot

Kvalitatiiviset aineistot							
Lähisuhdeväkivallan sovittelun osapuolten haastattelu sovittelun jälkeen (1.vaihe)	Lähisuhdeväkivallan sovittelun osapuolten haastattelu 7-14 kk kul. I.haastattelusta (2.vaihe)	Sovittelijoiden haastattelut (1. vaihe)	Sovittelijoiden haastattelut (2. vaihe)	Lähisuhdeväkivallan sovittelun is-tuntojen kuvaukset	Sovittelutoimistojen vastaavien työntekijöiden haastattelu	Projektisuunnittelijoiden haastattelu	Osallistuminen sovittelijoiden viikonloppukoulutuksiin (N=6) -osallistuva havainnointi ja koulutusmateriaali
N = 28	N = 27	N = 16	N = 16	N = 32	N = 5	N = 2	

Sovittelun osapuolilta koottu aineisto koodattiin ja analysoitiin kvalitatiivisella sisällön analyysillä, ja kategoriat muodostettiin induktiivisesti. Tutkimuksen tarkoitus ohjasi analyysin etenemistä. Analyysi alkoi tutkimushaastattelunauhojen kuuntelulla ja niiden litteroinnilla. (Dey 1993; Miles & Huberman 1994; Burns & Grove 1998; Kyngäs & Vanhanen 1999, 3- 11; Tuomi & Sarajärvi 2003, 106- 119.) Litteroituja tekstejä luettiin useaan kertaan ja aineistolle tehtiin tutkimuskysymyksiä. Lauseet ja puheen teemat valittiin analyysiyksiköksi. Lukemisen yhteydessä aineistoon merkittiin värikoodein tutkimuskysymyksiin vastauksia tuottavat analyysiyksiköt ja erityiselementit varmistuen siitä, että mitään oleellista aineistosta ei hukata. (Miles & Huberman 1994.)

Analyysiyksiköiksi valitut alkuperäisilmaukset pelkistettiin ja informaatiota tiivistettiin. Pelkistetyt ilmaukset ryhmiteltiin ja nimettiin samankaltaisuuden mukaan. Samansisältöiset ryhmät koottiin alakategorioiksi, jotka nimettiin sisältöä kuvaaviksi. Alakategoriat yhdistettiin yläkategorioiksi ja nimettiin yhdistävällä käsitteellä. Aineistojen analyysissä pyrittiin intensiiviseen lukutekniikkaan ja alkuperäisiin teksteihin palattiin koko tutkimusprosessin ajan, jotta yhteys alkuperäiseen tekstiin säilyisi. Lopuksi tehtiin tulkinta ja johtopäätökset aineistosta. (Alasuutari 1994; Miles & Huberman 1994; Kyngäs & Vanhanen 1999, 3-7; Tuomi & Sarajärvi 2003, 110-115.) Tutkimuskysymysten kannalta mielenkiinto kohdistui myös tietyiltä osin tulosten kvantifiointiin, jonka katsotaan kuuluvan sisällön erittelyn piiriin (Burns & Grove 1997, 1999, 365; Tuomi & Sarajärvi 2003, 117).

Sovittelijoilta, sovittelutoimistoilta ja projektisuunnittelijoilta koottu aineisto analysoitiin teorialähtöisesti eli deduktiivisesti käsite- ja teemaryhmittelyn mukaan etsien vastauksia tutkimuskysymyksiin (mm. Miles & Huberman 1999, 127 - 133; Tuomi & Sarajärvi 2002, 116).

4.11 Tutkimuseettiset ja -poliittiset kysymykset

Lähisuhdeväkivallan sovittelu oli tutkimusaiheena sekä tutkimukseen osallistuneiden että toimijatahojen kannalta sensitiivinen, ja eettiset ratkaisut vaativat tutkimukselta korkeiden periaatteiden noudattamista. Lähisuhdeväkivallan sovittelumenettelyjen arvioinnissa oltiin tekemisissä sovittelun osapuolten elämään monella tavalla vaikuttavien asioiden kanssa; tutkimus kosketi väkivallan osapuolia, joten heidän näkökantojaan kunnioitettiin. Tutkimustuloksista tehdyillä johtopäätöksillä ja mahdollisilla toimenpiteillä voi olla eettisiä ja poliittisia vaikutuksia osapuolten ja heidän läheistensä elämään.

Julkisia palveluja koskeva arviointitutkimus liittyy yhteiskunnalliseen päätöksentekoon ja priorisointeihin, jotka pohjautuvat puoluepoliittisiin, kriminaali-, sosiaali- ja terveystieteisiin aloitteisiin sekä palveluiden sisällä olevan toimivallan käyttöön. Tutkimuksen toimintaympäristössä oli lähisuhdeväkivallan sovitteluun liittyviä voimakkaita ideologisia ja toimintapoliittisia kannanottoja. Toimijatahoilla ilmeni herkkyyttä arkaluontoisen aiheen ympärillä, ja asioilla oli vaarana henkilöityä. Toimijatahojen eettiset, ideologiset ja poliittiset intressit voivat vaikuttaa tulosten arviointiin ja hyödyntämiseen. Myös tutkimukseen perustuvia näyttöjä voidaan kritisoida, jos tieto ei tue haluttua poliittista ohjelmaa.

Tutkimustuloksilla voi olla merkitystä palvelujärjestelmään ja sen toimijoihin. Tuloksia voidaan käyttää arvioitaessa lähisuhdeväkivallan sovitteluperiaatteiden ja -käytäntöjen muutosta, organisointia, resursseja, mahdollisuuksia, esteitä ja kehittämistarpeita. Tuloksia voidaan käyttää myös väkivaltatyön ja sovittelutoiminnan prioriteettien asettamisessa. Objektiivisuuden säilyttäminen ja tutkijan oman "instrumentin" käyttö ovat erityisen haasteellista poliittisilla, ideologisilla ja etnisillä tutkimuskentillä, joilla on erilaisia asianosaisia ja portinvartijoita tutkimuksen tarkoitukseen, aiheen ja menetelmän valintaan, teoreettiseen orientaatioon ja tutkijan rooliin liittyen. Arviointitutkijan tulee olla tietoinen eri tahojen vaatimusten, tarpeiden ja odotusten ristiriidoista ja pyrkiä tieteelliseen

validiteettiin. Tarkastelun kohteena on myös se, miten tuloksia hyödynnetään käytännön ratkaisuisissa ja päätöksissä. (Punch 1994, 83-87; Robson 2001, 66-67.)

Pelikan (2002) kuvailee lähisuhdeväkivallan sovittelututkimukseen liittyvän monitahoisia haasteita ja vaaroja. Aihe on ristiriitainen ja erilaisen käytännön toimijoiden kritiikki ja vastustus kohdistuvat menettelyyn ja tutkimukseen. Lähisuhdeväkivallan tulkintoihin liittyy järjestöpoliittisia monopolipyrkimyksiä. Myös haastatteluihin ja istuntojen seuraamiseen liittyy eettisiä haasteita. Tutkimuksen, joka pyrkii käytännön toimintamallin tuottamiseen, tulee kuulla myös toimijoiden ääntä ja antaa käytännön työntekijöille tilaa tuoda ilmi käsityksensä tulosten sovellettavuudesta. (Pelikan 2002.)

Arkaluontoisen sovitteluaiheen tutkimukseen liittyviä eettisiä ja poliittisia kysymyksiä tarkastelevat myös Edwards ja Haslett (2004). Heidän mukaansa käytännön kokemuksia aiheesta on suhteellisen vähän ja aiheesta esitetään ristiriitaisia skenaarioita. Aihealueen ”portinvartijat” näkevät riskejä lähisuhdeväkivallan sovittelussa ja haluavat pitää ovet suljettuina. Sovittelussa on tehty myös virheitä ja siksi monet käytännön toimijat odottavat valmiita ”tiekarttoja” voidakseen edetä kokeiluissa turvallisesti. (Edwards & Haslett, 2004).

Tutkimukseen koottujen asiakirjojen käsittelyssä noudatettiin ko. asiakirjojen julkisuudesta säädetyn lain määräyksiä. Viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain (621/1999) nojalla tutkimukselle hankittiin sosiaali- ja terveysministeriön lupa (Dnro 42/07/2002). Lisäksi aineistojen käyttöön saatiin luvat kokeilupaikkakuntien sosiaali- ja terveysvirastolta, ja asiakirjojen käytöstä sovittiin näiden viranomaisten kanssa. Haastateltavat antoivat kirjallisen suostumuksensa. Asiakirjat olivat vain tutkijoiden käytössä, aineistoa ei käsitelty eikä tuloksia esitetä henkilö- tai muiden tunnistetietojen perusteella. Autenttisista lausumista on poistettu henkilöllisyyttä kuvaavat tunnisteet.

Keskeisinä eettisinä periaatteina olivat tietoon perustuva suostumus, vapaaehtoisuus, yksityisyyden kunnioittaminen, turvallisuus, luottamuksellisuus ja riskien arvioiminen suhteessa hyötyyn. Eettistä vastuullisuutta kunnioitettiin myös siten, että osapuolten kanssa käydyissä keskusteluissa oleellista oli tasavertainen ja hyväksyvä vuorovaikutus ilman syylistämistä ja tuomitsemista. Rikoksen uhriksi joutuneet ja rikoksesta epäillyt ovat erikoisessa asemassa, ja monesti väkivallan osapuolina ovat myös perheen jäsenet, lapset ja muut läheiset. Kokemus kuulluksi tulemisesta ja tilasta ilmaista mielipiteensä oli tärkeää. (Hutchinson & Wilson 1994; Punch 1994, 83; Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1997, 27-30; Nieswiadomy 1998; Suto 2000; Robson 2001, 48-51; Ellsberg & Heise 2002, 1599-1602; Pelikan, 2002.)

Haastatteluissa tuli esiin arkaluontoisiin elämänkohtaloihin, väkivalta- ja rikostapahtumiin liittyvät kärsimykset ja kipeät tunteet, epäoikeudenmukaisuuden kokemukset, minuuden ja vanhemmuuden loukkaukset ja yksittäisen ihmisen voimattomuus. Haastateltavat kokivat kokemusten kertomisen ja tutkijan osoittaman kiinnostuksen selviytymistään tukevana.

4.12 Tutkimuksen luotettavuuden tarkastelu

Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta voidaan Niemisen (1997) mukaan arvioida tutkimusaineiston luotettavuutena, tutkimusaineiston analyysin luotettavuutena ja tulosten raportoinnin perusteella. (Nieminen 1997, Tynjälä 1998.) Seuraavassa tarkastellaan tutkimuksen luotettavuutta Niemisen (1997) esittämien kriteerien avulla. Lisäksi esitetään Erätuulen ym. (1994) ja Tynjälän (1998) näkemyksiin perustuen ajatuksia tulosten yleistettävyydestä, siirrettävyydestä ja objektiivisuudesta.

Tutkimusaineiston luotettavuuden arviointi: Arviointitutkimuksen laadullinen ja määrällinen aineisto ei pyri olemaan edustava otos kaikesta lähisuhdeväkivallan sovitteluun tulevasta aineistosta. Aineisto on tutkittavaa ilmiötä kokemuksellisesti ja vallitsevissa olosuhteissa kuvaava.

Aineiston riittävyttä voidaan arvioida saturaation avulla. Aineistoa voidaan pitää riittävänä, kun samat asiat alkavat kertautua haastatteluissa (Hirsjärvi ym. 1997; Nieminen 1997). Tässä aineistossa tietyt tutkimusaiheisiin liittyvät teemat toistuivat, mutta jokainen kertomus oli ainutlaatuinen, joten ei voida olla varmoja, missä vaiheessa tutkimuskohteesta ei enää olisi saatavissa uutta tietoa. Bourdieun (1993, 914-195) mukaan luotettavuutta ilmentää haastattelujen aito, tilittävä luonne. Haastateltava ihminen huomataan poikkeuksellisessa tilanteessaan, hän saa tilittää elämänsä, hänen kärsimyksensä tulee julkiseksi.

Todellisuus on joissakin tutkimustilanteissa hyvin subjektiivinen, tällöin tutkimustiedon luotettavuutta voidaan arvioida pragmaattisten kriteerien perusteella tai arvioimalla saadun tiedon yhdenmukaisuutta luotettavaksi kuvatun tiedon kanssa. (Erätuuli ym. 1994). Tulokset olivat monilta osin yhteneviä aiheesta tehtyjen kansainvälisten tutkimustulosten kanssa, minkä voidaan katsoa tukevan tulosten luotettavuutta.

Laadullisen aineiston analyysin luotettavuus: Tulosten luotettavuuden kannalta on tärkeää, että tutkija pystyy osoittamaan yhteyden tulosten ja aineiston välillä. Deyn (1993) mukaan kategorioiden muodostamiseen liittyy sekä käsitteellistämisen että empiirisyyden haaste. Luotettavuuden arvioimiseksi aineiston analyysi kuvattiin ja raportissa esitetään alkuperäistekstejä (Tynjälä 1998).

Raportoinnin luotettavuus: Laadullisessa tutkimuksessa lähtökohdana on se, että myönnetään, että tutkija on tutkimuksensa keskeinen tutkimusväline. Luotettavuuden kriteeri on tutkija itse, ja luotettavuuden arviointi koskee koko tutkimusprosessia. (Nieminen 1997; Eskola & Suoranta 1998.)

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa puhutaan sisäisen validiteetin sijasta *vastaavuudesta*, jolloin tutkijan on osoitettava, että tutkittavien todellisuuksista tuotetut rekonstruktiot vastaavat alkuperäisiä konstruktioita (Hirsjärvi ym. 1997; Tynjälä 1998). Yleistettävyyden sijasta voidaan puhua *siirrettävyydestä*. Siirrettävyys riippuu siitä, miten samankaltaisia tutkimus- ja sovellusympäristö ovat. *Reliabiliteetin* sijasta voidaan puhua tutkimustilanteen arvioinnista. Tämän tutkimuksen kontekstina ovat suomalaiset perhe- ja lähisuhteet, suomalainen sovittelujärjestelmä, palveluverkosto, lainsäädäntö ja rikosoikeusjärjestelmä, joiden kautta tulosten luotettavuutta voidaan arvioida. (Tynjälä 1998.)

Perinteinen *objektiivisuuden* käsite sisältää oletuksen yhden ainoan totuuden olemassaolosta ja sen saavuttamisen mahdollisuudesta. Tutkimuksella tavoitetaan pikemminkin näkökulmia kuin totuutta sinänsä. Absoluuttisen varman tiedon sijasta voitaneen puhua perusteltavissa olevasta tiedosta. (Tynjälä 1998).

Koottu tilastollinen aineisto, 416 tapaista, ei ollut kaikilta osin yhteneväinen; esimerkiksi syyttäjien ratkaisut saatiin 312 tapauksesta ja näiden ratkaisujen perustelut erikseen kootusta aineistosta (1.7. - 31.12.02) ja osasta sovittelutoimistojen aineistoja, yhteensä 261 tapauksesta. Kun syyttäjien ratkaisut ja ratkaisujen perustelut liittyvät kaikkiaan selvästi yli puoleen tilastoaineistosta, voitaneen tuloksia pitää kohtalaisen luotettavina ja vähintäänkin suuntaa antavina. Aineisto oli joka tapauksessa niin mittava, että sen pohjalta voitiin muodostaa pääsääntöisesti asianmukaiset taulukoinnit ja merkitsevyystestit. Joitakin analyyseja raportoidaan kysymyksen mielenkiinnon kannalta, vaikka luotettavaa merkitsevyyttä ei voidakaan raportoida.

5 TUTKIMUS- JA KEHITTÄMISHANKKEEN KONTEKSTI JA ETENEMINEN

5.1 Tutkimus- ja kehittämishankkeen konteksti

Tutkimus- ja kehittämishanke toteutettiin rikosoikeuden, sosiaalityön ja väkivaltatyötä tekevien auttamispalveluiden toimintaympäristössä. Ko-keilun käynnistysvaiheessa toimijatahot päättivät toimintalinjauksista. Yhteisesti sovittiin, että poliisi- ja syyttäväviranomaisten kanssa ei käydä yhteistyöhön juttujen tehokkaammaksi rekrytoimiseksi, sillä tutkimus ha-luttiin toteuttaa valitsemissa olosuhteissa.

5.1.1 Sovitteluun valikointi ja lähettäminen

Syyttäjien lähettämiskäytäntöihin vaikuttaa osaltaan valtakunnansyyttä-jän antama ohje syyttäjille 20.1.2000 (Valtakunnansyyttäjä 2000a). Oh-jeessa todetaan sovittelusta mm. seuraavaa: "Sovittelu on erityisen suosi-teltava menettely asianomistajarikoksissa ja sellaisissa rikoksissa, jotka ovat luonteeltaan lähellä asianomistajarikosta (esim. lähellä näpistystä oleva varkaus). Toisaalta sellaisissa rikoksissa, jotka ovat etäällä asian-omistajarikoksista (esim. vakavat pahoinpitelyt), sovinnon painoarvo syyttämättä jättämisen harkinnassa on pienempi." Tämän lisäksi valta-kunnansyyttäjä on 29.9.2000 lausunut oikeusministeriölle sovittelun on-gelmakohdista (Valtakunnansyyttäjä 2000b.)

Valtakunnansyyttäjän lausunnossa ehdotuksesta rikosoikeuden ylei-siä oppeja koskeviksi säännöksiksi todetaan mm. seuraavaa: "Sovittelu ei ole laajuudeltaan, laadultaan ja menettelytavoiltaan sellaisella tasolla, että se voitaisiin yhdenvertaisuutta loukkaamatta hyväksyä rikosoikeudelli-nessä järjestelmässä rangaistusvastuuta merkittävästi lieventäväksi perus-teeksi. Koko maan kattavien yhdenmukaisten sovittelupalveluiden järjes-täminen on toki kannatettavaa ja perusedellytys sovittelun huomioonot-tamiselle rangaistusjärjestelmässä. Sovittelun käyttöala on kuitenkin joka tapauksessa rajattava asianomistajarikoksiin ja laadultaan niitä lähellä oleviin rikoksiin." (Valtakunnansyyttäjä 2000b.)

Rikosuhritoimikunta toteaa mietinnössään (19.6.2001), että se suh-tautuu kriittisesti parisuhdeväkivallan sovitteluun. Toimikunta pitää kui-tenkin tärkeänä, että sovittelun mahdollisuudet parisuhdeväkivallan eh-käisyssä selvitetään. Mietinnössä todetaan, että nykyinen tilanne, jossa sosiaali- ja terveydenhuollon, poliisin ja oikeuslaitoksen edustajien toi-mintatavat rikoksen uhreja koskevista asioista ovat hyvin erilaiset, ei ole tyydyttävä. Toimikunnan mukaan asianomistajan turvallisuuteen ja tu-kemiseen oikeudenkäynnissä tulee myös kiinnittää huomiota ja uhrin asemaa tulee selvittää kotimaisella tutkimuksella. (Rikosuhritoimikunnan mietintö 2001:5, 149- 151.)

Mielityisen (1999) tutkimuksen mukaan syyttäjät ja poliisit olivat suhteellisen yksimielisiä asianomistajarikosten soveltumisesta sovitte-luun. Syyttäjät pitivät fyysiseen koskemattomuuteen perustavan teon omaisuusrikosta tuomittavampana. Sovittelu nähtiin tuomioistuimesta tu-levaa seuraamusta lievempänä ja sen vuoksi vaarallisena väkivaltarikolli-

suuden käsittelyssä, vaikka se olisikin tuomioistuinkäsittelylle rinnakkainen vaihtoehto. (Mielityinen 1999, 74–76)

Perhe- ja parisuhdeväkivallan sovittelu herätti em. tutkimuksen mukaan syyttäjissä ristiriitaisia ajatuksia. Muutamat toivoivat sovittelun tarjoavan menettelyn, jossa asianomistajan vakaata tahtoa ja perheen tilannetta voisi arvioida. Yleisen linjan kannalta syyttämättä jättäminen ei tuntunut hyvältä käytännöltä, mutta tuomioistuinkäsittelykään ei vastannut syyttäjien käsityksiä asian ja tilanteen hyvästä ratkaisusta. (Mielityinen 1999, 78.)

Suurin osa hankkeen kokeilupaikkakunnilla lähisuhdeväkivallan sovitteluun tulevista jutuista tuli syyttäjältä tai poliisilta. Syyttäjien lähettämiskäytännöt vaihtelivat paikkakunnittain. Tampereella syyttäjän käytäntö muuttui radikaalisti hankkeen alkaessa; syyttäjä lähetti sovitteluun vain muutamia lähisuhdeväkivaltajuttuja, kun ennen hanketta juttuja oli tullut sovitteluun vuosittain yli 20.

5.1.2 Lähisuhdeväkivallan sovittelun mielipideilmasto

Lähisuhdeväkivallan sovittelun mahdollisuuksista ja pulmakysymyksistä on käyty Suomessa vilkasta keskustelua. Erilaisilla väkivaltatyön paradigmoilla on myös vaikutusta siihen, miten sovittelun mahdollisuudet ja esteet hahmottuvat. (mm. Nousianen & Pylkkänen 2001; Takala & Mielityinen, 2001; Heikkilä 2003; Pehkonen 2003.) Sovitteluliikkeen ideologia on herättänyt vastustusta, ja lähisuhdeväkivallan sovittelu on joutunut kriittiseen tarkasteluun. Keskustelussa on korostettu mm. sovittelussa uhriin siirtyvää vastuuta väkivallan tekijälle aiheutuvista seurauksista, sovitteluun liittyvän ammatillisen osaamisen tärkeyttä ja vapaaehtoissovitteluun liittyviä vaaratekijöitä. Toimintatapojen kehittämisessä ja etenemisessä on oltu varovaisia.

Hanna-Kaisa Heikkilä (2003) tutki perheväkivallan sovittelua koskevaa lehtikirjoittelua vuosina 1997–2002. Tutkimuksen mukaan perheväkivallan sovittelua negatiivisesti kritisoivat naiseen kohdistuvan väkivallan kanssa tekemisissä olevat tahot, erityisesti sosiaalialan yksityisten järjestöjen edustajat. Myös joidenkin sanomalehtien artikkelit viestittivät kielteistä asennetta. Tutkituissa artikkeleissa perheväkivallan sovitteluun suhtauduttiin negatiivisesti, koska se herätti epäilyksiä väkivallan rikosluonteen hämärtymisestä, uhrin vapaaehtoisuuden toteutumisesta ja osapuolten tasapuolisuudesta. Kriittikki kohdistui vapaaehtoissovittelijoiden kykyihin ja sovittelun säätelemättömyyteen. Sovittelulla nähtiin mahdollisuuksia, erityisesti tilapäisessä väkivallassa. Puolustajat eivät pitäneet sovittelua kaikkivoipana keinona, mutta tärkeänä tilannearviointin paikkana, jos vastuun ottamisesta ja vapaaehtoisuudesta varmistuttiin. Sovittelun kehittäminen ja tutkiminen nähtiin tarpeellisena. (Heikkilä 2003, 31–37.)

Takala ja Mielityinen (2001) tarkastelivat parisuhdeväkivallan sovittelusta lehdistössä ja kirjallisuudessa käytyä keskustelua. He totesivat, että kriitikoille parisuhdeväkivallan sovittelu on symboloinut rikoslain uudistuksen vesittämistä. Sovittelua vastustettiin naiseen kohdistuvaa väkivaltaa käsittelevässä kirjallisuudessa mm. sen vuoksi, että väkivaltaa ja pahoinpitelyä ei voi antaa anteeksi, väkivallassa on kyse valta-aseman ja

kontrollin saamisesta väkivallan avulla eikä sovittelussa voida taata uhrin turvallisuutta. Myönteisenä seikkana sovittelussa nähtiin, että asianomistajarikokset eivät kokonaan jääneet vaille käsittelyä. Jyrkän väkivaltaan puuttumisen katsottiin myös voivan lisätä väkivallan mahdollisuutta. (Takala & Mielityinen 2001, 300-301.)

Hankkeen toimintaympäristössä ja toimijatahoilla lähisuhdeväkivalta nähtiin yhtäältä yhteiskunnallisena ja naisiin kohdistuvana ongelmana, johon tulee ottaa lainopillinen kanta. Toisaalta se nähtiin perhe- yhteisö- ja yksilötason ongelmana, johon tarvitaan rikosoikeuden rinnalla, vaihtoehtoisena ja sitä täydentävinä muita prosesseja ja menetelmiä. Lähisuhdeväkivallan monimuotoisuus, erityispiirteet ja uhrin ja perheenjäsenten asemaan liittyvät kysymykset asettivat lähisuhdeväkivallan sovittelulle haasteita.

5.1.3 Sovittelun organisoituminen ja resurssit kokeilupaikkakunnilla

Tutkimus- ja kehittämishankkeen kokeilupaikkakunnista Kokkola aloitti lähisuhdeväkivallan sovittelut hankkeen alkaessa, ja hankkeen edetessä luotiin yhteisiä toimintakäytäntöjä. Työparityöskentely toimi kaikilla paikkakunnilla. Tampereella ja Kokkolassa sovitteluun tuli vuositasolla vähemmän soviteltavia lähisuhdeväkivaltajuttuja kuin Helsingissä ja Vantaalla, joten sovittelun käytännön kokemusta karttui hitaammin. Lähisuhdeväkivallan luokittelutavoissa ja sovittelukäytännöissä oli eroja paikkakunnittain.

Alueellisten auttamispalveluiden tarjonta vaihteli, ja yhteistyö oli eriasteisesti vakiintunutta. Vantaalla yhteistyöverkosto toimi suhteellisen tiiviisti, samoin Tampereella. Helsingissä auttajatahoja oli runsaasti tarjolla, yhteistyö sovittelutoimiston ja auttamispalveluiden välillä oli tapauskohtaista. Kokkolassa yhteistyössä todettiin kehittämistarpeita. Kaikilla paikkakunnilla oli turvakotipalvelut, mutta erityisesti miehille suunnattuja hoito-ohjelmia tai auttamispalveluita ei ollut tarjolla Tampereella ja Kokkolassa.

Taulukossa 4 kuvataan sovittelutoiminnan organisoitumista, viranomais- ja vapaaehtoistyön resursseja sekä sovitteluun tulevien lähisuhdeväkivaltajuttujen määrää kokeilupaikkakunnilla hankkeen alkaessa. Lähisuhdeväkivaltasovitteluja kaikista paikkakuntien sovittelutapauksista oli keskimäärin 9,8 %.

Taulukko 4. Sovittelun organisoituminen ja resurssit kokeilupaikkakunnilla hankkeen alkaessa

Kokeilu-kunta	Sovittelun organisoituminen	Alue	Henkilö-resurssit	Kaikki sovittelijat/lähisuhde.vv. sovittelijat	Kaikki sovittelut/lvv.sovittelut v 2002
Helsinki	sosiaalitoimi, sosiaalipäivystyksen yhteydessä (erityis-sosiaalikeskus)	Helsinki	erityissosiaalityöntekijä ja 3 ohjaajaa, toimistosihiteeri ja vahvistamispalvelut	120, aktiivisia 68/	849/87
Vantaa	sosiaalitoimi, keskitetty sosiaalipalvelu	Vantaa ja Tuusula	suunnittelija ja 2 tstonhoitajaa	70, aktiivisia 25/	322/24
Tampere	sosiaalitoimi, sovittelun- ja vapaaehtois-toimisto	Tre, Lemppälä, Kuru, Vesilahti, Orivesi, Juupajoki	johtava sosiaalityöntekijä ja toimistosihiteeri	60, joista 1/3 aktiivisia/	176/11
Kokkola	sosiaalitoimi, sosiaalityöntekijä poliisilaitoksella	Kokkola, Kälviä, Kannus	sosiaalityöntekijä, jolla 1/3 työajasta sovitteluun	25, aktiivisia 10	33/13

5.1.4 Lähisuhdeväkivallan sovittelutoiminta hankkeen alkaessa

Lähisuhdeväkivallan sovittelua ei ole Suomessa toteutettu systemaattisesti eikä aiheesta ole tilastotietoja (Mielityinen & Takala 2001, 302-304). Kokeilupaikkakunnilla toimintaa oli, Kokkolaa lukuun ottamatta, ollut muutaman vuoden ajan. Sovittelutoiminta oli sosiaalitoimistojen alaisuudessa kaikilla paikkakunnilla, Kokkolassa sovittelusta vastaava sosiaalityöntekijä työskenteli poliisilaitoksella, muualla sovittelupalvelut sijoituivat sosiaalipalveluiden yhteyteen.

Toimintakäytäntöjen eroja oli sovittelijoiden valinnassa, erillistapaamisten järjestämisessä, sovitteluistuntojen määrässä, seurannan järjestämisessä ja yhteistyökäytännöissä. Yksittäisten sovittelijoiden näkemykset sovittelun rakenteista, sisällöistä ja toimintatavoista vaihtelivat. Lähisuhdeväkivallan luokittelutavat vaihtelivat jonkin verran.

Sovitteluprosessi eteni pääpiirteissään seuraavasti: sovittelulähetteet tulivat syyttäjiltä tai poliisilta, sovittelutoimistot tekivät valmistelut ja taustaselvitykset ja hoitivat viranomaisyhteistyön mm. lastensuojelukysymyksissä ja tarkistivat aikaisemman osallistumisen sovitteluun samoin kuin sopimuksen toteutumisen. Pääsääntöisesti aikaisemmin samanlaisen rikoksen vuoksi sovittelussa olleiden sovittelualoite palautettiin lähettävälle viranomaiselle. Sovittelusta vastaava työntekijä tai sovittelunohjaaja varmisti sovitteluhaluukkuuden, lähetti kirjallista informaatiota ja valitsi sovittelijaparin, joka otti yhteyttä osapuoliin. Sovittelijat valmistelivat tapaamiset ja sopivat työnjaosta.

Erillistapaamiset eivät olleet vakiintuneet käytännöksi tai ne toteutuivat lyhyinä tapaamisina ennen yhteisistuntoa. Sovittelijoiden näkemykset erillistapaamisten tarpeesta vaihtelivat. Istuntoja oli tavallisesti vain yksi, joten prosessi jäi lyhyeksi. Tarvittaessa sovittelijat antoivat tie-

toa uhrille ja tekijälle suunnatuista palveluista, mutta motivointi ja ohjaus ei ollut systemaattista. Sovittelijat saivat tarvittaessa konsultoida sovittelutoimistoa. Sopimuksiin liittyi seuranta vahingonkorvausten suoritusten osalta. Prosessin päätyttyä sovittelutoimisto lähetti sopimuksen tiedoksi syyttäjälle.

5.1.5 Lähisuhdeväkivallan sovittelijat

Hankkeeseen osallistui 16 sovittelijaa (10 naista ja 6 miestä), neljä kultaakin kokeilupaikkakunnalta. Suurimmalla osalla sovittelijoista oli pitkä kokemus (2-20 vuotta) sovittelusta ja erityisesti väkivaltarikosten sovittelusta. Kaikki olivat suorittaneet 30 tuntia kestävän sovittelun peruskurs- sin, ja useimmat olivat osallistuneet täydennyskoulutukseen. Yhdeksällä sovittelijalla oli jokin sosiaali- tai terveydenhuollon koulutusammatti ja työ, seistämän työskenteli muilla aloilla. Osa sovittelijoista oli toiminut vapaaehtoistyössä aikaisemmin. Sovittelijat toimivat mies-naistyöparei- na.

Sovittelun motiiveina oli kiinnostus sovittelun ideologiasta, auttamis- työstä, juridiikasta ja lähisuhdeväkivallan dynamiikasta. Sovittelijat piti- vät sovittelua mielekkäänä yhteiskunnallisena toimintana, oikeusproses- sia kevyempänä, inhimillisenä, asiakkaita aktivoivana ja heidän voimava- rojaan ja aitoa vastuunottoaan tukevana ratkaisuna. Sovittelijat kokivat lähisuhdeväkivallan sovittelun vastuullisena ja vaativana. Sovittelijat tie- dostivat erityishaasteita ja koulutustarpeita ja toivat niitä esiin hankkeen projektisuunnittelijalle. He odottivat hankkeelta toiminnalleen argumen- teja, osa sovittelijoista suhtautui aluksi epäröiden lähisuhdeväkivallan so- vitteluun.

Sovittelijat pohtivat paikkaansa hoitoon ohjaajina. Vapaaehtoistyön- tekijöinä he eivät halunneet arvioida osapuolten hoidon tarvetta, mutta pi- tivät tehtävänänsä tiedon antamista palveluista. Auttamispalvelut olivat osalle tuttuja, mutta yhteistyö ei ollut sujuvaa. Yhteistyöverkosto toimi sovittelijoiden mielestä toimiston, ei niinkään sovittelijoiden, verkostona. Sovittelijat toivoivat tiiviimpää yhteistyötä poliisi- ja syyttäjäviranomais- ten kanssa.

Sovittelijat toivat esiin sovittelun juridisia, kuten korvausten suuruu- teen ja kohtuullisuuteen liittyviä kysymyksiä. Pohdintoja herättivät eetti- set kysymykset ja sovittelun periaatteiden soveltaminen. Eettistä pohdin- taa herättivät sovittelussa käsiteltävien asioiden rajaaminen, sovittelun keskeyttäminen, vapaaehtoisuus, oikeusturvan ja puolueettomuuden tur- vaaminen, lasten asema sekä tukihenkilön tai asianajajan osallistuminen sovitteluun. Sovittelijat pohtivat, pitääkö sovitteluun sisältyä anteeksi- pyyntö, miten tekijä vastuutetaan ilman syyllistämistä ja mitä asioita so- pimuksiin voidaan sisällyttää.

Sovittelijat kaipasivat lisäkoulutusta, sovittelumenettelyn mallinnusta ja yhteneviä ohjeita. He odottivat hankkeelta paneutumista lähisuhdevä- kivallan sovittelun erityiskysymyksiin, kokemusten vaihtoa, hyvien käy- täntöjen luomista ja levittämistä. Sovittelijat halusivat myös tutustua pal- velujärjestelmään ja tehostaa yhteistyötä. Sopimusten seurantaan he kai- pasivat ohjeita.

5.2 Tutkimus- ja kehittämishankkeen vaiheittainen etene- minen

Tutkimus- ja kehittämishanke etenivät eriaikaisesti ja vaiheittaisesti. Seuraavassa taulukossa (Taulukko 5) esitetään tutkimus- ja kehittämishankkeen vaiheittainen eteneminen.

Taulukko 5. Tutkimus- ja kehittämishankkeen vaiheittainen eteneminen

1. vuosi (2001-2002)	2. vuosi (2002-2003)	3. vuosi (2003-2004)
<ul style="list-style-type: none"> -kokeilupaikkakunnat ja intensiivikoulutuksen sovittelijat valittiin, koulutusohjelma valmisteltiin, intensiivikoulutus ja työnohjaus käynnistyivät -tutkimuspäällikkö, sovittelun edustaja ja projektisuunnittelija tiedottivat kokeilupaikkakuntien syyttäjille ja poliisille hankkeesta -hankkeen tiedotustilaisuus pidettiin lokakuussa 2001 -projektiesite valmistui -projektin tuotostavoitteet nimettiin -seurantaryhmä nimettiin ja järjestäytymiskokous pidettiin 20.12.2001 -ensimmäinen koulutusretiriitti 19.-20.1.2002, toinen retiriitti 25.-26.5. 2002 -jatkettiin lähisuhdeväkivalta- tapausten sovittelua 	<ul style="list-style-type: none"> -sovittelijoiden intensiivikoulutus ja työnohjaus jatkuivat, palauteryhmän sovittelijat nimettiin ja työskentely käynnistyi syksyllä 2002 -arviointitutkimus käynnistyi -kolmas koulutusretiriitti 21-22.9.2002, neljäs koulutusretiriitti 25.-26.1. 2003 -opas sovittelua harkitsevalle - työryhmä käynnistyi -lähisuhdeväkivalta- tapausten dokumenttiaineisto koottiin ennen hanketta ajalta 1.1.2000 - 31.1.2002 ja hankkeen aikana ajalta 1.2. 2002 - 31.1.2003 -sovittelun osapuolten ensimmäiset haastattelut -kokeilupaikkakuntien syyttäjäviranomaisilta koottiin dokumenttiaineisto lähisuhdeväkivaltarikoksista ajalta 1.7. - 31.12.2002 -sovittelijoiden teemahaastattelut tehtiin syksyllä 2003 ja aineistosta koottiin yhteenveto kehittämistyön käyttöön -kehittämishankkeen väliraportti valmistui huhtikuussa 2003 -sovittelun toimintamallin luonnos valmistui keväällä 2003 -lähisuhdeväkivallan auttaja- verkostotyön tilanne määritettiin ja työn prioriteeteista keskusteltiin 	<ul style="list-style-type: none"> -sovittelijoiden intensiivikoulutus, työnohjaus ja palaute- työryhmät jatkuivat vuoden 2003 loppuun saakka -viides sovittelijoiden koulutusretiriitti 25.-26.1. 2003, kuudes 1. viimeinen retiriitti 4.-5.10.2003 -syyttäjien ja tuomioistuimen päätökset tuomiolauselmien lähisuhdeväkivalta- tapausten dokumenttiaineistosta koottiin Helsingin sovittelu- toimiston aineistosta -opas lähisuhdeväkivallan rikosasioiden sovittelua harkitsevalle julkaistiin lokakuussa 2003 -Raiskauskriisikeskus Tukinainen irtautui hankkeesta 11/2003 -lähisuhdeväkivallan sovittelun toimintamalliluonnos valmistui joulukuussa 2003 -kehittämishanke päättyi, pidettiin kehittämishankkeen loppuseminaari 13.1.2004 -arviointitutkimus jatkui 31.7.2004 saakka, tutkimus- hankkeen loppuraportti julkaistiin lokakuussa 2004 -valtakunnallinen tutkimus- hankkeen loppuseminaari 29.10.2004

II ARVIOINTI

6 TAPAUSTEN PROSESSOINTI SOVITTELUSSA, SYYTTÄJÄSSÄ JA TUOMIOISTUIMESSA

6.1 Aineiston kuvaus

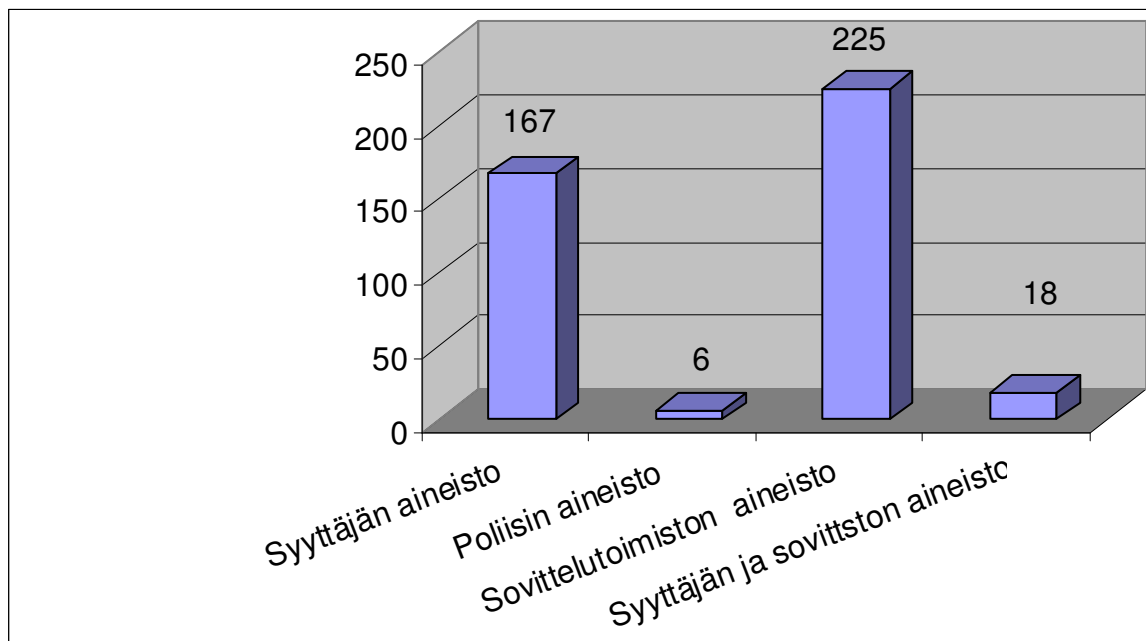
Tutkimukseen koottu kvantitatiivinen aineisto, kaikkiaan 416 tapausta, muodostuu siten, että sovittelutoimistojen lähisuhdeväkivaltatapauksista saatiin kokonaisotanta 225 tapausta mainituilta vuosilta. Syyttäjiltä (ml. 6 tapausta Kokkolan poliisiaineistosta), kaikkiaan 191 tapausta, muodostuu puolen vuoden systemaattisen koonnin tuloksena kaikista syyttäjien pöydille tulleista lähisuhdeväkivaltatapauksista ajalta 1.7. - 31.12. 2002. Tässä aineistossa on ts. mukana sekä sovitteluun lähetettyjä että sovitteluun lähettämättömiä tapauksia.

Tilastollisen aineiston täydentämisen ja syventämisen tarkoituksessa tutkijat osallistuivat yhteentoista käräjäoikeuden istuntoon, joissa käsiteltiin lähisuhdeväkivaltarikoksia. Näistä viidessä jutussa ei ollut toteutettu sovittelumenettelyä, kuudessa tapauksessa juttu oli edennyt tuomioistuimeen sovittelusta huolimatta, näistä kahdessa sovitteluyritys ei ollut johtanut sopimukseen. Tutkijat osallistuivat pääkäsittelyihin havainnoiden kokonaistilannetta, käsittelyn etenemistä, istunnon kulkua ja ilmapii-riä. Pääkäsittelyn jälkeen tutkijat haastattelivat puheenjohtajaa ja lautamiehiä yhteishaastattelussa, yhdessä haastattelussa oli myös syyttäjä mukana. Haastattelut kestivät 20-40 min. Kahdessa tapauksessa tarjoutui mahdollisuus kuulla molempien asianosaisten näkemykset ja yhdessä tapauksessa tutkija keskusteli vain vastaajan kanssa, yhdessä vain asianomistajan kanssa.

Tässä luvussa käsitellään ensin varsinainen tilastollinen koonti, sen jälkeen käräjäistuntojen kertomus.

6.2 Aineisto ja taustatekijät

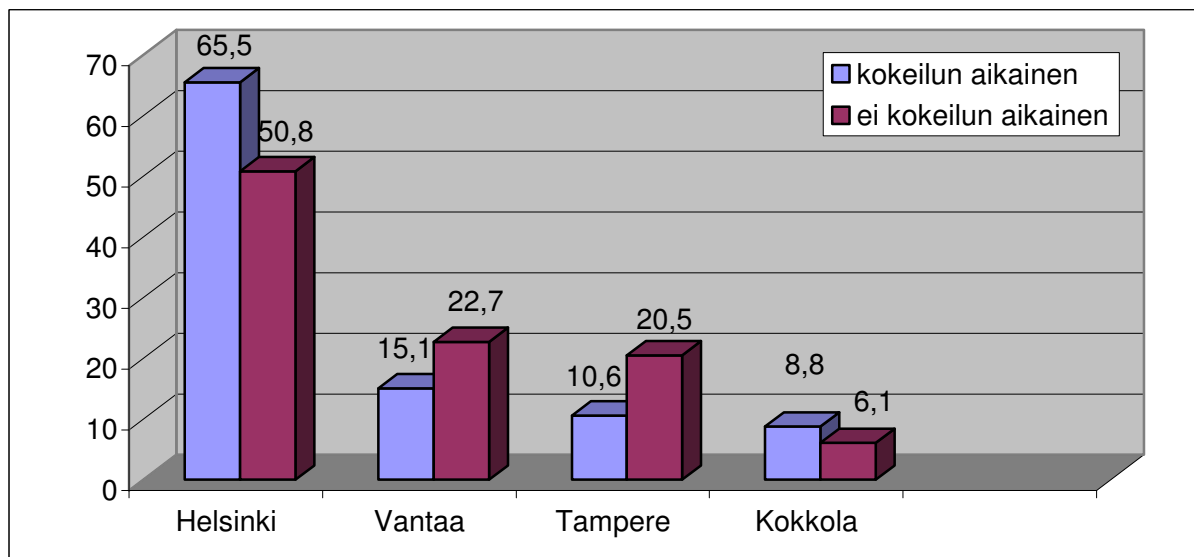
Syyttäjiltä erikseen saatu aineisto, poliisista, sovittelutoimistosta ja vielä syyttäjiltä ja sovittelutoimistoista saatu yhteinen aineisto jakaantuu seuraavasti:

Kuvio 2. Lähisuhdeväkivalta-aineiston lähde (N=416)

Syyttäjältä saatu aineisto 1.7.-31.12. 2002 (ml. yhteinen aineisto sovittelutoimistojen kanssa) jakaantui siten, että Helsingin syyttäjiltä saatiin 123, Vantaalta 27, Tampereelta 24 ja Kokkolasta 11 tapausta. Erillinen poliisilta saatu aineisto ajalta 1.7.-31.12. 2002 saatiin yksistään Kokkolasta. Sovittelutoimiston aineistosta saatiin Helsingistä 130, Vantaalta 46, Tampereelta 33 ja Kokkolasta 16 tapausta.

Ennen kokeilun käynnistymistä, kokeilun aikana koottu ja syyttäjiltä ja poliisilta koottu erillisaineisto jakaantuivat kokeilupakkakuntien osalta seuraavasti:

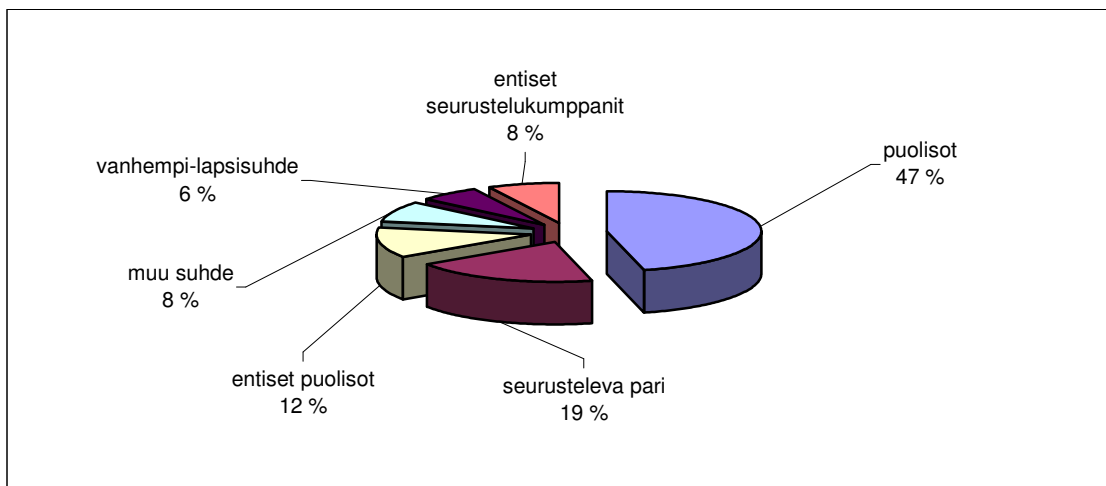

Kuvio 3. Kokeilukuntien sovittelutapausten prosenttiosuudet lähisuhdeväkivaltatapauksista ennen kokeilua ja kokeilun aikana (N=416)

Sekä ennen kokeilun aloittamista että kokeilun aikana tulleista tapauksista selvä enemmistö tuli Helsingistä. Kuviosta huomataan lisäksi, että kokeilun aikaisia lähisuhdeväkivaltatapauksia oli vähemmän Vantaalla ja Tampereella, mutta selvästi enemmän Helsingissä ja lievästi enemmän Kokkolassa.

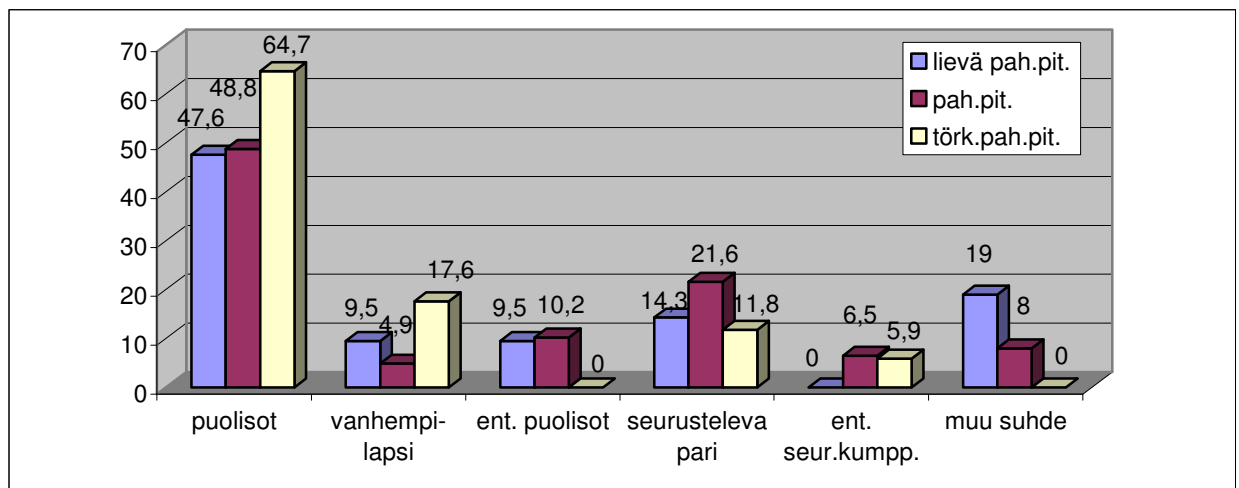
Rikoksesta epäiltyjä oli aineistossa 379 henkilöä ja yhtä aikaa rikoksesta epäiltynä ja asianomistajana oli 37 henkilöä. Vastaavasti asianomistajana oli 380 ja sekä asianomistajana että rikoksesta epäiltynä 36 henkilöä. Muun osapuolen ominaisuudessa oli aineistoon kirjautunut 111 henkilöä, joista todistajia oli 39,6 muita asianomistajia 22,5, lapsia 16,2 muita rikoksesta epäiltyjä 9 ja ns. muita henkilöitä 11,7 prosenttia. Selvä enemmistö, 73,3 prosenttia, tapauksista oli sellaisia, joissa oli vain kaksi osapuolta. Kolme osapuolta liittyi 18,5 prosenttiin ja neljä osapuolta 5,8 prosenttiin tapauksista. Valtaenemmistö aineistoon kirjautuneista tapauksista oli siis kahden välisiä konflikteja.

Osapuolten keski-ikä oli 38 vuotta. Tässä ei havaittu eroa asianomistajien ja rikoksesta epäiltyjen välillä. Rikoksesta epäillyistä miehiä oli 84 ja naisia 16 prosenttia. Asianomistajista taas miehiä oli 20 ja naisia 80 prosenttia. Prosenttiosuuksien erot ryhmittäisessä tarkastelussa johtuivat siitä, että osa asianomistajista oli samaan aikaan myös rikoksesta epäiltyjä. Siviilisäädyn mukainen tarkastelu osoitti, että neljäsosa osapuolista oli avioliitossa, vajaa neljäsosa avoliitossa, naimattomia oli vajaa viidennes ja eronneita vajaa kymmenesosa (tieto siviilisäädystä puuttui neljäsosalta). Paremman kuvan osapuolten keskinäisestä suhteesta saakin tarkastelemalla lähemmin osapuolten suhteen laatua. Se jakaantui seuraavasti:

Kuvio 4. Osapuolten suhde (N=413)

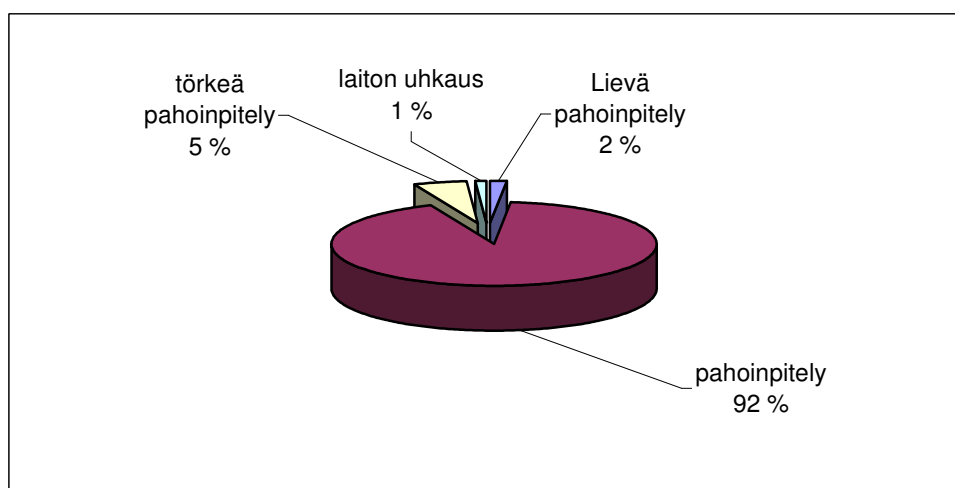
Enemmistö lähisuhdeväkivallan osapuolista oli puolisoita ja seurustelevia pareja, joita oli yhteensä kaksi kolmasosaa kaikista aineiston osapuolista. Entisiä puolisoita ja entisiä seurustelukumppaneita oli yhteensä viidesosa tapauksista. Muussa suhteessa ja vanhempi-lapsi suhteessa eläviä oli alle 10 prosenttia osapuolista.

Kuvio 5. Asianomistajan ja rikoksesta epäillyn suhde rikoslajin mukaisissa ryhmissä (N=371)

Kun osapuolten osuuksia tarkasteltiin rikoslajin mukaisissa ryhmissä, havaittiin, että mitä läheisempi suhde osapuolilla oli, sitä suurempi oli heidän osuutensa vakavien rikosten jakaumassa. Törkeän pahoinpitelyn epäilyistä merkittävin osuus lankesi puolisojen ja vanhempi - lapsi - suhteessa elävien ryhmiin. Pahoinpitelyrikoksen ryhmässä epäilyt lankeivat puolisojen lisäksi kohtalaisesti myös seurustelevien parien ja entisten puolisojen ryhmiin. Lievissä pahoinpitelyissä korostuu muussa suhteessa olevien osuus.

Minkälaisia lähisuhdeväkivaltatapauksia syyttäjät saivat pöydillensä systemaattisessa erilliskoonnissa puolen vuoden jaksolla 2002 rikoslajin mukaisissa ryhmissä? Tästä tarkastelusta on poistettu sovittelutoimistojen aineisto, että nähtäisiin syyttämisen vaiheen tapauksikertymä mahdollisimman aidosti.

Kuvio 6. Lähisuhdeväkivaltatapaukset päärikoksen mukaan (N=185)

Ylivoimainen enemmistö syyttäjille saapuneista tapauksista oli pahoinpitelyjä, peräti 92 prosenttia. Törkeiden pahoinpitelyjen osuus oli vain 5 ja

lievien pahoinpitelyjen osuus 2 prosenttia tapauksista. Laittomia uhkauksia oli tapauksista 1 prosentti.

6.3 Toimintapolitiikka

6.3.1 Tapausten sovitteluun saattamisen kesto

Tapauksen sovittelukäsittelyyn saattaminen siitä kun rikos on tapahtunut, on puhuttanut erityisesti nuorten tapauksissa. Asiaan on pyritty saamaan korjaus ns. nopeutetun käsittelyn menetelmällä. Asiaa arvioitiin myös tämän tutkimuksen aineistolla. Yleisesti voidaan todeta, että pahoinpitelyrikoksissa tapauksen saattaminen sovitteluun oli nopeampaa kuin muissa rikoksissa. Lievistä pahoinpitelyistä 61 prosenttia saatettiin sovitteluun jo alle kuukauden kuluttua tapahtumasta. Alle kolmen kuukauden käsittelyyn saattamisaika kirjattiin 67 prosentissa pahoinpitelyjä, 71,5 prosentissa törkeitä pahoinpitelyjä ja 75 prosentissa laittoman uhkauksen tapauksia. Vahingonteot saatettiin sovitteluun alle kuudessa kuukaudessa ja kunnianloukkaukset kolmesta kuukaudesta vuoteen kestäväen jakson aikana.³

Lähisuhdeväkivallan sovittelussa on korostettu voimakkaasti sitä, että tapaukset tulevat käsittelyyn viranomaisilta (ja myös palaavat viranomaisen, lähinnä syyttäjän pöydälle, sovittelun jälkeen) ja että tapaukset ovat sitä kautta viranomaisen kontrollissa.

6.3.2 Tapauksen lähettäjä

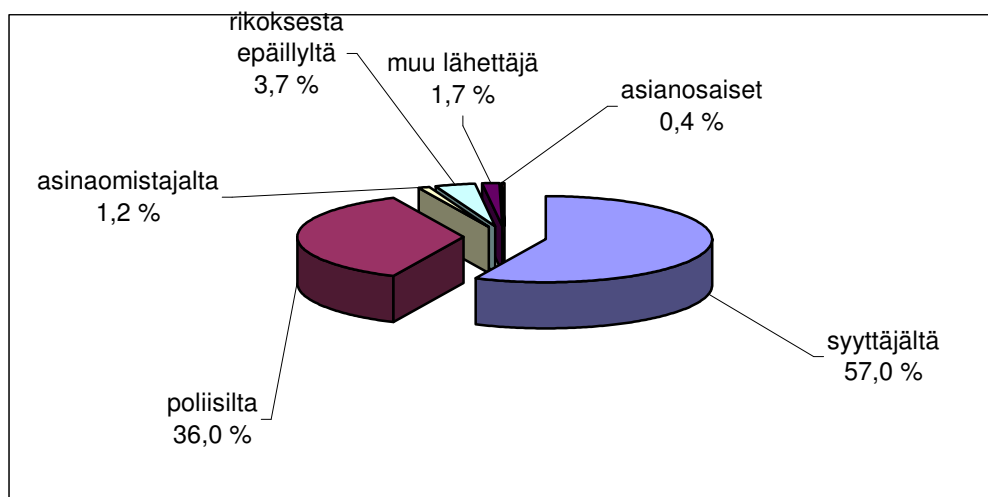
Tapauksen sovitteluun lähettäjää tarkasteltaessa on syytä tehdä ero aineistojen välillä. Syyttäjiltä puolen vuoden aikana (1.7. - 31.12.02) koottu aineisto (185 tapausta = 191 - 6 poliisin lähettämää juttua) kuvaa syyttäjien systemaattista toimintaa, ja sen pohjalta voidaan arvioida missä määrin syyttäjät, esimerkiksi vuoden aikana, lähettävät tapauksia sovitteluun kaikista lähisuhdeväkivalta rikoksista. Kokonaisaineisto (416 tapausta) taas muodostuu kolmen vuoden aikana sovittelutoimistoihin eri lähettäjiltä tulleista sovittelutapauksista.

Tarkastelussa havaittiin, että syyttäjät lähettävät vuoden aikana kaikista lähisuhdeväkivaltatapauksista vain 7 prosenttia sovitteluun.

Seuraavassa viranomaisten ja osapuolten toimintaa kuvataan kokonaisaineiston valossa.

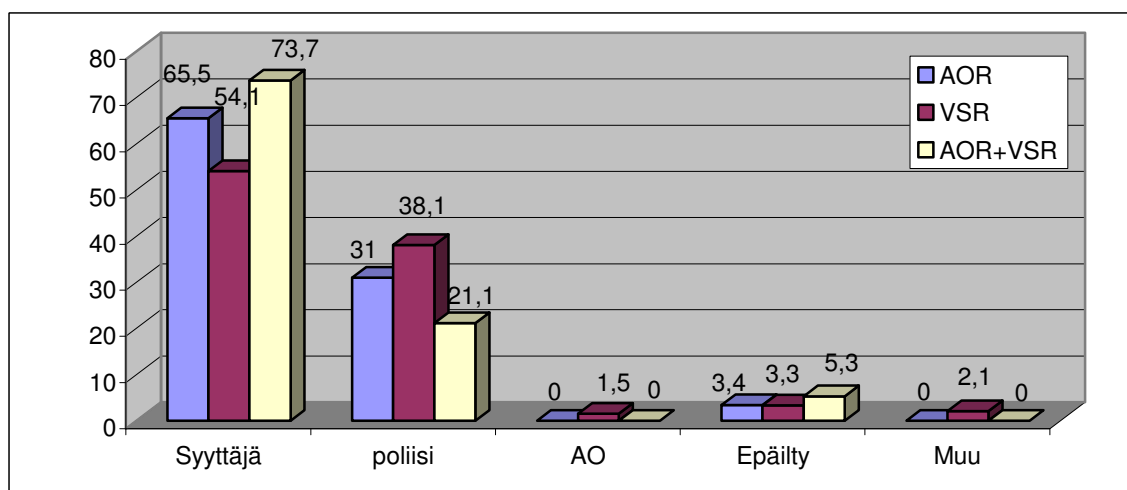
---

³ Tilastollista merkitsevyyttä ei raportoida, sillä solujen frekvensseissä oli kohtuuttoman paljon alle viiden tapauksen kategorioita

Kuvio 7. Tapausten sovitteluun lähettäjä (N=242)

Koko aineiston tapauksissa, joissa on tieto lähettäjistä, valtaenemmistö tuli käsittelyyn syyttäjältä ja poliisilta, heidän yhteinen osuutensa lähisuhdeväkivallan lähettämisessä oli 93 prosenttia. Rikoksesta epäilty saattoi tapauksensa omaehtoisesti sovittelukäsittelyyn jonkin verran useammin kuin asianomistaja. Joskus tapauksen toimitti sovittelukäsittelyyn myös ns. muu taho. Yhteisestä sopimuksesta asianosaiset itse saattoivat tapauksensa sovittelukäsittelyyn vain häviävän harvoin.

Kuvio 8. Tapauksen sovitteluun lähettäjä rikostyyppin mukaan (N= 242)

Syyttäjä lähetti valtaenemmistön sovitteluun tulevista tapauksista riippumatta siitä, onko kysymyksessä asianomistaja- vai virallisen syytteen alainen rikos. Kiinnostavaa tässä on myös se, että poliisi lähettää varsin usein sovitteluun myös virallisen syytteen alaisia rikoksia - jopa useammin kuin asianomistajarikoksia. Tulosta voitaneen pitää jossain määrin yllättävänä. Huomiota myös tässä tarkastelussa kiinnittää se, että rikok-

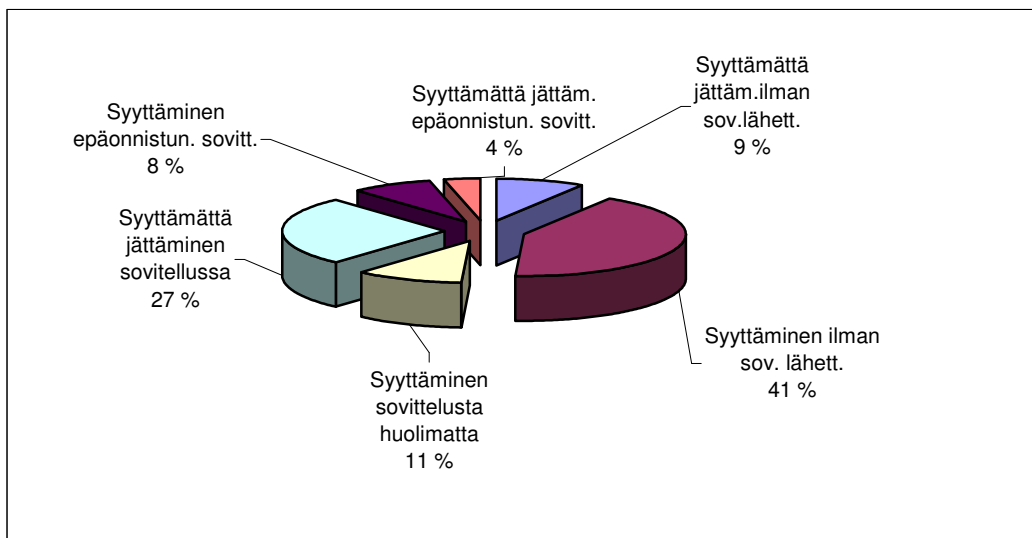

sesta epäilty on selvästi aktiivisempi viemään asiaansa sovittelukäsittelyyn kuin asianomistaja - kaikissa rikostyypeissä.

Tilastoaineistoon koodattiin kaikkiaan 132 tapausta, jotka olivat tulleet sovittelukäsittelyyn ennen varsinaisen kokeilun alkamista. Näin haluttiin muodostaa vertailuaineisto kokeilun aikaisille tapauksille, jotta nähtäisiin, tapahtuuko asioiden käsittelyssä tai tapausten luonteessa muutoksia. Toisaalta hypoteesi tämän kysymyksen suhteen oli se, että tuskin suuriakaan muutoksia viranomaisten toimintapolitiikassa tapahtuu, sillä heti kokeilun käynnistämisen aluksi sovittiin, että tutkimusasetelmaa "ei manipuloida" eli poliisien ja syyttäjien kanssa ei käynnistetä kokeilun aikana yhteistyötä tapausten rekrytoinnin kehittämiseksi. Itse asiassa kokeilussa haluttiin vain katsoa, mikä on viranomaisten vallitseva käytäntö tapausten sovitteluun valinnassa.

Ristiintaulukoimalla rikoslaji ja syyttäjien toiminta tarkasteltiin mahdollista muutosta em. kysymyksissä. Tulokseksi tuli, että syyttäjien lähettämässä väkivaltarikoksissa (lievä pahoinpitely, pahoinpitely, törkeä pahoinpitely ja laiton uhkaus) ei havaittu tilastollisesti merkitsevää eroa kokeilua edeltävien ja kokeilun aikaisten tapausten valinnassa. Kun mukaan otettiin kaikki tapaukset, vahingonteot, kotirauhan rikkomiset, kunnianloukkaukset ja varkaudet, havaittiin aineistossa tilastollisesti merkitsevä ero (.000) lievien tapausten kohdalla: erityisesti kotirauhan rikkomisia ja vahingontekoja oli tullut selvästi enemmän käsittelyyn ennen kokeilun käynnistymistä. Tilastollisesti merkitsevä (.000) ero havaittiin myös kun verrattiin syyttäjien erillisen aineiston (1.7.-31.12.02/ 185 tapausta) ja sovittelutoimiston käsittelyssä olleiden tapausten (188 tapausta) jakaumia väkivaltarikoksissa: sovittelutoimiston käsittelyssä oli ollut selvästi enemmän lieviä pahoinpitelyjä ja laittoman uhkauksen tapauksia kuin mitä syyttäjien erillinen aineisto sisälsi. Selitys tähän lienee yksinkertainen: näitä tapauksia sovittelutoimistot ovat saaneet suoraan poliisilta.

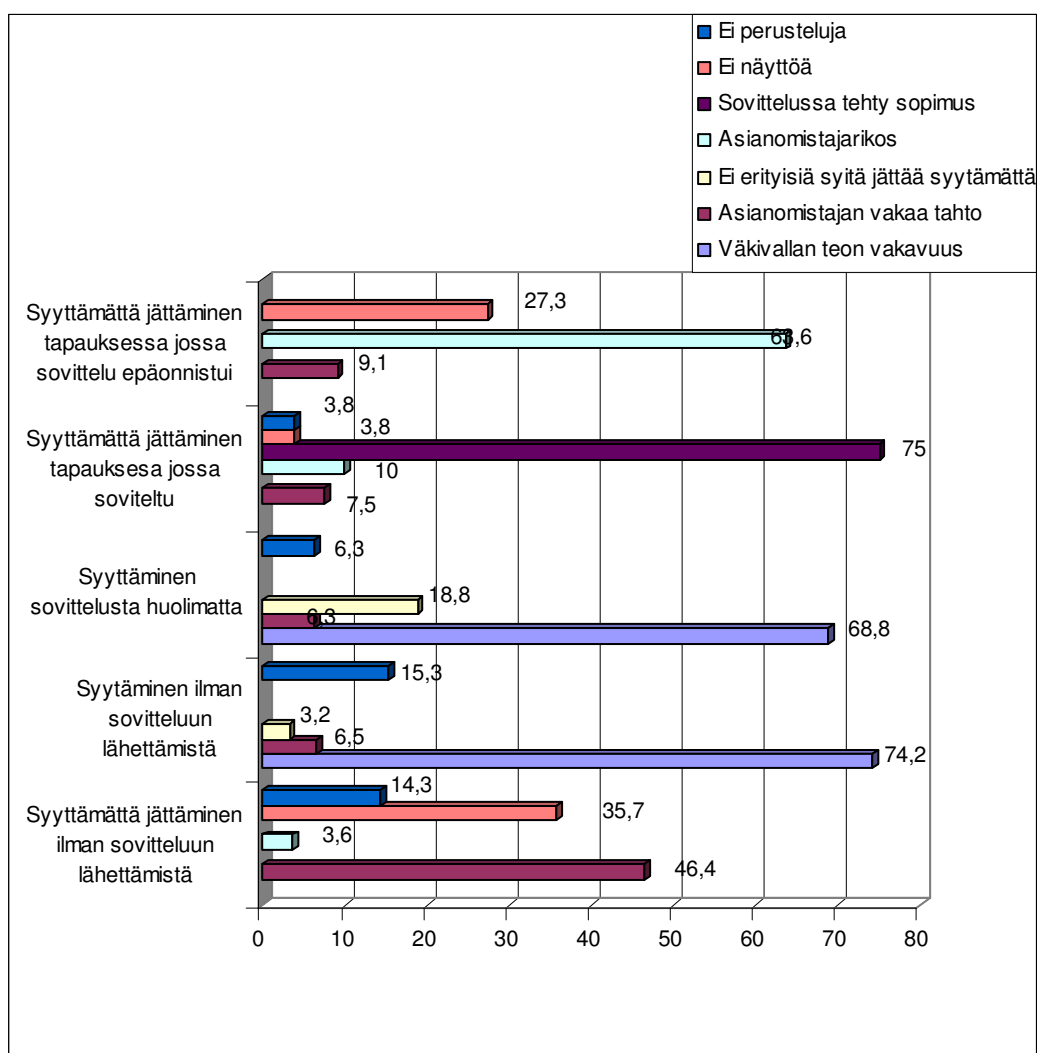
6.3.3 Syyttäjän ratkaisut

Kuvio 9. Syyttäjän ratkaisut (n=312)

Kaiken kaikkiaan syyttäjät ovat jättäneet syyttämättä 40 prosentissa ja syyttäneet 60 prosentissa tapauksista. Koko aineistossa syyttämättä jättämissiin liittyi 27 prosentissa sellaisia tapauksia, joissa oli soviteltu, ilman sovitteluun lähettämistä oli syyttämättäjättämissiä 9 prosentissa ja 4 prosenttia oli sellaisia tapauksia, joissa syyttäjä oli jättänyt syyttämättä tapauksissa, joissa sovittelu oli epäonnistunut. Syyttäminen ilman sovitteluun lähettämistä oli toteutunut 41 prosentissa tapauksista ja syyttäminen sovittelusta huolimatta oli toteutunut 10,6 prosentissa tapauksista. Tapauksista oli 8 prosenttia sellaisia, joihin liittyi epäonnistunut sovittelu ja päätös syyttää.

Syyttäjien ratkaisuissa oli siis koko joukko tapauksia, joissa syyttäjä oli syyttänyt riippumatta siitä, oliko asiassa soviteltu onnistuneesti tai epäonnistuneesti. Näin oli käynyt 19 prosentissa tapauksista. Samoin oli tapahtunut syyttämättä jättämisten osalta: sovittelun onnistumisesta tai epäonnistumisesta huolimatta syyttäjä oli jättänyt tapauksen syyttämättä 31 prosentissa tapauksista. Tämä johtaa päätelmään, että tapauksen sovittelun onnistuminen tai epäonnistuminen ei sinällään ratkaise syyttäjän päätöstä. Tästä syystä on aiheellista katsoa tarkemmin, minkälaisia perusteluja syyttäjät ratkaisulleen esittivät. Näitä tapauksia, joissa oli tieto syyttäjän perusteluista, oli aineistossa 261.

Kuvio 10. Syyttäjän perustelut ratkaisulleen (N=261)

Tapauksissa, joissa oli toteutunut

(i) syyttämättä jättäminen ja sovittelun epäonnistuminen, oli ensisijaisesti kysymyksessä asianomistajarikos (63,6%) tai teko, jossa ei lopulta ollut näyttöä (27,3%). Myös asianomistajan vakaa tahto sai jonkin verran painoa (9,1%).

(ii) Syyttämättäjättämisen perusteena sovittelussa tapauksessa mainittiin useimmin sovittelussa tehty sopimus (75%). Myös rikoksen laatu, asianomistajarikos (10%), ja asianomistajan vakaa tahto (7,5%) saivat jonkin verran merkitystä. Syyttämättä jätettiin näissä tapauksissa muuttaman kerran myös sillä perusteella, että asiassa ei ollut näyttöä rikoksesta (3,8%) ja tai perustelu jätettiin kokonaan mainitsematta (3,8%).

(iii) Syyttäminen sovittelusta huolimatta toteutui useimmin juuri teon vakavuuden perusteella (68,8%) tai tapauksessa ei nähty mitään erityistä syytä jättää syytettyä nostamatta (18,8%). Myös asianomistajan vakaa tahto mainittiin (6,3%), mutta sillä ei ollut merkitystä syyteharkinnassa. Joskus näissä tapauksissa ei ratkaisua perusteltu lainkaan. (6,3%).

(iv) Kun syyttäminen tapahtui ilman sovitteluun lähettämistä, pääasiallinen syy oli teon vakavuus (72,4%). Näissä tapauksissa myös syytettiin

mainitsematta erikseen perusteluja (15,3%). Asianomistajan vakaaseen tahtoon viitattiin (6,5%), mutta se ei estänyt syytetoimia. Joskus todettiin, ettei tapauksessa ollut erityistä syytä jättää syytettä nostamatta (3,2%).

Silloin kun kysymykseen tuli

(v) syyttämättä jättäminen ilman sovitteluun lähettämistä, viitattiin asianomistajan vakaaseen tahtoon (46,4%), tapauksessa ei ollut näyttöä (35,7%), perusteluita ei mainittu lainkaan (14,3%) tai kysymyksessä oli asianomistajarikos (3,6%).

Asianomistajan vakaalla tahdolla ei ollut yleensä ottaen kovinkaan suurta merkitystä syyttäjän harkinnassa. Perustelulla oli merkitystä lähinnä silloin kun kysymykseen tuli syyttämättä jättäminen ilman sovitteluun lähettämistä: asianomistajan vakaa tahto painoi näissä tapauksissa eniten. Kysymyksessä ovat kaikista päättäen olleet hyvin lievät rikostapaukset.

6.3.4 Syyttäminen ilman sovitteluun lähettämistä

Tutkimuksessa haluttiin tietää myös kokeilukaupunkien syyttäjien suhtautumista sovittelun käyttömahdollisuuteen ja siihen vallitseeko kaupunkien syyttäjävirstojen välillä tässä kysymyksessä eroja. Asia tuli kokeilun aikana esiin useita kertoja olettamuksilla, että eräät kaupungit noudattavat varsin tiukkaa politiikkaa tapausten sovitteluun lähettämisen suhteen. Tämä seikka kävi ilmi mm. tutkimuksen johtajan ja projektisuunnittelijan järjestämissä informaatiotilaisuuksissa syyttäjille eri kaupungeissa.

Tilastoaineisto ei tarjonnut mahdollisuutta tämän kysymyksen luotettavaan vertailuun, koska syyttäjiltä systemaattisesti kootussa aineistossa (185 tapausta) sovitteluun lähetettyjä tapauksia oli vain 7 prosenttia. Kehittämistyön aikana koottu arviointitieto tuki kuitenkin olettamusta syyttäjävirstojen erilaisista käytännöistä sovitteluun lähettämisessä. Toisaalta taas paikkakunnan mukainen taulukointi erityisesti pahoinpitelyrikoksissa osoitti, että tutkimuskaupungeissa pahoinpitelyjen ja törkeiden pahoinpitelyjen osuudet olivat kutakuinkin samalla tasolla. Ainakaan rikosten vakavuudella tai sillä, että toisissa kaupungeissa olisi ollut enemmän vakavia rikoksia kuin toisissa kaupungeissa ei saanut tukea aineistosta. Erot rikostyyppien välillä eivät olleet tilastollisesti merkitsevät.

Tutkimuskaupunkien syyttäjävirstojen toimintaperiaatteiden välillä suhteessa sovittelun lähettämiseen näyttäisi siis olevan eroja, joita on tarpeen selvittää vielä täsmällisemmin. Joka tapauksessa Helsinki ja Kokkola näyttäytyivät arvioissa sovittelumyönteisempinä kuin Vantaa ja Tampere.

6.3.5 Tapausesimerkki syyttämättä jättämisestä

Sovittelussa olleiden syyttämättä jättämisten osuus muodosti kaikista syyttäjän ratkaisuksista 27 prosenttia. Näistä 75 prosentissa syyttämättä jättämisen perusteena mainitaan asiassa aikaansaatu sovinto.

Seuraavassa kuvaus eräästä tällaisesta ratkaisusta:

Teonkuvaus:

XX on tehnyt ruumiillista väkivaltaa YY:lle siten, että hän on eräässä asuntoautossa käynyt käsiksi YY:hyn ja retuuttanut tätä sekä lyönyt nyrkillään tätä kasvoihin aiheuttaen kipua sekä kaksi mustelmaa.

Päätös:

Jätän asiassa syytteen nostamatta.

Perustelut:

YY on esitutkinnassa kertonut, että riidan jälkeen heidän ollessa asuntoautossa, on XX pahoinpidellyt häntä teonkuvauksesta ilmenevällä tavalla. XX on esitutkinnassa kiistänyt pahoinpidelleensä YY:tä. Hän oli kertomansa mukaan vain yrittänyt rauhoitella YY:tä, joka oli ollut tilanteessa raivoissaan. ... suoritettussa lääkärintarkastuksessa on YY:llä havaittu kasvoissa mustelmat, jotka lääkärin mukaan sopivat syntyneiksi YY:n kertomalla tavalla. Lääkärinlausunto tukee YY:n kertomusta. Asianosaiset ovat tehneet asiassa kirjallisen sovinnon, missä XX on ilmoittanut olevansa pahoillaan tapahtuneesta pahoinpitelystä, mikä viittaa siihen, että hän on syylistynyt pahoinpitelyyn.

Syyksi lukeminen:

YY:n kertomuksella, lääkärinlausunnolla sekä XX:n tekemällä sopimuksella, missä hän on epäsuorasti myöntänyt pahoinpitelyn ja suostunut maksamaan YY:lle korvauksia, katson näytetyn, että XX on syylistynyt pahoinpitelyyn.

Toimenpiteistä luopuminen:

Kyseessä on yksityisessä tilassa tapahtuneesta riitaisuuden yhteydessä pahoinpitelystä, millä ei ole aiheutettu vakavia vammoja. Asianosaiset ovat sopineet asian ja ilmoittaneet, ettei kumpikaan halua asiaa käsiteltävän oikeudessa. XX on sittemmin maksanut kaikki sopimuksen mukaiset korvaukset YY:lle. Näin ollen katson, että oikeudenkäyntiä ja rangastusta asiassa olisi pidettävä tarkoituksettomina, eikä yleinen eikä yksityinen etu vaadi muuta.

Lainkohta:

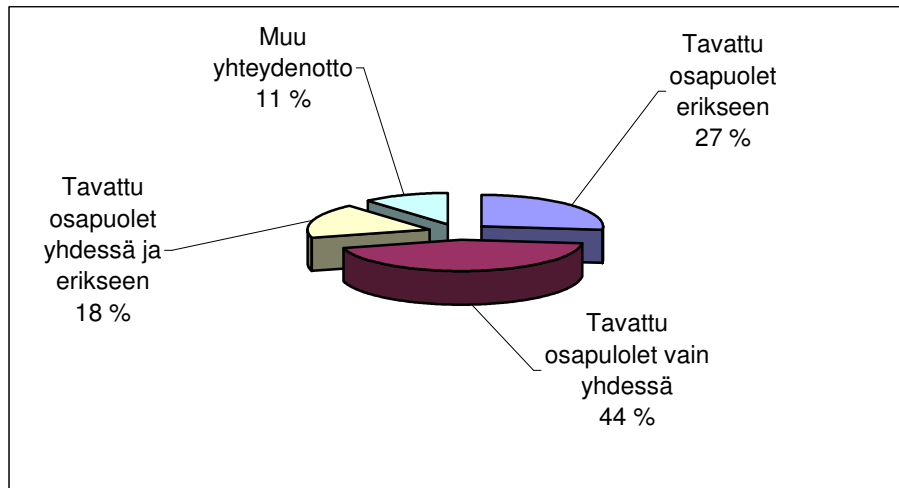
Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa 1 luku 8§ 1 kohta:

Jollei tärkeä yleinen tai yksityinen etu muuta vaadi, virallinen syyttäjä saa sen lisäksi mitä 7 §:ssä säädetään, jättää syytteen nostamatta milloin: 1) oikeudenkäyntiä ja rangastusta on pidettävä kohtuuttomina tai tarkoituksettomina ottaen huomioon tekijän ja asianomistajan välillä saavutettu sovinto tai muu tekijän toiminta rikoksensa vaikutusten estämiseksi tai poistamiseksi, hänen henkilökohtaiset olonsa, rikoksesta hänelle aiheutuvat muut seuraukset, sosiaali- ja terveydenhuollon toimet tai muut seikat.

6.4 Sovitteluprosessi ja sopimuspolitiikka

Sovittelun käsittelyaika laskettiin ensimmäisestä yhteydenotosta siihen hetkeen kun sopimus mahdollisesti syntyi tai sovittelu keskeytyi tai raukesi. Käsittelyt kestivät keskimäärin 7 viikkoa (mediaani oli 5 ja moodi 4 viikkoa). Alle kolmen viikon käsittelyaikoja oli useimmiten törkeän pahoinpitelyn tapauksissa, joista 57 prosenttia käsiteltiin tässä ajassa. Lievistä pahoinpitelyistä ja kotirauhan rikkomisista käsiteltiin kolmasosa ja pahoinpitelyistä neljäsosa alle kolmessa viikossa.

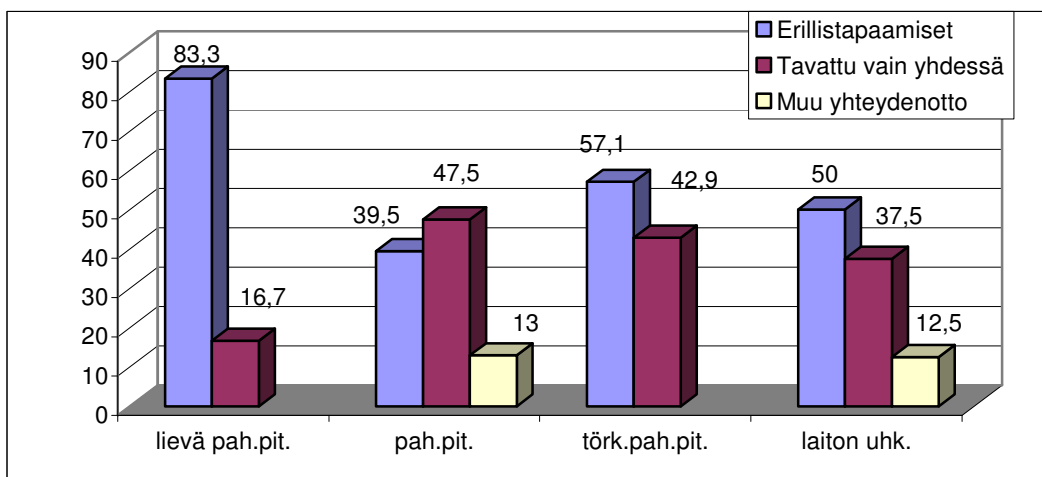
Alle viiden viikon käsittelyajat kirjattiin lieville pahoinpitelyille 72 prosentissa, kotirauhan rikkomisille 70 prosentissa, pahoinpitelyille ja laittoman uhkauksen tapauksille lähes puolessa tapauksista. Myös valtaosa vahingonteosta ja kotirauhan rikkomisista käsiteltiin kolmesta viiteen viikon ajassa.

Kuvio 11. Osapuolten tapaamisen järjestäminen (N=195)

Sovittelun kehittämisen varrella alettiin yhä selkeämmin korostaa lähisuhdeväkivallan osapuolten turvallista tapauttamista ennen varsinaisen sovitteluistunnon toteuttamista. Tässä yhteydessä painotettiin usein erillistapaamisten järjestämisen tärkeyttä. Useimmiten osapuolet on kuitenkin tavattu vain yhdessä (44%). Ennen sovitteluistuntoa tapahtuneita erikseen tapaamisia on järjestetty vähän yli neljäsosassa tapauksia (27%). Osapuolet on tavattu sekä yhdessä että erikseen vajaassa viidesosassa tapauksia (18%). Muu yhteydenotto on toteutettu kymmenesosassa juttuja (11%). Kaikkiaan osapuolet on tavattu erillisissä tapaamisissa vähän vajaassa puolessa kaikista tapaamisista (45%).

Miten rikoslaji on vaikuttanut tapaamisten järjestelyyn on myös herättänyt pohdintoja sovittelun kehittämistyössä. On mm. oletettu, että mitä vakavampi rikos on, sitä paremmin se voisi edellyttää erikseen tapaamisten järjestelyä ennen sovitteluistuntoa.

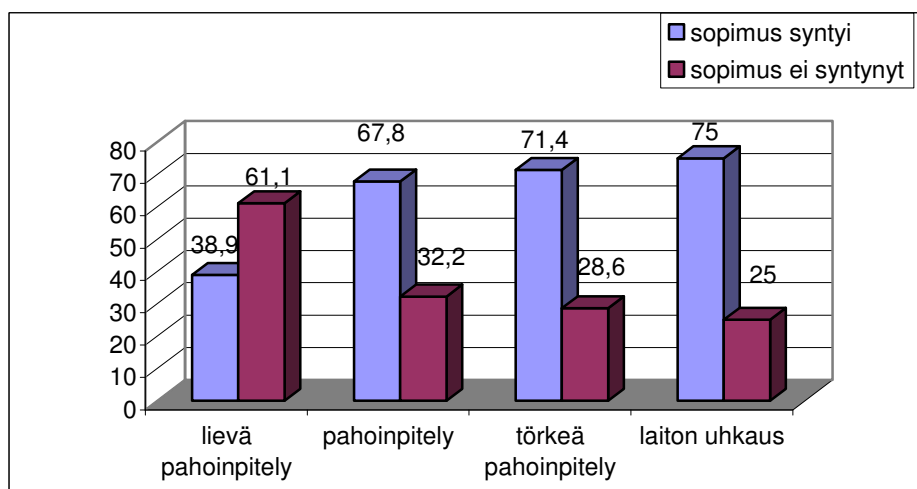

Kuvio 12. Tapaamisen järjestely väkivaltarikoksissa (N=195)

Yleisimmin erillistapaamisia on järjestetty lievissä pahoinpitelyissä (83,3%), sitten törkeissä pahoinpitelyissä (57%) ja laittoman uhkauksen rikostapauksissa (50%). Vain yhdessä tapaamisia on järjestetty kutakuinkin samantasoisesti pahoinpitelyn, törkeän pahoinpitelyn ja laittoman uhkauksen rikosepäilyissä. Ns. muita yhteydenottoja on toteutettu pahoinpitelyissä ja laittoman uhkauksen tapauksissa. Erot ryhmien välillä eivät olleet tilastollisesti merkitseviä. Näyttää siis vahvasti siltä, että ainakaan rikoksen vakavuusaste ei juurikaan määrää tapaamisten järjestelymuotoa.

Sopimuksen syntymiseen tapaamisen järjestelymuodolla ei ollut vaikutusta, sillä taulukointi tapaamismuodon ja sopimuksen syntymisen osalta ei tuottanut tilastollisesti merkitsevää eroa.

Seuraavaksi taulukoitiin sopimuksen syntymisen rikoslajin mukaisissa ryhmissä, että voitaisiin päätellä, vaihteleeiko rikoslaji sopimuksen syntymisen tai sen epäonnistumisen suhteen. Kun kaikki rikoskategoriat taulukoitiin, niiden välillä ei havaittu merkitsevää vaikutusta sopimuksen syntymiseen tai syntymättä jäämiseen.

Kuvio 13. Sopimusten syntymisen väkivaltarikoksissa (N=204)

On mielenkiintoista havaita, että ensinnäkin väkivaltarikosten selvässä enemmistössä (65,7%) syntyi sopimus. Näyttää myös siltä, että sopimus syntyi sitä useammin, mitä vakavammasta väkivaltarikoksesta oli kysymys; lievissä pahoinpitelyissä sopimus on syntynyt 38,9 prosentissa tapauksista kun se on syntynyt törkeissä pahoinpitelytapauksissa ja laitto-man uhkauksen tapauksissa jo 70 prosentissa. Erot ryhmien välillä eivät kuitenkaan olleet tilastollisesti merkitsevät. Voidaanko tuloksesta joka tapauksessa päätellä, että mitä vakavammasta rikoksesta on kysymys, sitä suurempi tarve osapuolilla on se sopia? Pelikanin (2000) mukaan sovittelu vakavassa lähisuhdeväkivallassa on perusteltua, jos puoliso joka tapauksessa haluavat jatkaa suhdettaan, jolloin väkivalta sovittelun kautta saataisiin kontrolliin. Toisaalta sovittelu näissä rikostapauksissa voisi auttaa suhteen väkivallattomaan päättämiseen.

Sopimuksen syntymisellä oli selvästi merkitystä myös rangaistusvaatimuksen esittämiseen. Rangaistusta vaati selvä enemmistö, 89 prosenttia niistä, joiden kohdalla sopimus ei syntynyt. Silloin taas kun osapuoli ei vaatinut rangaistusta, sopimus oli syntynyt 97,4 prosentissa tapauksista. Sopimuksen syntyminen näkyi myös syytteestä luopumisessa vakaasta tahdosta. Syytteestä luopui vakaasta tahdosta 78,6 prosenttia silloin kun sopimus tässä ryhmässä syntyi; silloin kun sopimusta ei syntynyt, syytteestä luopui 21,4 prosenttia ryhmästä. Erot olivat tilastollisesti erittäin merkitsevät (.000).

Lähisuhdeväkivallan sovitteluistunnoissa tehdyistä sopimuksista (aineistossa 155 kpl) vain 15 prosenttia oli sellaisia, joissa oli yksi sopimuksen kohde; 23 prosenttia sopimuksista sisälsi kaksi kohdetta, 26,5 prosenttia kolme kohdetta, 23,5 prosenttia neljä kohdetta ja 10 prosenttia viisi kohdetta. Solmitut sopimukset olivat siis pääosin moniaineksisia. Sopimuksen kohteet liittyivät pahoitteluun, anteeksipyyntöön, rahalliseen tai aineelliseen korvaukseen, hoitoon hakeutumiseen, sitoutumiseen käyttäytymisen muutokseen ja johonkin muuhun.

Seuraavassa taulukoidaan (Taulukko 6) sopimusten kohteiden prosenttiosuudet sopimuskannasta (155 kpl)

Taulukko 6. Sopimusten kohteiden prosenttiosuudet sopimuskannasta

Sopimuksen kohde	prosenttiosuus sopimuskannasta
Pahoittelu	27
Anteeksipyyntö	61
Rahallinen tai aineellinen korvaus	28
Sitoutuminen hoitoon hakeutumiseen	38
Sitoutuminen käyttäytymisen muutokseen	49
Jokin muu	86

Kun sopimuksen kohteena oli vain yksi asia, tehtiin eniten sopimuksia, joiden kohde oli "jokin muu". Anteeksipyyntö ja rahallinen tai aineellinen korvaus olivat seuraavaksi yleisimmät yhden kohteen sopimuksissa, sitten tulivat pahoittelu, sitoutuminen hoitoon hakeutumiseen ja käyttäytymisen muutokseen. Kuten on todettu, näitä oli vain 15 prosenttia sopimuksista. Monikohteisissa sopimuksissa "jokin muu" oli yleisin sopimuksen kohde, sitten tulivat anteeksipyyntö, sitoutuminen käyttäytymisen muutokseen ja sitoutuminen hoitoon hakeutumiseen. Rahallisia tai

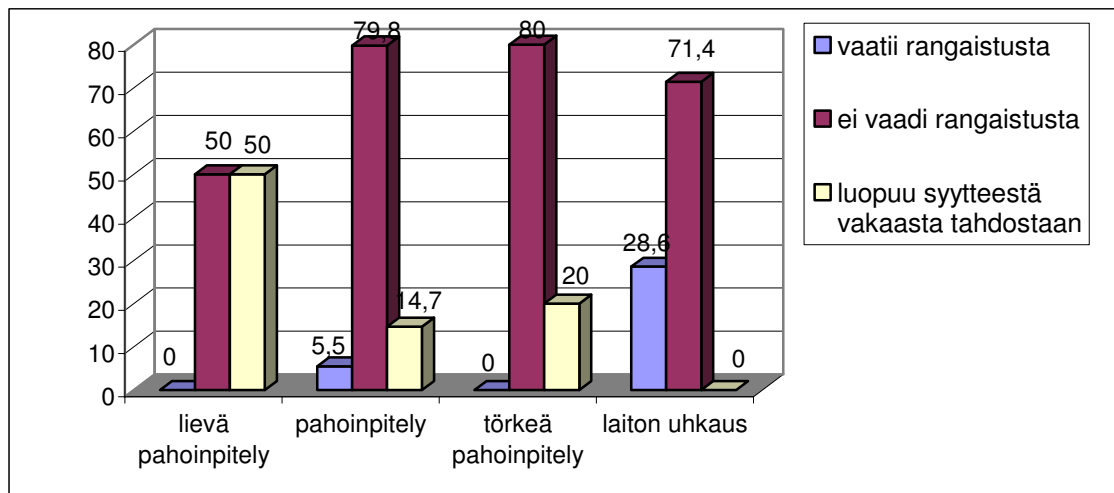

aineellisia korvauksia tehtiin kaikkein vähiten. Painotus oli selvästi ei aineellisissa korvauksissa, jostakin muusta sopimisesta, anteeksipyyntöissä ja käyttäytymissopimuksissa.

Kaikkiaan 38 sopimuksen täyttämistä oli tietoa. Näistä 89,9 prosenttia oli täytetty kokonaan, ja osittain täytettyjä sopimuksia oli 7,9 prosenttia. Sopimuksista 2,6 prosenttia oli lyöty laimin. Laiminlyönti kohdistui rahalliseen vahingonkorvaussopimukseen. Rikoslajin mukaisissa ryhmissä tarkasteltuna sopimuksen täyttäminen ei määräytynyt lainkaan rikoksen laadun mukaan, sillä ei toisin sanoen ollut väliä sopimuksen pitämisen kannalta.

6.5 Asianomistajan vaatimukset ja oikeuskäsittely

Aineisto antoi mahdollisuuden tarkastella asianomistajan vaatimuksia lähinnä pahoinpitelyrikoksissa.⁴ Näistä asianomistajan vaatimus oli selvillä 129 tapauksessa.

Kuvio 14. Sovitteluun osallistuneiden asianomistajien vaatimus väkivaltarikoksissa (N=129)

Lievässä pahoinpitelyssä kukaan sovitteluun osallistuneista asianomistajista ei vaatinut rangaistusta; puolet heistä ilmoitti luopuvansa syytteestä vakaasta tahdostaan. Pahoinpitelyissä rangaistusvaatimuksen esitti 5,5 prosenttia asianomistajista, 79,8 prosenttia ei vaatinut rangaistusta, ja vajaa kuudesosa ilmoitti luopuvansa rangaistusvaatimuksesta vakaasta tahdostaan. Vastausjakaumat törkeän pahoinpitelyn rikosepäilyissä olivat samansuuntaiset kuin pahoinpitelyissä, tosin sillä poikkeuksella, että kukaan asianomistajista ei tässä rikoksessa vaatinut rangaistusta tekijälle, ja viidesosa luopui syytteestä vakaasta tahdostaan. Laittoman uhkan tapauksissa rangaistusvaatimuksen esittäjiä oli selvästi eniten, lähes kolmasosa, mutta yli kaksi kolmannesta näistäkin ilmoitti, ettei vaadi rangaistusta.

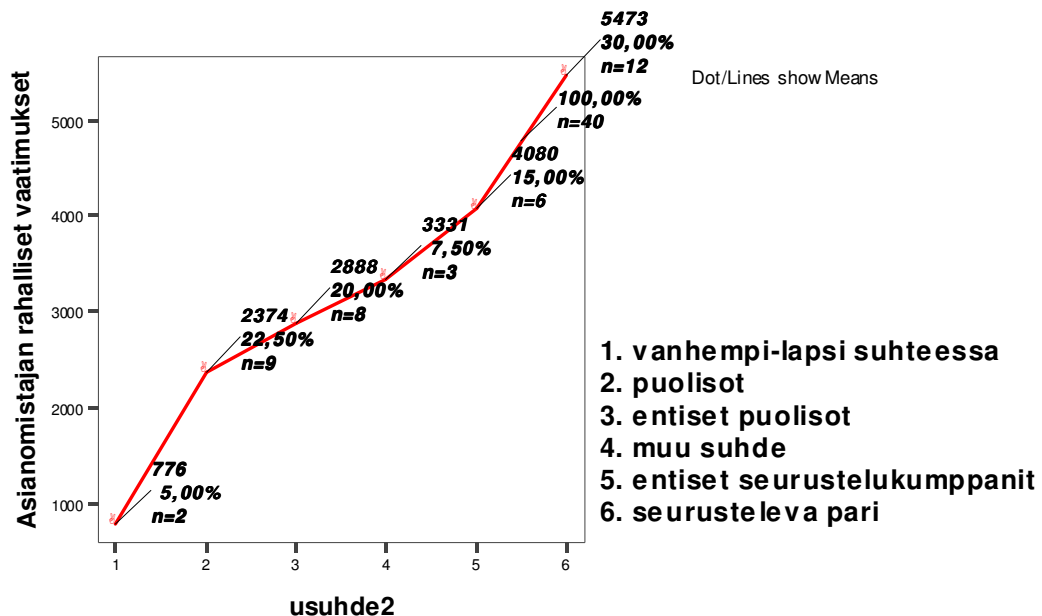
⁴ Taulukoinnissa solujen frekvenssit kävivät soluissa niin pieniksi muissa rikoslajeissa (o tai 1 havainto) ettei taulukointi näiltä osin ollut lainkaan järkevää.

Kaiken kaikkiaan vain harva sovitteluun osallistunut väkivaltarikoksen asianomistaja vaati tekijälle rangaistusta.

Entäpä asianomistajien korvausvaatimukset? Aineistoon saatiin koodattua kaikkiaan 116 sellaista tapausta, joissa oli jo tapahtunut asian oikeuskäsittely eli tapauksiin liittyi tuomiolauselmä. Tässä aineistossa oli mukana kaikkiaan 40 tuomiolauselmää tapauksista, joissa sovittelua ei oltu järjestetty ja joissa asianomistaja oli esittänyt rahallisia korvausvaatimuksia.

Näissä 40 jutussa asianomistajat esittivät rahallisia korvausvaatimuksia eri syistä; lääkärinkuluista, kivusta ja särystä, ansionmenetyksestä yms. Korvausvaatimusten keskiarvo oli 3654 euroa, mediaani 2215 euroa ja moodi 1000 euroa. Keskiluvuista nähdään, että osalla asianomistajista oli hyvinkin korkeita vahingonkorvausvaatimuksia.

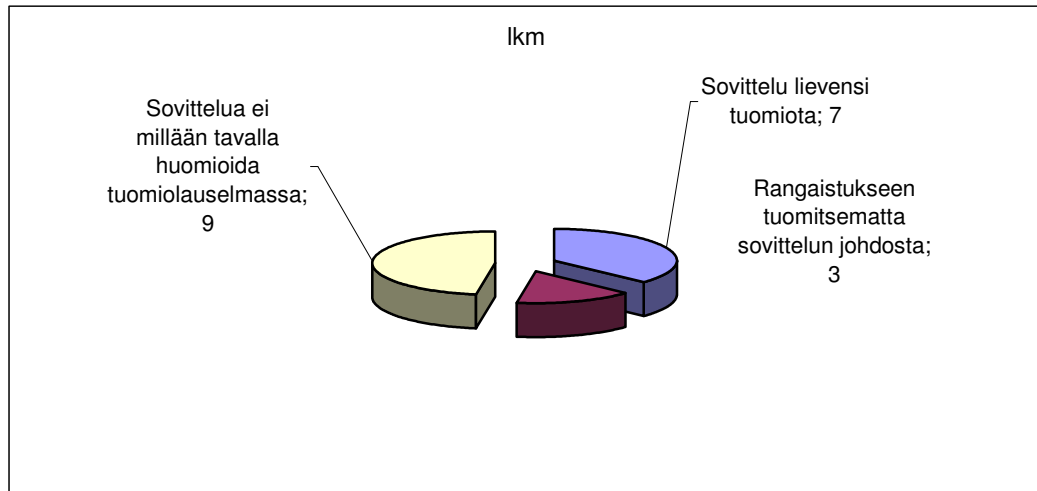
Kiinnostavaa tässä on tarkastella mm. sitä, miten korvausvaatimukset vaihtelevat osapuolten suhteen mukaisissa jakaumissa.

Kuvio 15. Korvausvaatimusten määrä osapuolten suhteen mukaan (N=40)

Kuviosta havaitaan, että mitä etäisempi suhde on, sitä korkeammat ovat myös vahingon korvausvaatimukset keskimäärin. Muuan poikkeus kuitenkin: korvausvaatimukset ovat erityisen korkeat seurustelevien parien kohdalla. Selitys liittyy haastatteluosuudessa tehtyyn havaintoon, että juuri seurustelevien osapuolten välinen väkivalta tapahtuu usein draamatisessa vaiheessa, jossa koko suhde saattaa olla "vereslihalla" suhteen purkautumisen prosessissa, jolloin siihen liittyy runsaasti ahdistusta, pettymystä ja katkeruutta. Nämä tekijät osaltaan selittänevät myös vahingonkorvausvaatimusten määrää. Rikoksen vakavuus ei heidän kohdallaan poikennut mitenkään merkitsevästi muiden asianomistajaryhmien rikostapauksista.

Tuomioistuimen ratkaisuun päätyneeseen, 18:aan sovittelussa olleeseen tapaukseen, ei ainoakaan liittynyt korvausvaatimusta. Näitä tapauksia käsitellään seuraavassa yksityiskohtaisemmin.

Kuvio 16. Sovittelun huomioon ottaminen tuomiolauselmassa (N=19)

Lähes puolessa sovitteluista tapauksista (9 tapausta) sovittelua ei oltu millään tavalla otettu huomioon tuomioistuimen päätöksenteossa. Näistä kuudelle tekijälle annettiin sakkorangaistus ja kolmelle ehdollinen vankeusrangaistus. Seitsemässä sovittelussa tapauksessa sovittelu lievensi tuomiota niin, että tekijöille tuomittiin sakkorangaistus.

Kolmessa tapauksessa rikoksentekijä jätettiin rangaistukseen tuomitsematta sovittelun johdosta.

Tapaukset esitellään seuraavassa luvussa yksityiskohtaisemmin.

6.6 Sovittelun huomioon ottaminen tuomiolauselmassa

6.6.1 Sovittelu lievensi tuomiota⁵

Tapaus 41. Käräjäoikeus on ottanut rangaistusta mitatessaan lieventävänä asianhaarana huomioon vastaajan ja asianomistajan välillä käydyn, vapaaehtoisen sovittelun ja sen myötä tehdyn sovinnon. Sakkoja 270 euroa, lievistä pahoinpitelystä ja vahingonteosta.

Tapaus 66. Rangaistuksen määrässä on otettu huomioon asianomistajan ja vastaajan välinen sovittelussa tehty sovinto. Sakkoja 105 euroa, pahoinpitelystä.

Tapaus 113. "Huomioon ottaen asianomistajan selvitys tilanteen nopeudesta sekä se, että vastaaja on pyrkinyt sovittelun kautta selvittämään tekoaan, käräjäoikeus katsoo, että syyksi luettu teko on vielä ankaralla sakkorangaistuksella sovittavissa." Sakkoja 420 euroa, pahoinpitelystä.

Tapaus 121. Sovittelussa tehty sovinto ja käynnit Lyömättömässä linjassa on otettu huomioon lieventävinä asianhaaroina, jolloin sak-

⁵ Tapauksen numero viittaa SPSS -aineistossa olevaan tapauksen koodausjärjestyksen numeroon.

korangaistus on nähty riittävänä seuraamuksena. Sakkoja 270 euroa, pahoinpitelystä. (Sama pariskunta oli ollut aiemminkin sovittelussa, tällöin sovittelu ei vaikuttanut tuomioon.)

Tapaus 217. "Asiassa on ilmennyt seikkoja, mitkä rangaistusta mitattaessa on otettu huomioon lieventävinä seikkoina. Asianomaiset ovat osallistuneet sovitteluun, minkä johdosta asianomistaja ei ole esittänyt mitään vaatimuksia. Vastaaja on selvittänyt kärsineensä teon aikana työelämän paineista ja muista stressitekijöistä, minkä vuoksi hänelle on määrätty unilääkitystä. Vastaaja on ollut unilääkkeiden ja alkoholin vuoksi sekavassa tilassa. Itse aiheutettua humalatilaa ei sinänsä pidetä lieventävänä seikkana. Asianomaiset ovat käyneet tapahtuman johdosta terapiassa ja heidän tarkoituksenaan on jatkaa yhteiselämää. Ottaen huomioon nämä vastaajaan liittyvät erityiset seikat, käräjäoikeus päätyy vankeusrangaistuksen sijasta sakkorangaistukseen." Sakkoja 3760 euroa, pahoinpitelystä.

Tapaus 236. Käräjäoikeus pitää sakkorangaistusta kohtuullisena seuraamuksena pahoinpitelystä ottaen huomioon asianomaisten välillä saavutettu sovinto. Sakkoja 570 euroa, pahoinpitelystä.

Tapaus 386. Rangaistusta mitattaessa on otettu huomioon, että asianomaiset ovat sopineet asian. Sakkoja 570 euroa, pahoinpitelystä.

6.6.2 Jätetty rangaistukseen tuomitsematta sovittelun johdosta

Tapaus 221. Syyksi luettu pahoinpitely, mutta jätetty rangaistukseen tuomitsematta.

"Koska asianomaiset ovat sovintomenettelyssä sopineet asian, eikä asianomistajalla ole vastaajaan nähden mitään vaatimuksia, ja kun asianomaiset seurustelevat edelleen, käräjäoikeus katsoo, että edellä mainitut seikat ovat sellaisia tekijään liittyviä erityisiä syitä, joiden nojalla vastaajan tekoa voidaan pitää näissä olosuhteissa anteeksi annettavana."

Tapaus 239. Syyksi luettu pahoinpitely, mutta jätetty rangaistukseen tuomitsematta.

"Käräjäoikeus katsoo, ottaen huomioon asianomaisten esittämä selvitys olosuhteista ja sovittelussa ilmenneet seikat, että rangaistusta on pidettävä tarkoituksettomana ottaen huomioon tekijän ja asianomistajan välillä saavutettu sovinto ja harkitsee oikeaksi jättää vastaajan rangaistukseen tuomitsematta."

Tapaus 325. Syyksi luettu kaksi pahoinpitelyä, mutta jätetty tuomitsematta.

- Tehty sovinto sovittelussa
- Molemmat osapuolet syntyneet 1926
- Asianomistajalla ei ollut korvausvaatimuksia eikä hän olisi edes halunnut, että asiaa käsiteltäisiin oikeudessa.
- Asianomistaja ei päässyt saapumaan käsittelyyn sairauden vuoksi, ja siksi ei voitu näyttää toteen sitä, että kyseessä olisi ollut perheessä tapahtuva jatkuva pahoinpitely.

6.6.3 Sovittelua ei ole otettu millään tavalla huomioon tuomiossa

Tapaus 10. Sovittelussa tehtyä sovintoa ei mainita sanallakaan tuomiossa. Sakkoja 290 euroa, pahoinpitelystä.

Tapaus 12. Sovittelussa tehtyä sopimusta ei mainita sanallakaan tuomiossa. Molemmat osapuolet olivat pahoinpidelleet toisiaan. Nainen sai sakkoja 337 euroa yhdestä pahoinpitelystä ja mies sai sakkoja 438 euroa kahdesta pahoinpitelystä. (R01/8724).

(Sama pariskunta esiintyy aineistossa toiseenkin kertaan. Tällöinkin juttu meni sovitteluun, missä syntyi sovinto, minkä jälkeen syyttäjä nosti syytteen. Mies sai tuomion pahoinpitelystä ja sakkoja 270 euroa. Jälkimmäisellä kerralla sovittelussa tehty sovinto ja käynnit Lyömättömässä linjassa on otettu huomioon lieventävinä asianhaaroina, jolloin sakkorangaistus on nähty riittävänä seuraamuksena.)

Tapaus 16. Sovittelussa tehtyä sovintoa ei mainita sanallakaan tuomiossa. Molemmat osapuolet tuomittiin pahoinpitelystä (toinen nuorena henkilönä tehdystä pahoinpitelystä, oli tekohetkellä 17-vuotias). Sakkoja 180 ja 540 euroa.

Tapaus 43. Sovittelussa tehtyä sopimusta ei mainita sanallakaan tuomiossa. Sakkoja 461 euroa, pahoinpitelystä.

Tapaus 63. Sovittelussa syntyi sopimus, mutta tätä ei tuoda tuomiossa millään tavalla esiin. Sakkoja 270 euroa, pahoinpitelystä.

Tapaus 116. Vastaaja ilmoitti käsittelyssä sopineensa asian asianomistajan kanssa sovittelussa. Tämän ei mainita kuitenkaan vaikuttaneen tuomioon. Ehdollista vankeutta 12 kuukautta, törkeästä pahoinpitelystä.

Tapaus 132. Sovittelussa syntyneestä sovintoa ei mainita tuomiossa sanallakaan. Sakkoja 180 euroa ja ehdollista vankeutta 15 kuukautta, törkeästä pahoinpitelystä.

Tapaus 238. Asianomistaja esitti käräjäoikeudessa, että hänellä ei ole korvaus- eikä rangaistusvaatimuksia vastaajan suhteen, koska he ovat sovittelussa sopineet asian. Sovintoa ei ole kuitenkaan mainittu tuomiossa missään muussa yhteydessä, joten se ei ilmeisesti ole vaikuttanut tuomioon. Vastaaja sai kaksi kuukautta ehdollista vankeutta, laittomasta uhkauksesta ja ampuma-aserikoksesta.

Se, että sovittelua ei ole mainittu lainkaan puolesta tämän aineiston tuomiolauselmissa viittaa joko siihen, että tapaukset ovat olleet tuomioistuimen mielestä niin vakavia, ettei sovittelulla ole mitään merkitystä rangaistuksen mittaamisessa tai sitten sovittelussa syntynyt sopimus ei yksinkertaisesti ole minkään arvoinen tuomioistuimen käsittelyssä.

Joskus kysymys saattaa olla myös siitä, että tuomioistuin ei ole lainkaan tietoinen tapahtuneesta sovittelusta. Käytäntö joutuu mielenkiintoiseen valoon nyt kun sovinto on säädetty rangaistusta lieventäväksi perusteeksi rikoslain yleisiä oppeja koskevien sääntöjen uudistamisen yhteydessä (HE 26.4.2004: Laki rikoslain muuttamisesta 515/2003). Sen sijaan niissä tapauksissa, joissa sovittelu on otettu huomioon rangaistuksen lieventämisperusteena tai joissa rikoksentehtyjä on jätetty rangaistukseen tuomitsematta sovinnon johdosta, on nähty myös vaivaa perustella ratkaisu asianmukaisesti.

Tämä näkyi myös edellä syyttäjän tekemässä pahoinpitelyn syyttämättäjäntämispäätöksessä.

6.7 Käräjäistuntojen kertomus

Tutkijat seurasivat Helsingin käräjäoikeudessa yhtätoista lähisuhdeväkivaltatapauksen käsittelyä. Kahdessa sovittelussa olleessa jutussa osapuolet eivät tulleet käräjäistuntoon. Toisessa oli päästy sopimukseen pahoinpitelyrikoksessa, jutun pääkäsittely siirrettiin toiseen ajankohtaan. Toisessa tapauksessa ei ollut päästy sopimukseen, juttu katsottiin ROL 8:11 §:n nojalla riidattomasti toteennäytetyksi, ja asiassa voitiin lausua tuomio. Yhdessä käräjäistunnossa asianomistaja ei saapunut pääkäsittelyyn.

6.7.1 Tapauskuvaukset ja syyttäjän vaatimukset

Kaikissa tapauksissa oli yhtenä rikoslajina pahoinpitely tai lievä pahoinpitely. Kahdessa tapauksessa oli kyseessä lähisuhdeväkivaltarikoksen uusiutuminen. Rikoslajeina oli lisäksi kotirauhan rikkominen, törkeä rattijuopumus, laiton uhkaus, lievä petos, vahingonteko ja raiskaus. Seuraavaan taulukkoon (Taulukko 7) on koottu kuvaukset seuratuista käräjäoikeuden lähisuhdeväkivaltatapauksista.

Taulukko 7. Käräjäoikeudessa seurattujen lähisuhdeväkivaltajuttujen kuvaukset

Numero	Osapuolten suhde ja perheen lapset	Osa-puolet paikalla	Syytteeseen johtanut rikos	Sovittelu/ei sovittelua	Sopimus
1.	Avoliitossa, yhteinen lapsi	ei	Pahoinpitely	sovitteluai- ja järjestetty, eivät tulleet	Ei
2.	Avoliitossa, naisella 2 lasta	kyllä	Pahoinpitely	sovitteluai- ja varattu 2 x, vastaaja ei tullut, as. om. ei tullut	Ei
3.	Entiset avopuolisot, 2 yhteistä lasta	kyllä	Kotirauhan rikkominen Pahoinpitely ja lievä pahoinpitely	Ei ole soviteltu	Ei sopimusta
4.	Avoliitossa, kaksi yhteistä lasta, as.om:lla 1 lapsi	kyllä toisella kertaa	Pahoinpitely x 3 Laiton uhkaus	Ei ole soviteltu	Ei sopimusta
5.	Entiset avopuolisot	kyllä	Pahoinpitely	Ei ole soviteltu	Ei sopimusta
6.	Aviopari, ei lapsia	kyllä	Pahoinpitely	Ei ole soviteltu	Ei sopimusta
7.	Avoliitossa, vaimolla 1 lapsi, miehellä 2 lasta	kyllä	Pahoinpitely	Ei ole soviteltu	Ei sopimusta
8.	Seurustelevalle pari, as.om:lla 2 lasta	Vastaaja paikalla	Pahoinpitely Törkeä rattijuopumus	Soviteltu	Sopimus
9.	Seurustelevalle pari, kihloissa	kyllä	Pahoinpitely	Soviteltu	Sopimus
10.	Aviopari, 2 lasta	kyllä	Pahoinpitely x 2 Raiskaus	Soviteltu pahoinpitely-asiassa	Sopimus
11.	Avopari, ei lapsia	ei	Pahoinpitely Lievä petos Vahingonteko	Soviteltu pahoinpitely-asiassa	Sopimus

Avopuolisoiden välinen väkivalta oli viidessä jutussa, kahden jutun osapuolet olivat entisiä avopuolisoita, kahdessa osapuolet olivat aviopuolisoita ja kahdessa seurustelivat keskenään. Seitsemässä tapauksessa oli joko yhteisiä tai aikaisemmasta suhteesta syntyneitä lapsia.

Yhdessä sovitellussa tapauksessa avovaimo oli luopunut vakaasta tahdostaan rangaistusvaatimuksesta. Kahdessa tapauksessa, jossa ei ollut soviteltu, vastaajan asianajaja kiisti teon kuvauksen ja myönsi vain lievän väkivallan, asianomistaja ei yhtynyt syyttäjän rangaistuvaatimukseen. Yhdessä ei-sovitellussa tapauksessa asianomistaja muutti käräjäoikeudessa tapahtumien kuvausta kieltäen väkivaltaa tapahtuneen. Kuudessa tapauksessa asianomistajalla ei ollut vaatimuksia, näistä yhdessä oli soviteltu, mutta sopimusta ei syntynyt, yhdessä oli soviteltu ja päästy sopimukseen.

Syyttäjän vaatimuksina oli rangaistus rikoksista, korvausten suorittaminen rikoksen aiheuttamista kuluista, kivusta ja särystä, aineellisista vahingoista, sakkorangaistus tai aikaisemman ehdollisen rangaistuksen täytäntöönpano sekä todistelukulujen korvaaminen valtiolle.

6.7.2 Ilmapiiri pääkäsittelyssä

Pääkäsittelyssä ilmapiiri oli jännittynyt, mutta rauhallinen. Osapuolet puhuivat ja käyttäytyivät rauhallisesti seuraten tarkkaan vastapuolen todistelua. Vastaajat olivat kireitä, hermostuneita, ylimielisiä tai hyvin vaisuja. Asianomistajat olivat rauhallisia, yhdessä istunnossa asianomistaja oli itkeskelevä. Joissakin tapauksissa osapuolet keskustelivat ennen istuntoa tai tuomioistuimen päätöstä odotellessa.

Istunnon aikana ilmapiiri kiristyi, jos vastaajan ja asianomistajan todistelut olivat ristiriitaisia. Jos vastaaja myönsi tapahtumat, ilmapiiri säilyi rauhallisena. Yhdessä istunnossa asianomistaja hermostui, koska hän halusi päästä nopeasti pois henkisesti raskaaksi kokemastaan oikeudenkäynnistä. Yhdessä istunnossa vastaaja oli erityisen auttavainen ja huomaavainen asianomistajaa kohtaan.

6.7.3 Tuomiot ja sovittelun vaikutukset rangaistusten mittaamiseen

Vastaajien tuomiot olivat sakkorangaistuksia, 40 - 60 päiväsakkoa, ehdollista vankeutta 25 pv - 1 v 6 kk koeajalla, työkulukorvauksia, korvauksia kosmeettisesta haitasta ja asianajajakulujen, päivärahakulujen, kivun ja säryn sekä todistelupalkkioiden korvauksia.

Yhdessä tapauksessa osa syytteistä hylättiin, koska näyttö puuttui. Yhdessä tapauksessa tuomiolauselmaa ei annettu istunnossa, koska päädyttiin selvittämään vastaajan soveltuvuus yhdyskuntapalveluun. Tapauksessa, jossa vastaaja oli esteestä ilmoittamatta poissa istunnosta, hänelle tuomittiin 400 € sakkorangaistus ja haastehakemus päätettiin uusiksi.

Pääkäsittelyn aikana sovittelu asiassa mainittiin kolmessa tapauksessa kuudesta. Muissa tapauksissa sovittelua ei tuotu esiin pääkäsittelyn yhteydessä.

Ensimmäisessä tapauksessa (n:o 1), jossa sovittelua oli yritetty, mutta sopimusta ei syntynyt, sovittelua ei mainittu tuomiolauselmassa, mutta oikeuden puheenjohtaja katsoi sovittelun kuitenkin vaikuttaneen yhtenä osatekijänä tuomitun sakon määrään.

Toisessa tapauksessa (n:o 2) sovittelua oli yritetty kaksi kertaa, mutta osapuolet eivät tulleet sovitteluun. Sovittelusta ei puhuttu pääkäsittelyn aikana.

Kolmannessa tapauksessa (n:o 8), jossa sovittelu oli johtanut sopimukseen, puheenjohtaja toi esiin sovittelun ja syyttäjällä oli kopio sovittelusopimuksesta. Puheenjohtaja kysyi vastaajalta sovittelusta ja sen jälkeisistä tapahtumista. Tapauksen pääkäsittelyssä tuomiota ei annettu, koska asiassa päädyttiin selvittämään yhdyskuntapalvelun mahdollisuus.

Neljännessä sovittelussa olleessa tapauksessa (n:o 9) vain asianomistaja toi esille sovittelun. Sovittelua ei mainittu tuomiolauselmassa eikä tuomioistuimen päätösten perustana. Puheenjohtajan mukaan tässä jutussa ratkaisi teon vakavuus, sovittelun tulosta ei käytetty millään lailla rangaistuksen mittaamisessa.

Viidennessä jutussa (n:o 10) syyttäjä toi esille, että osapuolet olivat olleet pahoinpitelyasiassa sovittelussa, ja piti sitä hyvänä asiana, joka tulee ottaa huomioon rangaistusta mitattaessa, mutta muistutti, että mikään seikka ei oikeuta väkivaltaa. Syyttäjä perusteli syytteen nostamista sovittelusta huolimatta asiakokonaisuuden perusteella. Tuomiolauselmassa ei mainittu sovittelua lainkaan.

Kuudennessa tapauksessa (n:o 11), jossa oli soviteltu, jutun pääkäsittely siirrettiin, koska osapuolet eivät tulleet paikalle. Syyttäjällä ei tässä tapauksessa ollut lainkaan tietoa sovittelusta.

Lähes kaikki oikeuden puheenjohtajat olivat sitä mieltä, että sovittelu ei yleensä juurikaan vaikuta rangaistuksen mittaamiseen, yleensä teko arvioidaan tekona. Sovittelun vaikutus arvioidaan tuomioistuimessa aina tapauskohtaisesti ja otetaan kokonaisuus huomioon. Sovittelu ei tee väkivallasta oikeutettua. Tuomareiden mukaan sovittelusta ei yleensä ole tuomioistuimessa edes tietoa, eikä sovittelua tuoda esiin perusteena rangaistuksen mittaamisessa. Tuomarit ja lautamiehet pitivät lähisuhdeväkivallan tuomioita jopa suurempina kuin muiden väkivaltarikosten ja katsoivat tuomioiden suuruuteen vaikuttavan myös suuren yleisön mielipiteen ja median kannanotoissa ilmenevän painostuksen tuomioiden kovanamisesta.

Joidenkin tuomareiden mukaan onnistuneella sovittelulla voi mahdollisesti olla vaikutusta rangaistuksen mittaamiseen lievissä ja ensikertalaisten tapauksissa. Sovitut vahingonkorvaukset voivat lieventää sakko-rangaistusta. Rangaistusta punnitaan asianomistajalähtöisesti tuomion perusteluissa ottaen huomioon tekotapa, aiheutuneet vammat ja vahingot.

Sovittelulla voi olla vaikutusta, jos asianomistaja ei vaadi rangaistusta ja kokonaistilanne on sen kaltainen, että rangaistus voi olla lievä, esimerkiksi tekotavan ja aiheutuneiden vammojen ja vahinkojen perusteella. Yhteiskunnan rangaistusmekanismi ei ole oleellinen, vaan toissijainen, asianomistaja on ensisijainen. Sovittelusopimus katsotaan aina, jos se on olemassa. (puheenjohtaja, juttu n:o 8.)

Teon vakavuus ratkaisee, mutta kyllä sovittelu aina katsotaan kokonaisuutena asiaan vaikuttamassa. Tässä sitä ei käytetty, vaikka kyllä me kaikki kuulumme, että he sanoivat olleensa sovittelussa ja sopineensa asian. (puheenjohtaja, juttu n:o 9.)

6.7.4 Asianosaisten kokemukset

Tapauksessa, jossa oli kolme pahoinpitelyä ja yksi laiton uhkaus, vastaaja (mies) kertoi kuulleensa sovittelusta, mutta kukaan ei ollut esittänyt hänelle sovittelun mahdollisuutta. Hän piti sovittelua suotavana, mutta ei katsonut, että sillä olisi ollut vaikutusta vahingonkorvauksista sovittaessa. Hän piti asianomistajaa (nainen) niin hankalana, että sovittelusta ei olisi tullut mitään. Asianomistaja oli kuullut sovittelusta ja tiesi, mitä se tarkoittaa; kuitenkin hän katsoi, että heidän juttunsa oli niin vaikea, että sovittelu ei olisi toiminut, sillä väkivalta ja sen uhka oli ollut jatkuva.

Toisessa tapauksessa oli soviteltu ja päästy sopimukseen. Osapuolet olivat sovittelussa saaneet käsityksen, että sovittelun jälkeen ei tulisi haastetta. He olivat kokeneet sovittelun hyvänä ratkaisuna. He olivat sopineet asiat, väkivalta oli loppunut, he olivat jatkaneet suhdettaan ja menneet kihloihin. Pahoinpitelyn he kuvasivat tavalliseksi parisuhderiiteltyksi ravintolaillan aikana.

Kolmannessa tapauksessa, pahoinpitelyjutussa, jota ei ollut ohjattu sovitteluun, tutkija keskusteli vain asianomistajan (nainen) kanssa. Asianomistaja oli narkästynyt siitä, että syyttäjä ei ollut ottanut hänen toivettaan päästä sovitteluun "kuuleviin korviinsakaan." Hänen mielestään heidän tapauksessaan ei ollut kyse parisuhdeväkivallasta, vaan tavallisesta perheriidasta, jota ei pitäisi tulla selvittämään tuomioistuimeen.

Neljännessä jutussa oli rikoksina pahoinpitely ja törkeä rattijuopumus, jossa osapuolet olivat olleet sovittelussa pahoinpitelyasiassa. Asianomistaja (nainen) ei tullut paikalle käräjäoikeuteen. Tutkija keskusteli vastaajan kanssa. Vastaaja (mies) oli hiljainen ja myönsi tapahtumat. Hän koki, että asianomistaja jäi pois asian oikeuskäsittelystä siksi, että häntä ei asia kiinnostanut.

Yleensä en ole väkivaltainen, mutta hikeennyn naisen verbaalisesta kyvykkyydestä ja siitä, että nainen on mua fiksumpi. Väkivaltaa on ollut suhteessa ennenkin, enkä osaa siitä selittää. Olen kyllä tiedostanut, että pitäisi hakea apua, mutta en halua mennä pakotettuna apua hakemaan. Sovittelu oli hyvä menettely, mutta luulin, että ei tarvitse tulle käräjäoikeuteen, kyllä muutenkin halusin sovitteluun. Sovittelijan kanssakin puhuttiin avun hakemisesta. En pystynyt pyytämään anteeksi sovittelijoiden aikaan, mutta pyysin kahden kesken. Sovittelu on parempi menettely kuin oikeudenkäynti. Kannan kyllä rangaistuksen, mutta ei se mua auta, yhteiskunta vaan panee minut maksamaan. (vastaaja, juttu n:o 8.)

6.7.5 Onko lähisuhdeväkivallan sovittelu suotavaa?

Oikeuden puheenjohtajat katsoivat sovittelun soveltuvan tietyissä tapauksissa lähisuhdeväkivaltaan. Pitkään jatkuneeseen väkivaltaan he eivät katsoneet sovittelun sopivan. Puheenjohtajat totesivat lähisuhdeväkivallan olevan monimutkaista ja vaativan aina tapauskohtaista punnitsemista. He katsoivat sovittelulla olevan sekä yleisestävä että perheen sisäisiin suhteisiin vaikuttava intressi. He näkivät sovittelun aina hyvänä perhesuhteiden kannalta, mutta heidän mukaansa sovittelua ei tule käyttää seu-

raamusten sijasta. Myös sovitteluun motiivien selvittämistä he pitivät tärkeänä.

Sovittelu on aina hyvästä, hyöty näkyy yksilötasolla ja perheen sisällä. Sovittelua ei kuitenkaan saa käyttää seuraamusten sijasta. On selvittävä, onko sovittelun motiivina korjata perhesuhteita ja etsiä muutosta. (puheenjohtaja, juttu n:o 6.)

Tuomareiden mukaan sovittelua on mietittävä erityisesti silloin, kun miehelle määrätty sakkorangaistus jäisi perheessä vaimon maksettavaksi, tällöin osittainenkin sopimus voi olla merkittävä. He pitivät sovittelua hyvänä motivaationa korvausten maksamiseen. Vahingonkorvauksista sopimisen mahdollisuus tulisi heidän mukaansa ottaa huomioon myös vakavammissa väkivaltarikoksissa. Aina, jos osapuolilla on halua vapaaehtoisesti sovittaa, sovittelu voisi olla heidän mukaansa hyvä mahdollisuus.

Tuomarit katsoivat sovittelun sopivan yksittäisissä väkivaltatapauksissa, esimerkiksi päihtyneenä tehdyissä lievissä väkivallan teoissa, joissa sovittelulla halutaan palauttaa rauha perheeseen. Eräs oikeuden tuomari oli sitä mieltä, että ihmiset eivät nykyään osaa hoitaa ihmissuhteitaan neuvotellen, vaan hakevat heti viranomaisapua. Tuomioistuimissa ei kuitenkaan ole resursseja ja tilaa ihmissuhteiden ja tunteiden käsittelyyn, joten sovittelu voisi olla avain vuorovaikutukseen. He kuvasivat käräjäoikeudessa usein nähtävillä olevan stressaavien tunteiden vaikutuksen ja katsoivat niiden käsittelylle tarvittavan tilaa muulla taholla.

*Käräjistä ja lähestymiskiellosta on tullut seurustelumuo-
niilla saadaan julkisesti mollata toista. Kaikki riidat kana-
voidaan avioeroon ja lähestymiskieltoon. Lähestymiskielloa
käytetään keppihevosenä, vaikkapa yhteishuoltajuuden pur-
kamiseksi. Tuomio ei estä väkivaltaa, se lisää katkeruutta.
(puheenjohtaja, juttu n:o 11.)*

Erityisesti miespuoliset lautamiehet suhtautuivat sovittelun mahdollisuuksiin tuomareita kriittisemmin, osa jopa vastusti sovittelua ja piti rangaistuksia tärkeänä yhteiskunnallisena kannanottona lähisuhdeväkivaltaan. Naispuoliset lautamiehet pitivät sovittelun myönteisinä mahdollisuuksina sitä, että osapuolet voivat kohdata toisensa ja tuoda esille kantojaan. He katsoivat sovittelun antavan tekijälle mahdollisuuden ymmärtää tekojensa seuraukset ja vähentävän pelkoja. Lautamiehet eivät pitäneet menettelyä suositeltavana vakaviin, törkeisiin ja toistuviin väkivaltatapauksiin. He näkivät sovittelun sopivan erityisen hyvin asianomistajarikoksiin ja nuorten tekemiin rikoksiin. Lautamiesten mukaan vahingonkorvauksista voisi sopia myös joissakin vakavammissa rikoksissa.

Käräjäoikeuden tuomarit ja lautamiehet kaipasivat sovittelun ohella muitakin puuttumiskeinoja väkivaltaan. Sovittelulla ei tulisi vaarantaa yhteiskunnan sanktioinnin mahdollisuutta eikä pitää lähisuhdeväkivaltaa yhteiskunnan suojeluksessa. Kaikki tuomioistuimen jäsenet olivat sitä mieltä, että sovittelua tulisi harkita aina tapauskohtaisesti eikä kategorisesti sulkea pois ratkaisuista. He katsoivat sovittelun olevan nopeampaa

ja edullisempaa yhteiskunnalle. Huolellista tilanteeseen perehtymistä ja uhrin oikeusturvaa he pitivät tärkeinä.

Sovittelu on nopeampaa ja edullisempaa kuin käräjäoikeuden hidas ja kallis koneisto, siksi kannattaa käyttää pienemmissä jutuissa, ettei raskasta koneistoa tarvitse liikuttaa. Pitäisi olla jo esitutkintavaiheessa sovittelumomentti, heti tapahtuman jälkeen. (puheenjohtaja, juttu n:o 8.)

Sovittelussa on hyvä, että osapuolet saadaan saman pöydän ääreen, mutta on huomattava, että näissä tilanteissa voi olla myös alkoholi ja huumeet mukana ja on se mahdollisuus, että uhri pelkää ja suostuu vain siksi sovitteluun. Perheväkivaltajutut ovat kinkkisiä ja surullisia eivätkä asiat useinkaan johdu vain toisesta osapuolesta, on aina ainakin kaksi osapuolta. (lautamies, juttu n:o 8.)

Perheväkivalta ei saa olla tuomioistuimessakaan mikään läpihuutojuttu niissäkään tilanteissa, joissa on soviteltu. Uhrin oikeusturva täytyy turvata, nämä eivät ole vain sopimusasioita. On hyvä, että syyteharkinta jää sovittelunkin jälkeen syyttäjälle. (lautamies, juttu n:o 9.)

Kaikki lautamiehet eivät tunteneet sovittelun tavoitteita eikä sisältöä, sovittelu ei ollut heidän kohdallaan tullut milloinkaan esille tuomioistuin­käsitelyssä.

6.7.6 Vakaan tahdon pykälän merkitys

Vakaan tahdon pykälä tuli puheenjohtajien mukaan harvoin esille tuomioistuimessa, esille tullessaan sen todettiin olevan merkittävä syyttäjän syyteharkinnan kannalta. Yhdessä haastattelussa syyttäjä oli läsnä ja hän kertoi asianomistajan vakaan tahdon tulevan erittäin harvoin esiin. Hän pitikin sen vuoksi pykälää tarpeettomana. Osa tuomareista ja lautamiehistä oli vakaan tahdon pykälän poistamisen kannalla, toiset taas pitivät tärkeänä asianomistajan tahdon kuulemista. Eräs lautamies näki pykälän osoittavan, että lähisuhdeväkivalta on valtiovallan erityisessä suojeluksessa ja näki pykälän voivan lisätä väkivaltaa. Väkivalta tulisi tuomita näytön perusteella eikä asianomistajan lausuntojen perusteella.

Vakaan tahdon selvittämistä vastaajat pitivät vaikeana, sen aitouden arvioimisen vastaajat katsoivat jäävän aina spekuloinniseksi, asianomistaja ei aina uskalla puhua oikeussalissakaan. He pitivät mahdollisena myös sitä, että väkivallan uhri käyttää henkistä väkivaltaa, johon oikeudessa on vaikea puuttua ja osoittaa syyllistä. Tuomioistuimen jäsenet muistuttivat siitä, että asianomistajan ilmaistessa vakaan tahtonsa, syyttäjällä on aina syyteharkinta asiassa. Tuomioistuinten jäsenten mukaan on tilanteita, joissa parin jatkaessa yhteistä elämää, on eduksi, jos vakaa tahto voidaan ottaa huomioon.

6.7.7 Suhtautuminen maallikkosovittelijoihin ja sovittelun kehittäminen

Suurin osa tuomioistuimen jäsenistä ei pitänyt sovittelijoiden maallikkos asemaa ongelmallisena. Tärkeämpänä he pitivät sovittelijoiden soveltuvuutta ja valintakriteereitä ja katsoivat sovittelun vaativan ihmissuhdetaitoja ja sopivaa persoonallisuutta.

On hyvä, että sovittelijat ovat maallikoita, sillä silloin he tavallaan edustavat asuinyhteisöä ja kun he eivät ole viranomaisia, he eivät joudu ristiriitaan, jos sattuvat olemaan vaikka perheen sosiaalityöntekijöitä. Mutta maallikot pitää kouluttaa tehtävään äärimmäisen hyvin. (lautamies, juttu n:o 1.)

Sovittelijoiden koulutusta tuomioistuimen jäsenet pitivät vaatimattomana. Osa lautamiehistä toi esiin omaa asemaansa maallikkoina tuomioistuimessa, miksi ei siis sovittelijatkin voisi olla maallikoita. Kaikki lautamiehet eivät olleet selvillä sovittelijoiden koulutuksesta, joten he eivät ottaneet kantaa maallikkosovittelijoiden asemaan. Käräjäoikeuden jäsenet esittivät mielipiteitä myös sovittelijoiden ammatillisen koulutuksen vaatimuksen puolesta, koska lähisuhdeväkivalta on niin kompleksista. Kouluttamattomuus heikentää heidän mukaansa sovittelun luotettavuutta ja juridisten päätösten teko kuuluu tuomareille.

Sovittelu on suppeaa työtä, joka sopii omaisuusrikoksiin, joissa luvut puhuvat puolestaan. En menisi lääkäriinkään, jos olisi maallikko, vähän sama sovittelijoiden kanssa. (puheenjohtaja, juttu n:o 6.)

Sovittelua tulisi tuomioistuimen jäsenten mukaan kehittää siten, että väkivallan alistettu osapuoli saisi avun. He pitivät tarpeellisena sosiaalityöntekijöiden määrän lisäämistä ja osapuolten hoitoon ohjaamista, koska oikeudessa ei voida moniongelmaisten ihmisten asioita ratkaista. Sovittelusta ei aina tullut syyttäjälle tietoa tai sovitteluasiakirjat olivat usein niin niukkoja, että niihin ei voinut päätöksissä nojautua. He kaipasivat asiakirjojen sisällöllistä kehittämistä siten, että niistä ilmensi tarkemmin sovittelun sisältöä.

6.8 Yhteenveto ja tulosten tarkastelu

Enemmistö lähisuhdeväkivallan osapuolista oli joko nykyisiä tai entisiä puolisoita. Huomionarvoista oli se, että mitä läheisempi suhde osapuolten välillä oli, sitä suurempi oli heidän osuutensa vakavissa väkivaltarikoksissa. Tapauksista ylivoimainen enemmistö oli pahoinpitelyrikoksia (92%), törkeitä pahoinpitelyjä oli aineistossa vain 5 prosenttia. Tapausten valtaenemmistön lähettivät syyttäjät ja poliisi, osapuolilta tai muulta lähettäjältä juttu tuli käsittelyyn hyvin harvoin. Osapuolista rikoksesta epäilty saattoi tapauksen sovittelukäsittelyyn useammin kuin asianomistaja.

Sovitteluprosessissa osapuolet oli tavattu erikseen 45 prosentissa tapauksista, sama määrä oli tapauksia, joissa oli vain osapuolten yhdessä tapaaminen. Muita yhteydenottoja oli kymmenkunta prosenttia tapauksis-

ta. Kehittämistyön varrella usein korostettu tarve erillistapaamisten järjestämiseen ei ainakaan tässä kokeiluvaiheessa toiminut tutkimussuunnitelmassa asetetulla tavalla. Sopimus syntyi selvässä enemmistössä väkivaltarikoksia ja mitä vakavammasta rikoksesta oli kysymys, sitä useammin sopimus myös syntyi. Niissä tapauksissa, joissa sopimusta ei syntynyt, asianomistaja vaati pääsääntöisesti rangaistusta ja niissä tapauksissa, joissa sopimus syntyi, asianomistaja ei vaatinut rangaistusta. Rahallinen korvaus oli sopimuksen sisältönä harvakseltaan. Selvässä enemmistössä tapauksia sopimuksen sisältönä oli eri tyyppisiin käytäntöihin sitoutuminen, kuten hoitoon hakeutumiseen, käyttäytymisen muutokseen, anteeksipyyntöön ja pahoitteluun sitoutuminen. Sovittelussa olleet eivät enää tuomioistuimessa vaatineet erikseen korvauksia. Sen sijaan ne, jotka eivät olleet osallistuneet sovitteluun, vaativat puolessa tapauksista rahallisia vahingonkorvauksia, sitä enemmän, mitä etäisempi suhde osapuolilla oli.

Kaikkiaan syyttäjät syyttivät 60 prosentissa tapauksissa, näistä valtaenemmistössä sovitteluun lähettämättä. Nämä tapaukset olivat pääsääntöisesti pahoinpitelyjä ja törkeitä pahoinpitelyjä. Syyttäminen sovitteluun lähettämättä -tapauksissa havaittiin selvä toimintapoliittinen ero kokeilukuntien välillä: Helsinki ja Kokkola olivat selvästi sovittelumyönteisempiä, Vantaa ja Tampere pidättyväisiä. Tapausten vakavuusasteessa ei sinänsä ollut mitään eroa. Silloin kun syyttäjä jätti syyttämättä sovittelussa tapauksessa, pääasiallisin perustelu oli sovittelussa syntynyt sopimus. Näitä ratkaisuja syyttäjä oli tehnyt myös pahoinpitelyrikoksessa.

Sovittelussa olleiden tapausten tuomioistuinkäsittelyissä sovittelua ei noteerattu millään tavalla puolessa tapauksista. Puolessa tapauksista sovittelu mainittiin tuomiolauselmassa rangaistusta lieventävänä tai rangaistukseen tuomitsematta jättämisen perusteena.

Käräjäistuntojen kertomusten mukaan lähisuhdeväkivallan osapuolina olivat tavallisimmin entiset tai nykyiset puoliset, ja tavallisin syytteen johtanut rikos oli pahoinpitely, osaan tapauksista liittyi myös muita rikoksia. Tuomiot olivat tyypillisimmillään sakkorangaistuksia tai ehdollista vankeutta sekä erilaisia vahinko- tai kulukorvauksia. Käräjäistunnot toteutuivat jännittyneessä, mutta rauhallisessa ilmapiirissä, keskusteluyhteyttä osapuolten välillä ei kaikissa tapauksissa ollut.

Sovittelussa olleiden juttujen kohdalla sovittelu mainittiin pääkäsitteilyn aikana puolessa tapauksista eikä sillä ollut kaikissa tapauksissa painoarvoa syyteharkinnassa tai rangaistuksen mittaamisessa. Sovittelua koskeva tieto ei ollut aina syyttäjien käytössä, ja vaikka tieto olikin, syyteharkinta ja tuomiolauselmien tehtiin pääsääntöisesti rikoksen vakavuuden ja aiheutuneiden vammojen ja vahinkojen perusteella. Vakaan harkinnan pykälä tuli syyttäjän työskentelyssä harvoin esiin. Tuomioistuimen jäsenten mielipiteet jakautuivat vakaan tahdon pykälän säilyttämisen puolesta ja vastaan.

Tuomioistuimen jäsenet näkivät lähisuhdeväkivallan sovittelun sopivan erityisesti asianomistajarikoksiin. Periaatteessa he pitivät sovittelua hyvänä ja suhtautuivat maallikkosovittelijoihin positiivisesti. Asianosaiset pitivät sovittelumahdollisuuden tarjoamista hyvänä ratkaisuna.

7 TAPAUSTEN PROSESSOINTI SOVITTELUSSA OSAPUOLTEN KOKEMANA

7.1 Sovitteluun johtanut lähisuhdeväkivalta

7.1.1 Sovittelun osapuolet

Tutkimukseen osallistuneista 27:llä oli kokemuksia sovittelusta. Yksi rikoksesta epäilty mies ei ollut saanut syyttäjältä mahdollisuutta sovitteluun ja halusi osallistua tutkimukseen tullakseen kokemuksineen kuuluksi. Kolmella tutkimukseen osallistuneella sovitteluprosessi oli keskeytynyt ilman sopimusta. Yhdessä jutussa osapuolet olivat tehneet sopimuksen asianajajan kanssa ennen sovittelua. Rikoksesta epäiltyjä miehiä oli 6, naisia 5, joista 2 oli myös asianomistajia jutussaan. Asiaomistajia oli 19, joista miehiä oli 2 ja naisia 17, joista kaksi siis oli myös rikoksesta epäiltyjä jutussaan.

7.1.2 Väkivallan kontekstit ja mekanismit

Asianosaisten perhe- ja lähisuhteet

Väkivaltarikoksen hetkellä vastapuolen kanssa avioliitossa oli kahdeksan henkilöä, avoliitossa oli yksi. Kahdeksassa tapauksessa rikoksessa vastapuolena oli entinen avio- tai avopuoliso. Kihloissa tai seurustelusuhteessa oli neljä asianosaista, entinen seurustelukumppani tai kihlattu oli kahdeksassa tapauksessa. Muussa lähisuhteessa haastatelluista oli viisi. Tyypillistä oli, että väkivaltarikos tapahtui suhteen päätyttyä tai eron jälkeen.

Taulukossa 8 on kuvattu tutkimukseen osallistuneista sukupuoli, väkivaltarikos, jonka vuoksi asianosainen oli sovittelussa, osapuolten asema rikoksessa sekä lähisuhteen luonne rikoshetkellä.

Taulukko 8. Lähisuhdeväkivaltatapausten rikoslaji, asema rikoksessa sukupuolen mukaan ja suhde toiseen osapuoleen väkivallan tapahtumahetkellä

Rikoslaji	Asian-omis-taja nainen	Asian-omis-taja mies	Rikok-sesta epäilty nainen	Rikok-sesta epäilty mies	Suhde vastapuoleen väkivallan tapahtu-mahetkellä
1.Kotirauhan rik-kominen			x		entinen aviopuoliso
2. Pahoinpitely	x				aviopuoliso
3. Kotirauhan rikkominen		x			entinen aviopuoliso
4. Pahoinpitely				x	aviopuoliso
5.Laitonuhkaus, tappouh-kaus	x				entinen aviopuoliso
6.Pahoinpitely	x				entinen kihlattu
7.Kotirauhan rikkominen, useita tapahtumakertoja	x				muu sukulainen
8.Kotirauhan rikkominen, useita tapahtumakertoja		x			muu sukulainen
9. Pahoinpitely	x				aviopuoliso
10.Kotirauhan rikko-minen, useita tapahtuma-kertoja				x	entinen aviopuoliso
11.Pahoinpitely				x	aviopuoliso
12.Vahingonteko Lievä pahoinpitely			x		aviopuoliso
13.Pahoinpitely	x				entinen aviopuoliso
14.Kunnianloukkaus			x		muu sukulainen
15.Kunnianloukkaus	x				muu sukulainen
16.Pahoinpitely	x				kihlattu
17.Lievä pahoinpitely Kotirauhan rikkominen Vammantuottamus	x		x		seurustelukumppani
18.Pahoinpitely	x				avopuoliso
19.Laiton uhkaus	x				aviopuoliso
20. Varkaus Lievä pahoinpitely				x	entinen aviopuoliso
21.Pahoinpitely	x				kihlattu
22. Laiton uhkaus Kotirauhan rikkominen	x				entinen avopuoliso
23.Pahoinpitely	x				aviopuoliso
24. Laiton uhkaus Kotirauhan rikkominen	x				entinen seurustelu-kumppani
25.Pahoinpitely Vahingonteko	x		x		seurustelukumppani
26.Pahoinpitely	x				muu sukulainen
27.Lievä pahoinpitely				x	entinen aviopuoliso
28.Laiton uhkaus Pahoinpitely				x	aviopuoliso
yhteensä	17	2	5	6	

Aikaisemmat väkivaltakokemukset

Lapsuuden kodissa henkistä tai fyysistä väkivaltaa, päihteiden käyttöä tai ihmissuhteiden rikkinäisyyttä oli ollut yhdellätoista sovittelun osapuolella. He kuvasivat kasvatustaan kurinpidollisena, jyrkkänä, ankarana ja rankaisevana. Osa heistä oli nähnyt tai kokenut väkivaltaa. Lasten rankaiseminen ja kurittaminen oli joidenkin asianosaisten kodeissa ollut kulttuurisesti ja yhteisöllisesti hyväksyttyä eikä sitä pidetty väkivaltana.

Itseen kohdistunutta henkistä tai fyysistä väkivaltaa oli kokenut neljä rikoksesta epäiltyä miestä ja kaksi asianomistajanaista. Kahdella asianomistajanaishella oli ollut väkivaltaa aikaisemmassa parisuhteessa. Yhdel-

lä rikoksesta epäillyistä miehellä oli aikaisempi tuomio muusta rikoksesta, ja yksi asianomistajanainen oli aikaisemmin tuomittu väkivaltarikoksesta.

Väkivallan taustalla olevat tekijät

Väkivallan taustalla olevia tekijöitä vastaajat kuvasivat moninaisiksi. He toivat esille monenlaisia omaan elämään, olosuhteisiin tai ihmissuhteeseen liittyviä tekijöitä, pitkään jatkuneita ongelmia, vaikeuksia tai suuria elämänmuutoksia. He olivat kokeneet ihmissuhteen kauan epätydyttävänä, suhteen vaikeuksia ei ollut käsitelty, riitely oli lisääntynyt, ja paine perheessä oli kasvanut. Väkivallan tekoa edelsi usein yllättävästi, yksittäisestä, arkisesta asiasta syntynyt riita, joka kiihtyi sanallisesta riitelmästä väkivallaksi. He kuvasivat välittömässä yhteydessä väkivaltaan olleen sanailun tai riidan mielipiteistä, käyttäytymisestä, toiveista, tarpeista, haaluista tai mieltymyksistä.

Väkivallan taustalla olevista tekijöistä muodostui viisi kategoriaa:

Perhe- ja lähisuhdehistoria ja muutokset ihmissuhteissa

Haastatelluista 25 kuvasi ihmissuhteeseen liittyviä käsittelemättömiä asioita, tunteita tai ongelmia väkivallan taustalla oleviksi tekijöiksi. Osapuolilla oli usein taustallaan monia parisuhteita tai aikaisempi avo- tai avioliitto. Aikaisemman suhteen selvittämättä tai ratkaisematta jääneet asiat synnyttivät usein konflikteja, jotka johtivat väkivaltaan. Omaisten, omaisuuden tai raha-asoiden hoitoon, omaan tai toisen jäsenen asemaan perheessä liittyvät asiat, lähiomaisen vakava sairastuminen, lasten vaikeudet tai osapuolten keskinäinen vihamielisyys olivat joissakin tapauksissa jatkuneet selvittämättöminä kymmeniä vuosia.

Lähiomaisen sairastuminen tai kuolema muutti perheen dynamiikkaa ja vastuunjakoa, aiheutti ristiriitoja ja vaati osapuolten välisen selvittelyä ja sopeutumista. Perheissä syntyi ristiriitoja myös appivanhempien kanssa.

Lähisukulaisen kuolema on vaikuttanut, hän on ollut tärkeä koossa pitävä juttu, mutta ei hän meidän yhteiselämää ole johtanut. Tämä kuolema ajoi minut sellaiseen prosessiin ja siihen liittyen tuli vielä pesänjakoprosessi. (nainen, ao, n:o 9.)

Varmaankin se liittyy kokonaissuhteeseen, mikä on pielessä, kun tulee tällainen prosessi, on siihen kumpikin varmaan osallistunut, rupee tuleen niitä syytöksiä, se on prosessi, jossa koitetaan kampittaa. (mies, re, n:o 20.)

Myös vanhempien tai sukulaisten asemasta ja osallistumisesta perheen arkielämään ja päätöksentekoon syntyi ongelmia. Toisella puolisoilla saattoi olla vaikutusvaltainen sukulainen, jolla oli suvun historiaan kuuluva auktoriteettiasema eikä puoliso voinut tätä syrjäyttää. Uusissa liitoissa ongelmallisia olivat tilanteet, joissa ihmissuhteet muuttuivat tai uutta perheen jäsentä ei aidosti hyväksytty. Harrastukset, opiskelu tai työpaikan vaihto muuttivat osapuolten intressejä, vuorovaikutusta ja yhteistä ajankäyttöä. Miehet kokivat itsensä syrjäytetyiksi ja parisuhteen

jännitteiden kasvaneen naisen kysyessä sukulaisiltaan tai ystäviltään neuvoja perheen päätöksentekoon.

Minulle tuli tunne, että en ole osallinen perheen päätöksenteossa, hänen äitinsä tuli meidän asuntoomme ja teki päätöksiä, miten meidän tulisi toimia. (mies, re, n:o 10.)

Sitten hänelle tuli tietty ystäväpiiri, muutama vaikuttava henkilö, joilta hän halusi kysyä neuvoja ja mä jäin takalalle, neuvoja alkoi tulla muualta ja mua alettiin verrata näihin ystäviin. (mies, re, n:o 4.)

Haastateltavat kuvasivat muutoksia suhteessa lapsiin ja entiseen puolisoan avioeron yhteydessä. Väkivallan taustalla olivat riidat lasten huoltajuudesta, tapaamisoikeuksista, rahan käytöstä, lasten rankaisemisesta. Uusperheissä syntyi ristiriitoja lasten kohtaamisista, oikeuksista ja velvollisuuksista, käyttäytymisestä tai aikuisten huolten kertomisesta lapsille. Vanhempien erotessa yhteys lapsiin vaikeutui, monet vanhemmat kärsivät siitä, etteivät voineet vapaasti pitää yhteyttä tai tavata lapsiaan. Koska yhteydenpito aiheutti riitoja uudessa liitossa ja perheessä, lähihuoltajavanhempi rajoitti toisen vanhemman kontakteja lapseen. Vanhemmat epäilivät toistensa motiiveja ja kykyä toimia vanhempana. Molemmat vanhemmat olivat huolissaan lasten asemasta ja turvallisuudesta. Myös lapset kokivat tilanteen ristiriitaisena. Lapset olivat läsnä viidessä väkivaltatapauksessa, yhdessä laitton uhkaus tapahtui lapsen välityksellä. Myös lapsiin oli joissakin tapauksissa kohdistunut väkivaltaa. Murrosikäiset tai aikuiset lapset tiesivät väkivallasta, mutta eivät siihen puuttuneet. Vanhempien riidoissa aikuistuvat tai aikuiset lapset usein asettuivat toisen vanhemman puolelle ja toista vastaan.

Ostaa epämääräisellä rahalla lapset itselleen, ei minulla ole sellaisia rahoja... (nainen, re, n:o 1.)

Yhteishuoltajuus on miestä vastaan, epätasa-arvoista, miehellä on pienemmät mahdollisuudet päästä lähihuoltajaksi. (mies, re, n:o 11.)

Halusin vain toivottaa lapsilleni hyvää yötä ja kertoa, että rakastan heitä, en ollut ajatellut, että häiritsen heidän elämänsä. (nainen, re, n:o 1.)

Vaadin ovella saada puhua lapseni kanssa, ja pyysin lasta ulos, ex-vaimoni ei päästänyt, työnsin hänet pois ja vedin lapsen ulos, silloin huomasin, että lapsi oli peloissaan ja päästin hänet menemään. (mies, re, n:o 10.)

Arvojen ja periaatteiden erilaisuus

Suhde kiristyi arvoriistiriitatilanteissa. Arvojen ja periaatteiden ristiriitoja kuvasi 18 henkilöä. Käsitykset perusarvoista joutuivat ristiriitaan henkissä ja hengellisissä kysymyksissä. Arvoriistiriitoja liittyi taloudellisiin kysymyksiin, ammattiuraan, elämäntapaan, lasten kasvatukseen ja omaisten hoitamiseen. Arvojen erilaisuus ilmeni arkielämän valinnoissa, elämäntavassa, osapuolten välisenä arvostuksen ja kunnioituksen puutteena, toisen työn, suvun, ominaisuuksien ja ihmisarvon mitätöimisenä.

Rupesin itse löytämään syvempiä juttuja, suhde muuttui, puoliso jatkoi eri suuntaan, se johti eroon. (mies, ao, n:o 3.)

Se sanoi, että hän pitää omat rahansa, sulla on omat rahat, joilla sun täytyy pärjätä, et sä ole muuta kuin tekolaiska, painelisit töihin... haukkui ja nälvi kaikesta ja koko suku siihen vedetään mukaan, nekään ei ole mitään. (nainen, ao, n:o 19.)

Tyypillinen arvostiririita liittyi naisen ja miehen asemaan perheessä ja sen ulkopuolella. Rikoksesta epäillyillä miehillä oli kokemuksia naisen itsenäistymispyrkimyksistä. Asianomistajanaiset taas kertoivat kokeneensa asemansa epätasa-arvoisena ja pyrkineensä itsenäistymään. Miehet kokivat tarpeellisenä tehdä "linjanvetoja" perheen hyvinvoinnin ja kiinteyden turvaamiseksi. Perheenpäänä miehet halusivat ottaa kantaa talouteen, omaisuuteen tai lastenkasvatukseen. Jos arvostiririidat olivat johtaneet eroon, ristiriidat heijastuivat katkeruutena ja pettymyksenä, toinen osapuoli oli saattanut kärsiä taloudellisesti tai kokea vanhemmuuden riis-toa.

Väkivallan taustalla oli vieraantuminen tai sitoutumattomuus perheeseen tai parisuhteeseen. Sukupuolten väliset tasa-arvokysymykset ja oikeuksien, velvollisuuksien ja vapauksien erilaiset tulkinnat johtivat luottamusristiriitoihin. Miehet epäilivät naisen itsenäistymisen johtavan perheen rajojen ylityksiin. Monet väkivaltaisesti käyttäytyneet miehet pitivät puolisoaan kyvyttömänä tai haluttomana ottamaan vastuuta ja kokivat naisen etääntyneen perheestään.

Hän oli suuntautunut avioliiton ulkopuolelle, vaikka varsinaisesta uskottomuudesta en silloin vielä tiennyt. (mies, re, n:o 11.)

Alkoi vaimon itsenäistymisprosessi, arvostus minua kohtaan alkoi vähenemään, avioliitto joutui koetukselle, hän rupesi kulkemaan omia polkujaan, tuli riitoja ja erimielisyyksiä. (mies, re, n:o 4.)

Epäluottamus ja mustasukkaisuus

Mustasukkaisuus tai epäluottamus olivat yhtenä väkivallan taustalla olevana tekijänä 16 tapauksessa. Epäluottamusta herättivät mm. toisen salaisuudet, uskottomuuden epäily tai uskottomuus. Väkivaltaisesti käyttäytyneet miehet pitivät kumppaneitaan epäluotettavina. He kertoivat suhteen kiristyneen, kun naisella alkoi olla ystäviä, tapaamisia ja yhteydenpitoa, joiden tarkoitusta miehet eivät tienneet. Naiset kuvasivat miesten kontrolloivan heitä sähköpostiin murtautumalla, kännykkäviestejä tarkistamalla ja rajoittamalla naisen ystäväpiiriä, liikkumista ja vapaa-ajan käyttöä.

Vaimolla rupesi olemaan kaikkia ystäviä ja muuttui salaperäiseksi, avioliitto joutui koetukselle. (mies, re, n:o 4.)

Osalla asianomistajina olleista naisista oli kokemus pitkään jatku-neesta kontrolloinnista, mustasukkaisuudesta, vallankäytöstä tai suhteen epätasapainosta. Luottamuspula aiheutti kontrolloivan, kireän ilmapiirin, joka oli saattanut jatkua pitkään. Molemmilla osapuolilla oli kokemuksia

henkisestä väkivallasta verbaalisessa tai muussa muodossa. Rikoksesta epäillyt miehet kokivat heihin kohdistuneen nälvimisen, aliarvioimisen ja seksuaalisen tai henkisen uskottomuuden väkivaltana.

Hänellä oli jatkuva suhde erään miehen kanssa ja se hänen ongelmansa oli seurausta siitä meidän kotitilanteesta. (mies, re, n:o 20.)

Kyllä mä sen koen niin, että mua nälvittiin ja muuta, mutta se on varmaan normaaliakin suhteissa. Vaimo on verbaalisesti kärkeä sanomaan, minä olen hiljaisempi. (mies, re, n:o 11.)

Eron jälkeen mustasukkaisuus uudesta seurustelukumppanista, epäluottamus ja toisen kontrollointi saattoi jatkua kotirauhan häirintänä ja toisen elämään puuttumisena. Tämän asianomistajat tulkitsivat rikoksesta epäillyn riippuvuutena tai vaikeutena irrottautua suhteesta. Muutamassa tapauksessa seurustelu, avo- tai avioliitto oli päätynyt eroon ennen väkivaltarikosta, suhdetta oli jatkettu uudelleen, eikä keskinäisiä ristiriitoja ollut käsitelty, syntyi tulkintaongelmia toisen tekemisten motiiveista ja oikeutuksista ja häirintä jatkui. Myös lähiomaisten hoitoon ja huolenpitoon sekä omaisuuden hoitoon liittyvät asiat ja taloudelliset, hyöty- tai luottamusintressit herättivät epäluottamusta.

Kun sai tietää, että mulla on uusi mies, niin hän soitti, että hän oottaa, kun me tullaan sinne, niin hän sitten tappaa meidät. (nainen, ao, n:o 22.)

Hän oli toiminut meidän selän takana ja valehdellut ja pettänyt ja antanut lausunnon omaksi edukseen. (nainen, ao, n:o 15.)

Suhdetta kuormittavat elämäntilanteet

Taloudellisia ja yhteiskunnallisia syitä lähisuhdetta kuormittavina tekijöinä kuvasi 15 haastateltavaa. Opiskelu ja työhön liittyvät suuret muutokset aiheuttivat ristiriitoja ja kuormittivat suhdetta. Liiallinen työhön sitoutuminen, työnarkomania, ylemmyys-kompleksit, menestymispaineet ja työ- ja perhe-elämän välinen tasapainoilu tuottivat ongelmia. Työvelvoitteista tai uralla etenemisestä tuli ristiriitoja ja kateutta. Suhde kuormittui äärimmilleen ja lopulta johti romahdukseen ja väkivaltaan.

Konkurssi, ulosotot, aikaisempi elämä, mies rupesi luhistumaan, totaalinen kaaos. (nainen, re, n:o 12.)

Taloudelliset ongelmat, asumiseen liittyvät ongelmat, ei-toivottu raskaus, omaisuusriidat ja työttömyys olivat vaikeuksien taustalla. Suhdetta kiristivät kiire, huolet ja yhteisen ajan puute. Vähitellen suhde alkoi voida huonosti, perheenjäsenet eivät viettäneet aikaa yhdessä, yhteistä perhe-elämää ei ollut ja kommunikaatio heikkeni. Parisuhteen ongelmat heijastuivat keskinäisenä vieraantumisena, myös seksuaalielämän alueella.

Oli huonoin lama-aika ja töitä oli hankala saada, raha-huolia oli liikaa, meillä oli kova stressi ja se raskaus tuli huonoon aikaan. (mies, re n:o 10.)

Päihteet, lääkkeet ja mielenterveys

Haastatelluista yli puolet kuvasi päihteiden tai lääkkeiden käytön yhteyden väkivaltaan, ne liittyivät joko asianomistajan ja/tai rikoksesta epäillyn elämäntapaan tai vapaa-ajan viettoon. Joskus väkivaltainen käytös liittyi satunnaiseen juhlimiseen, joskus taustalla oli pidempään jatkunut päihdeongelma. Useat hakivat päihteiden tai lääkkeiden käytöstä helpotusta työ- ja perhe-elämän paineisiin. Riitely ja väkivalta lisääntyivät päihteiden myötä. Sisäinen ahdistus, keskinäiset konfliktit, lääkkeet ja alkoholi aiheuttivat yllättävää väkivaltaa. Rikoksesta epäillyistä lähes kaikki kuvasivat väkivallan liittyneen päihteiden tai lääkkeiden käyttöön. Itsellään olevan päihdeongelman heistä nimesi yksi mies.

Oltiin molemmat juotu rajusti, ja mä olin ottanut jotain lääkkeitäkin. (mies, re, n:o 27.)

Lähdin kotiin, join viiniä ja menin sitten kapakkaan, jossa hän oli. Ja meille tuli riitaa, sain hirveen raivarin ja lähdin kotiin. (nainen, ao ja re, n:o 25.)

Alkoholi muutti hänet toiseksi persoonaksi, sai raivokohtauksia silloin, joi runsaasti, ei muistanut tapahtumia sen jälkeen. (nainen, ao, n:o 18.)

Kahdeksan asianosaista kuvasi väkivaltaan liittyviä mielenterveydelisiä kysymyksiä. Näissä tapauksissa jompikumpi asianosaisista oli haikautunut hoitoon, kävi terapiassa tai käytti mielialälääkkeitä. Toisen mielenterveyden ja psyykkisen tasapainon kyseenalaistaminen, elämäntavan ja käyttäytymisen kritisointi oli keino loukata ja aliarvioida toisen kykyä huolehtia itsestään, työstään, lapsista ja muista yhteisistä asioista.

Se on haukkunut mua hulluksi, mun mielestä se itte tarttis hoitoon. (nainen, ao, n:o 13.)

Hän on psyykkisesti sairas, on käynyt yksityisterapiassa jo kymmenen vuotta, sillä on se taipumus, että kun se hermostuu, se tulee hysteeriseksi eikä ota vastuuta siitä, mitä tekee. (mies, re, n:o 20.)

7.1.3 Väkivallan ainutkertaisuus tai uusiutuminen

Osalla väkivalta oli alkanut vähitellen, osalla se oli yllättävää. Lähes kaikki naiset ja miehet olivat kokeneet henkistä väkivaltaa ennen fyysistä väkivaltarikosta. Yhdessä parisuhteessa henkinen väkivalta oli jatkunut 15 vuotta. Pisimmillään väkivalta oli jatkunut suhteessa 35 vuoden ajan. Muutamat asianomistajanaiset kuvailivat rikoksesta epäillyn käyttäytymisessä ennakoivia merkkejä, jotka he yhdistivät väkivaltaan jälkeensä.

Pari kuukautta seurusteltuamme huomasin asioita, jotka oli tosi vaikeita, mutta en ajatellut, että suhde jatkuisi näin kauan. (nainen, ao, n:o 6.)

Seitsemän asianomistajanaista tiesi rikoksesta epäillyn käyttäytyneen aikaisemmin väkivaltaisesti muita henkilöitä kohtaan. Neljä asianomistajaa kertoi tienneensä aikaisemmasta rangaistukseen johtaneesta rikoksesta. Fyysinen väkivalta oli ensikerta seitsemälle haastattelulle.

Mies halusi olla aina oikeassa, alistamista, syyllistämistä, hänen oli vaikea hillitä itseään, kun hän suuttu. Oli ollut kerran oikeudessa yhden jutun takia. (nainen, ao ja re, n:o 17.)

Joissakin tapauksissa oli ollut molemminpuolista fyysistä väkivaltaa aikaisemminkin. Yhdellä naisella, joka oli sekä asianomistaja että rikoksesta epäilty, oli aikaisempi tuomio väkivaltarikoksesta. Rikoksesta epäilyistä yksi mies kertoi lyöneensä vaimoaan kerran aikaisemmin, neljä muuta kertoi fyysisen väkivallan olleen ensimmäinen kerta.

Sitten mä nappasin maasta pullon ja hujautin sitä sillä, siihen asti mä en ollut tehnyt muuta kuin sitä sanasotaa. (nainen, ao ja re, n:o 25.)

7.1.4 Väkivallan ilmeneminen

Parisuhdeväkivalta oli kyseessä 23 jutussa, viidessä muussa väkivalta oli sukulaisten välistä. Rikosilmoitusten mukaan väkivalta oli fyysistä väkivaltaa (lievä pahoinpitely ja pahoinpitely). Rikoslajeina olivat myös kotirauhan rikkominen, kunnianloukkaus, laiton uhkaus, tappouhkaus, vahingonteko, varkaus ja vammantuottamus. Kotirauhan rikkomukset olivat häiriösoittoja, toisen kotiin tunkeutumista tai liikkumisen seurailua. Laittomat uhkaukset olivat sanallisia tai veitsellä tai ampuma-aseella tehtyjä. Rikoksesta epäiltyjen miesten hallussa olleet aseet liittyivät heidän ampumis- tai metsästysharrastukseensa.

Kolme asianomistajanaista kuvasi parisuhteessa ollutta seksuaalista väkivaltaa. Yhdessä jutussa asianomistaja oli tehnyt rikosilmoituksen pahoinpitelyn lisäksi sukupuoliyhteyden pakottamisesta, mutta esitutkinnaissa kielsi asian. Yksi asianomistajanainen kertoi seksuaalista pakottamista olleen suhteen aikana, mutta hän ei tehnyt siitä rikosilmoitusta. Yhdessä jutussa asianomistaja oli esitutkinnaissa maininnut pahoinpitelyjen liittyneen usein seksuaalielämän erimielisyyksiin, mutta asiaa ei tuotu sovitteluun. Osapuolet tekivät sopimuksen asianajajan kanssa toisaalla muusta väkivallasta, sopimus ei pitänyt, asia meni uudelleen syyteharkintaan, ja syyttäjä nosti samalla syytteen myös sukupuoliyhteyden pakottamisesta.

Loppuaikana ihan rakastelusta ja muusta tämmöisestä. Jos sanoin, että olen väsynyt, en jaksa, niin se sanoi, aina sä, perkele, olet väsynyt. (nainen, ao, n:o 23.)

Usein osapuolet kuvasivat muita väkivallan muotoja rikosilmoituksessa tai esitutkinnaissa kuvatun väkivallan ohella. He pohtivat väkivallan

ilmiötä, eri muotoja ja tekojen väkivallaksi nimeämistä sovittelun jälkeen. Henkisen, taloudellisen tai seksuaalisen väkivallan tunnistamisessa ja nimeämisessä yksilölliset ja sukupuoleen liittyvät määrittelyt ja kokemukset vaihtelivat.

Fyysinen väkivalta loppui sovittelun jälkeen. Henkistä väkivaltaa olen miettinyt, onko sitä? Mies syytti minua väkivaltaiseksi, sanoi, että sinähän se väkivaltainen olet, sinä olet huijari, petturi, valehtelija. (nainen, ao, n:o 2.)

Mä koen välillä henkisenä väkivaltana sen, että hän käyttäytyy niin korrektisti, onnistuu peittämään tunteensa, joku viesti siinä on, jota mä en tiedä, epäilen hänen vilpittömyyttään. (nainen, ao, n:o 2.)

Seuraavasta (Taulukko 9) voidaan havaita väkivallan monimuotoisuus. Sovitteluistunnoissa väkivallan ilmiötä käsiteltiin laajemmin kuin esitutkinnassa nimetyn rikoslajin mukaan.

Taulukko 9. Osapuolten kokemat lähisuhdeväkivallan muodot

Osapuolten kokema lähisuhdeväkivalta	ao.nainen	ao.mies	re.nainen	re.mies
Fyysinen väkivalta tai sen uhka	15	1	2	4
Henkinen väkivalta	16	2	5	6
Taloudellinen väkivalta (hyväksikäyttö t. hyötymistarkoitus)	9		2	3
Seksuaalinen väkivalta (sukupuoliyhteyden pakottaminen)	3			

Asianomistajanaiset kokivat henkiseksi väkivallaksi nimittelyn, kontrolloimisen, mitätöimisen, vähättelyn, syyllistämisen, alistamisen, uhkailun, huutamisen ja "möykkääminen" sekä liikkumisen tai tapaamisten rajoittaminen. Osa nimesi käyttäytymisen henkiseksi väkivallaksi vasta rikoksen tapahduttua. Asianomistajanaiset kuvasivat käyttäneensä henkistä väkivaltaa loukkaamalla miestänsä sanallisesti. Rikoksesta epäillyt miehet kuvasivat henkiseksi väkivallaksi nimittelyn, aiheettoman rikosilmoituksen, uskottomuuden, kontrolloinnin ja kritisoinnin sekä syrjäyttämisen yhteisten asioiden päätöksenteosta. Taloudellisena väkivaltana osapuolet kokivat mm. omaisuuden väärinkäytön, yhteisiin raha-asioihin liittyvät väärinkäytökset, hyötymistarkoituksen ja yhteiseen omaisuuteen liittyvän talousrikoksen.

Ja sit joku piru meikäläiseen iski ja mä haukuin sitä vyön alle. Sitt se meni ihan överiksi. Mä aloitin sanailun ja henkinessä väkivallassa mä olen erittäin hyvä. (nainen, ao ja re n:o 25.)

Yhdeksän asianomistajanaista ja kolme rikoksesta epäiltyä miestä kuvasi heihin kohdistunutta taloudellista hyväksikäyttöä. Yhteen tapaukseen liittyi laajempi rikosvyyhti ja omaisuusrikos. Sukulaisten välillä oli taloudellisia väärinkäytöksiä tai hyväksikäyttöä, riitoja omaisuuden hallinnasta ja perinnöstä, jolloin henkinen ja taloudellinen väkivalta oli voinut jatkua vuosikymmeniä, ja perheilmapiiri oli ahdistava, kurinalainen ja

katkeroitunut. Taustalla saattoi olla lapsuudessa koettuja epäoikeudenmukaisuuksia tai jokin käsittelemätön suvun tapahtuma.

7.2 Sovitteluprosessi

7.2.1 Sovittelualoite ja tieto sovittelusta

Tavallisimmin sovitteluun lähettäjinä olivat syyttäjä tai poliisi. Joskus kuulustelussa sovittelua esitettiin vain toiselle osapuolelle, jolloin sovittelun mahdollisuus tuli toiselle yllätyksenä. Jos sovittelualoite tehtiin esitutkinnan yhteydessä, osapuolet eivät aina kyenneet hahmottamaan tiedon kokonaisuutta tai pitivät saamaansa tietoa puutteellisenä. Saatuaan sovittelualoitteen syyttäjältä, sovittelutoimisto varmisti sovitteluhaluksen ja lähetti osapuolille tiedon sovittelusta sekä valitsi juttuun sovittelijat, jotka sopivat erillistapaamisista ja sovitteluistunnosta osapuolten kanssa.

Osapuolet kaipasivat ennakoivaa tietoa sovittelun tavoitteista, sovittelijoiden pätevyydestä, käytännön toteutuksesta, sovittelun soveltuvuudesta, mahdollisuuksista ja merkityksestä heidän tilanteessaan sekä vangingonkorvauksista ja sopimusten seurannasta.

Mun mielestä se kuulustelija ei tarjonnut sovittelua, se syyttäjä sanoi... kun mä en halunnut missään tapauksessa oikeudenkäyntiä alun perinkään....niin sit mä menin sinne.. kun lopulta tuhannen vuoden päästä sain selville, kuka se syyttäjä on, tavoitin sen ja menin tapaamaan sitä ja sanoin, että mä en halua siitä oikeudenkäyntiä. Se sanoi, että on sovittelu ja silleen...(nainen, ao, n:o 21.)

Poliisilta sain sen kuvan, että se olisi enemmän ihmissuhdesovittelua, ja sitten ne sovittelijat sanoi, että tää ei ole mikään perheneuvontatoimisto, kyllä tää on kertakäyttöinen juttu, siitä olin vähän hämmästynyt. (nainen, ao, n:o 26.)

7.2.2 Sovittelumotiivit

Asianomistajien sovittelumotiivit

Useimmat asianomistajat kuvasivat sovittelumotiivinaan, etteivät halunneet asiaa tuomioistuimeen. He kokivat kärjäsälin kylmänä ja etäisenä eikä oikeusprosessi ollut heille tuttu. He halusivat kokeilla sovittelua kärjäoikeudelle vaihtoehtoisena ratkaisuna ja uskoivat, että sovittelussa asioita käsitellään nopeammin ja inhimillisemmässä ilmapiirissä. He uskoivat sovittelun olevan heille henkisesti helpompaa kuin kärjäoikeuteen meneminen.

Vapaaehtoisesti menin, lähinnä painostusta oli se, että jos tää menee oikeuteen ja siinä menee pitkä aika, niin mä olen henkisesti niin rikki siinä, että mä en kestä, ei ollut vaihtoehtoja, jos mä haluan nopeesti ohi, niin siksi menin sinne. (nainen, ao ja re, n:o 17.)

Että tavallaan mä ajattelin, että helpommalla siitä pääsee, kun en ollut oikein tän oikeus järjestelmän kanssa oikein

tuttu ennestään, se on vähän pelottava mörkö, syyttäjät ja poliisit. Sosiaaliviranomaiset kuulosti paljon helpommalta. (nainen, ao, n:o 2.)

Mutta sitten sieltä soitettiin, että olis mahdollista sovittelaa. Niin mä ajattelin, että ei minusta niin kiva ole käräjillä alkaa puimaan niitä asioita. Että vois kokeilla. (nainen, ao, n:o 22.)

Toisessa haastattelussa eräs asianomistajanainen kuvasi sovittelumotiivikseen halua toimia viranomaisten odotusten mukaan. Oma ammatti velvoitti toimimaan asiallisesti ja ammatillisesti. Hän halusi olla joustava, asiallinen, aikuismainen ja halusi pelastaa avioliittonsa. Useimpien asianomistajien mielestä tekijän rankaisu ei ollut ratkaisu lähisuhdeväkivaltaan. He eivät uskoneet rikoksen tekijälle tulevan rangaistuksen muuttavan perheen tai suhteen tilannetta tai väkivaltaista käyttäytymistä. Silloin kun sovittelu oli johtanut parisuhteen eheytymiseen, osapuolet pitivät ratkaisuaan oikeana ja suhteessa tapahtunutta muutosta positiivisena.

Jos sovit toisen kanssa, sovit myös itsesi kanssa, ei ihminen muuta tapojaan, jos ei käsittele asioita, ei siinä vankilat ja rahat auta. (nainen, ao, n:o 9.)

Sovittelumotiivina oli myös se, että sukulaiset eivät halunneet selvittää riitojaan oikeussalissa. Sovitteluun tulon vaikuttimena oli myös se, että asianomistaja ei halunnut lähisukulaiselle vaikeuksia, sillä mahdollinen tuomio vaikeuttaisi opintoja, työn saantia tai asemaa työelämässä. Asianomistajat puntaroivat omia ja vastapuolen etuja sovitteluun tullessaan. Motiivi saattoi liittyä myös siihen, että asianomistaja uskoi sovinnollisen ratkaisun tavoitteidensa, asioiden hoitamisen ja tulevaisuuden kannalta paremmaksi. Asianomistajat kokivat tarvitsevansa asioiden syvällisempää käsittelyä. Yhdessä tapauksessa sovittelumotiivina oli suojella lasta oikeusprosessilta. Jotkut pitivät sovittelua nopeampana tapana suhteen ongelmien ratkaisemiseksi kuin oikeuskäsittelyä.

Koska tommoinen mies, ei siinä auta, sen kanssa täytyy osata luovia. Se on se, mikä se on, sen kanssa on parempi, että menee luovien. Ei ollut mitään uhkaa, vaan se, että kuinka minä ja lapsi selviämme pienimmillä kolhuilla. Koska ainoa todistaja on oma lapsi, kun ne uhkailut tuli lapsen kautta. Minä ajattelin, että se on tuon ikäiselle liiankin rankka kokemus todistaa omaa isää vastaan ja minä halusin lasta suojella. Jos vain suinkin helpommin tämän sovittelun kautta. (nainen, ao, n:o 5.)

Ihan selkeesti se, että mä halusin. Ihan ton oikeuskäsittelyn koin hirveän turhan hankalana. Se, että siinä on pitkät viiveet. Siinä menee pitkän aikaa, ennen kuin se pääsee käsitte-lyyn. Se käsitys on ainakin mulla. Toi sovittelu on lyhyemmän ajan sisällä. Ja kuitenkin tää mun ex- avomies oli selkeesti käsittänyt jollain tasolla tän vastuunsa. Mutta että oli selkeesti mun mielestä pahoillaan ja halukas tulemaan vastaan tossa tilanteessa. Hänellä on elämäntilanteessa ja mie-

lenterveydessä... molemmissa... mieluummin sanktioita lähtee purkamaan. (nainen, ao, n:o 18.)

Suhde oli usein niin kärjistynyt, että rauhallinen asioiden käsittely puhumalla ei onnistunut. Usein asianomistajien tavoitteena oli muutoksen aikaan saaminen ja väkivallan lopettaminen. He odottivat sovittelussa käsiteltävän asioita ulkopuolisen kanssa tavoitteenaan saada tekijä ymmärtämään, että väkivalta ei ole hyväksyttävää. Väkivallan tekijälle tuli selittää teon vääräisyys, vaatia selitystä ja kertoa aiheutuneet vahingot. Asianomistajien motiivina saattoi olla myös sovintoon pääseminen, jotta esimerkiksi avioero ja omaisuuden ositus voitiin hoitaa asiallisesti ja suhteesta irrottautuminen helpottui.

Sitä paitsi mä halusin sinne sovitteluun sitä varten, että vaikk vaihtoehdot ois ollut ett oikeudenkäynti tai sovittelu tai että se asia rauke, mä ehdottomasti halusin sovitteluun, koska se merkitsi sitä, että sekin joutuu läpikäymään sen asian ja tajuumaan, mitä se on tehnyt, että se oli niin kuin niin hyvä juttu. (nainen, ao, n:o 21.)

Niin mä ajattelin sitä, että pystyttäis joitakin asioita sopimaan, että olis läsnä ulkopuolisia, vieraita henkilöitä. Tästä lähdin. Tässä on vähän sellainen määrätynlainen vedätyskonstikin saada asioita sillai läpi niin kuin halusi. (nainen, ao, n:o 23.)

Väkivalta pysäytti haluamaan muutosta. Parisuhteessa elävät tai väkivaltarikoksen jälkeen suhteen lopettaneet parit halusivat selvittää tapahtumaa ja sen syitä. Rangaistuksen tai vahingonkorvauksen hakeminen ei ollut heille tärkeintä, vaan he halusivat löytää ulospääsytien. Jotkut asianomistajat hakivat rikoksesta epäillylle "opetusta" tai muistutusta väärästä teosta ja kokivat sovittelun tuovan väkivallan julkiseksi.

Se oli suurin syy, että mä saisin tämän ihmisen ymmärtämään. Siinä vaiheessa en hirveästi ajatellut, että jatkanko tätä liittoa. (nainen, ao, n:o 26.)

Ajattelin, että se oikeusprosessi on aika kova, lähinnä nyt viranomaisille, ei se mulle olis ollut. Ja tälle naisellekin, ajattelin jo siinä kohtaa, että hänelle tulee rikosrekisteri, nuori ihminen ja se haittaa hänen elämänsä, työnsaantia ja mahdollista koulutuspaikkaa... Se olis este sitten sille. Vaikutti tietenkin, että kun hän on läheinen. Mun motiivi oli, että hänen pitäisi oppia siitä jotakin. (nainen, ao, n:o 25.)

Sovitteluun tuleminen oli ensisijaisesti asianomistajan ratkaisu, ja useimmiten sovitteluhaluukkuus oli ensin varmistettu asianomistajalta. Jos asianomistaja oli halukas sovitteluun, rikoksesta epäilty antoi suostumuksen. Asianomistajat pitivät tärkeänä sovittelua harkitessaan, että sovittelun jälkeen syyttämispäätös jää syyttäjälle.

Rikoksesta epäiltyjen sovittelumotiivit

Rikoksesta epäillyt kuvasivat motiiveinaan mm. järkisyitä tai taloudellisia syitä. He pitivät sovitteluaärkevänä, jos kyseessä oli yksittäinen tai

satunnainen väkivallan teko. Jos osapuolet jatkoivat yhteiselämää tai heillä oli yhteishuoltajuus, rikoksesta epäilty katsoivat mahdollisen rangaistustuomion heikentävän perheen taloutta ja pitivät sovintoratkaisua edullisempänä.

Mä suostuin siihen, totta kai, mä ajattelin, että siinä on tervettä järkeä mukana. (nainen, re, n:o 1.)

Parempihan se on sopia asiat, oisihan mä voinut vastata teoistani oikeudessakin, ei siinä mitään, mutta se olis ollut tavallaan vähän tyhmää, kun ei vaimokaan sitä halunnut eikä hänelläkään ollut vaatimuksia. (mies, re, n:o 11.)

Rikoksesta epäilty saattoivat kokea suhteen ristiriidat niin hankaliksi, että eivät pitäneet niiden selvittämistä oikeusprosessissa mahdollisena. He odottivat voivansa sovittelussa käsitellä asioita. Sovittelumotiivina oli joskus rikoksesta epäillyn halu jatkaa suhdetta tai säilyttää toimiva vanhemmuus ja hyvät suhteet lapsiin.

Juridiikka on pelkkää faktaa, helposti vedetään kaikki väkivalta saman kamman alle, meillä oli vakaa halu päästä eteenpäin. (mies, re, n:o 4.)

Ylipäättään se, että tämmöisiä riitoja ajetaan oikeusteitse. Koska tää on kuitenkin sukulaisten välistä kähnää jostakin hyvin syvältä ja kaukaa, niin ei oikeussali ole oikea semmoseen. Silloin aikojen alussa kun mä kieltäydyin, niin mä arvasin, että siinä tulee tämmöistä, että siinä joudutaan paneutumaan pidemmälle ja syvemmälle näihin väleihin ja sitä mä en ole missään vaiheessa halunnut. (nainen, re, n:o 14.)

Minulle oli tärkeintä, että saan tavata lapsiani ja ajattelin, että jos se vaikuttaa positiivisesti asiaan, haluan sovotella. Emmekä halunneet oikeuteen. (mies, re, n:o 10.)

Osa rikoksen tekijöistä piti oikeuskäsittelyä parempana vaihtoehtona, mutta suostui sovitteluun asianomistajan toivomuksesta. Jos rikoksesta epäilty piti rikosilmoitusta perättömänä, hän toivoi sovittelussa saavansa selville asianomistajan toiminnan motiivit. Sovittelumotiivi saattoi myös muuttua sovittelun kuluessa, mikä vaati nopeaa päätöksentekokykyä.

Poliisi ehdotti sovittelua esitutkinnassa, luultiin molemmat, että saadaan sovittua, sovittelussa mieli muuttui, olisin kuitenkin halunnut oikeuteen, ei pidetty rikoksena ja minun piti päättää, olin järkyttynyt, en pystynyt päättämään ja halusin äkkiä pois. (nainen, ao ja re, n:o 17.)

Kolmella rikoksesta epäillyllä oli yhtenä sovittelumotiivina pyrkimys pienentää tuomiota tai välttää ehdonalaisen tuomion muuttuminen ehdolliseksi. Rikoksesta epäilty miettivät myös tuomioistuinkäsittelyn vaikutusta työpaikan saamiseen tai säilyttämiseen.

Poliisi kysyi, kävisikö sovittelu. Tuolla sovittelussa oli meillä semmoinen tilanne, että mä halusin mennä oikeuteen, mutta vaimoni ei halunnut. (mies, re, n:o 20.)

Jos tämä tapaus ei olis tullut sovitteluun, eli olis mennyt syyttäjän kautta, niin mulla olis yksi rikos lisää nyt oikeudessa. Se ei todellakaan olis kovin hyvä tilanne. (mies, re, n:o 27.)

7.2.3 Erillistapaamiset

Erillistapaamisia oli yhdeksässä tapauksessa. Yhdessä tapauksessa oli erillinen keskustelu ennen sovitteluistuntoa. Erillistapaamiset järjestettiin yleensä niin, että miessovittelija tapasi miesosapuolen ja naissovittelija naisen, joskus molemmat sovittelijat olivat yhdessä. Molempia tapoja osapuolet pitivät onnistuneina. Jos erillistapaamista ei ollut, sovittelijat keskustelivat puhelimesta osapuolten kanssa ennen sovittelua.

Osapuolet kokivat esitutinnan jälkeisen odottamisen ja epätietoisuuden piinallisena, hermostuttavana ja kaoottisena. Sovitteluehdotus loi toiveita asian nopeasta käsittelystä ja ahdistuksen lievittämisestä. Osapuolet tarvitsivat ennen sovittelua aikaa punnita vaihtoehtoja huolellisesti, ilman tunnelatausta. Sovittelun asemaa rikosoikeusjärjestelmässä ja sovittelun merkitystä omassa tilanteessaan he eivät aina osanneet ennakoita. Sovitteluun liittyi väärinkäsityksiä, joita oli mahdollisuus tarkentaa erillistapaamisissa.

Asianosaiset pitivät erillistapaamisia tärkeinä. Oman tarinan kertominen vahvisti kuulluksi ja ymmärretyksi tulemista eikä tarvinnut jännittää toisen läsnäoloa ja sitä, onko kertomus toisen mielestä tosi. Erillistapaamisissa he saivat rauhassa keskustella sovittelun merkityksestä ja ilmaista asiat, joista haluaisivat sovittelussa keskustella ja sopia. Erillistapaamisissa he keskustelivat taloudellisista vahingoista, rahallisista vaatimuksista, vahingonkorvauksista ja niiden perusteista. Erillistapaaminen rauhoitti, helpotti syyllisyyttä, auttoi purkamaan ja käsittelemään asioita. Sen jälkeen oli turvallista mennä sovitteluistuntoon. Erillistapaamisia asianosaiset pitivät merkittävinä myös siksi, että saivat kertoa haluavatko käsitellä suhdetta laajemmin vai käsitellä vain rikostapahtumaa. Se myös vahvisti oikeusturvaa ja vähensi sovitteluistuntoon, toisen kohtaamiseen ja neuvottelujen epäonnistumiseen kohdistuneita pelkoja. Jos osapuolet kokivat sovittelijan ammattitaitoisena, luotettavana ja empaattisena, he pitivät erillistapaamista arvokkaana. He pitivät myös tärkeänä, että saivat kertoa epäilyksensä painostuksesta tai manipulointiyrityksistä. Kukaan haastatelluista ei ollut kokenut painostamista.

Oli hyvä, että erikseen kuultiin, ehdottomasti. (nainen, ao, n:o 14.)

Sillä on kavereita, mutta ei se varmaan olis kenellekään niistä, ei edes omille lapsilleen, puhunut näistä asioista. Sovittelija oli ulkopuolinen ja oikeenlainen henkilö, joka osas suhtautua sillä tavalla. Mutta sitten kun se tuli takasin erillistapaamisesta, niin se oli jollakin tavalla huomattavasti vapautuneempi ja kehui, että oli mukava mies. (nainen, ao, n:o 16.)

Mä olin siellä ensin toista tuntia yksin. Se tuntui olevan niin, että ne sovittelijat olis halunnut lopettaa sen jo aikaisemmin. Mä halusin puhua sellaisia asioita, mitä mä en ollut koskaan

kenellekään sanonut, niin sain sanottua. (nainen, ao, n:o 26.)

Sitten kun mä sain kahdestaan puhua sen naisen kanssa, niin silloin multa vaan tuli ihan se koko totuus. Ja just kun sitt se tuli siihen niin sekin puhu totta. Ehdottoman tärkeä se erikseen tapaaminen. Mun mielestä ei voi tollasta juttua, että vaan suoraan puhuis yhdessä. Siinähan pystyis toista painostamaan ja ohjailemaan. (nainen, ao, n:o 21.)

Ne, joilla ei erillistapaamista ollut, eivät osanneet sitä etukäteen kaivata. Jos he olivat päättäneet suhteen lopettamisesta, tai suhde oli jo päätynyt, he eivät pitäneet erillistapaamista merkittävänä. Joskus sovittelu oli epäonnistunut pelon, syylistämisen tai toisen yllättävän asenteen vuoksi tai siksi, että omat voimavarat eivät riittäneet tilanteen hallintaan, näissä tilanteissa erillistapaaminen olisi helpottanut sovitteluun valmistautumista.

Meidän kannalta ei tuntunut tarpeelliselta tavata etukäteen. Yleisesti ottaen olisi hyvä, kun kumpikin osapuoli saisi puhua rauhassa, ettei toinen ole siinä. Sovittelijallekin se olisi helpompi viedä sitä asiaa, siinähan sen huomaisi kumpi valehtelee enemmän ja onko tarinat yhtenevät. (nainen, ao, n:o 7 ja mies, ao, n:o 8.)

Se oli ehdottoman tärkeä, että mä sain kertoa, miten se asia oikeesti oli. Kun sain sille sovittelijalle kerrottua just niin kuin se asia oikeesti oli. Se oli niin helpottava olo. Mua nimittäin stressas etukäteen, kun mua hermostutti etukäteen, että yhtä aikaako mennään ja ruvetaanko me tässä nyt intämään, kun sovittelija on siinä ja kumpikin väittää omaa asiaa. Se oli hyvä, että ei tarvinnut vähätellä tapahtunutta väkivaltaa. (nainen, ao, n:o 21.)

7.2.4 Sovitteluistunnot

Sovittelutapaamisten määrä

Suurimmalla osalla sovitteluun kuului yksi istunto, jossa sopimus joko syntyi tai ei syntynyt. Vain yhdessä jutussa oli erillistapaamisten lisäksi kolme sovittelutapaamista. Yhdessä jutussa ei edetty erillistapaamista pidemmälle. Useamman sovitteluistunnon tarvetta kokivat erityisesti he, jotka halusivat suhteen tai väkivallan syvällisempää käsittelyä tai tunsivat huolta hoitoon ohjauksesta, väkivallan lopettamisesta tai kyvyistään ja voimistaan selviytyä. He eivät ehdottaneet tapaamisia sovittelijoille, koska heillä oli käsitys sovittelun kertaluonteisuudesta. Yksi sovittelu toteutettiin tapaamalla vain asianomistajaa, koska rikoksesta epäilty oli muutanut toiselle paikkakunnalle.

Sovitteluistuntojen kulku ja sovittelijoiden toiminta

Kahdessa sovittelussa oli vain yksi sovittelija, muuten sovittelijoina oli mies- naistyöpari. Osapuolet olivat tyytyväisiä työparityöskentelyyn, koska se mahdollisti sukupuolten erilaisuuden ymmärtämisen. Monelle oli helpompaa puhua saman sukupuolen edustajan kanssa, tärkeämpää

heille oli kuitenkin kokemus "oikeasta ihmisestä" ei niinkään sukupuolesta. Vain yhdellä asianomistajalla oli sovittelussa tukihenkilö.

Osapuolet arvioivat sovittelijoiden toimintaa työparina ja yksilöinä. He arvostivat työparin kykyä tasapainoiseen ja sujuvaan yhteistyöhön. Sovittelijan persoonallisuudella, kokeneisuudella ja ihmissuhdetaidoilla oli suuri merkitys.

Mutta sen hän sanoi, että tämän miessovittelijan kanssa oli hirveen helppo keskustella. Ja kyllä mä tiedän tän aviomieheni, että kun hän on niin monta vuotta yksin elänyt, että sen on toisaalta hirveen vaikea lähteä puhumaan. Että sen pitää olla oikea ihminen, kenelle hän puhuu. (nainen, ao, n:o 16.)

Asianomistajan ja rikoksesta epäillyn kertomukset olivat joskus erilaisia. He kertoivat suhteen kiristymiseen ja kärjistymiseen johtaneista syistä, omista kokemuksistaan, toiminnastaan ja toiminnan vaikuttamista. Kun sovittelija rajasi keskustelua, se saattoi herättää joko närkästystä tai tyytyväisyyttä.

Keskustelujen painopiste oli väkivallan teon ja sen seurausten hyvittämisessä ja vahinkojen korvaamisessa. Korvauskysymyksissä asianosaiset kaipasivat sovittelijoiden asiantuntemusta ja puolueettomuutta. Sovittelijat kuuluivat molempien näkemykset vahingoista ja niiden hyvittämisestä, kartoittivat sovinnon edellytyksiä ja sopimuksen sisältöä. Riitaisissa suhteissa osapuolet kokivat korvaus- ja hyvityskeskustelut vaikeina ja tunteita kuohuttavina ja sovittelijan kyvyt joutuivat tiukan arvioinnin kohteeksi.

Kyllä me siellä sovittelussa rupesimme riitelemään, tunteet nousi pintaan. (mies, re, n:o 10.)

Sovittelussa osapuolet keskustelivat myös keinoista ehkäistä tai välttää väkivaltaa. Asianosaisilla oli odotuksia alkoholin käytön vähentämisestä, riitojen ratkaisusta keskustelemalla tai käytännön elämän järjestelyistä. He keskustelivat myös sopimuksen seurannasta.

Sovittelun ilmapiiriin vaikutti sovittelijoiden tasapuolisuus, ihmisläheisyys, empaattisuus, asiantuntijuus ja kyky johtaa keskustelua, ilmapiiriin vaikuttivat myös tapahtuman taustalla olevat tekijät. Jännitteitä vähensi myös se, että osapuolet olivat keskustelleet yhdessä tai sovittelijoiden kanssa ennen sovittelua. Suhteen monimutkaiset ongelmat kiristivät ilmapiiriä ja vaikeuttivat sopimuksen tekemistä. Ilmapiiri kiristyi, jos osapuolet eivät olleet tyytyväisiä sovittelijoiden asiantuntemukseen tai toimintaan tai kokivat epäoikeudenmukaisuutta, syyllistämistä, tuomitsemista tai puolueellisuutta.

Se oli sellainen, että minä pyydän anteeksi ja olen kovasti pahoillani, yritettiin mua nöyryyttää, että mun täytyy mennä maahan polvilleen, kun olen niin näin kauhean ilkeä. (nainen, re, n:o 14.)

Osa kritisoi keskustelun rajaamista pelkkään rikostapahtumaan, osa keskustelun laajenemista. Myös silloin, kun osapuolet olivat eri mieltä vahingonkorvauksista ja hyvityksistä, he odottivat sovittelijalta tukea nä-

kökannoilleen. Toiset toivoivat sovittelijan ottavan aktiivisemmin kantaa sopimuksen sisältöön, toiset halusivat sovittelijan pysyvän taustalla.

Saatana, se rupesi pitämään avioliittoneuvontaa, että kuinka te nyt tämmöseen tilanteeseen ootte ajautunut. Mä sanoin sen, että mä olen tullut tänne tappouhkausta selvittämään, en mitään avioliittojuttuja enää. (nainen, ao, n:o 5.)

Sovittelijat kokosivat osapuolten keskustelusta sopimusehdotuksen ja autoivat sopimuksen tekemisessä. Osapuolet odottivat sovittelijoilta tasapuolisuuden ja puolueettomuuden huomioimista, koska asianosaisille oman näkemyksen esittäminen ja oikeiden sanamuotojen muotoilu sopimukseen ei ollut helppoa.

7.2.5 Osapuolten tunteet sovittelussa

Väkivalta, toisen osapuolen, viranomaisten ja sovittelijoiden toiminta herättivät voimakkaita tunteita. Sovittelijat antoivat tilaa tunteiden ilmaukselle, mutta myös rajoittivat sitä. Tunteiden käsittelyssä sovittelijoiden rooli oli tärkeä. Osapuolet toivoivat, että tunteet voitaisiin käsitellä hallitusti ja tasapuolisesti.

Koska omat tunteet hallitsivat, osapuolet eivät kyenneet ajattelemaan asioita vastapuolen kannalta. Kun sovittelija antoi molempien tunteille tilaa, toisen tunteiden kuuleminen oli usein yllättävää. Väkivalta ja siihen johtaneet asiat herättivät suuttumusta, pettymystä, katkeruutta ja pelkoa sekä asianomistajissa että rikoksesta epäillyissä. Sekä tekijää että uhria järkytti väkivallan todellisuus. Väkivallan jälkeen asianomistajat kuvasivat oloaan kaaosmaisena, hermostuneena, jännittyneenä ja ahdistuneena. Hallitsevina olivat masennuksen, pettymyksen, surun tai vihan tunteet. Toisen yllättävä väkivaltaisuus oli ahdistavaa, ja sovittelussa tunteiden käsittely oli vielä kesken. Osapuolet olivat herkkiä syyllistymään, syyttelämään ja puolustamaan toimintaansa. Rikoksesta epäillyt kuvasivat epäonnistumista, itsevihaa, syvää ahdistusta ja syyllisyyttä ja kokivat tulensa tuomituiksi.

Monet asianomistajat jännittivät sovittelua. Keskustelu auttoi hahmottamaan tilannetta laajemmin ja tunnistamaan omia tunteita. Jos osapuolet pystyivät keskenään puhumaan ennen sovittelua, jännitys helpottui ja he menivät sovitteluun "kavereina".

Sitten se tilanne, kun oltiin kaikki saman pöydän ääressä, vaikka se oli kauheen vaikea tilanne, tuskallista repiä kaikki auki ja katsoa toista silmiin, siinäkin se turvallisuuden tunne säilyi, että tässä vaan istutaan ja käydään kaikki läpi. (nainen, ao, n:o 24.)

Toiset toivoivat sovittelun toimivan tuomioistuimen tavoin, toiset taas, että sovittelusta ei tehtäisi "pienoistuomioistuinta". Syyllisyyttä aiheuttivat väkivallan taustat, syyllistäminen, oma käyttäytyminen, esituskintavaiheen kokemukset ja oma asema rikostapahtumassa. Sovittelijoiden tasapuolinen, oikeudenmukainen, inhimillinen ja empaattinen toiminta herätti tyytyväisyyttä ja turvallisuutta. Sovittelijoiden liiallinen yrittäminen, asenteellisuus ja syyllistäminen närkästyttivät.

Sovittelussa koin oloni turvalliseksi ja sovittelijat osasivat, veivät tilannetta rennosti, ei mitenkään viranomaistyyppisesti, lupsakoita ihmisiä. (nainen, ao, n:o 2.)

Kahdessa sovittelussa asianomistaja koki rikoksesta epäilyn olleen vahvemmassa asemassa, kahdessa rikoksesta epäilty koki asianomistajan kiristäneen, painostaneen ja nöyryyttäneen häntä. Fyysinen ja henkinen turvallisuus sovitteluprosessin aikana oli tärkeää ja sovittelijoilla oli siinä keskeinen rooli. Fyysistä turvallisuutta lisäsi mahdollisuus poistua sovittelusta eri aikaan.

Siin tilanteessa se mies oli enemmän minun puolellani ja se nainen taas oli enemmän tän toisen osapuolen puolella. (nainen, ao ja re, n:o 17.)

Vaikka se nainen uskoi mua ensin, niin mua hirvitti, että se ei enää uskokaan, kun se mies osaa niin esittää asiansa. Mutta sitten se puhuikin totta. Mutta se ois periaatteessa voinut.. ja siihen mun mielestä kannattaa kiinnittää huomiota, että mä ainakin olen kuullut, ja nyt olen itse kokenut, että henkilöt, jotka on väkivaltaisia, niin ne saattaa osata esittää niin herrasmiestä. (nainen, ao, n:o 21.)

Mutta, jos mennään tollaseen sovitteluun, siellä pitäisi olla tolkkulisia ihmisiä, jotka tajuaa, että hei. Kummankin puolia pitäisi pitää. Sen pitäisi olla tavallaan sellainen pieni oikeudenkäynti sitten.. en ollut turvassa, enkä saanut oikeutta sovittelussa. (nainen, re, n:o 12.)

7.2.6 Anteeksipyyttäminen ja pahoittelu sovittelussa

Rikoksesta epäilty sai sovittelussa mahdollisuuden pahoitella tekoaan tai pyytää anteeksi. Anteeksipyyttämisellä ja -antamisella oli erilaisia merkityksiä osapuolille riippuen arvomaailmasta ja pyynnön vilpittömyydestä. Kaikki eivät kaivanneet anteeksipyyttämistä, joillekin asianomistajille väkivallan teon myöntäminen toimi anteeksipyyntönsä tavoin. Jos asianomistaja koki anteeksipyyntönsä velvoitteeksi, rutiiniksi tai oli kuullut katteetomia anteeksipyyntöjä ennekin, hän ei halunnut sovittelussa anteeksipyyntöä. Myöskin sovittelijan välittämää anteeksipyyntöä asianomistaja piti epäaitona.

Anteeksipyyntö voi kuitenkin olla joillekin osapuolille ydinasia sovittelussa. Jos osapuolet olivat päättäneet jatkaa suhdetta tai hakeutua selvittämään suhteen jatkamisen edellytyksiä ulkopuolisen tahon kanssa, he kokivat anteeksipyyntönsä hyvänä lähtökohtana sovinnon etsimiseksi.

Rikoksentehtäjä saattoi kokea anteeksipyyntönsä teon myöntämiseksi. Jos hän oli tapahtumien kulusta eri mieltä, hän piti anteeksipyyttämistä ulkoa annettuna ja merkityksettömänä. Rikoksesta epäilty oli voinut pyytää anteeksi jo ennen sovittelua, jolloin sovittelija vahvisti anteeksipyyntönsä kirjasi sen sopimukseen.

Mulle oli anteeksipyyntö se, että hän myönsi sen teon. Jos sellainen henkilö myöntää syyllistyneensä tollaiseen rikokseen, niin se on juttu, se on se anteeksipyyntö. Vastuunotto. Ei tarvii sanaa anteeksi. Jos joku vaan, että anteeksi nyt, mut

ei käsittele sitä asiaa. Kun se meni sovitteluun, sen oli pakko käsitellä se asia. (nainen, ao, n:o 21.)

Anteeksipyyntö oli niin toisarvoista. Mä voin pyytää viistoista kertaa anteeksi, ei mulla ole mitään väliä. Ei tossa jutussa voinut olla. (nainen, re, n:o 12.)

Toisen vaiheen haastattelussa asianomistajat arvioivat anteeksipyyntämisen merkitystä itselleen sekä sitä, olivatko he antaneet sittenkään anteeksi. Ajan myötä asia sai erilaisia merkityksiä, ydinkysymys anteeksiantamisesta oli se, ilmenikö rikoksesta epäillyn käyttäytymisessä aito pyrkimys muutokseen.

7.2.7 Sopimusten tekeminen

Sopimukseen pääseminen oli osapuolten tavoitteena ja useimmiten tavoite toteutui. Ne, jotka eivät päässeet sopimukseen, olivat pettyneitä. Osapuolet keskustelivat sovittelijoiden kanssa sopimuksesta, siihen sitoutumisesta ja sen merkityksestä. Jos näkemykset olivat toisistaan kaukana ja osapuolet eivät päässeet yksimielisyyteen, he kohdistivat kritiikin vastapuoleen tai sovittelijaan.

Ajattelin, että sovitteluun mennään katsomaan, löytyykö meille konsensus siitä, ja miten tää asia voitaisiin yhteisesti sopia. (mies, re, n:o 20.)

Se ei puhunut mistään muusta kuin rahasta ja silti ne sovittelijat oli vaan hiljaa. (nainen, re, n:o 12.)

Sopimukseen kirjattiin lyhyt teon kuvaus ja näkemykset siihen johtaneista seikoista, asioista sopiminen, anteeksipyyntö tai pahoittelu, teon hyvittäminen ja vahinkojen korvaaminen. Osapuolet joutuivat joskus etsimään yhteisymmärrystä rikostapahtumien kulusta ja siitä, voiko asianomistaja edellyttää rikoksesta epäillyn hakeutumista väkivalta-ohjelmiin. Erimielisyyttä syntyi siitä, kuka apua tarvitsee, ja mistä sitä tulisi hakea. Joihinkin sopimukseen oli kirjattu suunnitelma väkivallan välttämiseksi tai auttamisjärjestelmiin hakeutumiseksi. Sopimukseen sisältyi joskus myös rangaistusvaatimus tai siitä luopuminen. Joillekin asianomistajille kirjallinen sopimus ei ollut ratkaiseva, heille oli oleellisempaa asian puhuminen sekä vakuuttuminen siitä, että voi elää rauhassa.

Rahallisten korvausten määrä ja maksuaikataulu kirjattiin sopimukseen. Osapuolet odottivat, että sovittelijat osaavat arvioida korvausten kohtuullisuuden. Yksi rikoksesta epäilty koki joutuneensa maksamaan kohtuuttomat korvaukset ja olisi toivonut sovittelijoiden puuttumista asiaan.

Allekirjoitettua sopimusta monet pitivät todellisempana ja sitovampana kuin kahden kesken suullisesti sovittuja asioita. Osapuolet toivoivat sopimukselle suurempaa juridista merkitystä käräjäoikeudessa.

Musta tuntuu, että se on huomattavasti pitävämpi ja todellinen. Ett kumpikin ottaa sen asian tosissaan, kun se on tätä kautta tehty, siinä on ulkopuolinen. Kumpikin on purkanut asiansa ja sitten on yhdessä pistetty se asia paperille ja alle-

kirjoitettu, niin se tuntuu jotenkin todellisemmalta. Se sitoo sillä tavalla. Se ois ollut paljon löyhemmällä pohjalla, jos me vaan keskenään jutellaan ja sanotaan, ett anteeksi vaan ja asia on sillä siisti. (nainen, ao, n:o 16.)

7.2.8 Oikeusturvan toteutuminen sovittelussa

Hallituksen esityksessä Sovittelulainsäädännöksi (HE 10.5.2004) käsitellään sovittelun oikeusturvakysymyksiä. Oikeusturvan toteutumiseen liittyy vapaaehtoisuus, riittävä informaatio sovittelun tavoitteista, sisällöstä ja käytännön menettelystä. Osapuolten oikeusturvan kannalta on tärkeää, että he tietävät sovittelun merkityksen suhteessa rikosoikeusprosessiin sekä rangaistus- ja vahingonkorvausvaatimuksiin. Sovittelua harkittaessa on myös huomattava, liittyykö tapaukseen erityistä juridista asiantuntemusta vaativia kysymyksiä. Oikeusturvaan kuuluu sovittelun luottamuksellisuus, mahdollisuus vaikuttaa sovittelupaikan valintaan, käyttää tukihenkilöä ja keskeyttää sovittelu. Osa oikeusturvaa on sovittelijoiden vaihtolovelvollisuus ja puolueettomuus sekä se, että sovittelussa käytettävä kieli tai henkilön aisti- tai puhevika eivät estä osallistumista sovitteluun. Näissä tilanteissa sovittelutoimiston tulee auttaa tulkin tai kääntäjän hankkimisessa.

Osapuolten saama informaatio oli vaihtelevaa. Poliisin tai syyttäjän ehdottaessa sovittelua, osapuolilla ei ollut kattavaa tietoa sovittelun sisällöstä, menettelytavoista, asemasta ja merkityksestä rikosoikeusprosessissa tai esitutinnan yhteydessä saatu tieto oli jäänyt epäselväksi. Sovittelu-toimiston kirjeessä oli tietoa sovittelusta, mutta monet kaipasivat tietoa käytännön toteutuksesta. Sovittelun vapaaehtoisuus toteutui parhaiten, jos osapuolet riittävän informaation jälkeen saivat aikaa harkita päätöstä. Tukihenkilön mukaan ottamisesta ei kaikilla ollut tietoa.

Kyllä se poliisi sanoi, että vaikka onkin sovittelu, voidaan asia viedä käräjille. (nainen, ao, n:o 23.)

Poliisi antoi ymmärtää, että sovittelu olis yksi oikeuspäätöksen syy. Meille annettiin ymmärtää, että ensin on sovittelu ja sitten nämä terapiat ja sen jälkeen syyttäjä harkitsee, kuitenkin tää meni just toisinpäin. Uskottavuus kärsii, jos luodaan mahdollisuudet sovittelulle ja sit syyttäjä kuitenkin oli niin nopeasti tehnyt päätöksen. (mies, re, n:o 4.)

Sovittelijat varmistivat vapaaehtoisuuden ennen sovittelua tai erillistapaamisissa. Vapaaehtoisuus kyseenalaistui, jos mieli muuttui sovittelun aikana. Jos sovitteluprosessi ei edennyt toivotulla tavalla, osapuolet toivoivat tietoa keskeyttämisestä tai uusintaistuntojen järjestämisestä.

Rikoksesta epäilty kyseenalaistivat oikeusturvansa toteutumisen, joillakin oli kokemuksia oikeusturvansa loukkauksesta sovittelussa. Yksi rikoksesta epäilty oli ymmärtänyt, että sovittelijoilla oli juridiikan koulutus. Yhdessä tapauksessa rikoksesta epäilty oli saanut väärää tietoa syyte-harkinnan ja sovittelun ajoituksesta. Yhdessä tapauksessa rikoksesta epäilty halusi sopimukseen ehtoja, joiden asianomistaja koki uhkaavan oikeusturvaansa, koska niillä ei ollut yhteyttä soviteltavaan asiaan.

Hän asetti ehtoja, yritti kytkeytyä kauppaan, sovittelija sanoi, että ei se ole mitään sovittelua, silloin hän alkoi huutaa sovittelijalle, että sä olet puolueellinen. (nainen ao, n:o 15.)

Kaksi asianomistajaa jäi kaipaamaan selkeämpää rikoksen nimeämistä ja teon tuomitsemista. Osapuolet kritisoivat sovittelijoita, jos sovittelijat esittivät näkökantojaan sopimukseen pääsyn tavoitteista. Mikäli rikoksen taustalla oli lisäksi jokin toinen rikos, osapuolet odottivat sovittelijoilta erityisosaamista.

Sitä olis saanut enemmän korostaa, että tää on vakava rikos ja että otat vastuun siitä. Olisi ollut hyvä, jos olis saanut sovittelun jälkeen puhua omia näkemyksiään ja kokemuksiaan siitä, mitä sovittelussa tapahtui. Se jäi painamaan. (nainen, ao ja re, n:o 17.)

Sovittelijat oli ihan tapettina seinällä, lapsellista puuttumattomuutta, ois pitänyt ohjata, että tää ei mee ihan metsään, vaadittiin tekemään sopimus, vaikka ei ollut mitään dokumentteja. (nainen, re, n:o 12.)

Sovittelijat eivät antaneet mitään ohjeita tai neuvoja minulle ja toinen sovittelija, ammatti-ihminen asettui miehen puolelle. (nainen, ao, n:o 5.)

Pelätessään asian joutumista tuomioistuimeen ilman sovittelua yksi asianomistaja muutti kertomustaan syyttäjällä voidakseen välttyä joutumasta käräjille. Hän halusi väkivallan tulevan julkiseksi sovittelussa ja halusi antaa rikoksesta epäillylle muistutuksen teosta. Sovittelussa hän sai kertoa asiat totuudenmukaisena ilman pelkoa.

Siinä kun mä tein rikosilmoitusta, mä tajusin, että herrajes-ta, tuleeko tästä joku oikeusjuttu, niin mä jouduin vähättele-mään koko tapahtumaa, Se oli aivan karseeta, sille syyttäjäl-le mun piti muutella sitä tarinaa, oli pakko valehdella, että kyllä mä vähän liioittelin, se oli oksettavaa. Sovittelussa sain kertoa koko totuuden eikä mun tarvinnut pelätä, että se me-nis selittämään syyttäjälle. Mä tiesin, että se ei puhuis kenel-lekään. (nainen, re, n:o 21.)

Osapuolet pitivät oleellisena sovittelijoiden vaitiolovelvollisuutta. Luottamuksellisuuteen ja turvallisuuteen kuului myös sellainen fyysinen ympäristö, jossa he voivat puhua muiden kuulematta ja näkemättä. Sovittelulta osapuolet odottivat samanlaista oikeusturvaa kuin oikeuskäsittelyltä.

Tää on hedelmällisempää kuin että mennään vaan oikeuteen ja yksi asianajaja väittää yhtä ja toinen toista. Ei kukaan myönnä, kaikki vaan kieltää ja jotain sellaista, se on niin vi-rallista. (nainen, ao, n:o 21.)

Neljässä tapauksessa asianomistajalle tai rikoksesta epäillylle tuli tunne, että sovittelussa oli sovittelijoiden, syyttäjäviraston tai tuomiois-tuinlaitoksen asettamia vaatimuksia. Asianosaiset odottivat, että asiat, tunteet, anteeksipyyttäminen, -antaminen, sopimustekstin sanamuoto ja

sopimukseen pyrkiminen tuli tapahtua heidän tarpeistaan lähtien. Jotta rasittava ja vaikea sovittelutilanne ei johtaisi epäedullisiin sopimuksiin, osapuolet pitivät tärkeänä, että sovittelijat keskeyttävät sovittelun tarvittaessa.

Mua häiritsi se miessovittelijan asenne, hän halusi, että mä menen sinne Jussi-toimintaan. Halusin mennä oikeuteen, koska oli perätön ilmianto kyseessä, tuli vähän sellainen kuva, että ajateltiin, että jätkä puhuu mitä puhuu. (mies, re, n:o 20.)

Ne naiset silloin sanoi sovittelussa, että nyt pitäisi lähteä tyhjältä pöydältä ja ne asiat unohtaa ja meidän välejä kyseli. (nainen, ao, n:o 23.)

Sekä rikoksesta epäillyt että asianomistajat kokivat herkästi syyllisyyttä ja syyllistämistä. Yhdelle rikoksesta epäillylle sovitteluun tuleminen merkitsi rikoksen tekijäksi tunnustautumista. Syylliseksi nimeäminen kuului oikeudenkäyntiin, ei sovitteluun. Rikoksesta epäillyt kokivat karsineensa henkisiä sanktioita ja nuhteita. Rikoksesta epäillyt miehet kokivat, että heidän argumenttinsa tulkittiin selityksiksi ja heitä pidettiin tunteettomina "vaimonsa hakkaajina".

Jos osapuolet olivat eri mieltä korvaus- ja hyvitysvaatimusten kohtuullisuudesta tai kivun ja säryn korvaamisesta, he odottivat selkeää kannanottoa ja tietoa vahingonkorvausten ulosottokelpoisuudesta. He toivoivat ohjaavaa, informoivaa, puolueetonta ja asiantuntevaa puuttumista korvauksiin ja perusteludokumenttien vaatimista tarvittaessa. Rangastusvaatimuksesta luopumisen puheeksi ottaminen oli tärkeä osa oikeusturvaa.

Mieheltä ei vaadittu minkäänlaisia lääkärintodistuksia, se sanoi, että leukaluu on murtunut ja ei pystynyt syömään ja naama turvoksissa ja sitä ja tätä ja tota. Mistään ei ollut dokumentteja ja mut pantiin maksamaan. (nainen, re, n:o 12.)

Se nainen sanoi, että sullahan pitää olla kuitit kivusta ja särystä. Silloin mä sanoin, että anteeksi mitä, onks jossain semmoinen luukku, johon mä voin mennä sanomaan, että särkee, ja ne kirjoittaa kuitin. (nainen, ao ja re, n:o 17.)

Joskus asianomistajat kokivat rikosta vähäteltävän ja halusivat selkeää rikoksen nimeämistä sovittelussa. Rikoksesta epäillyt olivat sitä mieltä, että sovittelijoilla ei ollut tuomiovaltaa eivätkä sovittelijat saa liioitella rikosta. Mielenterveytensä vuoksi hoidossa ollut asianomistajanainen ja päihdehuollon asiakkaana ollut rikoksesta epäilty mies kokivat, että heidän uskottavuuttaan oli epäilty jo esitutkinnassa eikä tapahtumien kuvia pidetty totena heidän taustansa vuoksi.

Lähes kaikki pitivät sovittelijoita puolueettomina ja tasapuolisina ja arvostivat heidän kykyjään johtaa keskustelua tasapuolisesti. Yksittäisen sovittelijan asenteellisuus, osaamattomuus, neuvottelutaidon puute, hermostuminen, kiire ja henkilökohtaisten intressien esittäminen heikensivät oikeusturvaa. Yhdessä tapauksessa sovittelijan jääviys oli rikoksesta

epäillyn mielestä kyseenalaista, koska sovittelija tunsi asianomistajan ja sovittelutehtävä laajeni sen vuoksi.

7.2.9 Ohjaaminen palvelujärjestelmiin

Sovittelijat kysyivät osapuolten tarvetta hakea apua väkivallan lopettamiseen ja väkivallasta selviytymiseen sekä antoivat tietoa mm. Rikosuhripäivystyksestä, Perheasiain neuvottelukeskuksesta, Lyömättömästä Linjasta ja Jussi -työstä.

Osapuolet halusivat arvioida avun tarvettaan vapaaehtoisuudesta käsin. Tiivis ystävä- tai omaistuki vähensi ulkopuolisen avun tarvetta. Joskus asianomaiset olivat hakeutuneet palveluiden piiriin, joskus he toivoivat selkeämpää ohjausta. Hoitoon hakeutumiseen sitoutuminen ei ollut yksiselitteistä silloin kun näkemykset omasta ja toisen hoidon ja avun tarpeesta olivat ristiriitaisia. Joillekin kynnys avun hakemiseen, esimerkiksi A-klinikalta tai perheneuvolasta, oli korkea tai odotusajat olivat pitkiä. Muutamat arvioivat avun tarpeen olleen suurin heti väkivallan jälkeen, mutta silloin voimavaroja avun hakemiseen ei ollut. Osa halusi miettiä avun hakemista ja odottaa ensin tilanteen rauhoittumista. Samaan aikaan saattoi olla käyntejä eri viranomaisille, ja monelle eri ihmiselle vaikeista asioista puhuminen oli raskasta.

Monet asianomistajanaiset odottivat, että sovittelijat suosittelisivat väkivaltaisesti käyttäytyneelle miehelle hakeutumista päihteiden käytön tai väkivaltaisen käyttäytymisen lopettamista tukeviin hoitoihin. He pitivät ulkopuolisen neuvoa miestä motivoivana ja hoitoon ohjaamisen kirjaamista sopimukseen turvallisuutta ja muutosta edistävänä tekijänä.

Rikoksesta epäillyt miehet saattoivat kokea sitoutuvansa hoitoon hakeutumiseen vain asianomistajan tai sovittelijoiden toivomuksesta. Asianomistajanaiset ja -miehet kertoivat yrityksistään ohjata rikoksesta epäiltyä hoitoon tai yhdessä hakemaan apua. Avun hakeminen ei vähentänyt inhimillisen tuen ja keskustelun tarvetta sovittelussa. Joillakin perheillä oli ollut useiden vuosien aikana erilaisia terapioiden ilman, että muutosta perheessä olisi tapahtunut.

Toi Lyömätön Linja... kun mä en ensinnäkään koe olevani mikään naisen hakkaaja, sittenkään, vaikka... mutta... mutta mä olen itse miettinyt tässä, että mä menisin mielenterveyskeskukseen tai johonkin, missä vois puhua. Se on ainut tie ulos.(mies, re, n:o 27)

En mä tykännyt enkä usko että mieskään tykkäsi. Mä olen siitä mieltä, että olen yksitoistavuotiaasta asti selvinnyt tästä elämästä ihan itse, niin enköhän mä selviä koko loppuelämäni. Mä en tykkää, että mua paapotaan. Mä voin aina poistua toisen elämästä. Mä en usko, enkä ole kokenut tarvetta. Se oli vähän ärsyttävä kohta, mutta kai se niiden tehtävä on. (nainen, ao, n:o 25.)

Kyllä, se olisi tai ainakin kun olis annettu nimiä, että mihin menee. Se jäi painamaan. Ja siinä oli niin paljon asioita. (nainen, ao, n:o 7 ja mies, ao, n:o 8.)

Auttamisjärjestelmiin hakeutuneet halusivat keskustella tilanteestaan myös sovittelussa eivätkä halunneet selviytymistään yliarvioitavan siksi, että heillä oli terapeutista tukea.

Kaikki eivät kokeneet tarvitsevansa tietoa auttamisjärjestelmistä, ja jotkut kokivat tiedon ylihuolehtimisena ja loukkaavana.

7.3 Sopimusten seuranta ja täyttyminen

Sovittelutoimiston toteuttama seuranta kirjattiin sopimuksiin yleensä silloin, kun niihin sisältyi rahallisia korvauksia. Korvausten maksun seuranta oli kahdessa sopimuksessa, samoin käyttäytymissopimuksen seuranta. Asianomistajat kokivat seurannan vapauttaneen heidät ylimääräisestä stressistä ja lisänneen turvallisuutta. Yhdessä tapauksessa asianomistajalle jäi liian suuri vastuu sovittelun jälkeisten kulujen perimisestä. Muissa tapauksissa osapuolet saivat ottaa yhteyttä sovittelutoimistoon, jos sopimukset eivät täyttyneet.

Ois pitänyt olla vahingonkorvaukset toimiston kautta, joudun itse karhuamaan, pitää kysellä maksamista aina. (nainen, ao ja re, n:o 17.)

Kaikki eivät pitäneet seurantaa tarpeellisena, koska näkivät sopimuksen kahdenvälisenä ja omaa sitoutumista vaativana tai he olivat päässeet turvalliseen ja väkivallattomaan eroon. Osapuolilla saattoi olla seurannasta ristiriitaisia näkemyksiä. Toisessa haastattelussa arvioituna seurannan tarpeellisuus ja hyöty riippui elämäntilanteesta, suhteen jatkumisesta, keskinäisestä vuorovaikutuksesta ja luottamuksen palautumisesta.

Ensimmäisen haastattelun jälkeen kaikki ilmoittivat tehdyn sopimuksen pitäneen ja kokivat saaneensa hyvityksen tai korvauksen vahingonkorvauksesta. Kahdessa tapauksessa sovittelutoimisto oli muistuttanut rikoksesta epäiltyä maksun viivästymisestä. Osapuolet kuvasivat käyttäytymissopimusten täyttyneen lähes täydellisesti ensimmäisen haastattelun jälkeen. Toisessa haastattelussa neljä asianomistajaa ilmoitti, että sopimus ei pitänyt ja väkivalta uusiutui. Näissä tapauksissa rikoksesta epäilty oli noudattanut sopimusta muutaman kuukauden, yksi vain syyteharkinnan tulokseen saakka. Jos tapaukset etenivät sovittelun raukeamisen jälkeen käräjäoikeuteen, asianomistajien mukaan suhteen ongelmat eivät olleet ratkenneet tuomioistuimessa.

Asianomistajat kokivat anteeksiantamisen prosessinomaisena. He saattoivat muistuttaa väkivallan teosta ja epäilivät anteeksiantamistaan. Ensimmäisessä haastattelussa väkivalta oli loppunut sovittelun jälkeen kaikissa sopimukseen päätyneissä jutuissa. Monella asianomistajalla oli tarvetta jatkaa keskustelua sovittelijoiden kanssa. Neljässä jutussa osapuolet olivat sopineet, että eivät ole tekemisissä sovittelun jälkeen. Toisen vaiheen haastattelussa he kertoivat näiden sopimusten pitäneen.

7.4 Suuntautuminen sovittelun jälkeen

Väkivalta ja sovitteluprosessi toimivat pysähdyspaikkana ja siirtymänä uuteen elämänvaiheeseen. Jos väkivalta oli ollut salassa, rikosilmoituksen tekeminen ja sovittelu tekivät väkivallasta julkista. Osapuolet joutuivat

miettimään suhteen luonnetta ja haluaan jatkaa suhdetta. Sovittelu voi myös rauhoittaa elämäntilanteen.

Sovittelun jälkeen, ensimmäisen haastattelun aikana, viidellä asianosaisella parisuhde jatkui. Toisen haastattelun aikaan yksi pari jatkoi avioliittoaan. He olivat hakeutuneet terapiaan ja he kokivat suhteen eheytyksen rohkaisevana. Kahdeksassa tapauksessa osapuolet olivat ensimmäisen haastattelun aikaan muuttaneet erilleen, päättäneet seurustelun tai purkaneet kihlauksen tai laittaneet eron vireille. Toisen haastattelun aikaan kaikki parisuhteen osapuolet olivat lopettaneet suhteen, yhtä avioparia lukuun ottamatta. Yhdessä tapauksessa, jossa ei päästy sopimukseen, osapuolet eivät olleet syyttäjän syyteharkinnan jälkeen tekemisissä. Yhdessätoista jutussa osapuolten suhde oli päättynyt jo ennen väkivaltarikosta. Sukulaisten keskinäinen väkivalta loppui, ja suhteet korjaantuivat kahdessa tapauksessa. Yhdessä sukulaisten välisessä väkivaltatapauksessa osapuolet hoitivat aluksi vain pakolliset tapaamiset, toisen haastattelun aikaan he eivät olleet enää tekemisissä.

7.5 Viranomaisten toiminta

Asianosaisilla oli kokemuksia viranomaisten toiminnasta rikosilmoituksesta oikeuskäsittelyyn saakka. He olivat viranomaisten toimintaan pääosin tyytyväisiä.

Poliisin toimintaa osapuolet pitivät asiallisena, ja suurin osa oli tyytyväisiä poliisin antamaan tukeen ja informaatioon. Asianomistajat pitivät yleensä poliisin suhtautumista asiallisena ja turvallisuutta lisäävänä ja arvostivat saamiaan neuvoja. Yksi asianomistaja oli kokenut paheksuntaa, ylimielisyyttä ja tylyä kohtelua. Yksi rikoksesta epäilty piti rikosilmoitusta perättömänä ja toivoi poliiseilta asian perusteellisempaa esitutkintaa. Yksi rikoksesta epäilty mies piti haastemiehen syyllistävää käytöstä epäasiallisena. Syyteharkinnan ja sovittelun yhteys ja etenemisjärjestys esitutinnan, sovittelun ja syyteharkinnan välillä oli monille epäselvä.

Poliisit soitti mulle ja sanoi, että jos et sä tule esitutkintaan, niin me haetaan sut ja heti kun menin sinne, keskustelu alkoi, että jaaha, on ollut eukon kanssa vaikeuksia, vai? Kysyin, että voinko käyttää avustajaa, he sanoivat, että voithan sä kutsua, mutta siitä ei oo sulle mitään hyötyä. (mies, re, n:o 4.)

Osa asianomistajista piti syyteharkinnan siirtämistä syyttäjälle hyvänä, koska he eivät halunneet ottaa vastuuta rikoksesta epäillylle tulevista seuraamuksista. Osa taas halusi ilmaista vakaan tahtonsa luopua rangais-
tusvaatimuksesta.

Mahdollisuus konsultoida sosiaalityöntekijää vaikutti asioiden käsittelyä nopeuttaen ja ahdistusta lievittäen. Sosiaalityöntekijöiden toimintaa osapuolet pitivät asiallisena, mutta myös kritisoivat. Eräs rikoksesta epäilty äiti koki sosiaalityöntekijöiden asettuneen asianomistajamiehen puolelle ja koki asemansa lasten tapaamisoikeuksissa uhatuksi. Yksi asianomistajanainen koki sosiaalityöntekijän syyllistäneen hänet ajautumisesta väkivaltaisiin suhteisiin.

Lastenvalvojat asettuivat miehen puolelle, uskoivat vain häntä, suhtautuivat minuun äitinä negatiivisesti. (nainen, re, n: o 1.)

Kansalaisena koin, että oikeuslaitos kohteli mua väärin, uskottavuus kärsii, jos luodaan sovittelulle mahdollisuudet ja sitten kuitenkin syyttäjää on tehnyt päätöksensä niin nopeasti. Syyttäjää vaati ehdonalaista eikä mitään mun puolustuksia otettu huomioon. Siellä oli lautamiehiä ja kun ne katsoi mua sillai, että roisto. (mies, re, n:o 4.)

Kolme kuukautta ja tuomio on kädessä, vähän raskaammatkin rikokset kestää, jotka pitäisi tuomita nopeammin, tää oli ihan selvästi opetuscase. (mies, re, n:o 4.)

Lääkärin toiminnassa asianomistajat pitivät positiivisena asiallista kohtelua ja ohjaamista rikosilmoituksen tekemiseen. Yksi rikoksesta epäilty mies oli sitä mieltä, että asianomistajan hoitava lääkäri oli kirjoittanut perusteettoman lausunnon pahoinpitelystä tukeakseen potilaansa mielenterveyttä. Hoitajien suhtautumista asianomistajat kritisoiivat, he toivoivat empaattisempaa suhtautumista ja henkisten kärsimysten huomioon ottamista.

Vaimo meni lääkärille ja pyysi todistuksen mua vastaan, henkinen kärsimys, stressi, pieni nirhauma, kyllä sellaisen aina löytää, lääkäri kirjoitti todistuksen ottamatta selvää. Vaimo teki rikosilmoituksen ja poliisi kirjasi sen ryöstöksi, sovittelussa muutti sen, että ei ollut pahoinpitelyä. Taustalla on vanhat kaunat ja kuvitelma, että vois voittaa omaisuuden jaossa. (mies, re, n:o 20.)

Sovittelutoimistojen toiminnan osapuolet kokivat asialliseksi. Joissakin tapauksissa he kaipasivat enemmän tietoa sovittelusta ja toimistojen vahvempaa roolia sopimusten seurannassa. Kolme asianomistajaa oli ollut turvakodin asiakkaana, he olivat tyytyväisiä turvakotipalveluihin, mutta eivät halunneet turvakotiin uudelleen.

Rikoksesta epäilty mies koki epäoikeudenmukaisuutena sen, että hän ei saanut mahdollisuutta sovitteluun, mikä vaikeutti hänen selviytymistään. Hän koki viranomaisten ottaneen hallintaansa parisuhteen, perheen, vanhemmuuden ja heidän tulevaisuutensa. Hänen mukaansa viranomaiset estivät häneltä mahdollisuudet vaikuttaa tapahtumien kulkuun ja korjaaviin toimenpiteisiin. Hänestä oli yllättävää, että häntä pidettiin perheelleen vaarallisena, ja hän olisi toivonut jonkun puuttuvan asioihin, että hän olisi ymmärtänyt puolisonsa pelon. Mies koki, että auttajat antoivat asianomistajalle valmiin ajatus- ja toimintamallin varoittaen asianomistajaa keskustelemasta miehensä kanssa. Tällä menettelyllä viranomaiset estivät heitä puhumasta suhteestaan, lapsistaan ja tulevaisuudestaan.

*Mä koen, että ei ollut ennakkovaroitusta. Oli tapahtunut paljon pahoja asioita, mutta että yksi piste eikä edes yhtä puhe-
linsoittoa, että ootko harkinnut, että nyt pitäisi tehdä teidän perheelle, että asiat korjaantuisi. Mä koin, että kun puoliso meni turvakotiin, niin sen jälkeen asiat menee tietyn muotin mukaan, ja sitten ei ole enää paljon tehtävissä. Oli turvako-*

dilla yksi valvottu tapaaminen, ei siinä paljon kerennyt puhua. Pari päivää ennen huoltajuusneuvottelua sain tietää, että puoliso hakee yksinhuoltajuutta ja suostuin siihen. Mua siinä johdateltiin ja että saatan sitten tavata enemmän lapsiani. Lapset on aina automaattisesti äidin. (mies, re, n:o 28.)

Kaikilla rikoksesta epäillyillä oli voimakas kokemus, että viranomaiset leimasivat heidät rikolliseksi, pahaksi, syylliseksi ja väkivaltaiseksi. Leimaaminen heikensi heidän oikeusturvaansa ja minimoi oikeutta huoltajuuteen, vanhemmuuteen, lasten tapaamisiin ja omien mielipiteiden esittämiseen.

Mua siinä murjottiin, en jaksanut paljon inahdella, ei näe toisen sisimpään, että kuinka kyyryssä sitä voi olla tekojensa edessä. Olen kai lopullisesti päihdeongelmainen ihminen, lyödään leima otsaan ja niin se on, amen. (mies, re, n:o 27.)

Syyttäjäviraston ja käräjäoikeuden käytännöt ja oikeusviranomaiset olivat useimmille vieraita ja etäisiä. Vain harva oli yhteydessä syyttäjään. Oikeuslaitosta useimmat haastatelluista pitivät etäisenä ja pelottavana. Yksi asianomistaja oli kokenut oikeuden hyväksyneen väärän todistajalausunnon, jonka perusteella rikoksesta epäilty todettiin syyttömäksi.

Tämä oikeuden lautakunnan päätös oli järkyttävää, että he uskoivat tätä väärää todistusta ja sen perusteella totesivat miehen syyttömäksi, että olisin itse saanut omalla käyttäytymiselläni vamman aikaiseksi. (nainen, ao, n:o 6.)

Syyttäjä oli lähettänyt asian suoraan sovitteluun tutkimatta asiaa juuri ollenkaan, koska oli ajatellut, että tämä on vaan tällainen riita-asia. (nainen, ao, n:o 15.)

Haastemies alkoi esittää tilastoja, että tällä alueella tapahtuu paljon tällaista ja mä sanoin, että eiköhän allekirjoiteta se, että voit jatkaa töitäsi. Haaste oikeuteen tuli jo ennen kuin oli soviteltu. Mulla oli se käsitys, että syyttäjä voi harkita syytteen nostamista sovittelun jälkeen, mutta kuvio oli jo selvä. (mies, re, n:o 4.)

Sovittelun osapuolilla oli hoitokontakteja mm. perheneuvolaan, psykiatrisen poliklinikkaan, erikoislääkäriin, yksilö - tai perheterapeutteihin, psykologeihin, A-klinikkaan, Rikosuhripäivystykseen, Tukinaiseen, Jussi -työhön ja Lyömättömään linjaan. Useimmilla hoitosuhde jatkui pitkään. Perheneuvoloiden toimintaan he olivat sekä tyytyväisiä että kriittisiä. Miesasiakkaat kritisoivat perheneuvoloiden työtettä feminiiniksi ja kaipasivat miestyöntekijöitä. Asianomistajat ja rikoksesta epäillyt kritisoivat ammattiauttajia viranomaismaisuuudesta, rutiinimaisesta työstä, valmiiksi annetuista ajatusmalleista ja siitä, että asiakas sai hankalan ihmisen leiman, jos esitti omia mielipiteitään. Naiset odottivat jämäkkyyttä miesten väkivaltatyöltä. Rikoksesta epäillyt kokivat viranomaisten syyllistäviä ja tuomitsevia lausuntoja eivätkä rohjenneet puolustautua, koska se olisi tulkittu selittelyksi.

Perheneuvola on fiksu, mutta feminiininen juttu, ne on naisia ne työntekijät, käsittelevät enemmän tunnepuolta, harrastusasia oli ainoita miehisiä asioita. (mies, re, n:o 11.)

7.6 Maallikkosovittelijat lähisuhdeväkivallan sovittelijoina

Sovittelijoiden vapaaehtois- ja maallikkotoimintaan osapuolet olivat pääosin tyytyväisiä ja pitivät sitä positiivisena. Osapuolet odottivat sovittelijoilta lähisuhdeväkivallan tiedollista, taidollista ja asenteellista hallintaa. Maallikkosovittelijoiden etuna osapuolet pitivät epävirallisuutta ja inhimillistä tasavertaisuutta. Positiivisina maallikkosovittelijoiden ominaisuuksina he kuvasivat ei-byrokraattisuutta, asiallisuutta, empatiankykyä, kuuntelemisen taitoa ja työskentelyä ilman rutiineja. Sovittelijoiden persoonallisuus, vuorovaikutus- ja neuvottelutaidot sekä kyky kohdata erilaisia ihmisiä ja vaikeita tilanteita olivat tärkeitä maallikkosovittelijan ominaisuuksia.

Perheneuvolan ammatti-ihminen on kirjanoppinut, virkaimiset tekee liukuihalla, inhimillisyyttä kaipaen, nää sovittelijat oli erillisiä ihmisiä, ei virkamiehiä. (nainen, ao, n:o 16.)

Nää oli ihan asiallisia. Kun mä kuulin sieltä pois lähtiessä, että nää on vapaaehtoisia, niin musta se on hirveen kunnioitettavaa. Se on tärkeintä, että ilmapiiri ja kontakti on sellaisella tasolla, että siitä on jotain hyötyä. En usko, että sillä on väliä, onko ammatti-ihminen vai ei. (mies, re, n:o 4.)

Sovittelijoiden toiminta oli asiallista, osasivat käsitellä tätä rikoksen tekijää, olivat ammatti-ihmisiä. Ne kuunteli, antoivat puhua, ne oli samanlaisia kuin mekin, ne ei ollut kouluja käyneitä ollenkaan. Ne ymmärsi mistä puhutaan ja kohteli molempia osapuolia tasavertaisesti, eikä puolueellisesti. (nainen, ao, n:o 7 ja mies, ao, n:o 8.)

Pelkkä empaattisuus ja inhimillisuus ei kuitenkaan riittänyt. Jos tilanne sovittelussa oli monimutkainen ja ilmapiiri kireä, osapuolten odotukset olivat ristiriitaisia, osapuolet pelkäsivät sovittelijoiden asenteellisuutta, puolueellisuutta ja asiantuntemuksen riittämättömyyttä. Rikoksesta epäillyt odottivat sovittelijoilta ehdotonta asiantuntijuutta tai mahdollisuutta konsultoida eri asiantuntijoista koostuvaa sovittelutiimiä.

Ei ehkä välttämättä tarvitse olla tutkintoa, kunhan on riittävästi joutunut tommosten asioiden kanssa tekemisiin. Huomaa vaan jotenkin, mitenkään sovittelijoita kritisoida, että viranomaisilla on jotenkin hommat niin hanskassa. (mies, ao, n:o 3.)

Miessovittelijalla oli liikaa yrittämistä, oikeastaan sivistyksen puutetta, mua kaivelee hänen käyttäytymisensä, ajattelin jopa, että teen valituksen hänen toiminnastaan, minusta olis hyvä, että siellä olis asiantuntijat, jotka on valittu tapauksen mukaan, että ne pystyis oikeesti... sehän on sosiaalityön tavoite, sovittelijoilla pitäisi olla psykologiaa päässä, nämä

innokkaat harrastelijat eivät ole välttämättä eduksi. (mies, re, n:o 20.)

7.7 Sovitteluistuntojen kuvaukset

Sovittelijat kuvailivat kirjallisesti sovitteluistuntoja (N = 32) välittömästi yhteistapaamisten jälkeen. Huomion kohteena olivat mm. osapuolten sovitteluhalukkuus, vapaaehtoisuus ja tasavertaisuus. Lisäksi sovittelijat tekivät huomioita osapuolten tunnetiloista, istuntojen ilmapiiristä, sopimusten syntymisestä ja kokonaistilanteesta.

7.7.1 Sovittelun motiivit

Yhdessä tapauksessa rikoksesta epäilty mies oli ollut aikaisemmin sovittelussa, muut olivat sovittelussa ensi kertaa. Sovittelijat kuvasivat osapuolten motiivina halua puhua ja sopia asioista. Osapuolet odottivat sovittelun auttavan väkivallan lopettamiseen ja tuovan turvallisuutta lapsille. Myös taloudelliset tekijät ja pyrkimys joko suhteen jatkamiseen tai lopettamiseen olivat motiiveina. Joskus motivaatio puuttui molemmilta tai toiselta asianosaiselta. Motivaation puute ilmeni suhtautumisessa sovittelutilanteeseen ja vastapuoleen. Motiivien ristiriitaisuutta kuvasti myös se, että osapuolet viestittivät halukkuuttaan sovotella, mutta peruivat sovittelutapaamisista tai lupautuivat sovitteluun, mutta eivät saapuneet. Osapuolet saattoivat perustella haluttomuuttaan sovotella myös siten, että kertoivat sopineensa ”jo aikoja sitten”

7.7.2 Sovittelun kulku

Erillistapaamiset toteutuivat useimpien sovittelutapaamisten kohdalla. Erillistapaamisissa ja sovitteluissa sovittelijat kuvasivat antavansa tilaa molempien kertomuksille, kertomukset olivat usein erilaisia. Sovittelun edetessä avoimuus lisääntyi ja asioita käsiteltiin eri kannoilta. Naiset puhuivat avoimemmin perheen tai parisuhteen tilanteesta kuin miehet. Sovitteluistuntojen ilmapiiri oli aluksi kireä, ahdistunut ja jännittynyt. Sovittelijoiden kannustava ja rohkaiseva suhtautuminen ja tunteiden käsittely vapautti ilmapiiriä ja edisti kommunikointia. Sovinnollinen ilmapiiri rohkaisi puhumaan ja käsittelemään vaikeita asioita. Sovitteluhalukkuus näytti vahvistuvan vapautumisen myötä. Sovittelijoiden tuella osapuolet käsitelivät kokemuksiaan, tunteitaan ja miettivät moraaliseettisiä ja aineellisia sopimuksia sekä hyvityksen ja korvauksen muotoja.

Uhri-tekijä-asetelmat poikkesivat sovittelijoiden mukaan joskus esitutkinnassa kuvatuista. Uhri saattoi olla sovittelussa vahvempi osapuoli, tekijä saattoi vaikuttaa hiljaiselta ja alistavalta. Sovittelijat kuvasivat osapuolten välisiä marttyriasetelmia, alistamista, vallankäyttöä, häpeän tunnetta, syylistämistä, riippuvuutta, erosurua ja luopumisen vaikeutta. Jos istuntoja oli useampi kuin yksi, sovittelijat arvioivat sopimisen edellytyksiä mm. osapuolten kommunikoinnin ja neuvotteluasetelmien kehittymisen perusteella.

7.7.3 Vapaaehtoisuus, vastuu ja sovittelun hyöty

Sovittelijat arvioivat vapaaehtoisuutta, tekijän vastuunottoa ja sovittelun edellytyksiä. Jos käsitykset olivat täysin erilaisia ja yhteisymmärrystä ja sovitteluhalua ei syntynyt, sovittelu keskeytettiin.

Rikoksesta epäillyt miehet saattoivat sovittelijoiden kuvausten mukaan ensin vähätellä tekoaan, he eivät pitäneet itseään väkivaltaisena, eivät tunnistanee eivätkä tunnustaneet väkivaltaista käyttäytymistään. Myös asianomistajat saattoivat vähätellä väkivaltaa. Sovittelijat arvioivat tätä, muiden tekijöiden ohella, mahdollisena viestinä alisteisesta suhteesta, painostuksesta tai siitä, että asianomistaja ei kertonut koko totuutta tapahtuneesta. Painostuksen mahdollisuutta sovittelijat epäilivät myös silloin, jos asianomistaja ei halunnut tulla erillistapaamiseen tai kertoi, että asiat oli jo sovittu. Joskus viestit olivat ristiriitaisia, asianomistaja halusi ensin erillistapaamista, mutta ei tullut tai halusikin tulla yhdessä rikoksesta epäillyn kanssa. Sovittelijat epäilivät painostusta silloin, kun asianomistaja haki katsekontaktillaan rikoksesta epäillyltä hyväksyntää kertomukselleen tai vältteli kertomista. Jos asianomistaja ei suostunut tai jäi tulematta erillistapaamiseen, se saattoi kertoa myös taustalla olevasta pelosta. Osapuolten tasavertaisuutta sovittelijat havainnoivat keskustelusta, ilmeistä ja muusta kehon kielestä.

Sovittelijat kuvasivat sovittelun antaneen osapuolille mahdollisuuden puhua ulkopuoliselle, paljastaa piilevä ja vaiettu väkivalta, mahdollisuus tunnistaa avun tarve ja ohjata osapuolia avun piiriin. Sovittelussa tuli esiin esitutkinta-asiakirjojen ulkopuolelta mm. aikaisempi väkivalta, alkoholiongelmät, perheenjäsenen huumeongelma, psykiatriset hoidot, taloudellinen konkurssi, läheisen perheenjäsenen menetys, vääränlainen riippuvuus-, hoiva- tai alistussuhde tai täydellinen vastuun kieltäminen.

7.8 Onnistuneen sovittelun mekanismit

Seuraavassa tarkastellaan onnistuneeseen sovittelukokemukseen vaikuttavia tekijöitä sekä asianomistajien että rikoksesta epäiltyjen kannalta. Onnistumisen kokemus koostui erilaisista mekanismeista sovittelun käynnistymisessä, sovitteluistunnoissa, osapuolissa, sovittelijoiden toiminnassa, palvelujärjestelmässä, yhteistyöverkossa ja koko sovitteluprosessin vaikutuksissa.

Ensimmäisen haastattelun jälkeen sovittelua piti lähes varauksetta onnistuneena kolmesta, joista kolme rikoksesta epäiltyä. Toisessa haastattelussa kaksi asianomistajaa oli pettynyt suhteen jatkumisen odotuksissaan ja vaikka sovittelu onnistui, he pohtivat sen vaikutusta elämäntilanteeseensa. Edellisten lisäksi viisi haastateltua piti sovittelua pääosin onnistuneena, mutta halusi esittää kehittämiskohteita.

7.8.1 Asianomistajien kokemuksia onnistuneesta sovittelusta

Onnistuneen sovittelun kokemuksen perusteet syntyivät asianomistajalla jo rikostapahtumapaikalla tai hänen tehdessään rikosilmoitusta. Jos he kokivat viranomaisten toimineen asiallisesti heitä kohtaan ja jos he saivat asiallista tietoa sovittelusta, he kokivat sovittelun tarjoavan oikeuskäsittelyä myönteisemmän, inhimillisemmän ja hedelmällisemmän vaihtoeh-

don. He saivat osallistua päätöksentekoon vapaaehtoisesti ja turvallisesti, ilman painostusta ja kokivat oikeusturvansa toteutuneen, koska syytehar- kinta jäi syyttäjälle sopimuksesta huolimatta.

Rangaistusta en halunnut hänelle. En mitään muuta toivo, kuin sen, että joku saisi hänet ymmärtämään, että näin ei voi menetellä. (nainen, ao, n:o 19.)

Ei ollut mitään syytä oikeusprosessiin. En nähnyt rangaistu-ksen tässä yhteydessä auttavan. (nainen, ao, n:o 18.)

Suomen lain mukaan hän olis voinut saada käräjillä pienen rangaistuksen, ei se olis välttämättä palvellut ketään. (nainen, ao, n:o 22.)

Onnistunut sovittelu toteutui neutraalissa, rauhallisessa ja turvallisessa ympäristössä. Sovittelijat antoivat tilaa asianomistajan tunteille ja kertomukselle. Tunteiden ja kokemusten purkaminen toteutui parhaiten erillis- tapaamisessa. Ulkopuolinen kuulija, joka piti kokemusta totena eikä vä- hätellyt koettuja kärsimyksiä, vahvisti asianomistajan kokemusta oikeuk- sistaan. Hän sai rohkeutta puhua, kun sekä ulkopuoliset sovittelijat että rikoksesta epäilty kuuntelevat häntä. Asianomistajalle oli tärkeää kuulla rikoksesta epäillyn näkemykset tapahtumista ja siihen vaikuttaneista teki- joista.

Se oli hyvä, että hän sai kertoa koko elämäntarinansa, jota me ei tiedetty, jotain sellaista, josta hän ei ole koskaan ker- tonut. (nainen, ao, n:o 7 ja mies, ao, n:o 8.)

Mä sain sovittelussa mun miehen kuullen vahvistuksen, että en ole näitä elämän peruskysymyksiä ihan pieleen ajatellut, se vahvisti mua. (nainen, ao, n: 9.)

Se ei ole ainoastaan se yksi päivä, mitä on tapahtunut, niin kuin poliisit sitä käsittelee. Sinne jää se tausta.. että itse tie- dät sen taustan, ja toinen osapuoli tietää sen taustan, mutta se ei auta yhtään... ja vaikka me tiedetään mikä on tausta ja vaikka me kuinka keskenämme siitä puhuttaisiin, niin kumpikin puhuu omalla tavallaan. Mutta kun siinä on ulkopuolinen ihminen, se voi nähdä siinä ihan toisen kannan. (nainen, ao, n:o 16.)

Asianomistajien kokemuksiin vaikutti merkittävästi sovittelijoiden toiminta. Sovittelijoiden asiantuntijuus, oikeudenmukaisuus, inhimilli- syys ja tasapuolisuus olivat tärkeitä elementtejä. He kokivat positiivisena asiallisen keskustelun ohjaamisen ja rajaamisen osapuolten tarpeista läh- teväksi. Sujuva työparityöskentely vahvisti onnistumisen kokemusta.

Niin kyllä sitä jää semmoinen tunne, että haluais jonkun semmoisen, joka on inhimillinen, joka ei tee pöytäkirjaa, että sut on tänne merkattu ja tää on asianumero se ja se. Tulee semmoinen tunne, että enhän mä voinut sille rikospoliisille puhua kaikkea, mistä on kysymys. (nainen, ao, n:o 16.)

Sopimuksesta neuvottelun ja miettimisen mahdollisuus, tyydyttävä sopimuksen sisältö ja saatu hyvitys vaikuttivat asianomistajien kokemukseen. Onnistunut sovittelukokemus syntyi, jos rikoksesta epäilty sitoutui avun hakemiseen. Sopimus merkitsi joskus sitä, että asianomistaja välttyi oikeuskäsittelyltä. Sopimus rauhoitti suhteen tai vapautti riitaisesta suhteesta. Pelosta vapautuminen käynnisti yksilöllisen eheytymisprosessin. Sovintoa rakentava kohtaaminen ja asioiden ratkaiseminen puhumalla vahvisti omia elämänarvoja. Läheiseen ihmissuhteeseen liittyi tunnetiloja, joiden ratkaisussa ei rahallinen korvaus ollut oleellista, tyytyväisyyden ja hyvityksen kokemus koostui laajemmista asioista.

Sovittelussa tehty sopimus on huomattavasti pitävämpi ja todellisempi, realistisempi, kumpikin ottaa sen asian tosissaan. (nainen, ao, n:o 16.)

Sovittelun onnistui, jos suhde muuttui parempaan suuntaan. Muutos voi merkitä suhteen lopettamista, keskusteluyhteyden palautumista tai kaiken yhteydenpidon lopettamista. Myönteinen muutos saattoi välittyä myös väkivallan julkitulemisena. Asianomistajat olivat tyytyväisiä, jos sovittelu auttoi rikoksesta epäiltyä vastuunottamisessa ja väkivaltaisen käytöksen lopettamisessa. Myönteinen muutos saattoi merkitä työskentelyn aloittamista suhteen hyväksi. Muutokseen pyrkiminen ei aina ollut helppoa, vaan vaati molemmilta pitkäjänteistä sitoutumista.

Se pointti oli siinä, että se tajuu, mitä se on tehnyt, se tapah-tuma käytiin läpi ja se tajusi, mitä se on tehnyt. Kun se meni sovitteluun, sen oli pakko käsitellä se. (nainen, ao, n:o 2.)

On se sillä tavalla muuttunut sovittelun jälkeen, että hän ei ole aivan tuppisuuna, niin kuin oli puolitoista vuotta, sovittelun jälkeen hän joutui painiskelemaan näiden asioiden kanssa, onko hän tehnyt oikein vai väärin. (nainen, ao, n:o 19.)

Tää voi olla lopputuloksen kannalta paljon hedelmällisempää, kuin jos mennään vaan oikeuteen ja siellä yksi asianajaja väittää toista ja toinen toista. Ja silleen kukaan ei myönnä ja kaikki kieltää kaiken ja jotain semmoista, se on niin virallista. Sen sijaan kuin tässä mentiin sinne ja keskusteltiin pyöreän pöydän ympärillä se asia läpi, tutkittiin ja käsiteltiin sitä. Se on paljon hyödyllisempää, ihminen tajuaa sen asian. (nainen, ao, n:o 21.)

7.8.2 Rikoksesta epäiltyjen kokemuksia onnistuneesta sovittelusta

Onnistuneessa sovittelussa rikoksesta epäillyt kokivat oikeusturvansa toteutuneen. He pitivät tärkeänä, että sovittelussa ei otettaisi kantaa tuomioihin. Merkittävänä sovittelun etuna he pitivät yhteisen talouden kannalta sitä, että perheen huoltajan ei tarvinnut maksaa sakkoja valtiolle, vaan suoraan asianomistajalle. Rikoksesta epäillyt olivat tyytyväisiä sovitteluun, kun he kokivat sovittelijoiden toimineen tasapuolisesti ja lopputuloksen turvanneen heidän oikeutensa. Kaksi rikoksesta epäiltyä olisi mieluummin vastannut syytteeseen oikeudessa, sillä he kokivat asianomistajan tehneen heille kiusaa aiheuttomalla rikosilmoituksella.

Sovittelijoille annan täydet pisteet, en tiennyt, että tällainen on mahdollista. Kerrankin löytyi positiivinen ja oikeudenmukainen tapa hoitaa asioita, sovittelu on erittäin tarpeellinen menettely, vanhemmuudesta riitely oikeusistuimessa on eettisesti äärimmäisen loukkaavaa, pätevätkään oikeusavustajat eivät osaa tällaisia kysymyksiä ratkaista. (nainen, re, n:o 1.)

Rikoksesta epäillyt kokivat myönteisenä, jos he saivat tilaisuuden kertoa tapahtumista ja niiden taustalla olevista tekijöistä. Jos rikoksesta epäilty oli hakeutunut väkivallan katkaisuhjelmiin, hän koki hyvänä sovittelijan rohkaisun ja myönteisen palautteen. Rikoksesta epäilylle se merkitsi hänen pyrkimystensä ja vilpittömyytensä totena pitämistä ja arvostamista.

Kyllä sovittelijat oli myöntämielisiä ja rakentavia, heillä oli rohkaiseva ote, mitä me oltiin tehty, nää Jussit... (mies, re, n:o 4.)

Onnistuessaan sovittelu loi rikoksesta epäilylle toivoa muutoksesta ja auttoi pohtimaan suhdetta ja väkivallan syitä kasvokkain kohtaamisessa ja keskusteluyhteydessä. Rikoksesta epäilty mietti käyttäytymistään ja osuuttaan muutoksen aikaansaamisessa. Vaikka sovittelu ei korjannut suhdetta, rikoksesta epäillyt kokivat riitaisessakin suhteessa sopimisen hyvänä yhteisen vanhemmuuden kannalta.

Nyt on tultu parempaan suuntaan, olen valmis panostamaan, jos se on siitä kiinni. Sopimus on voimassa, mutta suhde ei ole vielä kokonaan kunnossa. En puolusta väkivaltaa, mutta joskus on hyvä, kun annetaan mahdollisuus selvittää asia muuten kuin juridisen prosessin kautta. Kun ammatti-ihmiset tulee kuvioihin, niin siinä mitataan väkivallan tekijän halu selvittää, mistä se väkivalta johtuu. Juridinen prosessi täyttää sen tehtävän, mikä sillä on. (mies, re, n:o 4.)

Siinä mielessä oli mulle merkitystä, että voidaan sopia asioista, ei tarvii aina riidellä. Loppujen lopuksi se on lapsi, joka häviää, jos me riidellään. (mies, re, n:o 27.)

7.9 Epäonnistuneen sovittelun mekanismit

Epäonnistuneen sovittelun mekanismeja tarkastellaan seuraavassa asianomistajien ja rikoksen tekijöiden näkökulmista.

7.9.1 Asianomistajien kokemuksia epäonnistuneesta sovittelusta

Neljä sovitteluun osallistunutta asianomistajaa ja yksi, joka oli sekä rikoksesta epäilty että asianomistaja, koki sovittelun epäonnistuneeksi. Kaksi asianomistajanaista, joilla väkivalta oli uusiutunut onnistuneeksi koetun sovittelun jälkeen, pohti oikeuskäsittelyn mahdollista paremmuutta asiansa loppuratkaisussa. Toisessa haastattelussa yksi asianomistajainainen kertoi miehen päässeensä sovittelussa liian helpolla ja mietti, olisiko mies pysähtynyt pohtimaan suhdetta paremmin, jos asia olisi viety oikeuteen.

Epäonnistumisen kokemus syntyi, jos asianomistajia oli kohdeltu epäasiallisesti hoito-organisaatiossa tai esitutkinnassa tai jos he eivät tienneet riittävästi sovittelun sisällöstä ja sovittelun suhteesta rikosoikeusprosessiin. Jos sovitteluun motiivi oli asian nopea käsittely, ei asianomistajalle jäänyt riittävästi aikaa asioiden läpikäymiseen, mikä ei ollut lopputuloksen kannalta edullista.

Erillistapaamisten puuttuminen oli negatiivista, tällöin asianomistajilla ei ollut mahdollisuutta kertoa rauhassa kertomustaan eikä käsitellä pelkojaan ja epävarmuuttaan. Jos rikoksesta epäillyn kohtaaminen pelotti eikä pelko erillistapaamisessa tai sovitteluistunnossa lievittänyt, sovittelu epäonnistui. Jos rikoksesta epäilty kiisti tapahtumat, syytteli tai moitti asianomistajaa, kertoi asiat omaksi edukseen, asetti sopimiselle ehtoja tai ei suostunut allekirjoittamaan sopimusta, sovittelu epäonnistui. Sovittelun fyysiseen ympäristöön liittyvät tekijät, kuten erillistapaaminen avoimessa aulassa tai poistumistien valaisun puuttuminen, tekivät sovittelusta turvattoman ja vaikuttivat epäonnistumisen kokemukseen.

Sovittelu epäonnistui, jos asianomistaja ei saanut asiallista ja ymmärteväää kohtelua rikoksesta epäillyltä tai sovittelijalta tai sovittelija oli kiinnostunut vain rikosasiasta, ei ihmisestä. Liiallinen kiire ja nopeat sopimukset tai korvausten epäselvyydet tekivät sovittelusta epäonnistuneen.

Pelkäsin sovitteluun menemistä ihan hirveesti, enemmän kuin mitään muuta elämässä. Sovittelutilanne oli just niin kamala kuin kuvittelinkin, mies loukkasi mua sovittelussa, pelkäsin, pelkäsin siis todella, ihan mielettömästi sitä ennen ja siinä tilanteessa. (nainen, ao ja re, n:o 17.)

Sovittelijoiden puolueellisuus tai asiantuntijuuden puute loukkasivat asianomistajia. Sovittelu epäonnistui, jos asiat laajenivat rikostapahtuman ulkopuolelle vastoin asianomistajan tahtoa, jotkut asianomistajat puolestaan pitivät sovittelua epäonnistuneena silloin, kun käsiteltiin vain rikostapahtumaa. Jos osapuolten välinen kommunikaatio, esimerkiksi anteeksipyyntö, ohjautui liikaa sovittelijoiden kautta, se heikensi sovitteluilmapiiriä ja kokemus värittyi negatiiviseksi. Vaikka sovittelu kokemuksena oli epäonnistunut, asianomistajat iloitsivat päästessään turvallisesti väkivallan tekijästä eroon, saadessaan korvauksen tai saadessaan asuntonsa avaimet pois.

Siitä on hirveän vaikea päästä irti siitä ihmisestä. Pitää olla joku konkreettinen näyttö, että mä en enää jaksa tällaista. Se ei riitä, että mä sanon, että nyt riitti. Siihen tuli, luojan kiitos, se olis pitänyt tulla jo ennemmin, jotain mihin pystyin tarttumaan. Se oli sysäys siihen, että näin ei voi jatkua. (nainen, ao, n:o 23.)

7.9.2 Rikoksesta epäiltyjen kokemuksia epäonnistuneesta sovittelusta

Neljä rikoksesta epäiltyä koki sovittelun epäonnistuneen, näistä kahden sovittelussa ei syntynyt sopimusta. Epäonnistumisen kokemus liittyi oikeusturvaan. Jos rikosilmoitus oli aiheeton, rikoksesta epäilty ei saanut asiallista tietoa, jos viranomaiset ja sovittelijat olivat asianomistajan puolella, syyllistivät tai tuomitsivat, se heikensi oikeusturvan kokemista ja

sovittelu epäonnistui. Sovittelu epäonnistui myös, jos rikoksesta epäilty ei saanut näkemystään tapahtumista ja korvauksista sopimukseen tai jos sovittelija vetäytyi istunnossa sivustaseuraajaksi.

Annettiin ymmärtää, että ensin on sovittelu ja sitten tulee syyteharkinta, tää meni päinvastoin, olisin tarvinnut kirjallista tietoa, miten prosessi etenee. (mies, re, n:o 4.)

Sovittelija sanoi, että jos olis menty käräjätupaan, sun ei olis tarvinnut maksaa penniäkään, siitä en pitäny. (nainen, re, n:o 12.)

Rikoksesta epäillyt kritisoivat sovittelijoiden puolueellisuutta, asiantuntijuuden sekä ammatti- ja neuvottelutaidon puutetta. He odottivat sovittelijoiden toimivan asiakkaiden yksilöllisiä ja yhteisiä tarpeita kuunnellen. Jos he pitivät asianomistajan vaatimuksia kohtuuttomina tai epäoikeudenmukaisina ilman, että sovittelijat puuttuivat asiaan, sovittelu epäonnistui.

Olihan se mulle rankkaa, kun mut oli leimattu rikolliseksi, Mut on tuomittu roistoksi, okei se teko oli raskauttava, mutta se, mitkä ovat sen aiheuttaneet, se on paljon enemmän. (mies, re, n:o 4.)

Taulukkoon 10 on koottu sovittelun osapuolten tärkeimmiksi kokeamat onnistuneen ja epäonnistuneen sovittelun olosuhteet ja mekanismit.

Taulukko 10. Onnistuneen ja epäonnistuneen sovittelun olosuhteet ja mekanismit

Sovitteluprosessi	Onnistuneen sovittelun olosuhteita ja mekanismeja	Epäonnistuneen sovittelun olosuhteita ja mekanismeja
1. Sovittelun käynnistyminen	<ul style="list-style-type: none"> – viranomaistoiminta asiallista ja informatiivista – vapaaehtoisuus – vaihtoehtoisuus – riittävä tieto sovittelusta ja sen merkityksestä 	<ul style="list-style-type: none"> – poliisin, syyttäjän ja lääkärin toiminta epäasiallisista – kiire, väärä sovittelun ajoitus – riittämätön tieto sovittelusta ja sen merkityksestä – sovittelun odottaminen raskasta – sovitteluun meneminen pelottavaa
2. Sovitteluistunnot	<ul style="list-style-type: none"> – erillistapaamiset – fyysinen ympäristö edullinen sovittelulle – tunteiden käsittely – kuulluksi tuleminen – turvallisuus – oikeudenmukaisuus – tasapuolisuus – tapahtumasta ja suhteesta puhuminen – tietoa ja ohjeita auttamisjärjestelmistä – sovittelun jälkeinen seuranta 	<ul style="list-style-type: none"> – ei erillistapaamisia, ei etukäteisvalmistautumista – fyysinen ympäristö epämuukava sovitteluun – prosessi laajeni liikaa, ei pysytty asiassa – ei puhuttu suhteesta syvällisemmin – liian vähän sovitteluistuntoja – ei ollut seurantaa
3. Osapuolista johtavat tekijät	<ul style="list-style-type: none"> – tekijä tunnusti ja otti vastuun, pyysi anteeksi – sai sanoa omat tunteet, ajatukset ja kokemukset – molemmilla oli halu sovitteluun ja sopimiseen – sopimus syntyi yhteisymmärryksessä ja tyydytti molempia – toinen osapuoli sitoutui varamaan ajan hoitavalta taholta 	<ul style="list-style-type: none"> – toinen osapuoli kiisti tapahtumat, ei suostunut alikirjoittamaan sopimusta – toinen osapuoli esitti ehtoja ja vaatimuksia – toinen osapuoli kytki liikaa asioita sopimukseen – suhteessa oli liikaa monimutkaisia ongelmia – sopimukseen jäi epätydyttäviä sanamuotoja

4. Sovittelijoiden toiminta	<ul style="list-style-type: none"> – sovittelijat olivat asiantuntevia ja empaattisia – toimivat oikeudenmukaisesti ja puolueettomasti – ohjasivat keskustelua – mies-naistyöpari-työskentely oli toimivaa – ottivat kantaa vahingonkorvausten oikeudenmukaisuuteen – rajasivat keskustelua ja antoivat tilaa tunteiden ilmaisulle 	<ul style="list-style-type: none"> – asiantuntijuuden puute – ennakkoasenteet, syyllistäminen ja puolueellisuus – ei annettu ohjeita eikä ohjattu hakemaan asiantuntija-apua – ei otettu osapuolten tarpeita ja mielipiteitä huomioon – sovittelijat asettuivat tuomareiksi – sovittelijat eivät tarpeeksi korostaneet rikosta – vain yksi sovittelija – liiallinen holhoaminen
5. Sovittelun palvelujärjestelmä ja yhteistyöverkosto	<ul style="list-style-type: none"> – sovittelutoimiston toiminta kiitettävää – sai tietoa palveluverkostosta – toimistolla yhteys syyttäväviranomaisiin prosessin aikana 	<ul style="list-style-type: none"> – syyteharkinta tehtiin ennen sovittelua – esitutkinnassa virheellistä tietoa sovittelun merkityksestä syyteharkinnassa – sovittelun sisältö ja menetelmät olivat tuntemattomia – ei annettu ohjeita eikä neuvoja auttamistahoista – ei jatkotapaamisten mahdollisuutta
6. Sovittelun vaikutukset	<ul style="list-style-type: none"> – väkivalta tuli julki – tyydyttävä sopimus, hyvitys tai vahingonkorvaus – tekijä otti vastuun – sopimuksen pitäminen – auttamisjärjestelmiin hakeutuminen – ei tarvinnut mennä oikeuteen – väkivallan tekeminen pysähtyi – sovittelu puhdisti ilmaa – sovittelu käynnisti korjaavan prosessin – sovittelu vahvisti omia elämänarvoja – sovittelun jälkeen uhrin ei enää tarvinnut pelätä – sai kohdata kasvotusten – sovittelu oli pysähdyspaikka, näin ei voi jatkua 	<ul style="list-style-type: none"> – sopimusta ei syntynyt – kohtuuton korvaus – vastapuolella riittämättömät dokumentit – sovittelusta huolimatta tuomioistuinkäsittely ja syyte – sovittelu ei sopinut osapuolille – ei annettu anteeksi – sovittelu ja syyteharkinta menivät eri tahtiin – ei voinut luottaa toiseen sovittelun jälkeen

7.10 Yhteenvedo ja tulosten tarkastelu

Sovitteluun osallistuneiden lähisuhdeväkivallan kontekstit, selitysmallit ja väkivaltaan yhteydessä olevat tekijät olivat erilaisia. Väkivallan syinä osapuolet kuvasivat keskinäiseen suhteeseen, muihin ihmissuhteisiin, arvoihin, elämäntapoihin ja yhteiskunnallisiin tekijöihin liittyviä seikkoja.

Tulokset ovat yhteneviä Russel ja Wellsin (2000) ja Simonetin (2000) ja Disselin ja Ngubenin (2003) tutkimustulosten kanssa ja tukevat käsitystä lähisuhdeväkivaltailmiön ja väkivallan selitysmallien monimuotoisuudesta. Myös Nyqvist (2001) totesi tutkimuksessaan väkivaltaa käyttävien miesten eroavan ominaisuuksiltaan, vaikka tyypittelyt radikaalissa feministisessä diskurssissa on torjuttu. (Nyqvist 2001, 234.) Grauwieler ja Mills (2004) toteavat, ettei väkivaltaista käyttäytymistä voida koskaan selittää pelkästään valtasuhteen epätasapainolla, vaikka se voi olla joillekin suhteille ominaista. Hooper & Bush (1996) tuovat esiin, että väkivalta synnyttää voimasuhteiden epätasapainoa osapuolten välille ja voi

täten myös vaikeuttaa osapuolten tasavertaisia neuvotteluasemia sovittelussa. Dixon ja Browne (2003) totesivat tutkimuksissaan, että puolisoaan kohtaan väkivaltaisesti käyttäytyvät eivät ole homogeeninen ihmisryhmä. Viime päiviin saakka tutkimuksissa on heidän mukaansa keskitytty kapeaan määrittelyyn väkivaltaisesta käyttäytymisestä, ja tieteellinen väkivallan selitystekijöiden profiloiminen on ollut puutteellista.

Tulosten mukaan rikosilmoituksissa lähisuhdeväkivalta oli tyypillisimmillään pahoinpitelyä tai korirauhan rikkomista. Tämä selittynee sillä, että lainsäädännössä väkivalta määritellään ilmiön kokonaisuutta ajatellen suppeasti, ja luokittelut rajoittuvat lähes kokonaan fyysiseen väkivaltaan. Osapuolten kuvauksissa väkivalta oli monimuotoista, myös väkivallan tulkinnat vaihtelivat osapuolten kertomuksissa. Väkivalta oli joko aihnutkertaista tai uusiutunutta. Asianomistajalla ja rikoksesta epäilyllä oli erilaisia kokemuksia toisen väkivaltaisuudesta. Kolmanneksella väkivallan teko oli tapahtunut suhteen päätyttyä. Aikaisemmissa tutkimuksissa (mm. Shalansky ym. 1999) on todettu puolisoien erovaiheen olevan erityisen vaarallista aikaa väkivallan suhteen.

Sovittelun ennakkoinformaatio ei ollut riittävää. Osapuolet tulivat vapaaehtoisesti sovitteluun, ja sovittelun motiivit olivat erilaisia. Sovittelun motiiveina osapuolet kuvastivat perhe- ja tunnesiteiden merkitystä, ihmissuhteiden moniongelmaisuutta ja arvomaailmaan liittyviä asioita, joita ei voitu ratkaista tuomioistuimessa. Erillistapaamisia osapuolet pitivät merkityksellisinä. Sovittelijoilla oli tärkeä neuvottelua, tunteiden ilmaisua ja keskustelua mahdollistava rooli. Sopimusten tekemiseen osapuolet kaipasivat useita tapaamisia, jotta molemmat olisivat voineet käsitellä tunteitaan ja pohtia sopimuksen sisältöä ja merkitystä. Sovitteluun liittyvät odotukset vaihtelivat, yksilölliset elämäntilanteet, ihmissuhteet ja tulevaisuuden tavoitteet vaativat arviointia koko sovitteluprosessin ajan. Sopimusten seurannan tarve oli yksilöllistä, seuranta lisäsi turvallisuutta.

Osapuolet pitivät sovittelua mies-naistyöparityönä sopivana tapana, mutta kokivat, että sovittelun eettisiä ja oikeusturvaperiaatteita tulee kirkaistaa. Lähisuhdeväkivallan sovittelijoilta osapuolet odottivat erityisasantuntijuutta, elämäkokemusta ja sopivia persoonallisia ominaisuuksia.

Tulokset eivät osoita sovittelun onnistumisen tai epäonnistumisen ja rikoslajin tai rikoksen vakavuuden välistä yhteyttä. Tulosten perusteella ei näin ollen voida asettaa sovitteluun valikoitumisen kriteereiksi rikoslajia tai rikoksen vakavuutta. Onnistuneen sovittelun mekanismit ovat yhteydessä osapuolten yksilöllisiin elämäntilanteisiin ja tarpeisiin, sovittelijoiden ominaisuuksiin ja toimintatapaan, sovitteluprosessiin ja sisäisiin ja ulkoisiin olosuhteisiin. Onnistuneen ja epäonnistuneen sovittelun mekanismien pohjalta voidaan hahmotella sovittelun kehittämistarpeita.

8 KEHITTÄMISHANKKEEN PROSESSIARVIOINTI

Kehittämishankkeen prosessiarvioinnin kohteina olivat sovittelijoiden intensiivikoulutus, työnohjaus ja sovittelijoiden palauteryhmätoiminta. Lisäksi arvioinnin kohteina olivat lähisuhdeväkivallan sovittelun toimintamallin kehittäminen ja tulos, asiakasoppaan tuottaminen sekä sovittelu-toiminnan muutokset hankkeen aikana. Prosessiarviointi kohdistui myös palvelujärjestelmän yhteistyön kehittämiseen ja hankkeen toimijatahojen väliseen yhteistyöhön.

Seuraavassa arvioidaan kehittämishankkeen prosessia ja prosessin tuotoksia eri toimijatahojen näkökulmasta.

8.1 Sovittelijoiden kokemukset

8.1.1 Intensiivikoulutus

Sovittelijat olivat koulutukseen pääosin tyytyväisiä. He pitivät koulutuksen aiheita mielenkiintoisina, opetusmenetelmiä hyvinä ja kouluttajia asiantuntijoina. Koulutus antoi monipuolisesti ja laajasti tietoa lähisuhdeväkivallan ilmiöstä, ja koulutuksesta vastaavat ja kouluttajat ohjasivat heitä itsenäiseen tiedon hankintaan. Sovittelijat olivat koulutus- ja kokemustaustaltaan heterogeenisiä, joten osalle koulutuksen teemat olivat tuttuja.

Sovittelijat kritisoivat kouluttajakeskeisyyttä, liiallista teoriapainotisuutta ja liian valmiita koulutusteemoja. Lähisuhdeväkivaltailmiön erilaaisuutta olisi sovittelijoiden mukaan pitänyt paremmin huomioida koulutuksessa, erittäin vakavan ja toistuvan väkivallan näkökulma painottui. Vakava lähisuhdeväkivalta meni sovittelijan arkityötä pidemmälle, sillä sovitteluun ei vakavia väkivaltarikoksia juurikaan lähetetty. Sovittelijat kaipasivat monipuolisempaa väkivallan selitysmallien, miesnäkökulman ja henkisen väkivallan käsittelyä. Sovittelijoiden mukaan koulutuksessa painottui yksipuolinen uhrinäkökulma ja valmiina annetut totuudet väkivallan asetelmista. Sovittelijat pitivät joidenkin kouluttajien asenteita sukupuolittuneina ja miesvastaisina.

Erityisesti sovittelijat, joilla oli vähemmän sovittelukokemusta, kaipasivat kytkentää käytännön työhön. Tiedon integroiminen käytäntöön jäi koulutuksessa hajanaiseksi ja sovittelun osuus ohueksi. Sovittelijat toivoivat konkreettista sovittelumenetelmien harjoittelua, tapausanalyysseja ja sovittelun dynamiikan käsittelyä. Sovittelijoille kertynyttä kokemusta olisi pitänyt hyödyntää tehokkaammin ja koulutusretriiteissä olisi pitänyt olla enemmän aikaa keskustelulle, yhteisten käytäntöjen pohtimiselle ja harjoittelemiselle.

Sovittelijoiden mielestä koulutusprosessi olisi voinut olla tiiviimpi. Sovittelutoimistojen vastaavien työntekijöiden osallistuminen koulutukseen olisi ollut tärkeää, jotta heidän kanssaan olisi voitu keskustellen sopia yhteisistä toimintalinjoista. Koulutuksen käytännön järjestelyihin sovittelijat olivat tyytyväisiä, vaikka viikonloppukoulutukset olivat tiiviitä ja raskaita arkityön ohessa.

8.1.2 Työnohjaus ja palauteryhmätoiminta

Sovittelijat osallistuivat työnohjaukseen koko hankkeen ajan. Työnohjausten tavoitteena oli toimia käytännön sovittelun tukena, jotta sovittelijat voisivat pohtia esiin tulleita asioita, oppimistaan ja toimintatapojaan. Syksyllä 2002 sovittelutoimistot valitsivat neljä uutta sovittelijaa palauteryhmiin. Heidän tehtävänä oli toimia koulutuksessa olevien lähisuhdeväkivallan sovittelijoiden työpareina sekä osallistua työnohjaukseen. Sovittelijat pitivät työnohjaajien ammattitaitoa, työmenetelmiä, persoonallisuutta ja sovittelusubstanssin tuntemusta tärkeinä. Myös ryhmän sitoutumisella ja riittävällä sovittelukokemuksella he kokivat olevan merkitystä. Työnohjauksen jatkumisen he näkivät tärkeänä hankkeen päätyttyäkin.

Helsingissä sovittelijoiden sitoutuminen työnohjaukseen oli heikkoa. Työnohjausryhmässä oli useimmiten vain kaksi osallistujaa. Sosiaalialan ammateissa toimivat sovittelijat saivat tiivistä työnohjausta työssään, siksi he eivät kokeneet intensiivikoulutukseen liittyvää työnohjausta tarpeellisenä. Palauteryhmätoiminta ei käynnistynyt Helsingissä tehokkaasti, joten uudet sovittelijat eivät aktiivisesti osallistuneet työnohjaukseen. Muutamia palauteryhmäläisiä toimi koulutukseen osallistuneiden sovittelijoiden työpareina lähisuhdeväkivallan sovitteluissa. Työnohjaukseen osallistuneet pitivät työnohjausta periaatteessa ja puitteiltaan hyvänä, mutta riittävää monipuolisuutta siihen ei ryhmän pienuuden vuoksi tullut.

Vantaalla sovittelijat sitoutuivat työnohjaukseen ja pitivät sitä tarpeellisenä. Työnohjauksen menetelmistä ja sisällöistä he olivat jonkin verran eri mieltä. Kaikki eivät pitäneet itsetuntemukseen tähtääviä menetelmiä hyvinä. Sovittelijat toivoivat enemmän erilaisten tapausten ja heränneiden tunteiden käsittelyä. Vantaalla palauteryhmäläiset olivat sitoutuneesti mukana toimien lähisuhdeväkivallan sovittelijoiden työpareina. Sovittelijat kokivat saaneensa palauteryhmäläisiltä uusia ajatuksia työhönsä.

Tampereella työnohjaaja vaihtui hankkeen aikana. Sovittelujuttuja oli vähän, siksi sovittelijat käsittelivät työnohjauksissa sovittelun sisällöllisiä kysymyksiä ja tutustuivat yhteistyöverkostoon. Sovittelijat kaipaivat käytännönläheistä sovittelujuttujen käsittelyä työnohjauksessa ja enemmän sovittelun käytännön harjoittelumahdollisuuksia. Palauteryhmien toiminta ei käynnistynyt Tampereella juttujen vähäisyyden vuoksi.

Kokkolassa sovittelijat pitivät työnohjausta onnistuneena, se palveli sovittelijoita, vaikka palauteryhmää ei saatu mukaan. Työnohjauksissa käsiteltiin sovittelutapauksia, sovittelijat saivat myös opastusta omien tunteiden käsittelyyn ja he kokivat työnohjauksissa oppineensa toisiltaan. He eivät kaivanneet työnohjausta niin usein, koska sovittelujuttua oli vähän.

8.1.3 Toimintamallin kehittäminen

Lähisuhdeväkivallan sovittelukäytännöissä oli hankkeen alussa erilaisia toimintatapoja. Sovittelijat toivoivat toimintamallia, joka antaisi sovittelulle teoreettiset perustelut, varmuutta, turvallisuutta ja uskottavuutta sekä varmistaisi yhtenäisen sovittelun laadun ja asiakkaiden ja sovittelijoiden oikeusturvan. Mallin pohjalta sovittelijat voisivat antaa tietoa sovitte-

lun periaatteista ja prosessista ja perehdyttää uusia sovittelijoita. Toimintamallin kehittämiseksi sovittelijat saivat esittää ideoitaan. Hankkeen loppuvaiheessa sovittelijat kommentoivat kehittämistyössä laadittua toimintamalliluonnosta, mutta kaikki sovittelijat eivät kokeneet tulleen kuulluiksi.

Sovittelijat pitivät laadittua toimintamallia sovittelua rajaavana. Suurin osa sovittelijoista ei nähnyt tarvetta rajata kategorisesti sovitteluun tulevia juttuja. Rajaaminen toimi heidän mukaansa nykyisellään syyttäjä- ja poliisiviranomaisten sekä sovittelutoimistojen työskentelyssä siten, että vakavia lähisuhdeväkivalta- ja seksuaalirikoksia ei lähetetty sovitteluun. Sovittelussa aikaisemmin olleita juttuja ei yleensä otettu sovitteluun. Sovittelijoiden mukaan sovittelutoimistot tekivät huolellista yhteistyötä sosiaaliviranomaisten, vapaaehtoissovittelijoiden, poliisin ja syyttäjien kanssa juttujen valmistelussa ja ohjeistuksessa.

Sovittelijat näkivät tiukan rajaamisen vähentävän osapuolten subjektiviteettia ja asettavan järjestelmän yksilön yläpuolelle. Heidän mukaansa malli ei saanut olla sovittelusta varoittava, vaan sovittelun positiivisia mahdollisuuksia tukeva. Juttujen rajaaminen tuli sovittelijoiden mukaan tehdä tapauskohtaisesti huolella, se antoi sovittelijoille turvallisuutta. Vaikeissakin jutuissa he katsoivat sovittelulla olevan mahdollisuuksia, ainakin tällöin voitaisiin, osapuolten niin halutessa, laatia osasopimus. Osa sovittelijoista halusi pitää raa'an väkivallan ja seksuaalisen väkivallan sovittelun ulkopuolella, mutta he pitivät tärkeänä, vaikeissakin tapauksissa, ohjata osapuolia auttamispalveluihin. Monimutkaisten väkivaltaongelmien sovittelijat katsoivat vaativan aina ammattiauttajan apua, he eivät halunneet yrittää ratkoa muutaman tapaamisen yhteydessä ammattityöhön kuuluvia kysymyksiä.

Sovittelijat kokivat, että tapausten erilaisuuden vuoksi lähisuhdeväkivallan sovittelu vaati heiltä joustavuutta sekä harkinta- ja päätöksentekokykyä. He pitivät toimintamallia käyttökelpoisena, mutta hienosäätöä vaativana apuvälineenä. Erityisen positiivisena he pitivät erillistapaamisia, joita he olivat hankkeen edetessä toteuttaneet lähes poikkeuksetta. Sovittelijat puolustivat yhteiskunnallista, juridista kannanottoa vakavaan rikollisuuteen ja pitivät tärkeänä, että heillä on oikeus valita sovitteluun juttuja.

Kehittämistyön sovittelijat arvioivat toimineen liikaa koordinaatiojärjestöstä toimijakentälle päin. Sovittelutoimistojen roolin olisi pitänyt olla aktiivisempi heti alkuvaiheessa, ja sovittelijat kaipasivat interaktiivisuutta sovittelijoiden ja paikkakuntien kesken käytäntöjen kehittämiseksi. Sovittelijat pitivät tärkeänä käytäntöjen yhtenäistämistä ja sovittelutoiminnan valtakunnallistamista. Vapaaehtoissovittelijat toivoivat työnohjausta ja tiivistä yhteistyötä sovittelutoimiston kanssa, jotta lähisuhdeväkivallan sovittelun laatu säilyisi.

Hankkeen koordinaatiojärjestön ja sovittelukentän väliset väkivaltatyön näkemyserot olivat sovittelijoiden mukaan "ilmassa" koko hankkeen ajan heijastuen koulutukseen ja kehittämistyöhön. Sovittelun tehtäväksi he näkivät palvella ihmisiä enemmän kuin järjestelmää, he eivät halunneet tehdä sovittelulla vahinkoa eivätkä "astua kenenkään varpaille".

8.1.4 Verkostoyhteistyön kehittäminen

Sovittelijoiden mukaan verkostotyön tavoitteita ei saavutettu. Sovittelijat kaipasivat parempaa yhteistyötä syyttäjä- ja poliisiviranomaisten kanssa. Sovittelun asianosaisten ohjaaminen palvelupisteisiin tuli sovittelijoiden mukaan tapahtua välittömästi väkivallan teon jälkeen, jolloin motivaatio ja avun tarve on suurin, ratkaisevaa oli poliisin antama informaatio palveluista. Sovitteluun tullessa väkivallasta oli voinut kulua kuukausia, jolloin akuutti avun tarve saattoi olla ohi.

Helsingissä kehittämishankkeen loppuvaiheessa järjestettiin yksi verkostoilta, joka ei tuonut sovittelijoiden mukaan toimintaan mitään uutta. Osalle Helsingin sovittelijoista auttajaverkosto oli osittain tuttu. Verkostotyön tarve olisi sovittelijoiden mukaan pitänyt tiedostaa heti hankkeen alussa. Helsingissä oli tarjolla monenlaisia palveluita, mutta sovittelijat pitivät ongelmallisena pitkiä hoitoon pääsyn odotusaikoja.

Vantaalla verkostotyö oli toiminut sovittelijoiden mukaan hyvin ennen hankettakin. Hankkeen aikana yhteistyötä päivitettiin. Vantaan sovittelijat halusivat laajentaa verkostoa syyttäjän ja poliisin kanssa tehtävään yhteistyöhön.

Tampereella sovittelulla oli tietty yhteistyöverkosto, joka oli sovittelijoille pääosin tuttu. Verkoston yhteistyökumppanit eivät tunteneet sovittelua ja sovittelijat pitivät tarpeellisenä vahvistaa keskusteluyhteyttä ja henkilökohtaisempaa yhteistyötä. Verkostotyön tehostaminen ei edistynyt, sillä hankkeen aikana järjestettiin vain yksi verkostotapaaminen. Yhteistyön tarve ei aktualisoitunut myöskään siksi, että sovittelujuttuja oli vähän.

Kokkolassa sovittelijat eivät nähneet verkostotyössä tapahtuneen muutosta. Sovittelijat tunsivat paikkakuntansa auttajatahot suhteellisen hyvin, ja heidän oli helppo ohjata asiakkaita palveluihin. Sovittelutoimiston sosiaalityöntekijä pyrki auttamisverkoston kiinteyttämiseen, mutta yhteistyöverkosto ei motivoitunut mukaan. Kehittämishanke järjesti yhden yhteistyöillan, jossa oli läsnä osa palvelujärjestelmän edustajista. Verkostossa oli henkilöitä, joilla oli lähisuhdeväkivallan sovittelun vastaisia asenteita. Yhteistyöverkostossa ilmeni odotuksia, että sovittelijat motivoisivat osapuolia hakeutumaan ja sitoutumaan hoitosuhteeseen, toisaalta yhteistyöverkostossa oli epäilyjä sovittelijoiden asiantuntemukseen ohjata asiakkaita palveluihin. Hankkeen loppuvaiheessa asenteet muuttivat sovittelulle myönteisemmiksi.

8.2 Sovittelutoimistojen kokemukset

8.2.1 Intensiivikoulutus, työnohjaus ja palauteryhmätoiminta

Sovittelutoimistojen vastaavat työntekijät kokivat, että heitä ei konsultoitu sovittelijoiden intensiivikoulutuksen valmistelussa, vaikka heiltä kysyttiin odotuksia. He viestittivät haluaan olla mukana sovittelijoiden koulutusretriiteissä, mutta se ei toteutunut. He kokivat jääneensä intensiivikoulutuksessa ja sovittelun kehittämistyössä ulkopuolisiksi. Tämä hankaloitti paikallisesti uuden tiedon siirtymistä yhteiseksi kehittämisintressiksi ja käytännöiksi. Toimistojen vastaavat työntekijät odottivat tiiviimpää yhteistyötä projektisuunnittelijan kanssa, jotta tiedon sovellusta olisi voi-

tu pohtia yhteisesti. Yhteistyö oli riittämätöntä koulutuksen aikana. Koulutuksesta välittyi tietoa vain sovittelijoiden kautta tai kirjallisina yhteenvedoina, ei suoraan koulutuksen järjestäjiltä.

Sovittelusta vastaavat työntekijät kokivat koulutuksen painottuneen lähisuhdeväkivallan substanssiin ja uhrinäkökulmaan, väkivallan monimuotoisuutta ja sovittelun positiivisia mahdollisuuksia ei juurikaan käsitelty koulutuksessa, myös sovittelutaitojen ja –sisältöjen kehittäminen jäi liian vähäiselle huomiolle. He toivoivat ratkaisukeskeisten, käytännönläheisten menettelytapojen käsittelyä ja viestittivät toiveitaan koulutuksesta vastaaville.

Sovittelutoiminnasta vastaavat pitivät työnohjausta tarpeellisena, mutta kaipasivat yhteistyötä työnohjaajan ja projektisuunnittelijan kanssa. Palauteryhmien sitoutuminen hankkeeseen ei toiminut toivotulla tavalla. Tampereella ja Kokkolassa palauteryhmäläiset eivät päässeet riittävästi harjoittelemaan sovittelua juttujen vähäisyyden vuoksi.

8.2.2 Toimintamallin ja asiakasoppaan kehittäminen

Sovittelusta vastaavat olisivat halunneet aktiivisen roolin toimintamallin kehittämisessä. Heidät otettiin mukaan vasta keväällä 2003, jolloin käynnistyivät yhteistyökokoukset projektisuunnittelijan ja sovittelutoimistojen vastaavien kesken. Tämän he kokivat myönteisenä yhteistyön parantumisenä. He pettyivät, koska heidän asiantuntijuuttaan ei riittävästi hyödynnetty sovittelun kehittämisessä ja he joutuivat altavastajiksi työstään. He katsoivat kehittämistyön lähtökohdan olleen feministinen ja naisuhritutkimuksiin perustuva. Heidän mukaansa väkivallan näkeminen yksipuolisesti sukupuolten epätasa-arvoon perustuvana vaikutti haitallisesti kehittämistyöhön. Hankesuunnitelmassa oli sitouduttu sovittelun kehittämiseen ja tutkimiseen, ei rajaamiseen.

Sovittelusta vastaavat pitivät ensimmäistä toimintamallin luonnosta sovittelulle kielteisenä, rajoittavana ja syyllistävänä. Asetelma tuli heille yllätyksenä, koska sovittelun periaatteena oli objektiivisuus, myönteisyys, turvallisuus ja tulevaisuuteen suuntaava ongelmanratkaisu. He halusivat jättää tapauskohtaisen harkinnan mahdollisuuden asiakkaiden, poliisin, syyttäjän, sovittelutoimistojen ja sovittelijoiden tehtäväksi ja pitivät kategorista rajaamista, tapausta tutkimatta, eettisesti kyseenalaisena. Sovittelutoiminnan periaatteisiin kuuluva avoimuus, luottamuksellisuus ja auttamistavoite joutuvat sovittelusta vastaavien mukaan käytännössä ristiriitaan, jos sovittelu keskeytetään silloin, kun asianomistaja kertoo seksuaalisesta väkivallasta tai väkivallan jatkumisesta.

Mallin muokkaamisessa tehtiin paljon työtä ja saatiin kokoon tietyiltä osin käytännön sovittelutoimintaa palveleva kompromissi, jonka paras anti oli erillistapaamisten korostaminen. Mallin käytännön soveltamien vaatii sovittelusta vastaavien yhteistyötä ja sovittelijoiden koulutusta. Sovittelutoimistojen vastaavat pitivät ongelmallisena, että sovittelun ulkopuolinen taho loi heidän vastuualueelleen mallin heitä riittävästi kuulematta.

Kehittämishankkeessa tuotettiin opas lähisuhdeväkivallan sovittelua harkitsevalle (www.ensijaturvakotienliitto.fi). Sovittelutoimistojen mukaan oppaan tarvetta ei ollut kentällä, opasidea oli kuitenkin hyvä. Op-

paan valmistelussa oli heidän mukaansa piirteitä, joita he pitivät jopa tar-koitushakuisena sovittelun aseman heikentämisenä ja joutuivat puolusta-maan omaa työtään. He pitivät tärkeänä sovittelun perusideologian sovel-tamista myös oppaaseen siten, että sen tuli antaa tasapuolisesti tietoa sekä asianomistajalle että rikoksesta epäillylle. Lähisuhdeväkivallan määritte-ly, uhrin ja tekijän asema sovittelussa ja vahingonkorvausten juridiset ky-symykset herättivät keskustelua. Valmis asiakasopas tyydytti toimistoja, mutta asiakaspalautetta oppaasta ei vielä ollut saatu.

8.2.3 Verkostoyhteistyö ja toimijatahojen välinen yhteistyö

Verkostotyö ei edennyt sovittelutoimistojen vastaavien toivomalla tavalla eikä verkostoyhteistyö kehittynyt. Vantaalla, Tampereella ja Helsingissä auttajaverkosto oli sovittelijoille tuttu ennestään. Verkostotyön kehittä-minen käynnistyi aktiivisesti vasta vuoden 2003 alussa. Koska aikaa oli vähän, työ rajattiin koskemaan vain lähisuhdeväkivallan uhrin ja tekijän auttamispalveluja. Verkostotyön käynnistäminen jäi hankkeen alussa lii-kaa sovittelutoimistojen vastuulle. Työ olisi vaatinut kehittämistyön pa-nostusta mm. siksi, että joillakin yhteistyötahoilla oli kielteisiä asenteita sovittelua kohtaan. Yhteistyöhön olisi pitänyt liittää myös sovitteluun lä-hettävät viranomaiset, erityisesti poliisi ja syyttäjät.

Sovittelutoimistojen vastaavien mukaan yhteistyö projektisuunnitteli-jan kanssa hiipui alkukartoitusten jälkeen pitkäksi aikaa ja jäi kirjallisen viestinnän tasolle, kehittämistyö ei edennyt. Sovittelutoiminnasta vastaa-vat olisivat halunneet olla mukana sovittelijoiden koulutusretriiteissä, heillä ei ollut myöskään edustusta hankkeen ohjausryhmässä, joten hei-dän näkemyksensä eivät tulleet kuuluviin. He kokivat kehittämistyön osittain työtään vahingoittavana ja loukkaavana.

8.3 Projektisuunnittelijoiden kokemukset

Kehittämishankkeessa toimi sen kaksi ja puolivuotisena aikana kaksi pro-jektisuunnittelijaa. Seuraavassa kuvataan molempien projektisuunnitteli-joiden kokemuksia yhdessä.

Ensimmäisen projektisuunnittelijan aloittaessa elokuussa 2001 hank-keen toimintasuunnitelma oli tehty. Lokakuussa 2001 pidettiin käynnis-tysseminaari, jonka yhteydessä toimijatahojen edustajat keskustelivat ja tarkensivat suunnitelmaa ja sopivat laajemmasta tiedottamisesta tulosten valmistuttua. Näin turvattiin työrauha kehittämiselle ja tutkimukselle. Projektisuunnittelijan mukaan hankkeen käynnistysvaiheessa toimijoiden eriävät näkemykset eivät tulleet ilmi, vaan kaikki toimijat ilmaisivat kiin-nostuksensa tutkia ja kehittää lähisuhdeväkivallan sovittelua.

8.3.1 Intensiivikoulutus, työnohjaus ja palauteryhmätoiminta

Projektisuunnittelija valmisti sovittelijoiden koulutusohjelman ja se vahvistettiin syksyllä 2001. Kehittämistyöstä vastaava projektisuunnitte-lija halusi asettaa ja säilyttää koulutuksen painopisteen lähisuhdeväkival-lan ilmiössä. Molemmat projektisuunnittelijat pitivät painotusta tärkeänä, vapaaehtoissovittelijoiden osaamista riittämättömänä ja sovittelun mene-

telmiä liian väljinä väkivaltatyöhön. He pelkäsivät sovittelun painottuvan liikaa terapian ja perheasioiden sovittelun suuntaan.

Hanketta koordinoivan Ensi- ja turvakotien liiton kanta oli lähtökohteisesti katsoa, mitä on lähisuhdeväkivallan sovittelu. Projektisuunnittelijat tiedostivat, että sovittelutoimijoiden kanta oli kehittää sovittelusta katsastusasema muiden auttamispalveluiden ja rikosoikeusprosessin rinnalle. Tämä oli kirjattu myös hankesuunnitelmaan. Hankkeen alkuvaiheessa projektisuunnittelija koki ristiriitaisena työskennellä tämän tavoitteen suuntaan ja luopui katsastusasema-ajattelusta. Projektisuunnittelijat pitivät vaarallisena sovittelun kehittämistä lähisuhdeväkivallan katsastusasemaksi ja näkivät sovittelun laajentamisen lähisuhdeväkivallan sovitteluun synnyttävän vahinkoja ja halusivat rajata sovittelun perustehtäväksi rikosten sovittelun.

Koulutuksessa sovittelun substanssi ja tieto-taito integraatio päätettiin ottaa mukaan, sikäli kun aikaa muilta sisällöiltä jää. Sovittelijoiden ensimmäisissä haastatteluissa vuoden 2002 lopussa nousi toivomus sovittelusubstanssin lisäämisestä koulutusohjelmaan, johon projektisuunnittelija pyrki vastaamaan mahdollisuuksien mukaan.

Projektisuunnittelijat pitivät tärkeänä työnohjauksen jatkumista koko hankkeen ajan, valitettavaa oli sovittelijoiden vaihteleva sitoutuminen työnohjaukseen. Myöskään palauteryhmien toiminta ei käynnistynyt odotetulla tavalla, palauteryhmäläisiä olisi pitänyt paremmin aktivoida mukaan.

8.3.2 Toimintamallin ja asiakasoppaan kehittäminen

Projektisuunnittelijoiden mukaan naisiin kohdistuvan väkivallan työorientaatio ohjasi lähisuhdeväkivallan sovittelun kehittämistyötä siten, että he näkivät sovittelussa yhteiskunnallisesti ja uhrin kannalta vaaroja. Tietoista feminististä lähestymistapaa väkivaltaan heillä ei ollut.

Hankkeen edetessä Ensi- ja turvakotien liiton ja projektisuunnittelijoiden näkemys uhrin suojelemisen tarpeesta vahvistui. Tutkimustieto väkivallan uhria ja lapsia traumatisoivista vaikutuksista muovasi näkemystä. Projektisuunnittelijat pitivät väkivaltatyötä hyvin vaativana ammatillisen koulutuksen saaneille työntekijöille ja liian vaativana maallikkosovittelijoille: sovittelijoilla tulisi heidän mukaansa olla ammatillinen koulutus. Näistä syistä eteneminen projektin alkuperäisten tavoitteiden suuntaan oli ongelmallista.

Kehittämistyöhön peilautuivat myös henkilökohtaiset väkivaltatyön näkemykset ja työtaustat. Hankkeen alussa kehittämistyöstä vastaava projektisuunnittelija ei halunnut sitoutua oman viitekehyksensä erilaisuuden vuoksi sovittelutoiminnan kehittämiseen katsastusasemaksi, joten työn ytimeksi muodostuivat sovittelijoiden koulutustapahtumat. Näkemykset väkivaltaan puuttumisesta, seurauksista ja sovittelun kehittämisestä olivat ristiriidassa. Verkostotyön kehittäminen ja toimintamallin luominen siirtyivät myöhemmäksi.

Kehittämistyöstä vastaavien ja sovittelutoimijoiden ristiriitaiset näkemykset ja työn laatukriteerit herättivät laajempaa keskustelua Ensi- ja turvakotien liitossa ja Raiskauskriisikeskus Tukinaisessa. Lähisuhdeväkivallan sovittelussa oli piirteitä, joita he eivät hyväksyneet. Projekti-

suunnittelijat halusivat rajata lähisuhdeväkivallan sovittelun asianomistajarikoksiin, jolloin sovittelu edustaisi varhaista puuttumista. Yksityisellä paikalla tehdyn väkivallan kriminalisoimista ei tulisi heidän mukaansa kyseenalaistaa ohjaamalla virallisen syyteen alaisia rikoksia sovitteluun, sovitteluun ohjaamista he pitivät eettisesti arveluttavana.

Toteutunutta prosessia arvioidessaan projektisuunnittelijat totesivat, että sovittelutoimistot olisi pitänyt kiinnittää vahvemmin mukaan koulutus- ja kehittämissyhteistyöhön ja ohjausryhmän työskentelyyn ja kuulla heidän asiantuntemustaan. Projektisuunnittelijat kokivat sovittelutoiminnasta vastaavien työntekijöiden sitoutuneen kehittämistyöhön, mutta tehtäväjaot, vastuut ja osallisuus jäivät epäselviksi.

Vuoden 2003 alussa projektisuunnittelija kutsui koolle sovittelutoiminnasta vastaavat työntekijät. Kehittämisessä oli ongelmana, että koulutusretriiteissä suunniteltuja toimintatapoja ei oltu otettu systemaattisesti käyttöön, koska niistä ei ollut sovittu toiminnasta vastaavien kanssa. Kehittämistyön ja sovittelutoimistojen vuoropuhelu käynnistyi liian myöhään, mikä hankaloitti toimintamallin luomista ja käytännön sovellusta.

Projektisuunnittelijat pitivät lähisuhdeväkivallan sovittelun toimintamallin luomista vaativana haasteena, jossa erilaisia näkökantoja sovitetiin yhteen, monessa asiassa päästiin yhteisymmärrykseen. Erillistapauksista oli selkeä yksimielisyys eri toimijatahojen kesken. Yhtenevä kantaa oli myös siihen, että seksuaalirikoksia ei tule sovittaa. Yksimielisiä toimijatahot olivat myös siitä, jos tekijä kieltää tai kiistää tekonsa, vähättelee tekoaan tai suhtautuu siihen ylimielisesti, painostaa uhria sopimukseen tai ei salli pahoinpitelystä puhuttavan sovittelussa, sovittelulle ei ole edellytyksiä. Sovittelua ei kukaan toimijoista pitänyt mahdollisena silloin, kun tekijä ei esitä haluaan hyvittää, korvata tekemäänsä rikosta tai kun hän käyttää sovittelua oman etunsa tavoittelemiseksi. Yksimielisiä oltiin myös siitä, että sovittelumahdollisuudet heikentyvät, jos uhri pelkää eikä pelon tunne häviä ennen sovittelua.

Projektisuunnittelijat näkivät tarpeellisena asiakasoppaan laatimisen lähisuhdeväkivallan sovittelua harkitsevalle, koska asianomistaja joutui tekemään sovittelupäätöksen ilman riittävää tietoa. Projektisuunnittelijat pitivät opasta tarpeellisena väkivallan uhrin oikeusturvan kannalta. Tavoitteena oli suunnata opas lähisuhdeväkivaltaa kokeneille, jotka pohtivat tekijän vastuuttamista. Oppaan valmistelusta sovittiin seurantaryhmän ja ohjausryhmän kokouksissa ja opasta valmistelemaan koottiin työryhmä. Oppaan tehtävästä, tavoitteista ja sisällöstä toimijatahot kävivät vilkasta keskustelua ensimmäisen opasluonnoksen jälkeen, sen teksti nosti eriävät näkökannat pintaan; keskustelua syntyi siitä millaista tietoa ja miten sovittelusta annetaan ja mihin suuntaan lähisuhdeväkivallan sovittelua kehitetään. Projektisuunnittelijat kokivat, että opastyön taustalle nousi piilovaikuttajia, jotka kumosivat tehtyjä päätöksiä eivätkä kunnioittaneet työnjakoa. He kokivat ohjausryhmän puuttuneen liikaa oppaan valmisteluun. Oppaan teko eteni näkökantaerojen vuoksi hitaasti, ja opas valmistui lokakuun 2003 lopussa. Projektisuunnittelijat olivat oppaaseen tyytyväisiä ja pitivät opasta hankkeen hyvänä tuotoksena.

8.3.3 Verkostoyhteistyö ja toimijatahojen välinen yhteistyö

Projektisuunnittelijoiden mukaan kokeilupaikkakuntien yhteistyöverkostot toimivat vaihtelevasti. Sovittelutoimistoilla oli erilaisia käsityksiä verkostotyön kehittämisen tarpeesta ja tärkeydestä. Projektisuunnittelijoiden mukaan verkostotyö oli sovittelutoimistojen vastuulla, koska se liittyi alueellisiin kysymyksiin, joihin projektin ei tarvinnut puuttua. Toisaalta he pitivät auttamispalveluihin ohjaamista yhtenä sovittelun tehtävänä, joka edellytti palveluista tiedottamista. Verkostotyön kehittämisestä ja vastuista ei käyty keskustelua.

Projektisuunnittelija kävi Vantaalla sovittelutoimiston vastaavan työntekijän kanssa sosiaalitoimistoissa kertomassa kehittämishankkeesta, mutta ei kokenut sen palvelleen verkostoitumista. Helsinki - Vantaalla järjestettiin yhteinen ilta Turvakodin kanssa, mutta Tampere ei nähnyt tällaisen yhteistyön tarvetta. Kokkolassa verkostot vaikuttivat toimivilta. Projektisuunnittelijat kokivat, että osa auttamispalvelujen henkilöstöstä suhtautui kriittisesti yhteistyöhön sovittelijoiden kanssa. He eivät halunneet ottaa sovittelun edustajia varauksetta palveluverkostoon, koska näkivät sovittelun yhteiskunnallisesti ja eettisesti ristiriitaisena kysymyksenä. Projektisuunnittelijat tiedostivat yhteistyön auttamispalveluihin tärkeäksi, mutta verkostoyhteistyö ja sen juurruttaminen jäi hankkeessa kesken.

Toimijatahojen yhteistyötä vaikeutti aiheen vaikeus, tavoitteiden laajuus ja riittämätön aika. Projektisuunnittelijat olisivat kaivanneet hankkeen alussa enemmän keskustelua käsitteiden määrittelystä, lähtökohdista, tavoitteista ja menettelytavoista. Projektisuunnittelijat kokivat tutkimus- ja kehittämistyön eriaikaisuuden hankalana, koska tutkimuksen tuloksia ei ollut käytettävissä kehittämistyön aikana. Heidän mukaansa tutkimus hallitsi hanketta, koska ennen tutkimustulosten valmistumista ei olisi voinut tehdä rajoja lähisuhdeväkivallan sovitteluun. He halusivat rajata sovittelua ideologisiin näkökohtiin, perheväkivaltatyön kokemukseen, ohjaus- ja seurantaryhmissä ja koulutuksessa käytyihin keskusteluihin perustuen.

Projektisuunnittelijat toivoivat ohjausryhmän ja tutkimuksen tukevan kehittämistyössä valittua suuntaa sovittelun rajaamisesta. He kokivat ohjaus- ja seurantaryhmän keskittyneen liikaa kehittämistyön eikä tutkimuksen etenemisen seurantaan. Ristiriitaisena projektisuunnittelijat kokivat myös sen, että tutkimus oli yksi hankkeen toimijataho ja samalla hankkeen prosessin, tuotosten ja vaikuttavuuden arvioija. Tutkijan osallistumista ohjausryhmään projektisuunnittelijat pitivät ristiriitaisena.

Raiskauskriisikeskus Tukinaisen poisjäämisen ja Naisasialiike Unionin voimakkaan roolin projektisuunnittelijat kokivat yllätyksenä. Heille tuli yllätyksenä Unionin kanta, että feministinen näkökulma ei hankkeessa tullut riittävästi esiin. Raiskauskriisikeskus Tukinainen ry:ssä ja Ensi- ja turvakotien liitossa nähtiin tärkeänä löytää sovittelulle sellaiset rajat, jotka tukivat järjestöjen käsityksiä lähisuhdeväkivallasta, sen vaikutuksista ja väkivaltatyön ammatillisista haasteista. Uhrin suojeleminen nähtiin tärkeimpänä periaatteena, johon Ensi- ja turvakotien liitto näki sovitteluun tuovan uhkia mm. siksi, että sovittelua tekevät vapaaehtoistyöntekijät.

8.4 Yhteenveto ja tulosten tarkastelu

Toimijatahoilla oli erilaisia näkemyksiä kehittämistyön tavoitteista ja menetelmistä. Sovittelijat ja sovittelutoimistot odottivat sovittelun kehittämistä ja toivoivat argumentteja lähisuhdeväkivallan sovittelulle sekä sovittelun paikantamista palveluverkostossa. Perheväkivaltatyötä tekevät järjestöt näkivät sovittelussa erityisesti uhrin oikeusturvan ja turvallisuuden uhkia, minkä vuoksi sovittelun kehittäminen katsastusasemaksi ei toteutunut. Järjestöissä hankkeen ydintavoitteeksi kiteytyi lähisuhdeväkivallan ilmiöön liittyvien sovitteluriskien tunnistaminen, ei niinkään sovittelun sisällön ja menetelmien kehittäminen ja verkostotyön kehittäminen.

Sovittelijoiden koulutus viritti sovittelun eettisten arvojen ja periaatteiden pohdintaa, tuotti uutta osaamista ja yhteisten linjausten tarvetta. Toimijatahojen voimavaroja kului näkemyseroihin. Sovittelijoiden koulutus ja sovittelun kehittämistyö jäivät toisistaan erillisiksi, sovittelutoimistot eivät saaneet sovittelutuntemustaan, kokemustaan ja osaamistaan hyödynnetyksi hankkeessa.

9 KEHITTÄMISHANKKEEN VAIKUTTAVUUSARVIOINTI

9.1 Sovittelun yksilölliset vaikutukset

Sovittelun osapuolet kokivat sovittelun osaksi laajempaa prosessia. He arvioivat sovittelun vaikutusta henkilökohtaisissa muutoksissa. Kausaalisuuden arviointiin tarvittiin etäisyyttä eikä syyseuraussuhteiden pohtiminen aina ollut yksiselitteistä.

Seuraavassa on kuvattu osapuolten kokemuksia lähisuhdeväkivallan sovittelun yksilöllisistä ja ihmissuhdevaikutuksista.

9.1.1 Tunnevaikutukset

Lähes kaikki sovittelun osapuolet kertoivat käsitelleensä tunteitaan sovittelun jälkeen ja tarvitsevänsä siihen aikaa. Tunteiden käsittelyyn vaikutti suhteen muuttuminen sovittelun jälkeen. Väkivaltatapahtumat ja sovittelu vaikuttivat molempien osapuolten tunteisiin ja heidän mielialansa vaihtelivat. Sovittelussa käsitellyt asiat olivat tunne-elämän kasvun paikka tai omien ristiriitaisten ajatusten prosessoinnin alkusysäys. Mikäli osapuolet jatkoivat suhdetta tai tapasivat sovittelun jälkeen, he reagoivat voimakkaasti toistensa sanoihin ja tekoihin. Toisessa haastattelussa osapuolet pystyivät jo analysoimaan tunnetilojaan ja käyttäytymistään.

Tulee välillä sellaisia tunnemyrskyjä, että en ole aina aivan asiallinen, saan semmoisia tekstiviestikohtauksia. (nainen, ao, n:o 2.)

Osapuolet kuvasivat sovittelun vaikutuksina helpotusta, katkeruutta, vihaa, sääliä, pettymystä ja surua. Moni asianomistaja koki sovittelun vapauttavana vaikutuksena sen, että pääsi irti pelostaan ja katkeruudestaan. Joskus vihan tunteiden tunnistaminen ja käsittely antoi voimaa suhteesta irrottautumiseen ja käytännön asioiden järjestämiseen. Jotkut rikoksesta epäilty kokivat helpotusta, toiset syvää pelkoa, syyllisyyttä ja itsevihaa. Yksi rikoksesta epäilty kuvasi tapahtumien jälkeistä ahdistustaan, jota helpottaakseen vahingoitti itseään.

Se viha on määrätynlainen voimanlähde. Silloin ei ajattele liiaksi tunteella, vaan antaa vihan olla päällä niin kauan, että sitä voimaa riittää. Oon pystynyt kehittämään vihan ja sillä voimalla mennyt eteenpäin. (nainen, ao, n:o 23.)

On se ollut aikamoista työstämistä. Ensin oli pitkä viha- ja katkeruusvaihe, nyt se on helpottanut. Tuntuu, että alkaa nähdä asioita etäämmältä. (nainen, ao, n:o 19.)

Mä olen mestari syyttään itteeni, ja se fyysinen kipu helpottaa hetkeks. (mies, re, n:o 27.)

9.1.2 Käsitys itsestä ja toisesta

Osapuolet pohtivat elämäänsä, käyttäytymistään, motiivejaan, valintojaan ja kokemuksiaan. He priorisoivat ja peilasivat elämänarvojaan. Molemmat kantoivat tapahtumista pahaa oloa, pohtivat vastuutaan tapahtumista sekä selviytymiskeinojaan.

Osapuolet kuvasivat itsetuntonsa heikentyneen väkivallan jälkeen. Osa koki sovittelussa saaneensa vahvistusta itsetunnolleen. Kun rikoksesta epäilty ensimmäisen kerran tunnusti ulkopuolisen läsnä ollessa tehneensä väärin, asianomistaja koki toimineensa oikein tehdessään rikosilmoituksen, ja hänen käsityksensä itsestään vahvistui. Myös käsitys toisesta saattoi muuttua sovittelussa. Muutama asianomistaja kuvasi tapahtumien satuttaneen rikoksesta epäiltyä enemmän kuin itseään.

Hänelle varmaan tuli lommo ylpeyteen ja miehiseen itsetuntoon. Kyllä mä luulen, että hänellä on aika vaikeeta ollut. (nainen, ao, n:o 24.)

Rikoksesta epäillyt pohtivat leimautumistaan ja sitä, että heitä kohdeltiin rikollisena. Rikollisen leima murensi itsetuntoa ja kulutti voimavaroja. Puolueellisuus ja tuomitseminen haavoittivat itsetuntoa. Heitä askarrutti omat mahdollisuutensa solmia tulevaisuudessa uusia ihmissuhteita.

Sovittelun jälkeen osapuolet arvioivat itsessä ja toisessa tapahtuneita muutoksia. He arvioivat mm. vuorovaikutuksen muutosta, katumuksen osoittamista, väkivallan loppumista ja hoitoon hakeutumista. Asianomistajat olivat entistä varovaisempia ja kriittisempiä rikoksesta epäiltyä kohtaan, luottamuksen palautuminen vei aikaa.

On se sillä tavalla muuttunut, että ei ole enää tuppisuuna, niin kuin hän oli puolitoista vuotta. (nainen, ao, n:o 19.)

9.1.3 Korvaus, hyvitys, syyteharkinta ja tuomio

Asianomistajat olivat tyytyväisiä saamiinsa korvauksiin. Aineellinen tai rahallinen korvaus, hyvityksen saaminen, sovinnollinen ero tai kotirauhan palautuminen korvasivat jopa epäonnistuneen sovittelukokemuksen.

En olisi saanut muuten avaimia pois, eikä hän olisi maksanut korvauksia kahdenkeskisellä sopimuksella. (nainen, ao, n:o 18.)

Syyttämättä jättämisen perusteluissa sovittelussa saatu sopimus oli mainittu seitsemässä tapauksessa. Asianomistajista suurin osa oli helpotunut, kun ei tarvinnut mennä oikeuteen. Kaksi asianomistajaa oli toisessa haastattelussa sitä mieltä, että olisi ehkä sittenkin ollut parempi viedä asia oikeuteen. Neljässä tapauksessa syytettiin sovittelusta huolimatta. Yksi asianomistaja joutui tulemaan sovittelusta huolimatta oikeusistuntoon kolme kertaa, se hankaloitti hänen työtään, vei paljon aikaa ja oli hänelle kohtuuttoman raskasta ja kallista.

9.1.4 Selviytyminen ja tulevaisuuteen suuntautuminen

Väkivalta- ja sovittelukokemuksista sekä voimavaroista riippuen selviytymisen kokemukset vaihtelivat. Sovittelulla oli merkitystä erityisesti silloin, kun suhde tai yhteydenpito päättyi tai jäi vapaaehtoiselle pohjalle tai kun osapuolet lähtivät hakemaan apua. Jos osapuolet pääsivät sopimukseen ja väkivalta loppui, elämäntilanteen rauhoittuminen ja yksinolo antoivat voimavaroja.

Se selviytyminen oli tosi rankkaa, mutta päätin ruveta rakentamaan elämää pienistä palasista. Nyt on hyvä olla. Yksin oleminen on tosi nastaa. (nainen, re, n:o 12.)

Osa asianomistajista oli jo sovittelun aikaan uudessa suhteessa ja kuvasi väkivallatonta elämäänsä ja tulevaisuuteen liittyviä odotuksiaan ja suunnitelmiaan. Jotkut halusivat elää yksin loppuelämänsä, toisille uusi suhde saattaisi olla osa tulevaisuutta, jos se täyttäisi suhteelle asetetut erityiskriteerit.

Voin henkisesti hyvin enkä etsi enkä kaipaa uutta miestä, mutta en myöskään pelkää miehiä. En ole katkera menneestä. (nainen, ao, n:o 5.)

Rikoksesta epäillyillä tulevaisuuteen suuntautumiseen vaikuttivat omat aikaisemmat väkivallan kokemukset. Osa rikoksesta epäillyistä eli toisen haastattelun aikaan parisuhteessa, jossa ei ollut väkivaltaa. Osa asianosaisista pohti ja pelkäsi sitä, uskaltavatko he tulevaisuudessa alkaa alusta ja sitoutua uuteen suhteeseen.

Asianomistajat kuvasivat anteeksiantamisen vaikeana, aikaa vaativana, mutta vapauttavana ja vahvistavana kokemuksena. Anteeksiantaminen oli eettinen valinta. Kun osapuolet eivät halunneet laiminlyödä avio- liiton tai vanhemmuuden vastuita, he etsivät keinoja yksin tai yhdessä. Yksi asianomistaja kuvasi kokemusten tulevan uniin ja aiheuttavan taakka-kaunia. Yksi rikoksesta epäilty tarvitsi psykologista apua syyllisyyteen ja itsetuhoisiin ajatuksiin.

En ole menettänyt mitään antaessani anteeksi, en ole alistanut antaessani anteeksi. Päinvastoin, se on opettanut minua-kin. Olen minäkin muistuttanut teosta ja toiminut siinä väärin. (nainen, ao, n:o 9.)

Sovittelijoiden empaattinen, inhimillinen käyttäytyminen ja kohtelu edistivät selviytymistä. Ammatillinen apu ja ystävät auttoivat selviytymisessä. Sovittelu antoi uusia mahdollisuuksia, vaikka osapuolet joutuivat työstämään asioita ja ottamaan vastuuta omasta ja toisen selviytymisestä. Jos väkivallasta jäi esteettinen tai muulla tavoin haittaava vamma, se hädästi työ- ja toimintakyvyn palautumista ja psyykkistä selviytymistä.

Tänä keväänä tunsin, että olen saanut voimani takaisin. Olen se oma itseni, joka olin kauan sitten. (nainen, ao, n:o 5.)

9.2 Sovittelun ihmissuhdevaikutukset

Lähisuhdeväkivallan sovittelun ihmissuhdevaikutusten arviointi oli vaikeaa, luotettava arviointi vaatisi pitkittäisseurantaa ja luotettavia mittareita. Sovittelun ohella monilla asianosaisilla olivat samanaikaisesti käynnistyneet muutkin keinot väkivaltaan liittyvien ongelmien ratkaisemiseksi, joten sovittelun vaikutusten osoittaminen ei ollut yksiselitteistä.

Osapuolet eivät kokeneet sovittelun yksinään muuttaneen suhdetta, oleellista oli se, mitkä olivat sovittelun seuraukset ja miten osapuolet etenivät väkivaltaisen käyttäytymisen läpikäymisessä. Osapuolten lähisuhteissa oli saattanut tapahtua jo aikaisemmin monia ratkaisevia muutoksia. Rikostapahtuman aikoihin suhde oli jo monilla päättynyt, joten pelkän suhteen jatkumisen tai päättymisen perusteella sovittelun vaikuttavuutta ei voida arvioida.

9.2.1 Vaikutukset lähisuhteeseen ja väkivaltaan

Useilla pari- tai muussa lähisuhteessa elävillä suhde oli kriisiytynyt jo ennen väkivallan tekoa, mutta osapuolet eivät olleet hakeneet apua. Rikosilmoituksen tekeminen ja keskustelu sovittelussa ulkopuolisten kanssa teki väkivallasta julkisen ja saattoi havahduttaa hakemaan apua. Suhteessa lähdettiin sovittelun jälkeen hakemaan yhteistä uomaa, keskusteltiin paljon, ja ulkopuolinen tuki auttoi miettimään asioita uudelleen. Osapuolet kokivat hoitoon hakeutumisen yhtenä myönteisen muutoksen mahdollistajana.

Parisuhteiden muutosta väkivallan ja sovittelun jälkeen on kuvattu taulukossa 11. Ensimmäisen haastattelun aikaan enää viiden parisuhteen osapuolet jatkoivat suhdettaan sovittelun jälkeen, kahdeksassa tapauksessa suhde päättyi eroon pian sovittelun jälkeen. Toisen haastattelun aikaan enää kaksi osapuolta oli naimisissa, muiden suhteet päättyivät eroon.

Taulukko 11. Lähisuhteiden muuttuminen

Lähisuhteen luonne	Väkivallan tapahtuman aikaan	1. haastattelun aikana	2. haastattelun aikana
naimisissa vastapuolen kanssa	8	3	2
seurustelevia tai kihloissa	4	2	-
avoliitossa	1	-	-
entinen avio- tai avopuoliso	8	14	15
entinen kihla- tai seurustelukumppani	2	4	6
muussa lähisuhteessa	5	5	5

Kaikki suhdettaan sovittelun jälkeen jatkaneet eivät lähteneet hakemaan apua, tai vain toinen motivoitui avun hakemiseen. He saattoivat jäädä tarkkailemaan suhteen jatkamisen edellytyksiä, väkivallan loppumista tai muutokseen motivoitumista. Nopeasti edennyt ja työläs prosessi väkivallasta sovitteluun vaati joskus lisää aikaa suhteen pohtimiseen.

Mä olen tässä suhteessa vähän jalka kytkimellä, kun se sillai huutaa ja karjuu kauheuksia. (nainen, ao, n:o 21.)

Sovittelun merkitys oli minulle se, että tätä avioliittoa jatketaan entiseen tapaan. (nainen, ao, n:o 2.)

Sovittelu antoi mahdollisuuden joissakin tilanteissa päästä väkivallan teon yli, mutta suhteen kaikkia ongelmia sovittelu ei ratkaissut. Sovittelun jälkeen ongelmat ja jännitteet tulivat esiin varovaisuutena ja ilmapiiirin tunnusteluna. Väkivaltakokemusten jälkeen asianomistajat kuvailivat tulleen varovaisemmiksi ja kriittisemmiksi. Sovittelussa käsiteltyihin tai sovittuihin asioihin he palasivat joskus myönteisessä, joskus kielteisessä mielessä.

On positiivista kehitystä tapahtunut, mutta ei meidän ongelmat ole poistuneet, tämän jälkeen on ollut enemmän sellaista, minkä pystyn tulkitsemaan henkiseksi väkivallaksi. (nainen, ao, n:o 9.)

Viisi sovittelun osapuolta lähti hakemaan ammattiapua joko väkivaltaiseen käyttäytymiseen, omien asioiden käsittelyyn tai suhteen ongelmien käsittelyyn. Ne parit, jotka hakeutuivat avun piiriin sovittelun jälkeen, kokivat, että ongelmien työstämisvaihe ei ollut helppo, mutta se oli kuitenkin vaivan arvoinen. He näkivät käyttäytymisen muutoksen edellytyksenä asioiden läpikäymiselle. Joidenkin kohdalla sovittelu vahvisti käsitystä siitä, että heillä ei ole edellytyksiä sopia eikä jatkaa suhdetta. Tämä vahvisti päätöstä vaikeasta riippuvuussuhteesta irtautumiseksi. Sopimus velvoitti myös rikoksesta epäiltyä: jos häirintä tai väkivalta jatkuu, se johtaa vakavampiin toimenpiteisiin.

Mä yritin ehkä kuitenkin pitää kynsin hampain kiinni siitä avioliitosta. Oli hirveen vaikee ymmärtää, että tästä nyt kuitenkin tulee ero. (nainen ao, n:o 2.)

Tämän väkivallan teon yli päästiin, mutta uskottomuuden yli ei päästy. (nainen, ao, n:o 2.)

Me ollaan sovittu, että ei olla missään tekemisissä, mä en tarvitse koko ajan muistutusta siitä, että on olemassa ihminen, joka on loukannut mua niin pahasti. (nainen, re ja ao, n:o 17.)

Pitkään jatkuneesta suhteesta irtautuminen ei ollut yksinkertaista. Useat asianomistajat kuvasivat olevansa kiinni toisessa osapuolella, ja asioiden käsittely oli kesken. He kokivat sopimuksen edistäneen irrottautumista ainakin konkreettisella tasolla, he tarvitsivat tunnesiteistä irrottautumiseen aikaa ja usein myös ulkopuolista tukea.

En mä henkisesti ole päässyt hänestä eroon vieläkään, se on kyllä ihan fakta, mä reagoin hänen tekemiinsä ja arvioin hänen käyttäytymistään. Jos se ei olis mulle merkityksellistä, niin paskat mä siitä välittäisin, kenen kanssa hän menee ja milloin ja mitä. (nainen, ao, n:o 2.)

Avioliiton ja perheen hajoamisen uhka merkitsi eri asioita osapuolille. Ongelmallista oli, jos toinen halusi jatkaa suhdetta ja toinen ei nähnyt siihen mahdollisuuksia. Lasten asema, vanhemmuuteen ja avioliittoon sitoutuminen olivat usein perusteluina suhteen jatkamiseen. Osapuolet hakivat sovittelun jälkeen sopivia toimintatapoja asioissa, jotka olivat aiheuttaneet riitaa. Arvojen ja periaatteiden yhteensovittamisesta tuli ristiriitoina. Vaikka osapuolet eivät kaikista asioista päässeet yhteisymmärrykseen, heitä motivoi halu sitoutua sopimukseen.

Hän haluaa olla huoltaja ja minä olen vaan kuin päivähoitaja, jolle annetaan ohjeita, miten lapsia pitää hoitaa ja kaikki pitää raportoida, mitä me teemme. Se ei ole normaalia. (mies, re, n:o 10.)

Sovitteluun osallistuneista 25 kuvasi ensimmäisessä haastattelussa väkivallan loppuneen sovittelun jälkeen, osalla heistä suhde oli päättynyt aiemmin, osa jatkoi kanssakäymistä esimerkiksi yhteisten lasten tähden. Osa tapahtumahetkellä parisuhteessa eläneistä jatkoi suhdetta väkivallattomana. Heillä oli edelleen vaikeuksia ja osapuolten keskinäinen riitely jatkui. Asianomistajat muistuttivat väkivallan teosta ja rikoksesta epäillyt siihen johtaneista tapahtumista, molemmat olivat varuillaan ja osapuolet nimesivät herkästi toistensa tekoja ja sanoja väkivallaksi. Jos suhde oli päättynyt jo ennen väkivaltatapahtumaa, väkivalta loppui kaikissa tapauksissa sovittelun jälkeen. Väkivalta tai sen uhka uusiutui sovittelun jälkeen neljällä asianomistajalla, kun he eivät enää halunneet jatkaa suhdetta. Kaikilla heillä oli sovittelun jälkeen jonkin aikaa kestänyt rauhallinen vaihe.

9.2.2 Vaikutukset muihin suhteisiin

Kaikissa niissä perheissä, joissa oli lapsia, lapset saivat vanhempien sopimuksen myötä mahdollisuuden elää väkivallattomassa ilmapiirissä. Lasten hyvinvointi, turvallisuus ja kotirauhan palautuminen antoivat vanhemmille voimia jaksamiseen.

Osapuolet luonnehtivat suhdettaan lapsiin tärkeiksi ja kuvasivat lasten kärsineen paljon suhteen ongelmista. Heikossakin elämäntilanteessa sekä asianomistajat että rikoksesta epäillyt korostivat haluaan toimia lasten parhaaksi. Rikoksesta epäillyillä suhteen ylläpitämistä lapsiin hankaloittivat tapaamisten rajoittaminen tai pitkät välimatkat. Heillä oli myös kokemus siitä, että viranomaiset kohtelevat heitä väkivaltaisina ja vaarallisina ja rajoittavat vanhemmuutta. Yhteishuoltajuuden mahdollisuus ja oikeus arkipäivän vanhemmuuteen olivat keskeisiä hyvinvointiin vaikuttavia tekijöitä. Sovittelun myönteisiksi koettuina vaikutuksina osapuolet kuvasivat lasten hyvinvoinnin ja turvallisuuden parantumisen.

Poika ei puhu mitään isästään eikä kestä yhtään riitelyä tai äänen korottamista, laittaa heti kädet korvilleen, en tiedä onko jäänyt jälki? (nainen, ao, n:o 22.)

Minä olen aikuisena valmis luopumaan mistä tahansa kunhan se on lasteni etu, mutta mitä on äitiys, josta normaali arki on poissuljettu. (nainen, re, n:o 1.)

Siinä rappukäytävässä tai pihalla tapaan, se tuntuu välillä niin surulliselta, kyllä lapset on tästä kärsineet paljon. (mies, re, n:o 28.)

Läheisten ystävien ja perheen jäsenten tuki oli merkittävä tekijä väkivaltakokemusten läpikäymisessä ja selviytymisessä. Ystävät olivat erityisen merkityksellisiä asianomistajille uudelleen suuntautumisen tukena. Läheisille ystäville tai sukulaisille osapuolet kertoivat tapahtumista ja sen taustalla olleista seikoista. Joskus lähisukulaiset katkaisivat yhteydenpidon osapuoliin väkivallan tultua julki.

Olen avoin puhumaan ja olen saanut tukea. Mutta miehen suku hylkäs mut heti tämän tapahtuman jälkeen. (nainen, ao, n:o 2.)

Seuraavassa taulukossa (Taulukko 12) esitetään yhteenveto osapuolten nimeämistä sovittelun myönteisiksi koetuista vaikutuksista ensimmäisen ja toisen haastattelun jälkeen. Sovittelun myönteisinä vaikutuksina olivat tunteiden käsittelyn käynnistyminen, suhteen akuutin ongelman ratkaisun käynnistyminen ja väkivallan päättymisen. Noin kolmannes tutkimukseen osallistuneista oli hakeutunut ammatillisen avun piiriin väkivallan jälkeen. Myönteistä oli myös se, että osapuolet kokivat lasten aseman turvaamisen tai parantumisen mahdollistuneen sovittelun yhteydessä käynnistyneissä prosesseissa. Tulosten perusteella sovittelussa tehdyt sopimukset pitivät kohtalaisen hyvin ja asianomistajat saivat hyvityksen tai korvauksen vahingoista.

Taulukko 12. Sovittelun myönteiseksi koettuja vaikutuksia

Arviointikriteeri	1. haastattelun jälkeen	2. haastattelun jälkeen
1. Suhteen akuutin ongelman ratkaisun käynnistyminen	12	11
2. Suhde päättynyt aiemmin, sovittelun jälkeen ei väkivaltaa	11	11
3. Väkivallan loppuminen osapuolten välillä	14	10
4. Ammatillisen avun piirissä väkivallan jälkeen	10	8
5. Omien tunteiden käsittelyn käynnistyminen	23	27
6. Lasten aseman turvaaminen tai parantuminen	7	7
7. Sopimuksen pitäminen, hyvityksen tai korvauksen toteutuminen	25	21
8. Sovittelu perusteena syyttämättäjäättämispäätöksessä	7	

Osapuolet kokivat sovittelulla olleen kielteisiä vaikutuksia erityisesti silloin, kun sovittelu oli epäonnistunut. He kokivat vaikutukset kielteisiksi myös silloin, kun joutuivat olemaan kanssakäymisissä toisen osapuolen kanssa, ja kanssakäymisen vaikeudet jatkuivat eikä niihin haettu apua. Jos väkivalta jatkui tai uusiutui, sovittelun vaikutus ja merkitys kyseenalaistui. Asianomistajat pohtivat tällöin, olisiko sittenkin ollut tarkoituksenmukaisempaa etsiä ratkaisua käräjäoikeudessa.

Taulukko 13. Sovittelun kielteiseksi koettuja vaikutuksia

Arviointikriteeri	1. haastattelun jälkeen	2. haastattelun jälkeen
1. Epätyydyttävä sovittelukokemus tai keskeytynyt sovittelu	9	11
2. Parisuhde jatkunut, väkivalta tai sen uhka jatkunut	3	
3. Suhteessa edelleen vaikeuksia, ei haettu apua	8	1
4. Väkivalta uusiutunut		4
5. Suhteen ongelmat lisääntyneet	2	

9.3 Hankkeen vaikutukset lähisuhdeväkivallan sovitteluun

9.3.1 Sovittelijoiden näkemykset

Sovittelijat pitivät vaikeana arvioida lyhytkestoisen hankkeen vaikutuksia. He katsoivat hankkeen syventäneen heidän ymmärrystään lähisuhdeväkivallan ilmiöstä, laajentaneen tietoa asiasta ja syventäneen sovittelua. He saivat mahdollisuuden peilata toimintaansa ja ratkaisutapojaan ongelmatilanteissa. He valmistautuivat sovitteluihin entistä monipuolisemmin, ja koulutus antoi varmuutta sovittelutilanteisiin. Kriittisyys kasvoi, ja he kokivat tiedostavansa lähisuhdeväkivallan vakavuuden ja monimutkaisuuden ja pitivät tärkeänä sovittelutoimiston etukäteistyötä ja sovittelun laadun varmistusta. Käytännön työ auttoi heitä näkemään uhrin ja tekijän näkökulmat, heidän kokemuksensa mukaan osapuolten asemat väkivaltarikoksessa eivät aina olleet yksiselitteisiä, vaan asianosaiset näkivät väkivaltaan vaikuttaneet tekijät ja väkivallan eri valossa. Sovittelijat saivat lisää rohkeutta, varmuutta ja kykyä havainnoida eri asioita ja ottaa vaikeita ja intiimejäkin asioita puheeksi. Koulutus ja kokemukset auttoivat rajaamaan sovittelun tehtävää ja ohjaamaan eteenpäin, he kokivat ymmärtäneensä "terapoinnin" vaarat ja ohjamaan osapuolia auttajatahoihin.

Lähisuhdeväkivallan sovittelun he kokivat vaativan sovittelijoilta herkkyyttä ja varovaisuutta, heidän tuli turvata uhrin turvallisuus ja oikeus, sovittelusta huolimatta, vaatia rangaistusta. Sovittelijan tuli vahvistaa uhrin toimintakykyä. Hankkeessa nousi esiin myös lapsen asemaan, traumatisoitumiseen ja lastensuojeluun liittyvät kysymykset. Sovittelut muuttuivat prosessinomaisemmaksi hankkeen myötä. Käsitys miesnaistyöparityöskentelyn sopivuudesta ja vahvuuksista lähisuhdeväkivallan sovittelussa vahvistui. Sovittelussa oli tärkeää antaa tilaa tunteille ja niiden käsittelylle. Erillistapaamisten merkitys, sovitteluistunnon rajaaminen ja tavoite selkiintyivät.

Sovittelijat olivat sitä mieltä, että heidän ei tarvitse sovittaa tilanteissa, joissa he eivät näe mahdollisuuksia väkivallan loppumiseen. Yksi sovittelijoista oli päätenyt sovitteluun vain sellaisia lähisuhdeväkivallanjuttuja, joissa osapuolet olivat hakeutumassa eroon tai joissa suhde oli päättynyt. Hän oli tullut kriittiseksi väkivallan lopettamisen mahdollisuuksiin sovittelussa, jos suhde jatkui.

Kokemukset ja asiakkaiden palaute rohkaisivat sovittelijoita. Sovittelijoista neljä lähti hankkeeseen mukaan epäillen lähisuhdeväkivallan sovittelua, hankkeen myötä mielipide muuttui myönteiseksi. Hankkeen aikana kaikki sovittelijat kokivat vakuuttuneensa, että lähisuhdeväkivaltaa kannattaa sovittaa. He näkivät sovittelun tarjoavan mahdollisuuksia etsiä ratkaisuja väkivallan lopettamiseen, mutta sovittelun tuli olla vapaaehtoista.

Sovittelijat kokivat, että hankkeen myötä heille oli kehittynyt vankka osaaminen ja asiantuntijuus. He olivat valmiita jakamaan osaamistaan ja osallistumaan uusien lähisuhdeväkivallan sovittelijoiden ohjaukseen, osaamisen ylläpitäminen oli tärkeää. Sovittelijat katsoivat tarvitsevänsä erikoiskoulutusta, jossa hankkeen kokemuksia voidaan hyödyntää. Sovittelun toimintamalli ja verkostotyö olisivat vaatineet kehittämistä, keskustelua ja sovellusta. Sovittelijat pitivät sovittelua edistyksellisenä tapana auttaa väkivallan osapuolia, vaikka lähisuhdeväkivallan sovittelusta on vielä paljon epätietoisuutta ja siitä johtuvia ennakoasenteita. Sovittelijat toivoivat sovittelun valtakunnallistamista.

Sovittelijat odottivat lähisuhdeväkivallan sovittelukeskustelun avautumista tutkimuksen valmistuttua. Sovittelun kriitikoille he ehdottivat tutustumista sovittelun periaatteisiin ja käytäntöihin, he eivät halunneet tehdä sovittelusta salatiedettä. Paikallistyö toi sovittelua näkyville ja mm. Kokkolassa sovittelutoimintaa esiteltiin lehdistössä; se herätti kiinnostusta ja uudelle sovittelun peruskurssille tuli paljon ilmoittautujia.

9.3.2 Sovittelutoimistojen näkemykset

Sovittelutoimistojen vastaavat kokivat, että hankkeen tavoitteisiin ei päästy, vaikka loppuvaiheessa tavoitteiden suuntaan yritettiin edetä, aika loppui kuitenkin kesken. Näkemysten ja tavoitteiden erilaisuus nousi hankkeen edetessä esiin, mutta avointa keskustelua ja näkemysten synteesiä ei syntynyt. Sovittelutoimistojen toimintaan hanke vaikutti myönteisesti siten, että toimistot ja sovittelijat paneutuivat entistä huolellisemmin sovitteluedellytysten pohtimiseen, ottivat erillistapaamiset käyttännöksi, kiinnittivät huomiota sovittelun dokumentointiin ja arvioivat omaa toimintaansa kulloisessakin tapauksessa.

Lähisuhdeväkivallan uhrin näkökulma tuli koulutuksessa perusteellisesti käsitellyksi. Sovittelijoiden tiedot lähisuhdeväkivallan ilmiöstä syventyivät ja käsitys väkivallan vakavuudesta vahvistui. Yhteistyön tarve poliisin, syyttäjien, sosiaalityön ja auttajatahojen kanssa osoitti tarpeellisuutensa, samoin korostui tiedottamisen tärkeys. Osapuolten oikeusturva parantui, ja lapsen asema sovittelujutuissa tuli tarkkaan pohdintaan. Sovittelutoimistojen mukaan hankkeen jälkeen tarvittaisiin toimintamallin, koulutuksen ja verkostotyön kehittämistä. Sovittelutoimintaan he kaipa-sivat yhteneviä käytäntöjä, valtakunnallistamista ja resursseista huolehtimista.

Sovittelutoimistojen vastaavien mukaan kehittämishanke herätti paikallisesti keskustelua. Kokkolassa sovittelijat ja sovittelutoiminnasta vastaavat saivat herätteitä ja ideoita oman toiminnan kehittämiseen, ja paikallinen työskentely aktivoitui. Kokkolassa hanke tiivistä sovittelutoimiston yhteistyötä, tiedonkulkua ja keskusteluyhteyttä poliisin ja syyttäjän

kanssa. Vantaalla avautui sovittelijoille mahdollisuus konsultoida turvakotien työntekijöitä. Hanke osoitti myös sovittelijoiden työnohjauksen tarpeelliseksi.

Kaikki sovittelutoiminnasta vastaavat olivat sitä mieltä, että sovitteluun tulevien juttujen kategorisointia ja ennalta rajaamista, esimerkiksi väkivallan vakavuuden perusteella, on vältettävä. Sovinnon tekemistä ja avun antamista ei heidän mukaansa tule lakisääteisesti tai viranomaistoiminnassa estää lähisuhdeväkivaltatilanteissa. He pitivät sovittelua osana tekijän vastuuttamista, jossa väkivallan katkaisemiseksi ja ennaltaehkäisemiseksi olisi kaikki keinot otettava käyttöön. Sovittelun asemaa ei tulisi arvioida sen perusteella, mitä sovittelun jälkeen tapahtuu syyteharkinnassa, vaan sen mukaan, millaista hedelmää sovittelu saa aikaan. Sovittelusta vastaavat eivät osanneet ennakoida toimijatahojen ideologisten erojen ja sovittelukielteisten asenteiden vaikutuksia kehittämistyöhön.

9.3.3 Projektisuunnittelijoiden näkemykset

Projektisuunnittelijat pitivät hankkeen myönteisinä vaikutuksina sitä, että lähisuhdeväkivallan sovittelusta syntyi vilkasta keskustelua, joka viestitti väkivallan sovittelun vakavuutta. Toimintamallin laatimista hankaloitti erilaisten mielipiteiden yhteensovittaminen ja kriittiset kannanotot. Toimijatahojen yhteistyön olisi projektisuunnittelijoiden mukaan pitänyt olla tiiviimpää ja aktiivisempaa.

Sovittelijoiden tiedot ja toiminta kehittyivät, ja sovittelijat tiedostivat lähisuhdeväkivallan vakavuuden ja sovittelun kehittämisteemat. Projektisuunnittelijat pitivät tärkeänä, että väkivaltaa ja sen vaikutuksia vähätleivät sovittelijoiden asenteet korjataan. Sovittelun sisältö ja suhde terapiaan ja muuhun auttamistyöhön jäi heidän mukaansa edelleen epäselväksi. Projektisuunnittelijoiden mukaan sovitteluun jäi liikaa menetelmällistä vapautta, he pitivät tärkeänä vapaaehtoistyön menetelmien kontrollointia. Myös sovittelun seurannan kehittäminen jäi toteutumatta. Verkostotyön juurruttaminen jäi kesken. He pitivät tärkeänä myös yhteistyötä poliisin ja syyttäjän kanssa.

Hyvinä vaikutuksina projektisuunnittelijat pitivät sitä, että osapuolten erillistapaamiset korostuivat, ja turvallisuuden ja vapaaehtoisuuden periaatteet selkiintyivät sovittelussa. Sovittelijat valmistautuivat huolellisemmin sovitteluun. Positiivista oli, että projektisuunnittelijat saivat tuen työlleen taustaorganisaatiostaan.

9.4 Hankkeen vaikutukset sovittelijoiden osaamisvaatimuksiin

Nykyinen sovittelijoiden koulutus toteutuu 30 tuntia kestäväenä peruskurssina ja erilaisina jatkokursseina. Sovittelijoiden peruskoulutusta on pidetty sellaisenaan riittämättömänä erityisosaamista vaativien rikos- ja riita-asioiden, kuten lähisuhdeväkivaltajuttujen sovitteluun. Seuraavassa kuvataan hankkeen vaikutuksia sovittelijoiden osaamisvaatimuksiin.

9.4.1 Sovittelijoiden näkemykset

Kokemukset lähisuhdeväkivallan sovittelusta hahmottivat sovittelijoiden osaamisvaatimuksia. Sovittelijoiden mukaan heidän tulee hallita sovittelun ohjaava ja valistava tehtävä, lisäksi heiltä vaaditaan tietoja, ihmistuntemusta, elämäkokemusta sekä neuvottelu-, vuorovaikutus- ja ihmissuhdetaitoja. Heidän tulee tunnistaa toimintansa motiivit ja asenteet lähisuhdeväkivaltaan voidakseen toimia tasapuolisesti. He tarvitsevat kykyä tunnistaa manipuloinnin mahdollisuus sovittelussa ja rohkeutta puuttua epäoikeudenmukaisuuksiin.

Osa sovittelijoista oli sitä mieltä, että lähisuhdeväkivallan sovittelijoilla tulisi olla sosiaali- tai terveystieteiden koulutus. Osa piti tärkeänä säilyttää sovittelijoiden vertaiskansalaisuuden ja maallikkouden, jotta työ ei muuttuisi puoliammattilaisten toiminnaksi.

Sovittelijat pitivät tärkeänä sovittelun peruskurssin jälkeistä kokemusta rikos- ja riita-asioiden sovittelusta ennen lähisuhdeväkivallan sovitteluun ryhtymistä. Lähisuhdeväkivallan sovittelu vaatii sovittelijoiden mukaan erikoiskoulutusta, jossa perehdytään lähisuhdeväkivallan ilmiöön, väkivallan vaikutuksiin, erilaisiin selitysmalleihin, juridisiin erityiskysymyksiin sekä sovittelun erityispiirteisiin.

9.4.2 Sovittelutoimistojen ja projektisuunnittelijoiden näkemykset

Sovittelutoimistoissa vahvistui käsitys lähisuhdeväkivallan sovittelun erityisosaamisen vaatimuksesta. Vapaaehtoissovittelijat tarvitsevat täydennyskoulutusta ja työnohjausta osaamisen, jaksamisen ja ryhmäytymisen tukena. He pitivät tärkeänä myös sovittelusta vastaavien täydennyskoulutusta.

Lähisuhdeväkivallan sovittelijoiden valintakriteereissä he näkivät eduksi sosiaali- tai terveydenhuollon koulutuksen tai muun kokemuksen asiakastyöstä. Taustakoulutuksen he katsoivat antavan valmiuksia tunnistaa sovittelun ja hoitamisen rajapintoja. Sovittelusta vastaavat pitivät maallikkoja sopivina työhön, koska sovittelu ei ole hoito-, hoiva- tai sosiaalityötä. Hankkeen sovittelijoita he pitivät lähisuhdeväkivallan sovittelun asiantuntijoina.

Projektisuunnittelijat kyseenalaistivat maallikkosovittelijoiden paikan ja osaamisen lähisuhdeväkivallan sovittelussa ja pitivät tärkeänä, että lähisuhdeväkivaltaa sovittelevat henkilöt ovat ammatillisen koulutuksen saaneita. Ammatillisen pätevyyden myötä sovittelumenetelmien pätevyys voitaisiin varmistaa.

III KOKONAISARVIOINTI

10 MIKÄ TOIMII, KENELLE JA MISSÄ OLOSUHTEISSA?

10.1 Lähisuhdeväkivallan sovittelu katsastusasemaksi

Tutkimustulosten perustella voidaan todeta, että lähisuhdeväkivallan sovitteluun tulevia juttuja ei voida kategorisesti rajata etukäteen esimerkiksi rikoslajin tai rikoksen vakavuuden perusteella. Sovittelun onnistumisen edellytyksenä on, että sovittelumenettelyn soveltuvuus arvioidaan tapauskohtaisesti syyttäjä- poliisi- ja sovittelutoimistojen työntekijöiden ja sovittelijoiden kesken. Tällöin asian edetessä sovitteluprosessissa tehdään kunkin tapauksen kohdalla lähisuhdeväkivallan prosessuaalinen diagnoosi.

Tutkimuksen tulokset eivät tue käsitystä siitä, että sovittelu aina olisi riski tai uhka asianomistajalle. Lähisuhdeväkivallan sovittelukäytäntöjä kehitettäessä huomiota vaativat monet erityiskysymykset, kuten lähisuhteiden kulttuurinen, yhteiskunnallinen ja yksilöllinen erilaisuus, suhteen epätasapaino, arvojen erilaisuus, rakkaus-, kiintymys- ja riippuvuussuhteet, suvun sitoumukset ja paineet, taloudelliset syyt, lasten asema ja turvallisuus. Mikäli sovittelussa nämä erityiskysymykset otetaan huomioon, sovittelulla on paikkansa lähisuhdeväkivallan katsastusasemana.

Tulosten mukaan sovittelussa tehdyt sopimukset olivat varsin pitkäjänteisiä ja niihin sitouduttiin. Onnistuneessa sovittelussa tekijä tiedosti tekojensa vaikutukset ja otti vastuun korvausten ja hyvitysten suorittamisesta, väkivalta loppui ja osapuolten elämäntilanne rauhoittui. Tulokset antavat tukea sille, että lähisuhdeväkivallan erityispiirteet ja kunkin tapauksen ominaispiirteet huomioivaa sovittelumenettelyä voidaan pitää yhtenä vaikuttavana interventiona osapuolten auttamisessa.

Tutkimustulokset antavat tukea sille, että väkivallan jälkeen osapuolet tarvitsevat tukiverkostoa. Useat asianomistajat kuvasivat lähiyhteisönsä ja ystävien merkitystä väkivallasta selviytymisessä ja suhteesta irrottautumisessa. Perheen ja ystävien tuki auttoi arkipäivän normalisoitumisessa ja tulevaisuuteen suuntautumisessa. Tulokset tukevat sosiaalisen sovittelun ja läheisneuvonpidon kaltaisten, lähiyhteisöjä osallistavien menettelyjen kehittämistä ja soveltamista lähisuhdeväkivallan sovitteluun. Kehittämishankkeen aikana osapuolten lähiyhteisöjä ei sitoutettu mukaan väkivallattomuuden tukemiseen.

Avun tarpeen tiedostaminen oli hoitoon motivoitumiselle tärkeää. Osapuolet odottivat sovittelijoilta ohjausta ja neuvontaa, mutta halusivat samalla turvata vapaaehtoisuutensa. Sovittelijoiden persoonallisuudella ja osaamisella on oleellinen merkitys. Rikoksesta epäillyn vastuuttaminen pakkotoimin ja auttamispalveluiden kytkeminen pakolliseksi hoidolliseksi jatkumoksi ei tulosten perusteella vaikuta heitä motivoivalta. Tulokset tukevat myös tältä osin prosessuaalista diagnoosia ja sovittelun kehittämistä lähisuhdeväkivallan katsastusasemaksi, jotta yksilöllisiä muutostavoitteita voidaan tukea tarkoituksenmukaisesti. Tämä vaatii verkostoyhteistyön tehostamista.

Tulosten mukaan sopimusten seuranta lisäsi asianomistajan turvallisuutta ja vahvisti hänen oikeusturvaansa. Sovittelua tulee tulosten mukaan kehittää siten, että sovittelussa keskustellaan aina sopimuksen seurannasta ja luodaan kuhunkin tapaukseen sopiva tapa seurannan toteuttamiseksi.

Onnistuessaan lähisuhdeväkivallan sovittelu tarjoaa myönteisiä mahdollisuuksia ratkaisujen käynnistymiseen, väkivaltaisesta suhteesta vapautumiseen ja uhrin selviytymiseen. Sovittelu ei sellaisenaan kuitenkaan tulosten mukaan ole ”ihmelääke” väkivaltaiseen käyttäytymiseen, vaan muutoksen käynnistäminen on asiakkaan, sovittelijan ja auttamispalveluiden yhteistyötä. Lähisuhdeväkivallan sovittelun onnistumiseen vaikuttaa koko palveluketjun toiminta. Palvelujärjestelmässä tarvitaan asianmukaista tietoa lähisuhdeväkivallan sovittelun tavoitteista, sisällöstä ja menetelmistä. Kaikkien viranomaisten suhtautuminen sovitteluun, tieto sovittelun sisällöstä ja merkityksestä ja sovittelusta asiakkaille antama informaatio välittyvät sovittelukokemusten onnistumiseen vaikuttaviksi tekijöiksi. Palveluketjussa vaikuttavat mekanismit tulee ottaa huomioon lähisuhdeväkivallan sovittelun kehittämisessä.

Lähisuhdeväkivallan sovittelu ei kuitenkaan sovellu kaikkiin tapauksiin ja kaikille osapuolille. Tutkimustulosten mukaan sovittelun epäonnistumisen mekanismit voivat liittyä sovittelun käynnistymiseen, kuten väärään tai puutteelliseen tietoon ja sovittelun väärään ajoitukseen tai kiihkeimpään. Sovitteluistuntojen vähäinen valmistelu, erillistapaamisten puute ja asiakkaiden tarpeiden huomiotta jättäminen, sovittelijoiden asiantuntijuuden puute tai seurannan puuttuminen heikentävät sovittelun mahdollisuuksia. Myös sovitteluun liittyvän syyteharkinnan väärä ajoitus tai sovittelun huomiotta jättäminen syyteharkinnassa sekä sovittelun ja auttamistahojen vähäinen yhteistyö vaikuttavat sovittelukokemuksen epäonnistumiseen. Keskeistä sovittelun epäonnistumiselle ovat uhuriin ja tekijään liittyvät elementit, kuten uhrin aikaisemmat traumaattiset kokemukset, pelko, voimavarojen puute sekä tekijän haluttomuus myöntää aiheutuneet väkivallan seuraukset ja ottaa vastuuta.

Sovitteluun ei tulosten mukaan voida asettaa liian suuria odotuksia väkivallan ehkäisyssä ja katkaisemisessa, vaan sovittelu vaatii yksilöllisten elämäntilanteiden ja todellisuuden kerroksellisuuden ja siinä vaikuttavien mekanismien huomioon ottamista ja tarkkaa punnitsemista. Sovittelijat tarvitsevat tässä tietoa, taitoja, tukea ja herkkää tilannetajua.

10.2 Erillistapaamisten merkitys

Tutkimustulosten mukaan erillistapaamiset olivat sovittelun onnistumiselle oleellisia. Erillistapaamiset antoivat osapuolille mahdollisuuden kuulluksi tulemiseen, tunteiden käsittelyyn ja tasapuolisuuden toteutumisen. Erityisesti ne sovittelun osapuolet, jotka halusivat jatkaa suhdetta, kaipaivat sovittelulta prosessimaisuutta ja useampaa tapaamista erillistapaamisten jälkeen. Tutkimustulokset ovat samansuuntaiset Pelikanin (2000) tutkimuksen kanssa. Pelikan piti erillistapaamisia tärkeinä arvioitaessa osapuolten voimavaroja ja sovittelun mahdollisuuksia uhrin voimaantumisen ja suhteesta lähtemisen tai muutosta liikkeelle panevien voimien käynnistämiseksi.

Arviointitutkimuksen tulokset osoittivat, että hankkeen aikana erillistapaamiset eivät toteutuneet toivotulla tavalla. Haastatteluaineiston tulosten mukaan ne toteutuivat kolmanneksella haastatelluista ja tilastoaineistossa alle puolella tapauksista. Suurimmalla osalla haastatelluista sovittelusopimus oli solmittu yhdessä istunnossa. Tämäkin osaltaan kuvaa sitä, että lähisuhdeväkivallan sovittelun kehittämisen suunta ei ollut yhteinen eivätkä erillistapaamiset muuttuneet hankkeen aikana johdonmukaiseksi käytännöksi sovittelusta vastaavien toimistojen jäädessä irralleen hankkeen aktiivisesta osallisuudesta.

10.3 Sovittelusopimusten merkitys syyteharkinnassa ja rangaistuksen mittaamisessa

Sopimus syntyi selvässä enemmistössä väkivaltarikoksia, ja mitä vakavammasta rikoksesta oli kysymys, sitä useammin sopimus myös syntyi. Niissä tapauksissa, joissa sopimusta ei syntynyt, asianomistaja vaati pääsääntöisesti rangaistusta ja niissä tapauksissa, joissa sopimus syntyi, asianomistaja ei vaatinut rangaistusta. Rahallinen korvaus oli sopimuksen sisältönä harvakseltaan. Selvässä enemmistössä tapauksia sopimuksen sisältönä oli eri tyyppisiin käytäntöihin tai käyttäytymisen muutokseen sitoutuminen, hoitoon hakeutuminen, anteeksipyyntö ja pahoittelu.

Kaikkiaan syyttäjät syyttivät selvässä enemmistössä lähisuhdeväkivaltatapauksia - niitä sovitteluun lähettämättä. Nämä tapaukset olivat pääsääntöisesti pahoinpitelyjä ja törkeitä pahoinpitelyjä. Syyttäminen sovitteluun lähettämättä -tapauksissa havaittiin selvä toimintapoliittinen ero kokeilukuntien välillä: Helsinki ja Kokkola olivat sovittelumyönteisempiä, Vantaa ja Tampere pidättyväisiä. Tapausten vakavuusasteessa ei sinänsä ollut mitään eroa. Silloin kun syyttäjä jätti syyttämättä sovittelussa tapauksessa, pääasiallisin perustelu oli sovittelussa syntynyt sopimus. Näitä ratkaisuja syyttäjä oli tehnyt myös pahoinpitelyrikoksessa.

Syyttämättä jättäminen sovittelussa rikoksessa perustui tapauksessa tehtyyn sopimukseen; näitä tapauksia oli yli neljäsosa syyttäjän ratkaisuista jutuissa, joissa oli soviteltu. Tältä kannalta voi päätellä, että onnistuneella sovitteluilla on merkitystä silloin kun tapaus on ylipäättään lähetetty sovitteluun. Tapauksissa, joissa toteutui syyttämättä jättäminen sovitteluun lähettämättä tai syyttämättä jättäminen epäonnistuneen sovittelun jälkeenkin, päätös perustui pääsääntöisesti siihen, että tapaus oli asianomistajarikos.

Kuten edellä todettiin, syyttäjien käytännöissä lähisuhdeväkivaltatapauksen sovitteluun lähettämässä oli selviä eroja. Hankkeen tulosten perusteella voidaan nähdä muutostarpeita syyttäjien ohjeistukseen, jotta lähisuhdeväkivallan osapuolille sovittelun tarjoamia, rakentavia ja väkivaltaa pysäyttäviä mahdollisuuksia ei viranomaistoiminnalla estettäisi. Syyttäväviranomaisten yhtenäiset käytännöt sovitteluun lähettämässä antavat yhtäältä mahdollisuuden kansalaisten tasavertaisuuteen. Toisaalta myös sovittelupalveluiden tulisi olla yhtenevästi kaikkien kansalaisten saatavilla ja palveluiden tulisi olla näyttöön perustuvia käytäntöjä, joissa yhdistyvät korkeat eettiset arvot, tutkittu tieto ja käytännön kokemukset ja joissa asiakkaiden voimavarat ja tarpeet huomioidaan.

Käräjäoikeuden kertomuksista kävi ilmi, että tuomioistuimen jäsenet pitivät sovittelua sopivana menettelynä erityisesti asianomistajarikoksissa, mutta näkivät sovittelun mahdollisuudet laajempaan tilannekohtaisesti. Myös osapuolten kokemusten perusteella sovittelun onnistumiseen vaikuttivat erilaiset mekanismit koko prosessin aikana. Sovittelun onnistumista ei voitu ennakoida rikoksen vakavuuden tai rikoslajin mukaan. Tulokset rohkaisevat pohtimaan sovittelun mahdollisuuksia vakavissakin rikoksissa tapauskohtaisen harkinnan mukaan.

Sovittelun tapauksen tuomioistuinkäsittelyihin voidaan suhtautua kriittisesti: vain puolessa tapauksista sovittelu noteerattiin ja sillä oli vaikutusta rangaistusten mittaamisessa. Käräjäoikeuden kertomusten mukaan tuomioistuimessa ei aina ollut tietoa sovittelusta eikä sovittelua kaikissa tapauksissa mainittu tuomiolauselmassa. Sovittelusopimusta ei tilastoaineiston ja käräjäoikeuden kertomusten mukaan otettu aina huomioon rangaistuksen mittaamisessa. Rikoslain 6 luvun 3 §:n 3 kohdan mukaan sovittelu voitaisiin katsoa tekijän oma-aloitteiseksi pyrkimykseksi estää tai poistaa rikoksensa vaikutuksia taikka edistää rikoksensa selvittämistä.⁶ Myös valtakunnan syyttäjän ohje (VKS 2000:4) pitää sovittelussa saavutetun sopimuksen painoarvoa muuta sopimista korkeampana, koska sovittelussa sopimus tehdään ulkopuolisten läsnä ollessa.

Sovitteluun lähettämisestä ja saavutetuista sopimuksista ei aina välitynyt tietoa syyttäjälle ja tuomioistuimeen ratkaisujen perusteeksi. Tämä haastaa sovittelutoimistot ja sovitteluun lähettävät viranomaiset yhteistyön ja tiedonkulun kehittämiseen. Syyttäväviranomaiset toivat esiin monipuolisemman sovittelua koskevan tiedon tarpeen. Sovitteludokumentteja tulisi kehittää siten, että niiden painoarvoa syyttäjän ja tuomioistuimen päätöksissä voitaisiin vahvistaa.

Tuomioistuinten jäsenten mukaan vakaan tahdon pykälä tulee harvoin esille tuomioistuimessa. Vakaan tahdon pykälää ollaan poistamassa lainsäädännöstä. Eräiden tuomioistuimen jäsenten mukaan pykälän poistaminen saattaisi heikentää asianomistajan mahdollisuuksia vaikuttaa tilanteissa, joissa tavoitteena olisi etsiä yhdessä väkivallattomuuteen pyrkiviä ratkaisuja. Sovittelu voisi näissä tapauksissa tarjota mahdollisuuden pohtia asianomistajan vakaan tahdonilmaisun perusteita ja kokonaistilannetta uhrin edun kannalta. Syyteharkinta jää aina syyttäjälle.

10.4 Hankkeen sosiaaliset ja juridiset ulottuvuudet

Juridisten ulottuvuuksien arviointi on tutkimustuloksia peilaavaa ja vaikutuksia spekuloiavaa, koska kehittämistyön varsinaisena tavoitteena ei ollut lähisuhdeväkivallan sovittelun kehittäminen rikosoikeusprosessissa. Jo hankkeen alussa näet päätettiin, ettei viranomaisyhteistyön kehittäminen koske poliisi- ja syyttäväviranomaisten kanssa tehtävien yhteistyökäytäntöjen kehittämistä. Tästä syystä viranomaisyhteistyön suosituksille ei ole sellaista empiiristä perustetta, joka nojaisi viranomaisten näkemyksiin. Hankkeen muut toimijat sen sijaan näkivät yhteistyössä paljonkin kehitettävää. Tämä raportoidaan tuonnempana.

---

⁶ Lainkohtaa on sittemmin uudistettu. (HE 26.4.2004: Laki rikoslain muuttamisesta 515/2003: Sovinto on säädetty rangaistusta lieventäväksi perusteeksi (Rikoslain yleisiä oppeja koskevien sääntöjen uudistaminen, RL 6 luku 3 kohta.)

Sovitteluun on kohdistunut kritiikkiä siitä, että se sulkee usein piilorikollisuudeksi nimetyn väkivallan suljettujen ovien taakse. Sovittelun on nähty heikentävän väkivaltaan kohdistuvaa julkisuuden painetta ja yhteisön sensuuria ja näin vähättelevän väkivallan vakavuutta. Julkisen oikeuskäsittelyn sijaan sovittelu tapahtuu suljetuin ovin, tavallisimmin vain osapuolten hyväksymä tukihenkilö voi olla mukana sovittelussa.

Lähisuhteisiin sisältyy usein intiimejä asioita, joita uhrin ja tekijät eivät halua käsitellä julkisuudessa. Tutkimuksen tulosten mukaan asianomistajat pitivät merkityksellisenä sitä, että rikosilmoituksen tekeminen ja keskustelu väkivallasta ja sen taustoista sovittelussa, ulkopuolisten ihmisten kanssa, teki väkivallan julkiseksi. Kokemuksista kertominen ja kuulluksi ja ymmärretyksi tuleminen olivat monelle asianosaiselle merkittävä kokemus. Sovittelun onnistuessa asianomistajat kokivat saaneensa äänensä kuuluviin, ja sovittelu viestitti rikoksesta epäilylle teon tuomittavuutta.

Lähisuhdeväkivallan sovittelun sosiaaliset ulottuvuudet liittyvät myös Hallituksen esityksessä Sovittelulainsäädännöksi (HE, luonnos 10.5.2004) esitettyihin periaatteisiin sovittelun luottamuksellisuudesta, sovittelijoiden vaitiolovelvollisuudesta ja puolueettomuudesta sekä osapuolten oikeusturvasta. Nämä periaatteet koskevat myös lähisuhdeväkivallan sovittelua.

Koska kehittämistyössä ei sitoutettu perheenjäseniä tai läheisiä mukaan väkivallan pysäyttämiseen tai ennaltaehkäisyyn, sosiaalisia muutosvaikutuksia ei siltä osin voida arvioida. Osapuolilla oli selkeästi kokemus lähiympäristön ja ystäväpiirin tuen merkityksestä väkivallattomuuteen pyrkimisessä ja selviytymisessä. Onnistuessaan sovittelu toimi sosiaalisena tukena. Sosiaalisella ympäristöllä ja ihmisten kanssakäymisellä oli siten merkitystä väkivallan ilmitulemiseen ja väkivaltaisesta suhteesta irrottautumiseen.

Hankkeen aikana havaittiin, että valtakunnan syyttäjäviraston ohjeet ohjasivat osaltaan syyttäjien toimintaa sovitteluun lähettämässä. Hankkeen aikana pohdittiin sitä, miten syyttäjien, sovittelun ja lähisuhdeväkivallan asiantuntijuuden yhteistyössä löydetään uudenlaista paikannusta lähisuhdeväkivallan sovittelulle. Millainen asema ja merkitys sovittelulla on ja miten syyttäjäviranomaisten sovitteluun lähettämistä voisi yhtenäistää. Sovittelupalveluiden lakisääteisen ohjaus ja toiminnan valtakunnallistaminen parantaisivat sovittelun toimintamahdollisuuksia ja kansalaisten yhdenvertaisuutta.

Hankkeen aikana toimijatahoilla oli odotuksia ja tarpeita yhteistyöhön syyttäjäviranomaisten kanssa. Sovittelun osapuolet kokivat syyttäjälaitoksen etäisenä ja he olisivat halunneet keskustella syyttäjän kanssa sovitteluun lähettamisestä, sovittelun ja syyteharkinnan ajoittamisesta ja sovittelun vaikutuksesta syyteharkintaan. Myös sovittelijoilla oli tarvetta syyttäjien konsultaatioon. Sovittelijat ja sovittelutoimistot kaipasivat tietoa sovittelussa olleiden juttujen etenemisestä syyteharkinnassa ja tuomioistuimissa. Syyttäjät totesivat, että heillä ei likimainkaan aina ole tietoa siitä, että juttu on ollut sovittelussa. Kehittämistä vaatii myös sovittelusopimuksista ja sovitteluprosessista syyttäjälle laadittavien dokumenttien sisältö. Sovittelua koskevassa lakiehdotuksessa (HE, luonnos

10.5.2004) esitetään, että sovittelusta ei annettaisi seikkaperäistä selvitystä syyttäväviranomaiselle siitä, mitä sovittelussa on tullut esiin.

10.5 Sovittelun palvelujärjestelmän kehittäminen

Periaatteellinen kysymys on, kenellä on asianomistajuus lähisuhdeväkivaltatyöhön, onko sovittelulla paikkaa muiden toimijoiden rinnalla ja onko kentällä tilaa erilaisille toimijoille, erilaisille työn viitekehyksille ja vaihtoehdoille. Hankkeessa vahvistui käsitys siitä, että sovittelun kehittäminen lähisuhdeväkivallan katsastusasemaksi ei toimi muusta palvelujärjestelmästä irrallaan.

Sosiaalitoimikunnan toimipaikka poliisilaitoksella oli Kokkolan kokemusten mukaan hyvä ratkaisu, se tarjosi mahdollisuuden nopeaan konsultointiin ja asioiden ”diagnostisointiin”, jolloin osapuolten välitön ohjaaminen auttamispalveluiden pariin ja puuttuminen lastensuojelukysymyksiin tapahtui nopeasti. Osa sovittelijoista teki yhteistyötä viranomaisien kanssa. Sovittelijan olisikin tärkeää tuntea alueensa palveluverkosto ja tehdä sovittelu tunnetuksi, jotta ammattiauttajien ennakkoasenteet ja tietämättömyys eivät estäisi sovittelun tarkoituksenmukaista hyödyntämistä ja asiakkaiden oikeudellisen tasa-arvon toteutumista.

Sovittelumenettelyt vaihtelivat kokeilupaikkakunnilla. Koska sovittelupalveluiden järjestäminen perustuu kuntien vapaaehtoisuuteen, ja organisoimis- ja resurssioimistavat ovat erilaisia, asiakkaat saavat eri sisältöisiä ja -tasoisia lähisuhdeväkivallan sovittelupalveluita. Palveluiden kehittäminen edellyttää tulosten mukaan toimintakäytäntöjen yhtenäistämistä ja valtakunnallisesti yhtäläistä sovittelumahdollisuutta asuinpaikkakunnasta riippumatta.

Keskeisiksi lähisuhdeväkivallan sovittelun kehittämisteemoiksi nousivat sovittelijoiden rekrytointi, koulutus ja työnohjaus, osapuolten erillistapaamiset, prosessuaalisen diagnoosin tekeminen, yhteistapaamisten toteuttaminen prosessissa, osapuolten oikeusturva, seurantamenettelyjen kehittäminen ja sovittelun dokumentointi ja tilastointi.

10.6 Lähisuhdeväkivallan sovittelijoiden koulutuksen kehittäminen

Lähisuhdeväkivallan sovittelijoiden erityisosaaminen tulee turvata moniammatillisessa yhteistyössä suunnitellun koulutusohjelman ja rekrytoinnin avulla. Sovittelutoimistot valikoivat sovittelijat, ja toimisto ja yhteistyöverkosto tarjoavat käytännön sovittelussa konsultaatioapua sovittelijoille. Erityiskoulutuksen sisällön suunnittelussa ja koulutuksen toteutuksessa tarvitaan sosiaali- ja terveyspalveluiden, juridiikan, sovittelupalveluiden ja lähisuhdeväkivaltatyön sekä pedagogiikan asiantuntijoiden yhteistyötä. (vrt. Pranis 2002, 32.)

Lähisuhdeväkivallan sovittelijoilla tulee olla perustiedot sovittelun periaatteista, rikos - ja riita-asioiden sovittelun tavoitteista ja menettelytavoista, tuomioistuinprosessista, sopimusoikeudesta ja vahingonkorvauslainsäädännöstä. Lisäksi heidän tulee tuntea sovittelun kannalta oleelliset asiat lähisuhdeväkivallan lainsäädännöstä, lastensuojelusta ja sosiaali- ja terveydenhuollon asiakkaan asemasta ja oikeudesta.

Sovittelijoilla tulee olla myös tiedot lähisuhdeväkivallan ilmiöstä, dynamiikasta, selitysmalleista ja vaikutuksista uhriin, tekijään ja läheisiin. Lähisuhdeväkivallan ilmiötä tulee koulutuksessa käsitellä sekä uhrin että tekijän näkökulmasta ja erilaisten väkivallan selitysmallien kautta. Sovittelijoiden koulutukseen kuuluu myös ihmissuhde-, vuorovaikutus- ja neuvottelutaitojen harjaannuttaminen.

10.7 Lähisuhdeväkivallan sovittelupalveluiden organisoiminen

Tutkimus- ja kehittämishankkeen tulosten ja kokonaisarvioinnin perusteella esitetään seuraavassa ehdotuksia sovittelupalveluiden organisoimiseksi.

Lähisuhdeväkivallan sovitteluun lähettämisen kriteereitä ei aseteta ennalta, vaan lähettävä viranomainen valikoi ja lähettää jutut sovitteluun toimien yhteistyössä sovittelutoimistojen kanssa. Tutkimustulosten perusteella prosessuaalinen diagnoosi edellyttää väkivaltatyön asiantuntijan toimen perustamista niihin sovittelutoimistoihin, joissa lähisuhdeväkivaltaa sovitetään.

Sovittelutoimistojen tulisi vastata sovittelutoiminnasta, sen laadusta, koordinoimisesta, kehittämisestä sekä lähisuhdeväkivallan sovittelijoiden rekrytoinnista. Sovittelijoiden soveltuvuudelle ja osaamiselle tulee asettaa kriteerit. Lähisuhdeväkivallan sovittelussa noudatetaan valtakunnallisesti yhtenevää, näyttöön perustuvaa käytäntöä (evidence-based-practice) asiakaslähtöisesti ja tilannekohtaisesti.

Sovittelutoimistojen tehtävänä on huolehtia palveluista tiedottamisesta asiakkailleen, yhteistyöverkostolleen ja väestölle. Sovittelutoimistot tekevät yhteistyötä alueen auttajaverkoston kanssa. Sovittelu liitetään osaksi alueen sosiaalityötä, ja sovittelutoimisto ja sovittelijat tekevät yhteistyötä alueensa sosiaali- terveys- poliisi ja syyttäväviranomaisten sekä lähisuhdeväkivaltapalveluiden kanssa. Sovittelutoimistojen tehtävänä on huolehtia, että alueen palvelut ovat sovittelijoille tuttuja ja yhteistyö toimii.

10.8 Mielpideilmaston asettamat ehdot

Toimintaympäristössä sovittelun kehittämistä pidettiin yhteiskunnallisena kannanottona, joka viestittää, että lähisuhdeväkivalta ei ole rikoksena tuomittavaa. Mielpideilmastossa lähisuhdeväkivallan sovitteluun ovat negatiivisesti suhtautuneet erityisesti naisiin kohdistuvan väkivallan kanssa työskentelevät järjestöt. Julkiläusumilla, joissa ratkaisuna lähisuhdeväkivaltaan on haluttu korostaa tekijän vastuuttamista tuomioistuimessa ja rangaistusten koventamista, on osaltaan vaikutettu sovittelukielteisen ilmapiirin syntyyn. Tutkimustulosten mukaan myös käräjäoikeuden jäsenet kuvasivat lehdistön ja yleisen mielipiteen vaikutusta siten, että lähisuhdeväkivallan tuomiot olivat muita väkivaltatuomioita ankarampia.

Erilaiset näkemykset ja julkinen mielpide toivat myös tutkimus- ja kehittämishankkeen työhön ristiriitoja. Arviointitutkimuksessa tuli esiin väkivallan monimuotoisuus ja asenneilmaston vaikutus auttamispalveluihin ja sovittelun mahdollisuudet lähisuhdeväkivallan interventiona. Tämä

asettaa haasteita pohtia erilaisia väkivaltatyön paradigmoja ja työn argumentteja. Vaihtoehtoisia malleja arvioitaessa lähtökohtana tulee olla lähisuhdeväkivallan osapuolten ja heidän perheidensä auttaminen.

10.9 Yhteistyökumppaneiden asettamat ehdot

Arviointitutkimus osoitti, että suhtautuminen lähisuhdeväkivallan sovitteluun on yhteydessä väkivallan ja sen selitysmallien määrittelyyn. Kehittämistyössä lähisuhdeväkivalta nähtiin pääasiassa sukupuolten välisen valtasuhteen epätasapainon seurauksena. Eri toimijaosapuolilla oli erilaisia näkemyksiä sovittelun mahdollisuuksista ja rajoista.

Näyttöön ja parhaaseen tietoon perustuva sovittelutoiminta, sovittelun ja lähisuhdeväkivaltatyön eettisiin periaatteisiin perustuva käytäntö ja käytännön kokemukseen perustuva tieto eivät saavuttaneet hankkeessa synteisiä. Hankkeen aikana ei tullut avoimeen keskusteluun se, oliko lähisuhdeväkivaltatyön toimijoilla alkuperäisenä tarkoituksena rajata sovitteluun tulevia juttuja vai syntyikö rajaamisen tarve kehittämishankkeen aikana.

Kehittämistyössä pitäydyttiin rajaamaan lähisuhdeväkivallan sovittelu rikosasiaan. Osapuolten välisen vuorovaikutuksen käsittelyn nähtiin osoittavan, että myös uhri on jollain tavalla vaikuttamassa väkivaltaan johtaneen tilanteen syntyyn. Jotta uhria ei syyllistettäisi, haluttiin välttää sovittelussa osapuolten välisen vuorovaikutuksen käsittelyä. Näin ajatellen sovittelun paikka rajautui lähelle juridiikkaa ja rajasi osapuolten suhteen käsittelyn, väkivallan ennaltaehkäisyn ja tulevaisuuteen suuntautumisen sovittelun ulkopuolelle.

Lähisuhdeväkivallan sovittelusta vastaavat ja työn toteuttajat jäivät pohtimaan miten arkirealismi ja dogmit kohtaavat ja voidaanko asiakkaiden tilanteita kategorisoida tiettyjen oppirakennelmien mukaan. Palveluverkostossa työskentelevien ammattihenkilöiden asenteissa paljastui hankkeen aikana yllättävän stereotyyppisiä asenteita, joiden todettiin ääritapauksissa jopa estävän avun antamisen lähisuhdeväkivallan osapuolille sillä perusteella, että he olivat olleet sovittelussa. Sovittelun paikkaa rikosoikeusprosessin ja sosiaalityön kentässä pyrittiin hahmottamaan, mutta se jäi jäsentymättä.

Yhteistyön parantamiseksi sosiaali- ja terveydenhuollon ammatillisessa koulutuksessa tulee kiinnittää huomiota siihen, että lähisuhdeväkivallan monimuotoisuus huomioidaan ja osapuolia kohdellaan tasapuolisesti, rikosta hyväksymättä. Ammattiauttajien tulee kyetä tunnistamaan, ja heillä tulee työnohjauksessa olla mahdollisuus käsitellä, väkivallan herättämiä vastatunteita, jotta he voisivat kohdata asiakkaat objektiivisesti ja ihmisarvoa kunnioittaen, asiakkaan taustasta ja teoista riippumatta. Sama vaatimus koskee myös sovittelijoita ja kaikkia viranomaisia, jotka työskentelevät lähisuhdeväkivallan osapuolten kanssa. Sovittelijan toiminnan tarkoitus on erottaa ongelmat ja ihmiset, käydä ongelmia kohti määrätietoisesti, kohdata ihminen empaattisesti ja puolueettomasti kuunnellen. Auttamistyössä toimijoiden tavoitteena ei ole tehdä muuta palvelujärjestelmää tarpeettomaksi, vaan madaltaa kynnystä tarkoituksenmukaisen avun saamiseksi.

Sovittelun asiakkaat olivat hankkeessa keskeisiä yhteistyökumppaneita. Sovittelussa osapuolet nähdään aktiivisina osallistumassa ongelmanratkaisuun ja päätöksentekoon. Asianosaisten tulisi kokea, että he ovat tulleet kuulluiksi, saaneet olla ottamassa vastuuta, korjaamassa ja palauttamassa sekä, voimavarojensa ja vapaan tahtonsa mukaan, antamassa ja saamassa anteeksi.

10.10 Sovittelijoiden koulutuksessa ja sovittelun kehittämistyössä ilmenneet ehdot

Tutkimustulosten mukaan sovittelijoiden työskentely ja suhtautuminen vaikuttivat oleellisesti sovittelun onnistumiseen. Sovitteluprosessiin liittyi merkityksellisiä kohtia uhrin eheytyksen, tekijän vastuun ottamisen ja ihmisarvon palauttamisen kannalta. Koulutuksen edetessä ei päästy konkreettisten tapausten tasolta metatasolle, yhteinen tieto-taito voimavarana toimi työläästi. Sovittelumallia ei päästy riittävästi käytännössä soveltamaan eikä testaamaan. Sovittelijoiden koulutus keskittyi lähisuhdeväkivallan ilmiöön. Tiedon soveltaminen ja sovittelun menetelmällinen hallinta olisivat vaatineet kouluttajilta sovittelusubstanssin tuntemusta ja menetelmäharjoittelun sisällyttämistä koulutusohjelmaan.

Kertyneet kokemukset ja tutkimustulokset antoivat argumentteja sille, että lähisuhdeväkivallan sovittelu on monipuolista osaamista vaativaa toimintaa, jonka kehittäminen liittyy restoratiivisen oikeuden menetelmälliseen kehittämiseen.

Kokonaisuutena tutkimuksen antama todistus sovittelijoiden koulutuksesta asettaa vakavan haasteen koulutuksen toteuttamiselle jatkossa: näin monimuotoisen ongelman kohtaamiseen valmentamisessa ei yhdeltä ideologiselta pohjalta ponnistava toimija ole sovelias. Lähisuhdeväkivallan sovittelijakoulutus on jatkossa organisoitava niin, että se toteutetaan monipuolisin asiantuntijavoimin. Oleellista on lähisuhdeväkivaltailmiön monipuolinen tuntemus, johon yhdistyy rikossovittelun substanssin syvä asiantuntemus restoratiivisen oikeuden kehityksessä.

10.11 Hankkeen odottamattomat tulokset

Sovittelutoimistojen vastaavat työntekijät kuvasivat hankkeen odottamattomina vaikutuksina, erityisesti Tampereella, sovitteluun tulevien lähisuhdeväkivaltajuttujen radikaalin vähenemisen. Tähän lienee vaikuttanut valtakunnan syyttäjän ohjeistus, jota paikkakunnalla alettiin noudattaa hankkeen käynnistymisen aikoihin. Tutkimuksen tilastollinen aineisto tukee tätä tulkintaa. Tiukentunut käytäntö vähensi lähisuhdeväkivallan sovittelujen määrää ja heikensi sovittelijoiden osaamisen kehittymistä.

Sovittelutoimistojen vastaavat pitivät hankkeen odottamattomana vaikutuksena kohtuutonta, tarpeetonta ja työtään loukkaavaa huolta sovittelua kohtaan. Yllättävänä vaikutuksena sovittelutoimistot pitivät sitä, että heidän osaamistaan ja vuosien kokemusta ei hyödynnetty kehittämistyössä. Auttamisjärjestelmässä ilmenneet sovittelukielteiset asenteet yllättivät myös. Erilaisten väkivaltatyön lähestymistapojen yhteentörmäys vaikutti odottamattomalla tavalla, konkreettinen ja odottamaton vaikutus oli Raiskauskriisikeskus Tukinaisen irtaantuminen hankkeesta. Odotta-

matonta oli, että kehittämistyössä ei vapaaehtoissovittelijoiden asemaa ja osaamista arvostettu.

10.12 Erityisosaamisen vaatimus

Kehittämistyössä laaditun toimintamallin ehdottomuus ja tehdyt rajaukset kuvastivat epäluottamusta sovitteluun ja vapaaehtoissovittelijoiden toimintaan. Rajaaminen oli ristiriidassa sovittelun kehittämiseksi lähisuhdeväkivallan katsastusasemaksi, ja rajaukset tehtiin ennen kuin tutkimustulokset olivat käytettävissä. Sovittelijoiden koulutus ja sovittelun mallinutus olisivat vaatineet tapausten huolellista etukäteisarviointia, jotta onnistuneen sovittelun edellytykset olisi voitu turvata sovitteluun osallistuneille.

Sovittelun yksi peruselementti rakentuu vertaiskansalaisuudesta, tulosten mukaan "maallikkosovittelu" puoltaa paikkaansa. Sovittelutoimistoihin tarvitaan maallikkosovittelun lisäksi lähisuhdeväkivallan erityisasiantuntijuutta arvioimaan tapausten soveltuvuutta, antamaan konsultatioapua sovittelijoille ja pohtimaan tapauskohtaisesti auttamismenetelmiä väkivallan osapuolille ja heidän läheisilleen. Tämä edellyttää lähisuhdeväkivaltatyöntekijän toimen perustamista niihin sovittelutoimistoihin, joissa lähisuhdeväkivaltaa sovitellaan.

Selvittämällä generoivat mekanismit arviointitutkimus osallistui lähisuhdeväkivallan sovittelun hyvän käytännön mallin rakentamiseen ja tuotti, osana kokonaisarviointia, mutta teknisesti liitteen muodossa, lähisuhdeväkivallan sovittelun hyvän käytännön mallin (Liite 11).

LÄHTEET

- Aaltonen, A. 1998. Sovittu juttu – sopuhinta. Rikossovittelun kustannusvaikutukset oikeuskäsittelyyn verrattuna. Helsinki: Stakes. Raportteja 230.
- Adams P. 2004. Restorative Justice, Responsive Regulation, and Democratic Governance. *Journal of Sociology and Social Welfare*, XXXI (1), 3.
- Adamson J. L. & Thompson R. S. 1998. Coping with interparental verbal conflict by children exposed to spouse abuse and children from nonviolent homes. *Journal of Family Violence* 13, 213-232.
- Alasuutari P. 1994. Laadullinen tutkimus. Tampere: Vastapaino.
- Andersson C. 1997. Violence within Family. Teoksessa Johnson, B. S. *Psychiatric Mental Health Nursing. Adaptation and Growth*. 4th edition. New York: Lippincott Raven, 823-850.
- Arviointi sosiaalipalveluissa. Katsaus arvioinnin peruskysymyksiin. 2001. Stakes, FinSoc. Työpapereita 3/2001.
- Begley C. M. 1996. Using triangulation in nursing research. *Journal of Advanced Nursing* 24 (7), 122-128.
- Bourdieu, P. 1993. *La Misère du monde*. Paris: Seuil.
- Boyd C. O. 1999. Combining Qualitative and Quantitative Approaches. Teoksessa Munhall, P.L. & Boyd, C.O. *Nursing Research. A Qualitative perspective*. To Excel. New York, 454-475.
- Braithwaite J. & Daly K. 2004. Masculinities, Violence and Communitarian Control. www.restorativejustice.org. 26.4.2004.
- Braithwaite J. & Strang H. 2002. Restorative Justice and Family Violence. Teoksessa Braithwaite J. & Strang H. (eds.) *Restorative Justice and Family Violence*. Cambridge University Press, 1-22.
- Brannen J. 1992. Combining qualitative and quantitative approaches: an overview. Teoksessa Brannen, J. 1992. (ed.) *Mixing Methods: Qualitative and Quantitative Research*. Avebury. Biddles Limited, Guildford and King's Lynn. Aldershot, 3-37.
- Brown S. E. 1984. Police responses to wife beating: Neglect of crime of violence. *Journal of Criminal Justice*, 12 (3) 277-288.
- Burns N. & Grove S. K. 1997. *The Practice of Nursing Research. Conduct, Critique & Utilization*. W.B. Saunders: Philadelphia.
- Busby D. & Compton S. 1997. Patterns of Sexual Coercion in Adult Heterosexual Relationships: An Exploration in Male Victimization. *Family Process*, 36 (1), 81-94.
- Campbell A. 1993. *Men, women and aggression. From Rage in Marriage to Violence in the Streets - How Gender affects the Way We Act*. Basic Books: New York.
- Campbell J. & Soeken K. 1999. Forced sex and intimate partner violence: Effects on women's risks and women's health. *Violence Against Women*, 5, 1017 - 1035.
- Caspi A., McClay J., Moffitt T. E., Mill J., Martin J., Craig I. W., Taylor A. & Poulton R. 2002. Role of genotype in the cycle of violence in maltreated children. *Science*, 297, 851-854.

Cobb S. 1997. The Domestication of Violence in Mediation. *Law & Society Review*. 31 (3), 397-439.

Coker A. L., Derrick C., Lumpkin J., Aldrich T. E. & Oldendick R. 2000. Help-seeking for intimate partner violence and forced sex in South Carolina. *American Journal of Preventive Medicine*, 19, 316-320.

Cristie N. 1977. Conflicts as property. *British Journal of Criminology*. 17 (1).

Daly K. 2000. Sexual Assault and Restorative Justice. Paper presented at Restorative Justice and Family Violence Conference, Australian National University, Canberra, July. 2000. www.restorativejustice.org. 28.4.2004.

Danielson K. K., Moffitt T. E., Caspi A. & Silva P. A. 1998. Comorbidity between abuse of an adult and DSM-III-R mental disorders: evidence from an epidemiological study. *American Journal of Psychiatry*, 155, 131-133.

Dey I. 1993. Qualitative data analysis. A user-friendly guide for social scientists. Routledge: London.

Dissel A. & Ngubeni K. 2003. Giving Women their Voice: Domestic Violence and Restorative Justice in South Africa. Paper submitted XIth. International Symposium on Victimology 13-18 July 2003. Stellenbosch, South Africa. www.restorativejustice.org. 28.2.2004.

Dixon L. & Browne K. 2003. The heterogeneity of spouse abuse: a review. *Aggression and Violent Behaviour*, 8, 107-130.

Dutton D. G. 1999. Traumatic origins of intimate rage. *Aggression and Violent Behavior*, 4, 431-447.

Edwards A. & Haslett J. 2004. Domestic Violence and Restorative Justice: Advancing the Dialogue, presented at the 6th International Conference on Restorative Justice. www.restorativejustice.org. 28.2.2004.

Ellsberg M. & Heise L. 2002. Bearing witness: ethics in domestic violence research. *The Lancet*, 359, 1599-1604.

Elonheimo H. 2003. Restoratiivisen oikeuden teoria ja suomalaiset sovittelukäytännöt. *Alustus oikeuslääketieteen päivillä*. Lappeenranta 19. – 21. 8. 2003.

Elonheimo H. 2004. Restoratiivinen oikeus ja suomalainen sovittelu. *Oikeus* 33 (2) 179 -199.

Eräutuuli, M., Leino, J. & Yli-Luoma, P. 1994. Kvantitatiiviset tutkimusmenetelmät ihmistieteissä. Helsinki: Kirjayhtymä.

Esitutkintalaki 449/1987 ja esitutkinta-asetus 575/1988.

Eskola J. & Suoranta J. 1996. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Euroopan neuvoston suositus. 1999. Euroopan neuvoston ministeri-komitean suositus nro r (99) 19 rikosasioiden sovittelusta.

Evaluation of the "Let's talk - social mediation for refugee communities in Europe" project. 2004. IOM: International Organization for Migration.

Fischbach R. L. & Herbert B. 1997. Domestic violence and mental health: correlates and conundrums within and across cultures. *Social Science & Medicine*, 45, 1161-1176.

Fontaine, K. L. 1995. Domestic violence. Teoksessa Fontaine, K. & Fletcher J. Essentials of mental health nursing. 3rd edition. California: Addison- Wesley Nursing, 378-393.

Gelles R. 1997. Intimate Violence in Families. California: Sage.

Goldner, V., Penn, P., Sheinberg, M. & Walker G. 1990. Love and Violence: Gender Paradoxes in Volatile Attachments. Family Process, 29 (4), 343-364.

Graham-Bermann, S. & Levendosky, A. 1998. Traumatic Stress Symptoms in Children of Battered Women. Journal of Interpersonal Violence, 13(1)11-28.

Grauwliler P. & Mills L. G. 2004. Moving Beyond the Criminal Justice Paradigm: A Radical Restorative Justice Approach to Intimate Abuse. Journal of Sociology & Social Welfare, 31 (1) 49-68.

Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi lähestymiskiellosta annetun lain muuttamisesta ja laiksi rikoslain 21 luvun 17 §:n kumoamisesta. HE 144/2003.

Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi rikosasioiden sovittelun järjestämisestä. HE 10.5.2004.

Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi rikoslain muuttamisesta. 515/2003. HE 26.4.2004

Hallituksen ohjelma. Pääministeri Matti Vanhasen hallituksen ohjelma. 24.6.2003

Hallituksen ohjelma. Pääministeri Paavo Lipposen II hallituksen ohjelma. 15.4. 1999.

Hankesuunnitelma. 2000. Perheväkivallan kohtaaminen sovittelussa. Tutkimus- ja kehittämishanke. Julkaisematon moniste.

Harju A. 2003. Hyvät käytännöt terveydenhuollossa. FinSocNews 2, 8-11.

Hearn J. 1998. Violences of men. Sage: London.

Hearn J. 1999. Miesten tuntemiinsa naisiin kohdistama väkivalta kriittisen tutkimuksen kohteena. Teoksessa Jokinen A. Mies ja muutos. Kriittisen miestutkimuksen teemoja. Tampere: Tampere University Press. 265.

Heikkilä H - K. 2003. Perheväkivallan sovittelu monisyistä. Tutkimus perheväkivallan sovittelua koskevasta lehtikirjoittelusta. Helsinki: Stakes. Aiheita 10.

Heino T. (toim.) 2001. Läheisneuvonpito uusi sosiaalityön menetelmä. Helsinki: Stakes. Oppaita 40.

Heiskanen M. & Piispa M. 1998. Usko, toivo, hakkaus. Kyselytutkimus miesten naisille tekemästä väkivallasta. Tilastokeskus. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta. Oikeus 1998:12. Helsinki: Edita Oy.

Heiskanen M. & Piispa M. 2000. Väkivallan hinta. Naiseen kohdistuvan väkivallan kustannukset Suomessa. Helsinki: Tilastokeskus ja tasa-arvoasianneuvottelukunta. Tasa-arvojulkaisuja 2000:6. Oikeus 2000:14.

Heiskanen M. 2002. Väkivalta, pelko, turvattomuus: survey-tutkimusten näkökulmia suomalaiseen turvattomuuteen. Helsinki: Tilastokeskus. Tutkimuksia 236.

Hines D. A. & Malley-Morrison K. 2001. Psychological effects of partner abuse against men: a neglected research area. Psychology of Men and Masculinity, 2, 75-78.

Hirsjärvi S. & Hurme H. 2001. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.

Hirsjärvi S., Remes P. & Sajavaara P. 1997. Tutki ja kirjoita. Tampere: Kirjayhtymä.

Holopainen K. 2000. Asennemuokkauksella raiskauksia vastaan. Rikosuhri, 2, 4-6

Honkatukia P. 2003. Naiset rikoksen tekijöinä ja uhreina. Teoksessa Rikollisuustilanne 2002. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. 158-170.

Hooper S. & Busch R. 1996. Domestic Violence and Restorative Justice Initiatives: The Risks of a New Panacea. www.restorativejustice.org. 28.4.2004.

Hudson B. 2002. Restorative Justice and Gendered Violence. British Journal of Criminology, 42. 616- 634.

Husserl E. 1995. Fenomenologian idea. Viisi luentoa. Helsinki: Loki –kirjat.

Husso M. 1997. Heikkouden hetkiä parisuhdeväkivallassa. Teoksessa Jokinen E. (toim.) Ruumiin siteet. Tekstejä eroista, järjestyksistä ja sukupuolesta. Tampere: Vastapaino. 87-104.

Husso M. 2003. Parisuhdeväkivalta. Lyötyjen aika ja tila. Tampere: Vastapaino.

Iivari J. 1991. Rikosten ja riitojen vaihtoehtosovittelu refleksiivisen oikeuden konseptiossa. Helsinki: Sosiaali- ja terveyshallitus. Tutkimuksia 12/1991.

Iivari J. 2001a. Rikos- ja riita-asioiden sovittelun valtakunnallinen organisointi. Selvityshenkilöraportti. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Työryhmämuistioita 2000:27.

Iivari J. 2001b. Iivari Juhani. 2001b. Rikossovittelu - oikeuden vaihtoehto. täydentäjä vai roskapöytä? Oikeus (4), 472- 482.

Iivari J. 2004. Rikosten sovittelua modernissa yhteiskunnassa – miksi? Yhteiskuntapolitiikka, 2, 177-185.

Imbrogno A. R. & Imbrogno S. 2000. Mediation in Court Cases of Domestic Violence. Families in Society: The Journal of Contemporary Human Services, 81 (4) 392- 401.

Janssen E. 1995. Understanding the Rapist's Mind. Perspectives in Psychiatric Care, 31 (4), 9-13.

Johnson M. P. & Ferraro K. J. 2000. Research on domestic violence in the 1990s: Making distinctions. Journal of Marriage & Family, 62, 948-962.

Järvinen S. 1993. Rikosten sovittelu Suomessa. Sovittelukäytännöt ja vaihtoehtoisuuden arviointi. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 116. Stakes. Tutkimuksia 21.

Kazi M. A. F. 2003. Realist Evaluation in Practice. Health and Social Work. London: Sage.

Keskinen S. 1996. Väkivaltainen avioliitto naisten omaelämäkertoissa. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Naistutkimusraportteja.

Kim J. & Motsei M. 2002. "Women enjoy punishment": attitudes and experiences of gender-based violence among PHC nurses in rural South Africa. Social science & Medicine, 54, 1243-1254.

Koski, H. 1999. Ulos ansasta -apua perheväkivaltatilanteisiin. Helsinki: Kirjayhtymä.

Koss M. P. 2000. Blame, Shame, And Community: Justice Responses to Violence Against Women. *American Psychologist*, 55 (11) 1332-1343.

Kuusela P. 2001. Julkisen sektorin modernisaatio, tuloksellisuus ja arviointi. Realistisen sosiaalitieteen ja arvioinnin näkökulma. Kuopio: Kuopion yliopisto. Sosiaalitieteiden laitos. Yhteiskuntatieteet 30. Selvityksiä E.

Kyngäs H. & Vanhanen L. 1999. Sisällön analyysi. *Hoitotiede* 11, 3-12.

Laki rikosasioiden oikeudenkäyntimenettelystä 689/1997.

Laki rikoslain muuttamisesta 515/2003.

Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta 621/1999.

Langford D. R. 1998. Social chaos and danger as context of battered women's lives. *Journal of Family Nursing*, 4, 167-181.

Lehtonen A. & Perttu S. 1999. Naisiin kohdistuva väkivalta. Helsinki: Kirjayhtymä.

Leino-Kilpi H. 1997. Kvalitatiivinen ja kvantitatiivinen tutkimus – yhdessä vai erikseen? Teoksessa Paunonen M. & Vehviläinen-Julkunen K. 1997 *Hoitotieteen tutkimusmetodiikka*. Helsinki: WSOY. 222-231.

Magdol L, Moffitt TE, Caspi A, Newman DL, Silva PA. 1997. Gender differences in partner violence in a birth cohort of 21-year-olds: bringing the gap between clinical and epidemiological approaches, *Journal Consulting and Clinical Psychology*, 65, 68-78.

Maloney L. & Reddoch G. 2004. Restorative Justice and Family Violence: A Community- Based Effort to Move from Theory to Practice. www.restorativejustice.org. 29.4.2004.

Marila-Penttinen L. & Mustonen K. 2004. Perheväkivallan kohtaaminen sovittelussa -kehittämiprojekti 2001- 2004. Kehittämistyön julkaisematon loppuraporttiluonnos.

Mark M. M., Henry G. T. & Julnes G. 1998. A Realistic Theory of Evaluation Practice. Teoksessa Henry G. T., Julnes G. & Mark M. M. 1998 *Realist Evaluation: An Emerging Theory in Support of Practice*. San Francisco: Jossey-Bass.

Mielityinen I. 1999. Rikos ja sovittelu. Valikoituminen, merkitys ja uusintarikollisuus. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.

Miles A. 1999. When faith is used to justify abuse. *American Journal of Nursing*, 99, 32-35.

Miles M. B. & Huberman A. M. 1994. *Qualitative data analysis* (2nd ed.) Sage: California

Morris A. & Gelsthorpe L. 2000. Re-visioning Men's Violence Against Female Partners. *The Howard Journal*, 39 (4), 412 - 428.

Murphy C. M., Meyer S-L & O'Leary K. D. 1994. Dependency characteristics of partner assaultive men. *Journal of Abnormal Psychology*, 103, 729-735.

Nieminen H. 1997. Kvalitatiivisen tutkimuksen luotettavuus. Teoksessa Paunonen, M. & Vehviläinen-Julkunen, K. *Hoitotieteen tutkimusmetodiikka*. Juva: WSOY. 215-221.

Nousiainen K. & Pylkkänen A. 2001. Sukupuoli ja oikeuden yhdenvertaisuus. Helsinki: Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisut.

Nutley S., Walter I. & Davis H. T. O. 2003. From Knowing to Doing. A Framework for Understanding the Evidence-Into-Practice Agenda. *Evaluation*, 9 (2), 125-148.

Nykysuomen sanakirja. 12. painos. Porvoo: WSOY.

Nyqvist L. 2001. Väkivaltainen parisuhde, asiakkuus ja muutos. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 28.

Näsänen M. 1998. Arviointitutkimuksesta suomalaisessa sosiaalihuollossa - asiantuntijahaastatteluja. Sosiaalihuollon menetelmien arviointiprojekti. *Stakes, FinSoc Työpapereita* 1/1998.

Oranen M. 2001. Elämää varjossa – väkivallalle altistumisen vaikutuksista. Teoksessa Oranen M. (toim.) *Perheväkivallan varjossa. Raportti lapsikeskeisen työn kehittämisestä*. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 30. 41-65.

Paavilainen E. & Pösö T. 2003. Lasten kokema perheväkivalta käsitteinä ja ilmiöinä. Teoksessa *Lapset, perhe ja väkivaltatyö*. Porvoo: WSOY. 5-44.

Paavilainen E. & Pösö T. 2003. Moniammatillinen orientaatio perheväkivaltaan. Teoksessa *Lapset, perhe ja väkivaltatyö*. Porvoo: WSOY. 45-56.

Pawson R. & Tilley N. 1997. *Realistic Evaluation*. London: Sage.

Pehkonen P. 2003. Naisen puolesta, ei miestä vastaan. Suomalainen naisliike väkivaltaa vastustamassa. Joensuu: Joensuun yliopisto, sosiologien laitos. Sosiologian laitoksen raportteja. N:o 2.

Pelikan C. 2000. *Victim-Offender-Mediation in Domestic Violence Cases - a Research Report*. <http://www.restorativejustice.org>. 19.2.2004.

Pelikan C. 2002. *Victim- Offender- Mediation in Domestic Violence Cases - A Comparison of the Effects of Criminal Law Intervention: the Penal Process and Mediation. Doing Qualitative Research. Forum Qualitative Social Research*. 3 (1). <http://www.qualitative-research.net/fqs/>.

Perttula J. 1995. Kokemus psykologisena tutkimuskohteena. Johdatus fenomenologiseen psykologiaan. Tampere: Suomen fenomenologinen instituutti.

Poliisilaki 493/1005.

Pranis K. 2002. *Restorative Values and Confronting Family Violence*. Teoksessa: Braitwaite J. & Strang H. (eds.) *Restorative Justice and Family Violence*. Cambridge: Cambridge University Press. 23-41.

Presser L. & Lowenkamp C. T. 1999. Restorative Justice and Offender Screening. *Journal of Criminal Justice*, 27 (4) 333-343.

Punch M. 1994. Politics and Ethics in Qualitative Research. Teoksessa Denzin N.K. & Lincoln Y.S. (eds.) *Handbook of Qualitative Research*. Sage: California. 83-97.

Radford L., Hester M., Humphries J. & Woodfield K-S. 1997. For the Sake of the Children: The Law, Domestic Violence and Child Contact in England. *Women's Studies International Forum*. 20 (4) 471 – 482.

Rikollisuustilanne 2002. Rikollisuus tilastojen valossa. 2003. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.

Rikos- ja riita-asioiden sovittelijan opas. 1999. Helsinki: Stakes. Op-
paita 35.

Rikoslaki 578/1995.

Rikosuhritoimikunnan mietintö. Komiteamietintö 2001:5. Helsinki:
Oikeusministeriö.

Robson C. 2001. Käytännön arvioinnin perusteet. Opas evaluaation
tekijöille ja tilaajille. Helsinki: Tammi.

Rosenfeld B. D. 1992. Court – ordered treatment of spouse abuse.
Clinical Psychology Review, 12. (2) 205-226.

Rossi P. & Freeman H. E. 1993. Evaluation. A systemic approach. 5th
edition. London: Sage.

Rostila I. 2001. Sosiaalisen kuntoutuksen mekanismit. Monet - pro-
jektin realistinen arviointi. Stakes FinSoc Arviointiraportteja 3/2001.

Rostila I. & Torniainen K. 1999. Mikä toimii? Monet -projektin toi-
minnan väliarviointi. Stakes, FinSoc Työpapereita 6/1999.

Rostila I. & Kazi M. A. F. 2001. Realistinen arviointitutkimus toi-
mintamallin kehittämisen välineenä. Teoksessa Vartiainen P. (toim.)
2001. Näkökulmia projektiarviointiin. Tampere: Finnpublishers. 69-91.

Russel R. J. H. & Wells P. A. 2000. Predicting marital violence from
the marriage and relationship questionnaire: using LISREL to solve an
incomplete data problem. *Personality and Individual Differences*, 29,
429-440.

Serra P. 1993. Physical Violence in the Couple Relationship: A Con-
tribution toward the Analysis of the Context. *Family Process*, 32 (1) 21-
33.

Shalansky C., Ericksen J. & Henderson A. 1999. Abused women and
child custody: the ongoing exposure to abusive ex-partners. *Journal of
Advanced Nursing*, 29 (2) 416-426.

Shaw I. 1996. Evaluating in Practice. Aldershot: Arena (Ashgate).

Shulman G. 2004. Väkivalta ja sietämättömien tunteiden kierrätys.
Suomen Lääkärilehti 59 (3), 149-155.

Simoneti S. 2000. Dissociative experiences in partner-assaultive
men. *Journal of Interpersonal Violence*, 15, 1262-1284.

Sirén R. 2003. Rikollisuuden rakenne ja kehitys. Teoksessa Rikolli-
suustilanne 2002. Rikollisuus tilastojen valossa. Helsinki: Oikeuspoliitti-
nen tutkimuslaitos. 5-9.

Sosiaali- ja terveydenhuollon tavoite- ja toimintaohjelma 2004-2007.
Luonnos 29.8.2003.

Stalans L. J. & Lurigio A. J. 1995. Public Preferences for the Court's
Handling of Domestic Situations. *Crime & Delinquency*, 41 (4), 399-413.

Strauss A. & Corbin J. 1994. Grounded Theory Metodology. An
Overview. Teoksessa Denzin N. K. & Lincoln Y. S. 1994. Handbook of
Qualitative Research. Sage: California. 273-285.

Suomen ev.lut. kirkon kirkkohallituksen julkaisuja 2000. Naiset,
miehet ja väkivalta. Suomen ev.lut. kirkon näkökulmia perheväkivaltaan.
2000/1.

Suomen perustuslaki 731/1999.

Suto M. 2000. Issues related to data collection. Teoksessa: Hammel
K.W., Carpenter C. & Dyck I. (eds.) Using Qualitative Research. A prac-

tical Introduction for Occupational and Physical Therapists. London: Churchill Livingstone. 35-46.

Takala J- P. 1998. Moraalitunteet rikosten sovittelussa. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.

Takala J-P. & Mielityinen I. 2001. Rikosten sovittelu ja parisuhdeväkivalta: sovinnon aika? Teoksessa Pohjonen S. (toim.) 2001. Sovittelu ja muut vaihtoehtoiset konfliktinratkaisumenetelmät. Helsinki: Werner Söderströmin Lakitieto. 283-327.

Tuomi J. & Sarajärvi A. 2003. Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi. 2003. Helsinki: Tammi.

Tynjälä P. 1998. Kvalitatiivisten tutkimusmenetelmien luotettavuudesta. Suomen kasvatustieteellinen aikakauskirja. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden julkaisusarja A. Kasvatus 22. 387-398.

Umbreit M. 2001. The Handbook of Victim Offender Mediation. An Essential Guide to Practice and Research. San Francisco: Jossey-Bass.

Uramo M. 1999. "Vihdoinkin joku tulee apuun". Sosiaaliturva 7, 11-13.

Valtakunnansyyttäjä 2000a. Yleinen ohje syyttäjille. Annettu 20.1.2000. VKS:2000:4. Dnro 46/31/99.

Valtakunnansyyttäjä 2000b. Valtakunnan syyttäjän lausunto ehdotuksesta rikosoikeuden yleisiä oppeja kokeviksi säännöksiksi. 29.9.2000.

Watts C. & Zimmerman C. 2002. Violence against women: global scope and magnitude. The Lancet, 359, 1232-1237.

Åstedt-Kurki P. & Nieminen H. 1997. Fenomenologisen tutkimuksen peruskysymykset hoitotieteessä. Teoksessa. Paunonen M. & Vehviläinen-Julkunen K. 1997. Hoitotieteen tutkimusmetodiikka. WSOY. Helsinki. 152-162.

www.eduskunta.fi 1.6.2004

www.ensijaturvakotienliitto.fi 18.11.2003

<http://www.oikeus.fi/vksv>

www.sovitteluntuki.ry.fi 18.11.2003

www.tukinainen.fi 18.11.2003

www.restorativejustice.org 29.4.2004

www.stakes.fi 29.4.2004

LIITTEET

Liite 1. Tutkimus- ja kehittämishankkeen seurantaryhmän kokoonpano

Puheenjohtaja:

- Vs. kehittämispäällikkö Kirsi Mustonen (v. 2003-2004), Ensi- ja turvakotien liitto
(v. 2001 toimitusjohtaja Marita Ruohonen, Ensi- ja turvakotien liitto, v. 2002
kehittämispäällikkö Auli Ojuri, Ensi- ja turvakotien liitto)

Sihteeri:

- Projektisuunnittelija Leena Marila-Penttinen, Ensi- ja turvakotien liitto (v. 2001-2002 projektisuunnittelija Kirsi Mustonen)

Sovittelutoiminnan edustajat

- Sosiaalityöntekijä Oili Hagström, Kokkolan sovittelutoiminta
- Vastaava sosiaalityöntekijä Kalevi Juntunen, Tampereen sovittelutoiminta
- Suunnittelija Terttu Mehtonen, Vantaan sovittelutoiminta
- Erityissosiaalityöntekijä Jaana Ylähollo, Helsingin sovittelutoiminta (Kesään 2002 asti ohjaaja Johanna Seppälä)

Turvakotien edustajat

- Toiminnanjohtaja Anneli Eerikäinen, Kokkolan turvakoti
- Toiminnanjohtaja Virve Hagelberg, Vantaan turvakoti
- Toiminnanjohtaja Ulla Mäihäniemi, Pääkaupungin turvakoti
- Toiminnanjohtaja Annamaija Viitaniemi, Tampereen ensi- ja turvakoti (maaliskuuhun 2003 saakka vastaava ohjaaja Esa Kangasjärvi)

Asiantuntijajäsenet

- Valtionsyyttäjä Päivi Hirvelä, Valtakunnansyyttävivirasto
- Ylitarkastaja Anne Hujala, sosiaali- ja terveysministeriö
- Neuvotteleva virkamies Aarne Kinnunen, oikeusministeriö
- Tulosaluejohtaja Sirpa Taskinen, Stakes

Muut toteuttajatahojen edustajat

- Tutkimuspäällikkö Juhani Iivari, Stakes
- Toimitusjohtaja Marita Ruohonen, Ensi- ja turvakotien liitto ry.
- Toiminnanjohtaja Kristiina Valkama, Raiskauskriisikeskus Tuki-nainen (varajäsen Riitta Silver). Mukana hankkeessa 11/2003 saakka.
- Puheenjohtaja Liisa Hopponen, Suomen Sovittelun Tuki ry (syksyllä 2001 hallituksen jäsen Jarmo Malm)
- Tutkija Aune Harju, Stakes (v. 2001 vuoden 2002 syksyyn asti tutkimuspäällikkö Juhani Iivari)

Liite 2. Tutkimus- ja kehittämishankkeen ohjausryhmän kokoonpano

Puheenjohtaja:

- Vs. kehittämispäällikkö Kirsi Mustonen (v. 2003-2004), Ensi- ja turvakotien liitto
(v. 2001 toimitusjohtaja Marita Ruohonen, Ensi- ja turvakotien liitto, v. 2002
kehittämispäällikkö Auli Ojuri, Ensi- ja turvakotien liitto)

Jäsenet:

- Toiminnanjohtaja Kristiina Valkama, Raiskauskriisikeskus Tukinainen (varajäsen Riitta Silver). Mukana hankkeessa 11/2003 saakka.
- Puheenjohtaja Liisa Hopponen, Suomen Sovittelun Tuki ry (syksyllä 2001 hallituksen jäsen Jarmo Malm)
- Tutkija Aune Harju, Stakes (v. 2001 vuoden 2002 syksyyn asti tutkimuspäällikkö Juhani Iivari)

Sihteeri:

- Projektisuunnittelija Leena Marila-Penttinen, Ensi- ja turvakotien liitto (v. 2001-2002 projektisuunnittelija Kirsi Mustonen)

Liite 3. Lähisuhdeväkivallan sovittelijoiden koulutussuunnitelma

Urpo Jalava ja Petri Virtanen 1995, ”Projekti on oppimisympäristö”, kirjasta Moniammatillinen projektitoiminta – avain hyvinvointipalvelujen tulevaisuuteen. Kirjayhtymä.

Leppänen Riitta ja Hamari Marjo. ”Työnohjaus kasvun tukena”, .nettiartikkeli <http://www.tyoturva.fi/Tyonohjaus/index.html>

Jukka-Pekka Takala ja Ida Mielityinen 2001. ”Rikosten sovittelun ja parisuhdeväkivaltalta: sovinnon aika?” , teoksessa Sovittelu ja muut vaihtoehtoiset konfliktin ratkaisumenetelmät. Soile Pohjonen (toim). Werner Södeström lakitieto Oy.

Opas perheväkivaltaa kohtaaville. Työväen Akatemia ja Ensi- ja turvakotien liitto 2000.

Leo Nyqvist 2001. Vakivaltainen parisuhde, asiakkuus ja muutos. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 28.

Auli Ojuri (toim)2001. Hukasta kukkaan – naisen tie väkivallasta selvitymiseen. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 29.

Mikko Oranen (toim) 2001. Perheväkivallan varjossa. Raportti lapsikeskeisen työn kehittämisestä. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 30.

Jakso	tavoitteet	aiheet / kouluttajat	menetelmät	etätehtävät	muu materiaali
I) 19.- 20.1.2002 Hyvästä parem- maksi	orientoituminen, tutustuminen toisiin ja projektiin, yhteisten tavoitteiden ja työskentelytapojen löytäminen	Mitä jo hallitaan ja tehdään hyvin sovittelussa? Miten kehittymme paremmiksi? / kehittäjä Peter Sundman	tähtihetki -haastattelu, ongelmanratkaisustrategiat	Kirjallinen tehtävä: Millaiset asiat koet haastavina lähisuhdeväkivallan sovitteluprosessissa? Kuvaa jokin esimerkkitapausta ilman tunnistetietoja prosessin alusta loppuun tai siltä osin kuin juttu oli hoidettavanasi.	Retriitin jälkeen lähetetty: - tehtävien koonnit - Urpo Jalava ja Petri Virtanen 1995, "Projekti on oppimisympäristö" - nettiartikkeli "Työnohjaus kasvun tukena" - Jukka-Pekka Takala ja Ida Mielityinen "Rikosten sovittelun ja parisuhdeväkivallasta: sovinnon aika?" - Opas perheväkivaltaa kohtaaville - omat tavoitteet projektissa työskentelylle, oma osuus projektin yhteisten tavoitteiden saavuttamiseksi - Toimistolle lähetetty: - Leo Nyqvist: Parisuhde, asiakkuus ja muutokset - Auli Ojuri (toim): Hukasta kukkaan – naisen tie väkivallasta selvitymiseen - Mikko Oranen (toim): Perheväkivallan varjossa – raportti lapsikeskeisen työn kehittämisestä
	Selvittää a) millaisia juttuja sovitellaan b) millainen lähisuhdeväkivallan sovitteluprosessi on eri paikkakunnilla c) millaista tukea sovittelijat tarvitsevat	Millaisiin asioihin lähisuhdeväkivallan sovittelussa kiinnitetään huomiota? Lähisuhdeväkivallan sovitteluprosessi kuvattuna paikkakunnittain / projektisuunnittelija Kirsi Mustonen	Tutkiva tuki sovelletuna etätehtävien esimerkkitapaauksiin eri paikkakuntien edustajista kootuista ryhmistä, prosessikuvaus oman paikkakunnan sovittelijoista kootussa ryhmässä		

Jakso	tavoitteet	aiheet / koulutajat	menetelmät	etätehtävät	muu materiaali
II) 25.- 26.5.2002 Perhe ja väkivalta	<ul style="list-style-type: none"> - Väkivallan tarkastelu ilmiönä ja eri tasoilla - sovittelija tietää perheväkivallan vaikutuksista eri osapuoliin, perheväkivallan muodoista ja niiden esiintuloista - sovittelija tuntee perheväkivallan kanssa työskentelyn periaatteet • - sovittelija tietää väkivaltatyön vaikutukset työntekijään ja omien kokemusten vaikutukset työnteekoon 	<ul style="list-style-type: none"> - Väkivalta yhteiskunnan, yhteisö, perheen ja yksilön kannalta - väkivallan muodot ja vaikutukset - väkivallan katkaisu- minen, hoitoonohjaus ja hoitaminen ▪ / psykologi Marjo Ruismäki ja sosiaalityöntekijä Maire Hinkkanen 	luento monisteet keskustelu	Orientoivat tehtävät: Jukka Antikainen 2000: ”Perheväkivallan perhekeskeinen hoito” <ul style="list-style-type: none"> - peilaa artikkelia perheväkivallan sovittelutilanteisiin ja pohdi millaisia yhtäläisyyksiä ja eroja löydät, kirjaa havaintosi. • Kaksi väkivaltakokemuksia kartoittavaa lomaketta. - tutustu lomakkeisiin ja pohdi kuinka eri väkivallan muodot ja kokemukset tulevat esiin sovittelutilanteissa - kartoita mielessäsi omia väkivallan kokemuksiasi (niiden tunnistaminen ja läpikäyminen on osa työntekijän kasvua väkivaltatyöhön) 	Retriitissä jaettu: <ul style="list-style-type: none"> - taulukko rikossovittelun perustehtävistä ja rajoista perheasioiden sovitteluun ja perheterapiaan nähden - taulukko perheväkivallan sovitteluprosessista eri paikkakunnilla - listat suomenkielisistä perheväkivaltaa koskevista tutkimuksista, kirjallisuudesta. artikkeleista sekä lainsäädännöstä - linkkejä edm. aiheisiin netissä - esite perheasioiden sovittelusta - Retriitin jälkeen lähetetty: luentomonisteet - retriitissä esiinnousseiden kysymysten koonti työohjauksissa pohdittaviksi - Haaste –lehti, teemanumero perheväkivallasta - linkki Christa Pelikanin tutkimusraporttiin perheväkivallan sovittelusta - koulutussuunnitelman runko - toimistolle lähetetty: Marie Rautava ja Sirkka Perttu 2002, Naisiin kohdistuva väkivalta – käsikirja perus- ja jatkokoulutukseen
	<ul style="list-style-type: none"> - sovittelija tarkastelee omaa toimintaansa sovittelijana ja • hahmottaa rikossovittelun rajan suhteessa perheterapiaan ja perheasioiden sovitteluun 	<ul style="list-style-type: none"> - väkivalta-työskentely perheiden kanssa / sosiaalityöntekijä Maire Hinkkanen ▪ Yhteisten asioiden käsittelyä: - käytännön arviointia - toiminnasta sopimista - palauteryhmytyöskentelyn aloittaminen syksyllä /projekti-suunnittelija Kirsi Mustonen 	luento monisteet keskustelu		

Taulukko rikossovittelun perustehtävästä ja rajoista perheasioiden sovitteluun ja perheterapiaan nähden / Kirsi Mustonen

Taulukko perheväkivallan sovitteluprosessista eri paikkakunnilla / Kirsi Mustonen

Listat suomenkielisistä perheväkivaltaa koskevista tutkimuksista, kirjallisuudesta. artikkeleista sekä lainsäädännöstä / Kirsi Mustonen

Esite Perheasioiden sovittelusta, oikeusministeriö
 Haaste –lehti2/2002, teemanumero perheväkivallasta
 Linkki Christa Pelikanin tutkimusraporttiin perheväkivallan sovittelusta:

www.restorativejustice.org/rj3/UNBasicPrinciples/AncillaryMeetings/Papers/RJUNCPelikan.htm

Marie Rautava ja Sirkka Perttu 2002. Naisiin kohdistuva väkivalta – käsikirja perus- ja jatkokoulutukseen

Jakso	tavoitteet	aiheet / kouluttajat	menetelmät	etätehtävät	muu materiaali
III) 21.- 22.9.2002 Perheväkivalta naisen ja lapsen näkökulmasta	sovittelija ymmärtää - perheväkivallan traumatisoituvan vaikutuksen - trauman vaikutuksen eri osapuolten käyttäytymiseen ja huomioiden sovittelutilanteissa - parisuhdeväkivallan sukupuoliluonteen - - naisen näkökulman	- psyykkisen traumatisoitumisen perusteita - perheen sisäisen väkivallan aiheuttama traumatisoituminen / psyk.sh, perhe- ja traumapsykoterapeutti Jarno Katajisto	- luento- monisteet - demonstraatio sovittelutilanteesta, eri osapuolten tarkkailua ja trauman vaikutuksen näkymistä - ryhmätyö	Orientoiva lukeminen: Suvi Ronkainen ”Sukupuolistunut väkivalta ja uhriutumisen paradoksit” - varaa mieleesi tapaus, johon pohjautuen voimme tehdä harjoituksen Orientoiva lukeminen: Mikko Oranen ”Elämää varjossa – väkivallalle altistumisen vaikutuksia”	- harjoituksen ja ryhmätöiden koonnit
	Sovittelija - huomioi perheväkivallan lapsen näkökulmasta - soveltaa oppimaansa lapsen huomioimisessa sovitteluprosessissa - - ymmärtää perheväkivallan sovittelun erityisluonteen ja osaa huomioida sen vaikutuksen sovittelun käytännön järjestyksessä	- väkivallan vaikutus lapseen /kehityspsykologi, taideterapeutti Eija Keränen - -Yhdessä käsiteltävät asiat: - projektin käytännön sujuminen - sovittelun perustehdäessä pysyminen - sopiminen erillista paamisista - muutokset aikataulussa / projektisuunnittelija Kirsi Mustonen	- lasten kuvataideterapiassa piirtämät kuvat - ryhmätyö: mitä esteitä sovittelussa on lapsen näkökulman huomioon ottamisessa? Mitä hyötyä lapselle on sovittelusta?		

Suvi Ronkainen 2001. ”Sukupuolistunut väkivalta ja uhriutumisen paradoksit”, artikkeli Sosiaalilääketieteellisessä aikakauslehdessä 2001:38:139-151.

Mikko Oranen 2001. ”Elämää varjossa – väkivallalle altistumisen vaikutuksia”, teoksessa Perheväkivallan varjossa. Raportti lapsikeskeisen työn kehittämisestä. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 30.

Jakso	tavoitteet	aiheet / kouluttajat	mene- telmät	etätehtävät	muu materiaali
IV) 25.- 26.1.2003 Mies ja väkivalta Seksuaali- nen väki- valta	Sovittelija: - osaa tarkas- tella perhe- väkivaltaa miehen nä- kökulmasta - on tietoinen väkivaltaa käyttävän asenteista ja toimintata- voista - osaa huomi- oida näiden seikkojen tuomia vaa- teita sovitte- luprosessissa	- Väkivalta miehen ko- kemuksena ja puheena - / VTT Leo Nyqvist - kokemuksia miesten kanssa työskente- lystä /psykotera- peutti Matti Kupila	luento keskus- telua yhteen- veto kaksi eri ryhmä- sovellus- ta	orientoiva lukemi- nen: - Leo Nyqvist 2001: ”Väkivalta parisuh- teessa”, ”Sukupuol- listuneet valtakäsi- tykset” ja ”Miesten asiakkuusprosessi” - pohdi omassa so- vittelutyöskente- lyssäsi esille tule- via ongelmakohtia miesten kanssa työskentelyssä - Riitta Raijas 2001: ”Raiskaustrauman vaikutus uhrina toimimiseen oike- usjärjestelmässä” - pohdi ja kirjoita oman elämäsi ai- kana olleita yhty- mäkohtia seksuaa- liseen väkivaltaan	retriitissä: - luentomonis- teet retriitin jäl- keen: - luentomonis- teet ja koonti - linkkejä net- tisivuille, joista löytyy tietoa perheväkival- taa kosketa- vasta lainsää- dännöstä toimistoille lä- hetetty: - Jussi –työ. Kokemuksia miesten kanssa tehdystä per- heväkivaltaa ehkäisevästä työstä (raport- ti).
	Sovittelija: - ymmärtää seksuaalisen väkivallan vai- kutuksen uh- riin ja hänen käyttäytymis- seen -osaa soveltaa tietoa käytän- nön sovitteluti- lanteessa	- seksuaalinen hyväksikäyttö ja väkivalta /psykologi Riitta Raijas Yhdessä käsi- teltävät asiat: - käytännön a- siat - väliarviointi - kehittämisen etenemisen /projektisuun- nittelija Leena Marila ja kehittämis- päälikkö Kirsi Mustonen	luento keskus- telua		

Leo Nyqvist 2001: ”Väkivalta parisuhteessa”, ”Sukupuolistuneet valtakäsitykset” ja ”Miesten asiakkuusprosessi” , teoksessa Väkivaltainen parisuhde, asiakkuus ja muutos. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 28.

Riitta Raijas 2001: ”Raiskaustrauman vaikutus uhrina toimimiseen oikeusjärjestelmässä”, Oikeus 2001 (30) ; 3: 357-365

Ihalainen Jukka, Pennanen Matti, Rytönen Timo ja Varjonen Panu (toim) 2000. Jussi –työ. Kokemuksia miesten kanssa tehdystä perheväkivaltaa ehkäisevästä työstä. Ensi- ja turvakotien liitto

Linkit: www.poliisi.fi, ajankohtaista, julkaisut, 2001, poliisitoimin-
nan yhteydessä kohdattava perheväkiväkivalta (6/2001)

Jakso	tavoitteet	aiheet / koulutajat	menetelmät	etätehtävät	muu materiaali
V) 26.-27.4.2003 Perheväkivalta yhteiskunnallisesta näkökulmasta	sovittelija - tietää perheväkivallan kanalta tärkeät palvelut - toimii yhteistyössä paikallisen sovittelutoimiston ja palvelujärjestelmän kanssa	Helena Kippo-Pohjanvirta Paikkakuntien palvelujärjestelmät (verkoituminen) ja sovittelijoiden yhteinen dialogi asiakkaan kanssa hoitoon motivoimisessa	Luento Keskustelua	1.Kartoita oman paikkakuntasi palvelut, joissa työskennellään läheissuhdeväkivallan uhrin, tekijöiden sekä lasten auttamiseksi. Selvitä lisäksi, mitkä ovat näiden palvelujen sisällöt. Pohdi myös, miten sovittelu mie-	Retriitistä: luentomateriaali monistettuna
	Sovittelija - on tietoinen perheväkivaltaa koskevas- ta keskeisestä lain- säädännöstä	Riitta Silver / Tukinainen Perheväkivaltaa koskeva keskeinen lain- säädäntö Yhdessä käsiteltävät asiat: Perheväkivallan sovittelu- prosessin luonnos	Luento Keskustelua Keskustelu prosessin luonnoksesta sekä prosessiin sisältyvistä asioista	lestäsi täydentää jo olemassa olevia palveluja. 2. Pohdi, mitkä lakiin liittyvät asiat perheväkivallan sovit- telussa tuottavat ongelmia ja/ tai mistä lakiasioihin liit- tyvistä seikois- ta perheväki- vallan sovitte- lun osapuolet usein kysyvät sovittelijoilta. Mikä on epäselvää ja vaatii täsmennystä perheväkival- lan sovittelus- sa? Prosessin kommentointi etätehtävänä 23.5. mennessä	Retriitistä: luentomateriaali monistettuna Prosessin uusi luonnos sovitteli- joille ja toimis- toille

Häpeä vaientaa väkivallan uhrin. Artikkelin (Super 3-2003) Marita Husson (2003) väitöskirjasta Parisuhdeväkivalta sovittelijoille.

Jakso	tavoitteet	aiheet / kouluttajat	menetelmät	etätehtävät	muu materiaali
VI) 4.-5.10.03 Yhteenveto	Yhteenveto koulutusprosessista ja perheväkivallan sovitteluprosessin malli Käsitellään projektin tuoksia ja saadaan vielä esiin sovittelijoiden näkemyksiä. Käydään läpi sovitteluprosessin kriittisiä ja pulmallisia kohtia.	TM, työyhteisökouluttaja Sisko Karinen ”Hyvästä paremmaksi – tähän on tullu”	Toiminnalliset menetelmät	Perehtyminen perhe- ja lähisuhdeväkivallan sovittelun toimintamallin luonnokseen. Mitkä ovat keskeisimmät oivallukset, joita olet projektin aikana saanut perheväkivallan sovittelusta? Mitkä asiat perheväkivallan sovittelusta ovat vielä keskeneräisiä ja vaativat täsmennystä. Ovatko toimintatapaasi perheväkivallan sovittelussa muuttuneet projektin aikana? Miten? Miksi?	Ennen retiriittiä: Perheväkivallan sovitteluprosessin luonnos Verkostotyö paikkakunnilla Retiriitin jälkeen: kooste päivästä
	Muodostetaan käsitys kehittämisprojektin mahdollisuuksista ja rajoista toiminnan kehittämisessä.	Kehittämiskonsultti Paa-vo Viirkorpi ”Kehittämisprojektin mahdollisuudet ja rajat.	Luento Keskustelua		Retiriitin jälkeen: Luentomateriaali
	Päätetään koulutusprosessi juhlavammassa merkeissä	Toimitusjohtaja Marita Ruohonen, Ensi- ja turvakotien liitto ry Kehittämispäällikkö Kirsi Mustonen Projektisuunnittelija Leena Marila-Penttinen			

Kirjallisuusluettelo täydennettynä sovittelijoille.

Sovittelutoimistoille: kooste retiriitistä.

Sovittelutoimistoille julkaisu: Kotona turvassa. Katkaise väkivallan kierre. Pekka Huhtalo, Jarkko Kuhanen, Eero Pyykkö. Suomen Mielen-terveysseura. SMS-Tuotanto Oy. Helsinki 2003

Liite 4. Opastyöryhmän kokoonpano

Vs. kehittämispäällikkö Kirsi Mustonen, Ensi- ja turvakotien liitto
Projektisuunnittelija Leena Marila-Penttinen, Ensi- ja turvakotien liitto
(vuonna 2003)
Varatuomari Riitta Silver, raiskauskriisikeskus Tukinainen
Erityissosiaalityöntekijä Jaana Ylähollo, Helsingin sovittelutoiminta

Liite 5. Kutsu tutkimukseen osallistumiseksi

Helsinki ____/____2002

Arvoisa vastaanottaja

Olette osallistuneet Helsingin sovittelutoimiston järjestämään läheissuhdeväkivallan sovitteluun. Kysymyksessä on kokeilutoiminta, johon osallistuvat Helsingin, Vantaan, Tampereen ja Kokkolan kaupungin poliisi-, syyttäjä-, oikeus- ja sosiaaliviranomaiset.

Kokeiluun liittyy tutkimus- ja kehittämisprojekti "Perheväkivallan kohtaaminen sovittelussa", jossa ovat mukana Ensi- ja turvakotien liitto ry, Raiskauskriisikeskus Tukinainen ja Suomen Sovittelun tuki ry sekä Stakes. (Liitteenä projektia koskeva esite). Projektin päämääränä on selvittää rikos- ja riita-asioiden sovittelumenetelmän mahdollisuuksia ja rajoja läheissuhdeväkivaltajutuissa. Projektin yhteydessä tehtävästä tutkimuksesta vastaa Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus, Stakes. Tutkimus toteutetaan 1.8.2002 - 31.7.2004 välisenä aikana. Projektin tutkijoina toimivat dosentti, Vtt. Juhani Iivari ja TtM Aune Harju. Tutkijat ovat saaneet tutkimuksen toteuttamiseen asianmukaiset tutkimusluvut, joiden perusteella vain he saavat käsitellä tutkimusaineistoa ja heitä sitoo ehdoton vaitiolovelvollisuus.

Tutkimukseen liittyvää haastatteluaineistoa kootaan läheissuhdeväkivallan sovitteluun osallistuneilta sovittelun jälkeen ja noin vuoden kuluttua sovittelusta. Ensimmäiseen vaiheeseen osallistuminen ei velvoita osallistumaan toiseen vaiheeseen. Läheissuhdeväkivallan sovittelumenetelyn arvioimisen ja kehittämisen kannalta on äärimmäisen tärkeää saada tutkimuskäyttöön juuri Teidän mielipiteenne ja kokemuksenne läheissuhdeväkivallasta, sovittelun toteutumisesta ja sovittelun merkityksestä asianne käsittelyssä. Tutkimuksessa haastatellaan Teitä ja sovittelun toista osapuolta, kumpaakin erikseen. Toivomme, että voisitte suostua haastatteluun, vaikka tietäisitte, että toinen osapuoli ei siihen mahdollisesti suostuisikaan. Korostamme, että osapuolia haastatellaan erikseen eikä toiselle osapuolelle kerrota osallistumisestanne haastatteluun. Tutkimukseen osallistumisesta ei koidu teille ajankäytön lisäksi mitään haittaa, osallistumisenne ei myöskään vaikuta mitenkään asianne oikeusprosessiin.

Olemme täysin tietoisia, että tapaukseenne ja sen käsittelyyn voi liittyä arkaluontoisia, vaikeita ja mieluiten salassa pidettäviä asioita. Tästä syystä haluamme erityisesti korostaa, että haastatteluun suostuminen on vapaaehtoista ja haastattelu on ehdottomasti luottamuksellinen, teillä on myös oikeus luopua osallisuudestanne tutkimukseen missä tahansa tutkimuksen vaiheessa. Teidän nimenne eivät kä muutkaan henkilötiedot tule koskaan kenenkään ulkopuolisen tietoon. Teidän läheissuhdeväkivaltajuttuunanne koskevia tietoja ja haastattelussa antamianne tietoja tulemme käyttämään luottamuksellisesti ja nimettöminä. Tutkimusrekisteri koostaan nimettömänä ja säilytetään sekä hävitetään tutkimuksen päättymisen jälkeen Stakesissa tietosuojalain edellyttämällä tavalla. Rekisterin ylläpitämisestä vastaa Stakes. Stakes julkaisee tutkimuksesta raportin vuonna

2004, raportti kirjoitetaan sellaiseen muotoon, että ketään yksittäistä haastateltavaa ei tulla koskaan tunnistamaan.

Liitteenä on suostumuslomake, jolla kysytään Teidän suostumistanne tutkimukseen. Toivomme, että täyttäisitte lomakkeen ja palauttaisitte sen tutkijalle tämän kirjeen mukana seuraavassa palautuskuoressa, jonka postimaksu on jo maksettu. Saatuamme suostumuksenne, tutkija Aune Harju ottaa Teihin yhteyttä ja sopii lähemmin haastattelusta.

Tutkija Aune Harju haastattelee Teitä henkilökohtaisesti paikkakuntanne sovittelutoimistossa tai muussa haluamassanne paikassa ja Teille sopivana ajankohtana. Haastattelu kestää noin tunnin verran.

Mikäli haluatte tutkimuksesta tai haastattelustanne lisätietoja, vastaamme mielellämme kysymyksiinne. Yhteystietomme ovat ohessa

Ystävällisin terveisin

Juhani Iivari
Vtt., dosentti
Tutkimuksen johtaja
Stakes
Lintulahdenkuja 4
00530 Helsinki
kaupunki
Puh. 040-5567 302
juhani.iivari@stakes.fi

Aune Harju
Terveystieteiden maisteri
Tutkija
Stakes
Lintulahdenkuja 4
00530 Helsinki
Puh. 09-3967 2081
aune.harju@stakes.fi

Jaana Ylähollo
Sovittelusta vastaava
Sovittelutoiminta
PL 8630
Toinen Linja 4 G
00099 Helsingin
Puh. 09-3104 3517
jaana.ylahollo@hel.fi

Liite 6. Sovittelun osapuolten teemahaastattelun teemat

- 1. Taustatiedot**
- 2. Läheissuhdetta koskevat tiedot**
- 3. Väkivaltahistoria**
- 4. Tämän väkivalta-/sovittelujutun tausta/tapahtumakuvaus**
- 5. Kokemukset väkivallan vaikutuksista ja väkivallasta selviytymisestä**
- 6. Sovittelua edeltävä vaihe**
- 7. Sovittelu**
- 8. Sovittelun jälkeinen vaihe**
- 9. Avun hakeminen läheissuhdeväkivaltaan**

Liite 7. Sovittelijoiden haastatteluteemat

Sovittelijan taustatiedot.

Vapaaehtoistyön/sovittelijana toimimisen motiivit.

Perheväkivallan sovittelun periaatteet, tavoitteet ja sisältö.

Sovitteluun ohjautuminen/rajaaminen.

Sovittelijan ja sovittelun osapuolten roolit.

Erillistapaamiset.

Sovitteluprosessi.

Sopimusten seuranta.

Perheväkivallan sovittelukäytäntöjen kehittäminen.

Kokemukset kehittämishankkeesta.

Käsitykset perheväkivallan sovittelun mahdollisuuksista ja rajoista.

Liite 8. Tiedonkeruulomake sovitteluistunnoista

PERHEVÄKIVALLAN KOHTAAMINEN SOVITTELUSSA

Arviointitutkimuksen tiedonkeruu perheväkivaltasovitteluista

Sovittelupari _____

Kaupunki: Helsinki/Vantaa/Tampere/Kokkola (pyyhi tarpeeton yli)

1. Sovittelutapauksen rikosilmoitusnumero _____

2. Kuka ohjasi osapuolet sovitteluun? (ympyröi oikea vaihtoehto)

Syyttäjä

Poliisi

Itse

Omainen

Ystävä

Joku muu

4. Ovatko osapuolet läheissuhdeväkivallan sovittelussa (ympyröi oikea vaihtoehto)

Ensikertaa

Olleet aikaisemmin

5. Kuinka kauan läheissuhdeväkivalta on jatkunut ennen sovittelua?

_____ vuotta

_____ kuukautta

6. Onko läheissuhdeväkivalta pahentunut jatkuessaan?

1. Kyllä _____

2. Ei _____

Kysymykset (7-11) kartoittavat sovittelun suunnitteluvaihetta

7. Kuka otti yhteyttä sovittelun osapuoliin ennen varsinaista sovittelua? _____

8. Kuvaile lyhyesti, millainen ilmapiiri vallitsi yhteydenottotilanteessa _____

9. Oliko osapuolilla sovittelun suunnitteluvaiheessa erillistapaamisia?

1. Kyllä

2. Ei

Kuinka monta kertaa? _____

Miten erillistapaamiset toteutuivat _____

Rikosilmoitusnumero on tärkeä tieto tutkimukseen liittyvän muun tiedonkeruun kannalta

10. Kuvaile osapuolten halukkuutta sovitteluun _____

11. Osapuolista ilmenevät tunnetilat ennen sovittelua, esimerkiksi erillistapaamisissa (esim. uhka, pelko, ennakoasenteet, painostus, alistaminen, halukkuus sopimiseen, voimasuhteet, vallankäyttö, syyllisyys, syyllistäminen, turvallisuus, luottamuksellisuus, avoimuus) _____

Kysymykset (12-26) koskevat varsinaista sovittelutilannetta

12. Keitä sovittelussa oli läsnä?(osapuolet, lapsi, muu läheinen) _____

13. Mitä havaintoja teitte osapuolten tuntemuksista, tavoista, yksimielisyydestä sovittelutilanteessa?

---

15. Oliko jompikumpi sovittelijoista johtava sovittelija, jos oli, niin kumpi _____

---

16. Vastasivatko osapuolten kuvaukset lähisuhdeväkivallasta toisiaan? (ympyröi oikea vaihtoehto)

Kyllä

Ei

17. Jos vastasitte edelliseen kysymykseen ei- vaihtoehdolla, kertokaa miten kuvaukset poikkesivat toisistaan? _____

---

18. Kuinka monta sovittelutapaamista tapauksessa oli? _____

19. Millä perusteella tapaamiskertoihin päädyttiin? _____

---

20. Kuvaile sovitteluneuvottelun/neuvottelujen ilmapiiriä (esim. jännittynyt, demokraattinen, tasavertainen, puolueeton)

---

21. Miten, missä asioissa ja mihin osapuolia ohjattiin sovittelutilanteessa? _____

---

22. Saivatko osapuolet asianmukaisen tiedon oikeuksistaan suhteessa rikosoikeusjärjestelmään? _____

---

23. Ottiko jompikumpi sovittelun osapuolista selkeästi vastuun lähisuhdeväkivaltatilanteesta?

Kyllä, kumpi osapuoli _____

Ei

24. Tuliko ilmi jotain odottamatonta sovittelun kuluessa? Jos, niin mitä? _____

---

25. Sopimukseen syntymiseen vaikuttavat seikat (ympyröi ne vaihtoehdot, jotka mielestäsi vaikuttivat)

Anteeksipyyntö

Taloudelliset tekijät

Halu jatkaa parisuhdetta

Lasten aseman turvaaminen

Painostaminen

Sukulaisten/läheisten vaikutus

Jokin muu syy, mikä _____

26. Mitkä olivat mielestänne vaikuttavat syyt, jos sopimusta ei syntynyt sovittelussa? _____

---

27. Kuka toteuttaa sopimuksen seurannan?

Sovittelija

Sovittelutoimisto

Joku muu, kuka _____

KIITOS VAIVANNÄÖSTÄNNE

Liite 9. Sovittelutoimistojen vastaavien työntekijöiden haastatteluteemat

Perheväkivallan sovittelun kehittämistyön tavoitteet ja tavoitteiden painopisteet.

Projektin toimintakonteksti projektin alussa, prosessin aikana ja projektin päättyessä.

Projektin eri toimijatahojen tavoitteet ja toimijoiden välinen yhteistyö.

Perheväkivallan sovittelusta käyty keskustelu hankkeen aikana ja sen vaikutus toimijatahojen näkemyksiin ja sitä kautta kehittämistyöhön.

Perheväkivallan sovittelun tila kokeilupaikkakunnilla projektin alkuvaiheessa.

Ohjaus- ja seurantaryhmän toiminta.

Yhteistyö kehittämistyöstä vastaavien kanssa.

Perheväkivallan sovittelijoiden koulutus ja työnohjaus.

Perhe- ja lähisuhdeväkivallan sovittelun toimintamalli.

Asiakasopas, sen tavoite ja toteutusprosessi ja lopputuotos sekä asiakasoppaan merkitys.

Perheväkivallan sovittelun verkostotyön kehittäminen.

Projektin päätös, tulokset ja vaikuttavuus.

Liite 10. Projektisuunnittelijoiden haastatteluteemat

Perheväkivallan sovittelun kehittämistyön tavoitteet ja tavoitteiden painopisteet.

Projektin toimintakonteksti projektin alussa, prosessin aikana ja projektin päättyessä.

Projektin eri toimijatahojen tavoitteet ja toimijoiden välinen yhteistyö.

Perheväkivallan sovittelusta käyty keskustelu hankkeen aikana ja sen vaikutus toimijatahojen näkemyksiin ja sitä kautta kehittämistyöhön.

Perheväkivallan sovittelun tila kokeilupaikkakunnilla projektin alkuvaiheessa.

Ohjaus- ja seurantaryhmän toiminta.

Yhteistyö sovittelutoimistojen kanssa.

Perheväkivallan sovittelijoiden koulutus ja työnohjaus.

Perhe- ja lähisuhdeväkivallan sovittelun toimintamalli ja sen kehittäminen.

Asiakasopas, sen tavoite ja toteutusprosessi ja lopputuotos sekä asiakasoppaan merkitys.

Perheväkivallan sovittelun verkostotyön kehittäminen.

Projektin päätös, tulokset ja vaikuttavuus.

Liite 11. Lähisuhdeväkivallan sovittelun hyvän käytännön malli

Seuraavassa esitetään tutkimustulosten perusteella laadittu lähisuhdeväkivallan sovittelun hyvän käytännön malli. Malli edustaa näyttöön perustuvaa käytäntöä (evidence - based - practice). Mallissa on piirteitä kansainvälisissä kokeiluissa saaduista kokemuksista, tutkimustuloksista ja sovelluksista sekä humanistisen sovittelun filosofiasta ja eettisistä periaatteista. Mallin taustalla on kehittämishankkeessa tuotettu toimintamalli ja siitä tutkimuksessa saatu palaute, mallia on edelleen kehitetty arviointitutkimuksen tulosten pohjalta. Mallissa ei käsitellä sovitteluun liittyviä juridisia kysymyksiä, juridisia ohjeita on sisällytetty kehittämishankkeessa laadittuun asiakasoppaaseen (Opas lähisuhdeväkivallan rikosasioiden sovittelua harkitsevalle, www.ensijaturvakotienlitto.fi). Hyvän käytännön malli ei pyri olemaan ainoa oikea tapa toimia, vaan sen tavoitteena on tuottaa asiakkaalle parhaaseen, ajan tasalla olevaan ja huolellisesti arvioituun tietoon perustuvia sovittelupalveluita.

1 Sovittelun arvot ja periaatteet

Lähisuhdeväkivallan sovittelun tavoitteena on väkivallan loppuminen. Sovittelussa osapuolet saavat mahdollisuuden kohdata toisensa, käsitellä väkivaltaa ja sen taustalla olevia tekijöitä. Sovittelijat auttavat keskusteluyhteyden syntymisessä, ja heidän läsnäolonsa, persoonallisuutensa ja asiantuntemuksensa helpottavat sovittelua. (vrt. Umbreit 2001, 5.) Sovittelu sijoittuu tuomioistuinprosessin ja sosiaalityön välimaastoon ja tarjoaa vaihtoehtoisen ratkaisumallin oikeusprosessille rinnakkaisena ja sitä täydentävänä, joskus sen korvaavana menettelynä. Sovittelun lähtökohtana on lähisuhdeväkivaltarikos.

Lähisuhdeväkivallan sovittelua ohjaa ihmisarvon kunnioittaminen. Väkivallan tekoa ei mitätöidä, vaan rikos tuomitaan moraalisesti, osapuolia syyllistämättä tai tuomitsematta. Eettisinä periaatteina ovat myös oikeudenmukaisuus, itsenäisyys ja elämän hallinta, asiakkaiden osallisuuden vahvistaminen, väkivallan vastustaminen sekä yksityisyyden ja itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen. Osapuolten vapaaehtoinen osallistuminen sovitteluun varmistetaan ja turvataan. Sovittelussa huolehditaan uhrin turvallisuudesta ja varmistetaan, että uhrilla on voimavaroja sovittelutapaamisiin. Sovittelussa kiinnitetään huomio osapuolten oikeusturvaan, puolueettomuuteen ja osapuolten tasapuoliseen kohtaamiseen.

Sovittelussa järjestetään mahdollisuus useampaan istuntoon, jotta osapuolille jää tilaa kokemusten ja tunteiden ilmaisulle sekä sovittelun tavoitteiden ja merkityksen pohdinnalle. Sovittelussa luotetaan siihen, että ihmisellä on halu elää sovussa läheistensä kanssa, tätä pyrkimystä tuetaan ja luotetaan aidon sovinnon eheyttävään vaikutukseen. Osapuolet päättävät itse lähisuhteen tulevaisuuden suunnasta. Sopimukseen pääseminen ei ole itsetarkoitus, sovittelu on mahdollista keskeyttää, jos edellytyksiä ei ole.

2 Sovitteluun ohjaaminen ja sovitteluun tulevien juttujen rajaaminen

Tutkimuksen hypoteesina eli oletuksena oli:

Lähisuhdeväkivallan sovitteluun valikoituminen ja sovitteluintervention soveltuvuus tulee arvioida tapauskohtaisesti syyttäjän, sovitteluhenkilöstön ja lähisuhdeväkivallan erityisasiantuntijan kanssa yhteistyössä muodostamalla sovitteluprosessin edetessä tapauksen erityispiirteet ja olosuhteet huomioon ottava prosessuaalinen diagnoosi. Diagnoosin perusteella päätetään vaihe vaiheelta, millaisia interventioita kussakin tilanteessa tarvitaan osapuolten auttamiseksi.

Tutkimustulosten perusteella ei voida esittää kategorisia kriteereitä sille, keitä ja millaisia tapauksia sovitteluun lähetetään. Sovittelun onnistumisen kannalta on oleellista, että jokaisen tapauksen ainutlaatuisuus selvitetään ja jutun soveltuvuus arvioidaan tapauskohtaisesti, ei rikosoikeudellisin luokituksin.

Sovittelu voi sopia erilaisiin lähisuhdeväkivallan konteksteihin, siksi osapuolten erillistapaamiset ja syyttäjä- tai poliisiviranomaisten, sovitteluhenkilöstön, lähisuhdeväkivallan erityisasiantuntijan ja sovittelun asiakkaiden kanssa tehtävä prosessuaalinen diagnoosi on tarpeen. Syyttäjä tai poliisiviranomainen valikoivat lähisuhdeväkivallan sovitteluun lähetettävät tapaukset. Myös sosiaaliviranomaiset tai asianosaiset itse voivat tehdä sovittelualoitteen. Seksuaalirikoksia ei lähetetä sovitteluun. Juttujen valikoinnissa tarkastellaan lähisuhdeväkivaltarikosten soveltuvuutta sovitteluun uhri-, tekijä-, perhe- ja olosuhdekriteerien perusteella.

Sovittelun mahdollisuuksia on tarkoin pohdittava vakavissa lähisuhdeväkivaltarikoksissa, joihin voi liittyä pitkittynyttä, monimuotoista ja kietoutunutta väkivaltaa. Näihin liittyy usein uhrin vaikeaa traumatisoitumista tai voimavarojen vähäisyyttä. Monimutkaisiin väkivaltilanteisiin voi liittyä myös rikoksesta epäillyn traumatisoituminen ja moniongelmaisuus, jolloin osapuolet eivät hyödy lyhyestä sovitteluprosessista. Sovittelun mahdollisuudet voivat olla rajalliset tilanteissa, joihin liittyy hyvin monimutkaiset ihmissuhteet, joissa on pitkään jatkuneita vaikeuksia ja taustalla psykodynaamisia ongelmia.

Sovittelun edellytyksiä pohdittaessa ongelmallisia voivat olla myös tilanteet, joihin liittyy muita kuin sovittelun piiriin kuuluvia vakavia rikoksia tai esimerkiksi yritysjuridiikkaa, joihin sovittelijoiden osaaminen ei ulotu. Sovittelutoimisto selvittää, liittyykö sovitteluun johtaneen rikoksen yhteyteen muita rikoksia, voiko niillä olla vaikutusta osapuolten neuvotteluasemiin ja riittääkö sovittelijoiden asiantuntijuus jutun sovitteluun.

Prosessuaaliseen diagnoosiin kuuluu sen arvioiminen, mitkä ovat sovittelun motiivit, aikaisemmat väkivaltakokemukset, uhrin voimavarat ja mahdollisuudet tasavertaiseen kohtaamiseen, mitä osapuolet kertovat tapahtuneesta, myöntääkö tekijä tapahtuneen väkivallan, ovatko he motivoituneita jatkotyöskentelyyn ja millaisia odotuksia heillä on suhteen tulevaisuudesta. (vrt. Presser & Lowenkamp 1999.)

Esitutinnan jälkeen sovittelualoite lähetetään sovittelutoimistoon, joka ottaa yhteyttä osapuoliin, varmistaa sovitteluhalukkuuden ja keskustelee sovittelun ajankohdasta siten, että osapuolet saavat aikaa harkita sovittelua. Jos osapuolilla on motivaatio ja vapaa tahto sovitteluun, odotus-

aikaa ei saa pitkittää niin, että epätietoisuus tuottaa ylimääräistä ahdistusta. Sovitteluun ohjattaessa on varmistuttava siitä, että osapuolet ovat saaneet riittävästi tietoa sovittelusta ja katsovat sovittelun sopivaksi vaihtoehdoksi. Koko prosessin ajan on huolehdittava osapuolten vapaaehtoisuudesta. Ennen prosessin jatkamista on varmistuttava siitä, että asianomistajalla on voimia ja halua tekijän kohtaamiseen, omista kokemuksistaan ja tarpeistaan puhumiseen, että hän tuntee olonsa turvalliseksi sovittelussa tai sovittelun keskeytyessä.

3 Tieto sovittelusta

Sovittelusta tiedottamista tulee lisätä sekä yleisellä tasolla että kunkin tapauksen kohdalla. Lähettävät viranomaiset antavat suullista ja kirjallista tietoa sovittelua harkitseville osapuolille. Tietoa tulee olla saatavilla kirjastoissa, poliisilaitoksilla, oikeusaputoimistoissa ja sosiaali- ja terveydenhuollon palvelupisteissä ja lähisuhdeväkivaltatyötä tekevissä järjestöissä. Alustava tieto sovittelusta annetaan poliisitutkinnan yhteydessä sekä asianomistajalle että rikoksesta epäillylle. Lisätietoa asianosaiset saavat sovittelualoitteen yhteydessä ja aina tarvittaessa. Lähettävän viranomaisen nimi ja yhteystiedot annetaan asianomistajalle ja rikoksesta epäillylle. Asianosaisilla tulee olla riittävästi tietoa sovittelun tavoitteista, sisällöstä, menetelmistä, sopimuksista, oikeusturvasta ja sovittelun vaikutuksista/merkityksestä rikosoikeusprosessissa.

Osapuolille on tiedotettava myös siitä, että he voivat edetä suoraan tuomioistuinprosessiin. Osapuolille ei saa antaa epärealistisia odotuksia sovittelusta, on varauduttava siihen, että sovittelussa ei päästä sopimukseen. Heille tehdään tiettäväksi, että sovittelussa heitä ei vastuuteta tai syyllistetä toisen eheytymisestä tai kuntoutumisesta. Osapuolilla tulee olla tieto siitä, että sovittelusta asia palautuu aina syyttäjän syyteharkintaan.

4 Sovittelijoiden valinta

Sovittelutoimisto valitsee lähisuhdeväkivallan sovittelijat osaamiskriteerien ja henkilökohtaisen soveltuvuuden perusteella. Lähisuhdeväkivallan sovittelussa sovittelijat toimivat mies- naissovittelijaparina, mikä mahdollistaa sovittelussa eri sukupuolten näkökulman huomioon ottamisen ja luo turvallisuutta. Työparityöskentelyssä sovittelijat saavat vertaistuen ja voivat tehdä ”jälkipuinnin” istunnon jälkeen.

Sovittelijoilla tulee olla sovittelijan peruskurssin jälkeinen erityiskoulutus lähisuhdeväkivallan sovitteluun. Lähisuhdeväkivallan sovittelijoille on eduksi, jos heillä on ammatillinen koulutus ja työkokemus sosiaali- tai terveysalalta tai vapaaehtoistyöstä perheiden kanssa. Lähisuhdeväkivallan sovittelijoilla tulee olla peruskurssin jälkeen kokemusta väkivaltarikosten sovittelusta. Sovittelijoiden tulee osallistua täydennyskoulutukseen ja työnohjaukseen osaamisen ylläpitämiseksi ja oman jaksamisen tukemiseksi. Heillä tulee olla vuorovaikutus- ja neuvottelutaitoja ja riittävästi elämäkokemusta ja kykyä erilaisten ihmisten kohtaamiseen. Sovittelijoiden tulee kyetä toimimaan tahdikkaasti, hienotunteisesti ja asiakaslähtöisesti kaikissa tilanteissa. Sovittelijoilla tulee olla valmius itse arvioida toimintaansa ja ottaa vastaan palautetta työstään sekä kyky tunnistaa ja kriittisesti tarkastella omia asenteitaan ja vastatunteitaan, joita lähisuhdeväkivalta herättää.

Työn motiivi ei saa olla omien ongelmien läpikäyminen auttamistyössä. Lähisuhdeväkivallan sovittelijoiksi valittavien oman elämän tulee olla tasapainossa. Sovittelutoimistojen tulee pyrkiä varmistamaan, että sovittelijoiksi valituilla ei ole käsittelemättömiä uhritumis - tai väkivaltaongelmia.

5 Vapaaehtoissovittelijan vastuu

Sovittelijat toimivat puolueettomina vapaaehtoistyöntekijöinä ja sitoutuvat vapaaehtoistyössään vaitiolovelvollisuuteen. Sovittelijoiden vastuulla on osaltaan selvittää sovitteluun osallistuville oikeusturvaan liittyvät kysymykset. (HE 10.5.2004.) Vapaaehtoissovittelijoilla on vastuu toiminnan laadusta, sovittelun toimintaperiaatteiden noudattamisesta, oman osaamisen ylläpitämisestä ja osallistumisesta sovittelijoiden työnohjaukseen ja täydennyskoulutukseen. Osaamisen jatkuvuus ja hyvät käytännöt turvataan siten, että kokeneet sovittelijat mentoroivat uusia sovittelijoita toimien heidän kanssaan työpareina. Sovittelijat ovat vastuussa sovittelu-toimistolle ja asiakkailleen työstään.

Vapaaehtoissovittelijoiden tulee toimia kiinteässä yhteistyössä sovittelutoiminnasta vastaavien työntekijöiden kanssa. Vapaaehtoissovittelija ei voi käyttää työssään sellaisia vaihtoehtoisia menetelmiä, jotka eivät ole ammatillisesti hyväksyttyjä ja sovittelutoimiston tiedossa. Vapaaehtoissovittelijoiden toiminta on luottamuksellista, eivätkä he saa paljastaa sovitteluun rikokseen tai sen sovitteluun liittyviä tietoja tai sovittelussa esille tulleita asioita. Heidän tulee hakea neuvoja ja tukea sovittelusta vastaavilta ammattihenkilöiltä. Osapuolten kesken sovitaan, että sovittelijoita ei kutsuta todistajiksi tuomioistuimessa. (HE 10.5.2004.)

Mikäli lähisuhdeväkivallan osapuolilla on lapsia, lasten turvallisen kasvuympäristön varmistaminen ja lastensuojelutoimenpiteiden käynnistäminen ovat sovittelutoimiston vastuulla. Mikäli lastensuojeluasiat ilmenevät prosessin aikana, sovittelijat ottavat yhteyttä sovittelutoimistoon, joka hoitaa viranomaisyhteistyön. Lastensuojelulain ilmoitusvelvollisuus koskee sovittelijoita.

6 Sovitteluprosessin käynnistäminen

Sovittelutoimisto harkitsee, valikoi ja valmistelee osapuolten sovitteluun osallistumisen vapaaehtoisuuden, motivaation, tasavertaisuuden, oikeudenmukaisuuden sekä asiakaslähtöisyyden periaatteita noudattaen. Toimisto valitsee kuhunkin juttuun soveltuvat työparin. Saatuaan juttuun liittyvät esitutkintapöytäkirjat, tiedon jutun valmistelusta ja sovittelutoimiston ohjeistuksen, sovittelijat sopivat työnjaosta ja ottavat yhteyttä asianosaisiin. Yhteydenotossa he varmistavat, ovatko osapuolet halukkaita ja vapaaehtoisia sovitteluun, kuvaavat sovittelun kulun, kertovat erillistapaamisten merkityksestä ja sopivat erillistapaamiset.

Lähisuhdeväkivallan sovittelun motiivina tulisi olla aito pyrkimys muutokseen ja voimavarojen löytäminen, ei sovittelun kytkeminen rangaistuksen mittaamiseen. Mahdollisuus aitoon kohtaamiseen ja molempia osapuolia tyydyttävän sovinnon saavuttamiseen tuottaa suurimman hyödyn osapuolille, parisuhteelle, perheelle ja yhteiskunnalle. Vaikka sovitteluprosessi ei etenisi sopimukseen saakka, keskustelu sovittelijoiden ja

toisen osapuolen kanssa voi saattaa liikkeelle muutosprosessin ja antaa tilaa henkilökohtaiselle kasvulle ja vastuun ottamiselle.

7 Osapuolten erillistapaamiset

Lähisuhdeväkivaltatapauksissa tulee olla aina mahdollisuus erillistapaamiseen, jossa sovittelun edellytykset kartoitetaan. Jos edellytyksiä ei sovittelulle ole, ohjataan osapuolet tarvittaessa muun avun piiriin.

Erillistapaamiset ovat tärkeitä prosessuaalisen diagnoosin tekemiseksi. Sovittelijapari tapaa kummankin osapuolen erikseen. Erillistapaamiset voidaan toteuttaa niin, että miessovittelija tapaa miehen ja naissovittelija naisen. Tapaamisessa luodaan pohjaa luottamukselle, turvallisuudelle ja avoimuudelle. Osapuolilla on mahdollisuus esittää kysymyksiä ja pohtia vielä halukkuuttaan yhteiseen istuntoon. Tapaamisessa varmistetaan, että heillä on sovittelumotivaatio ja he tulevat sovitteluun ilman painostusta.

Erillistapaamisessa selvitetään väkivallan erilaiset kontekstit, elämäntilanteet, mahdolliset muut asiayhteyteen liittyvät rikokset, aikaisemmat väkivaltakokemukset ja niiden vaikutukset. Erillistapaamisessa keskustellaan asianomistajan aikaisemmista väkivallan kokemuksista ja pyritään kartoittamaan posttraumaattisen stressin tai taustalla olevien käsittelemättömien väkivallan kokemusten mahdollisuus, mikä voi heikentää tasavertaisen kohtaamisen toteutumista sovittelussa. Jos taustalla on aikaisempaa traumatisoitumista, sovitteluun osallistumista on pohdittava tarkkaan ja ohjattava asianosaiset hakemaan ammattiapua. Erillistapaamisissa keskustellaan henkilökohtaisista ratkaisuksista, odotuksista ja suuntautumisesta tässä ihmissuhteessa.

Moniongelmaisissa ja vaikeissakin lähisuhdeväkivaltatapauksissa erillistapaaminen voi toimia selviytymisen tukemisessa, joten erillistapaamisen mahdollisuutta ei tule sulkea pois näissäkään tilanteissa.

Erillistapaamisissa keskustellaan, onko suhde päättynyt, päättymässä vai halutaanko sitä jatkaa. Selvitetään myös, halutaanko sovittelussa keskustella ja sopia rikoksesta, sen hyvittämisestä, vahinkojen korvauksista ja "rauhan säilyttämisestä" vai laajemmin ihmissuhteesta. Erillistapaamisissa selvitetään, onko väkivaltatapahtuman osapuolilla keskusteluyhteys ja haluavatko he jatkaa asioiden käsittelyä yhdessä tai erikseen. Jos he jatkavat suhdetta, keskustellaan siitä, onko heillä halua hakeutua auttamisjärjestelmiin suhteen kriisissä/väkivallan teon jälkeen ja etsiä ratkaisuja ongelmiin. Tavoitteena on osapuolten voimaantumisen ja selviytymisen tukeminen. Sovittelussa ohjataan osapuolia hakemaan tarvittaessa apua lasten aseman turvaamiseksi.

Erillistapaamisissa keskustellaan syntyneistä vahingoista, korvausvaatimuksista ja rangaistusvaatimuksesta tai mahdollisesta osasopimuksesta. Alustavasti voidaan pohtia, millaisia asioita sopimukseen sisältyy. Asianosaiset voivat tehdä muistiinpanoja toivomuksistaan.

Erillistapaamisissa on mahdollisuus kertoa, liittyikö väkivaltarikokseen seksuaalista väkivaltaa. Sovittelussa voi tulla esiin seksuaalista väkivaltaa ja seksuaalisten tekojen kokemista väkivallaksi. Seksuaalisuus kietoutuu usein muihin väkivallan ilmenemismuotoihin, ja seksuaalisen väkivallan määrittäminen ja kokeminen voi vaihdella. Seksuaalista väkivaltaa ei sovittelussa voida hyvittää tai korvata. Seksuaalisesta väkivallasta keskustelu ei ole tabu, keskustelun kieltäminen korostaa vaikenemi-

sen kulttuuria. Sovittelua voidaan uhrin tavoitteiden, turvallisuuden tunteen ja voimavarojen mukaan jatkaa muilta osin, kunhan asiasta on varmistuttu erillistapaamisissa. Suhteissa, joihin on muun väkivallan ohella liittynyt seksuaalista väkivaltaa, sovittelun korjaavat ja voimaannuttavat mahdollisuudet voivat olla heikentyneet. Oleellista on ohjata osapuolet sovittelusta muun avun piiriin ja toimia erityisesti uhrin selviytymistä tukien. Uhrille on kerrottava mahdollisuudesta tehdä seksuaalisesta väkivallasta rikosilmoitus.

Erillistapaamisessa sekä asianomistaja että rikoksesta epäilty voivat vapaasti kertoa rikoksesta, väkivallan kokemuksistaan, väkivallan seurauksista ja tunteistaan, kuten peloista ja syyllisyydestä. Erillistapaamisessa sovittelijat varmistavat kummankin osapuolen oikeusturvaan liittyvät asiat. Neuvottelutilanteissa osapuolilla voi olla tarve kuvata tapahtumia itselle edullisessa valossa ja torjua itselle epäedulliset asiat. Sovittelussa ihmissuhdepelit voivat paljastua. Myönteinen ilmapiiri ja erillistapaamiset usein vapauttavat vääristä puolustusasemista.

Erillistapaamisissa varmistetaan, onko väkivaltaa ollut aikaisemmin tai rikosilmoituksen jälkeen. Samoin sovittelijat kuulevat asianosaisten näkemykset suhteen tulevaisuudesta. Selvitetään myös, että tekijällä ei ole taustalla muuta rikollisuutta, aikaisempaa traumatisoitumista tai vaikeaa moniongelmaisuuksia. Sovittelijan tulee arvioida tekijän motiiveja, halua ottaa vastuuta ja pyrkiä tekonsa hyvittämiseen. Erillistapaaminen antaa sovittelijoille taustatietoja prosessuaaliseen diagnoosiin. Näin voidaan paremmin turvata molempien puolueeton ja tasapuolinen kuuleminen.

8 Sovittelualoitteen hylkääminen ja prosessin keskeyttäminen

Mikäli prosessin aikana sovittelutoimisto tai sovittelijat arvioivat, että jutussa ei ole sovittelun edellytyksiä, sovittelualoitteesta neuvotellaan lähettävän viranomaisen kanssa ja juttu palautetaan syyteharkintaan. Sovitteluprosessi voidaan keskeyttää missä tahansa prosessin vaiheessa, jos sovittelun edellytyksiä ei ole. Osapuolten tulee olla tietoisia keskeytyksen mahdollisuudesta.

Sovittelutapaamisten aikana voi tulla esiin asiakkaiden mielenterveys- ja päihdeongelmat, jotka vaikeuttavat osapuolten tasavertaista sovittelusetelmaa, kykyä vastuun ottamiseen, sopimusten tekemiseen ja niihin sitoutumiseen. Mielenterveys- ja päihdeongelmien vaikutuksen arviointi sovittelusetelmiin kuuluu tapauskohtaisen diagnoosin tekoprosessiin. Vapaaehtoissovittelijoiden voi olla vaikea arvioida sopimusoikeuden soveltamista näissä tilanteissa, joten sovittelijoiden tulee konsultoida tarvittaessa sovittelutoimiston työntekijöitä, lähisuhdeväkivaltatyön asiantuntijaa tai muita yhteistyöverkoston asiantuntijajäseniä asiakkaan anonymiteetin rajoissa.

Sovitteluistunto siirretään, mikäli osapuolet tai jompikumpi tulee päihtyneenä sovitteluun. Sovittelun rajaamisen kannalta on ongelmallista, milloin voidaan katsoa, että ihminen on niin päihtynyt, että ei voi sovittella tai mikä on se mielenterveysongelman aste, jonka jälkeen ei enää voida ottaa sovitteluun. Tällöin sovittelijan kokemus, kyky tilannearviointiin ja mahdollisuus konsultaatioon auttavat oikeaan ratkaisuun.

Sovittelun edellytyksiä ei useinkaan ole, jos on syytä epäillä, että rikoksesta epäillyllä on koston ajatuksia, tai jos asianomistaja pelkää tekijän kohtaamista ja neuvottelua. Erillistapaamisissa keskustellaan peloista ja sovitteluvälityksestä. Pääsääntöisesti sovittelussa osapuolet kohtaavat kasvokkain. "Sukuladiplomatiassa", jossa neuvotellaan sovittelijan välityksellä, voi liittyä väärinymmärrysten ja tulkintojen vaaroja, jotka mutkistavat neuvotteluasetelmia.

Sovittelu keskeytetään, jos ilmenee pakottamista, uhkailua, ehtojen asettamista tai manipulointia. Painostuksen alla käydyt sovitteluneuvottelut ja tehdyt sopimukset eivät ole päteviä. Asianomistajaan ja perheenjäseniin kohdistuva uhka tulee selvittää erillistapaamisissa ja sovittelu-prosessissa. Sovittelun mahdollisuuksia ja rajoja tulee pohtia tilanteissa, joissa on monimutkaisia ihmissuhdeongelmia, osapuolet eivät halua puhua tapahtuneesta, tekijä ei myönnä tekoaan, ei osoita katumusta eikä haluaan hyvittää vahinkoja.

Sovitteluprosessi keskeytetään mm. tilanteissa, joihin väkivallan ohella liittyy vaikeaa moniongelmaisuutta sekä tilanteissa, joissa rikoksesta epäillyn sovittelumotiivi on oikeudenkäynnin välttäminen. Tällöin rikoksesta epäilty kiistää väkivallan teon, osapuolet ovat täysin eri mieltä tapahtumista ja vahingoista eikä yhteisymmärrystä hyvitys- tai vahingonkorvausmenettelyistä synny. Mikäli käy ilmi, että juttuun liittyy vakavia omaisuus- tai muita rikoksia, keskinäinen välikirjoitus, kostonhalu tai katkeruus, ei tasavertaisen sovittelun ja oikeusturvan toteutuminen ole mahdollista.

Sovittelun mahdollisuuksia on pohdittava tilanteissa, joissa vahingon kokonaisuus ja vahinkojen luonne ei ole ennustettavissa sovitteluhetkellä. Tällöin esimerkiksi hoito ja kuntoutus on kesken, hoidon jatkuessa voi tulla korjaavia leikkauksia, fysioterapiaa tai tapahtuneesta voi jäädä pysyvä haitta-aste tai vamma.

Mikäli sovittelussa ei päästä sopimukseen, kirjoitetaan syyttäjälle yhteenvedo. Osapuolet voivat laatia syyttäjälle oman lisäselvityksensä niin halutessaan.

9 Yhteistapaamiset

Sovittelussa rikostapahtuma käydään läpi, määritellään aiheutuneet vahingot ja sovitaan siitä, millä tavoin ne voidaan korvata tai hyvittää. Sovittelu pyrkii edistämään vastuun ottamista. Kun sovitteluun kuuluu useampi tapaaminen, asianosaiset saavat aikaa työskennellä itsensä ja asian kanssa. (vrt. Pelikan 2000, www.restorativejustice.org.) Sovittelija ei tue riippuvuutta sovittelijasta.

Sovittelun edellytyksenä on, että tekijä myöntää väkivallan, on valmis kuulemaan uhrin kertomuksen väkivallasta ja sen vaikutuksista, osoittaa katumusta, ottaa vastuun teoistaan ja niiden seurauksista ja osoittaa halua pyrkiä väkivallattomuuteen tulevaisuudessa. Nämä ovat uhrin selviytymiselle merkityksellisiä. Anteeksiantaminen ja psyykkisen hyvityksen kokeminen ovat yksilöllisiä ja ajassa eteneviä prosesseja, joita sovittelussa ei voida mekaanisesti tuottaa, niille voidaan kuitenkin antaa mahdollisuus. (vrt. Edward & Haslett 2004, www.restorativejustice.org.)

Sovittelutapaamiset järjestetään yleensä sovittelutoimistossa. Yhteistapaamisissa voi olla voimakas tunnelataus, joka sovittelijoiden tulee ot-

taa huomioon ja antaa tunteiden ilmaisulle ja käsittelylle tarvittava, fyysisesti ja psyykkisesti turvallinen tila. Tunteiden purkaminen sovittelussa voi vapauttaa suhteeseen sitovista syyllisyyden siteistä. Toisen kuuleminen voi auttaa oman käyttäytymisen tunnistamisessa. Turvallisuuden kannalta on hyvä, että sovittelussa pidetään taukoja, jos psyykkinen jännite kasvaa.

Yhteistapaamisissa osapuolet ja sovittelijat voivat etsiä sovittelijan tuella tilanteeseensa parhaita ratkaisuja. (vrt. Pelikan 2000, www.restorativejustice.org.) Yhteistapaamisten määrä arvioidaan tarpeen mukaan, prosessiin saattamisen vuoksi dialogi-istuntoja tulisi olla enemmän kuin yksi, ja tapaamisten välille jätetään aikaa käsitellä esiin tulleita asioita. Asiakkaat itse määrittävät sovittelun tavoitteet. Sopimus ja yhteisymmärrykseen pääseminen eivät ole ehdoton tavoite, oleellisempaa on tapahtuneen käsittely ja väkivallattomaan tulevaisuuteen suuntaaminen. Sovittelun tavoitteena on voimaantuminen, tilanteen tiedostaminen ja elämäntilanteeseen soveltuvien ratkaisujen löytäminen. Painostusta, alistamista, solvaamista ja vallankäyttöä ei hyväksytä. Rikoksesta epäilty voi esittää anteeksipyyntöä tai pahoittelun, jos hän on siihen valmis ja jos osapuolet kokevat sen merkityksellisenä.

Sovittelun edellytyksenä on, että uhrilla on halua ja voimia kokemus- tensa, tarpeidensa ja toiveidensa esilletuomiseen sovittelussa. Uhrin kannalta on oleellista, että hänen on turvallista käydä läpi kokemuksiaan ja tulla kuulluksi. Uhrin tulee olla valmis kuulemaan myös tekijän kertomus väkivaltatapahtumista ja sen motiiveista. Sovittelijat turvaavat istunnoissa fyysisen ja psyykkisen turvallisuuden. Uhri tulee kokea olevansa turvassa silloinkin, kun hän ei suostu sovitteluun tai sopimukseen, haluaa keskeyttää sovittelun ja viedä asian oikeuteen. Uhrin ja lasten turvallisuuden kiinnitetään huomiota sovitteluprosessin päättyttyäkin. Tekijän kertomuksen kuuleminen ja mahdollisuus kysymysten esittämiseen tekijälle voivat olla uhria voimaannuttavia. Uhria ei tule vastuuttaa tekijän kuntoutumisesta.

Osapuolet ovat aktiivisina sovittelussa. Osapuolten halu keskustella suhteestaan on aina selvitettävä, sillä esimerkiksi suhteen jo päättyttyä osapuolet eivät aina ole halukkaita käsittelemään suhdettaan. Osapuolilla on oikeus tukihenkilöön sovitteluistuntojen aikana, he saavat myös konsultoida juridiikan asiantuntijaa.

Usein lähisuhdeväkivaltarikokseen kietoutuu ihmissuhteen ristiriitaisia ulottuvuuksia, tällöin sovittelu ideologiansa mukaan tarjoaa mahdollisuuden puhua tilanteesta rikosta laajemmin. Sovittelun aikana voi ilmetä esitutinnan ulkopuolella olevia asioita, joista voidaan sovittelussa keskustella siinä määrin kuin ne liittyvät sovittelutehtävään ja osapuolet haluavat. Sovittelu ei ole perheasioiden sovittelua eikä terapiaa, vaikka sillä voi olla terapeutista merkitystä. Sovittelijat rajaavat keskustelua tavoitteiden suuntaisesti. Sovittelussa keskustellaan aina avun tarpeesta ja annetaan tietoa auttamistahoista. Vaikka suhde päättyykin, väkivallan katkaisuojselmiin hakeutuminen on perusteltua, koska väkivallan uusiminen seuraavissa suhteissa on mahdollista.

10 Sopimukset

Sopimukset laaditaan sopimusoikeutta ja -vapautta noudattaen, osapuolia kuunnellen. Sopimusten tarkoitus ei ole sitouttaa osapuolia vastentahtoisesti suhteen jatkamiseen. Sopimus voi olla turvaamassa suhteen väkivallattomuutta tai väkivallatonta eroa. Sopimusten tulee perustua osapuolten vapaaehtoisuuteen ja itse määrittämiin sitoumuksiin eikä niihin saa sisältyä painostusta. Sopimusten tulee olla avoimia, selkeitä, realistisia, kohtuullisia ja oikeudellisesti päteviä. Sopimukseen rajataan vain ne asiat, joista molemmat osapuolet haluavat sopia. Sopimukset voivat olla myös osasopimuksia.

Osapuolet rakentavat vastuullisesti sopimuksen sovittelijoiden ohjauksessa, sopimukseen kirjataan asiat, joista asianosaiset ovat keskustelleet ja joista he haluavat sopia. Sopimukset ovat tiivistelmiä yhteisymmärryksessä sovituista asioista, niihin kirjataan sopimuksen aihe, sisältö, sopija-osapuolet ja seurantamenettely, korvausvaatimukset, korvausten maksutapa ja aikataulu sekä se, luopuuko tai vaatikko asianomistaja rikoksesta epäilylle rangaistusta. Fyysisistä vahingoista ja kivusta ja särystä sovittaessa voidaan käyttää liikennevahinkolautakunnan ohjeistusta. Sopimus voi olla ehdollinen siten, että sopimus raukeaa, jos tekijä ei maksa korvauksia tiettyyn aikaan mennessä. Osapuolet voivat sisällyttää sopimukseen myös anteeksipyyntöä ja pahoittelun, ja ne voidaan kirjata sopimukseen. Anteeksiantamisella voi olla suuri merkitys eheytyksen tukemisessa ja positiivisten voimavarojen vapautumisessa. Anteeksipyyntöä tai -antamista ei edellytetä, mutta siitä keskustellaan sovittelussa.

Sopimuksissa tulisi ottaa huomioon tilanteet, joissa väkivallasta voi jäädä pidempiaikainen tai pysyvä vamma, jonka hoitaminen tai kuntouttaminen ei ole ajallisesti ennakoitavissa. Tällöin vahingonkorvausvelvollisuus tulisi määrittää kattavasti, ilman aikarajoitusta, jotta uhrille ei synny vammasta taloudellisia menetyksiä.

Käyttäytymissopimusten kirjaaminen sopimukseen on harkittava tilannekohtaisesti ja motiiveista keskustellen. Jos asianomistaja toivoo rikoksesta epäillyltä käyttäytymissopimusta, se voidaan kirjata sopimukseen, jos osapuolet haluavat siihen vapaasta tahdostaan sitoutua, ja jos sen voidaan katsoa palvelevan väkivallan ennalta ehkäisyä ja osapuolten hyvinvointia. Käyttäytymissopimusten tulee olla kohtuullisia, ne eivät saa olla oikeusturvaa tai moraalitunteita loukkaavia, ehdollistavia tai toista alistavia. Käyttäytymissopimusten täyttyminen jää pääosin osapuolten vastuulle, mutta seurannan tavoista voidaan myös sopia. Käyttäytymissopimus voi koskea molempia, esimerkiksi osapuolet luopuvat toistensa nimittelystä. Hakeutuminen auttamispalveluihin voidaan sisällyttää sopimukseen, jos asianosaiset pitävät sitä mielekkäänä ja sitä haluavat.

Osapuolilla on oikeus neuvotella asiantuntijan kanssa vahingonkorvauksista ennen sopimuksen allekirjoittamista. Yleiset oikeusaputoimistot ja yksityiset asianajajat ja lakimiehet antavat oikeudellista neuvontaa sovittelun kaikissa vaiheissa. Jos näkökannat muuttuvat eikä yhteisymmärrykseen päästä, sopimuksesta voi kieltäytyä. Sovittelijat tarkistavat vahingonkorvausten ja hyvitysten kohtuullisuuden.

Osapuolet ja sovittelijat allekirjoittavat sopimuksen, jonka sovittelu-toimisto lähettää syyttäjälle ja sovitteluun lähettäneelle viranomaiselle. Syyttäjä päättää asian viemisestä tuomioistuimeen tai syyttämättä jättä-

misestä. Sovittelussa saavutettu sopimus voi olla syyttäjälle peruste jättää syyte nostamatta. Tuomioistuimessa sovinto voi vaikuttaa rangaistuksen mittaamiseen. Jos poliisi on ollut sovitteluun lähettävänä viranomaisena, heille ilmoitetaan sovittelun tuloksesta, seurannasta ja sopimuksen täytymisestä.

Vaikka sopimus syntyy, luottamuksen palautuminen ja anteeksiantaminen vaativat aikaa. Jos suhde jatkuu, sovittelu voi olla alku yhteiselle työlle ulkopuolisen tuella. Jos suhde päättyy, osapuolet tarvitsevat usein aikaa ja ulkopuolista apua omien tunteiden ja kokemusten prosessoimiseen.

11 Sopimusten seuranta

Seurannalla pyritään tukemaan aitoa, väkivallattomaan muutokseen pyrkimistä. Sopimusten seuranta on tavallisimmin sovittelutoimiston vastuulla, mutta sovittelijatkin voivat toteuttaa seurannan joko yhteydenotoina tai seuraamalla vahingonkorvausten suorittamista. Seurannasta kysytään osapuolten mielipidettä. Seuranta liitetään sopimukseen ainakin vahingonkorvauksien ollessa kyseessä, jotta korvausten saanti turvataan. Seuranta voi tuoda lisäturvallisuutta ja jatkuvuutta tilanteissa, joissa osapuolet haluavat jatkaa suhdetta tai jäävät miettimään ratkaisua. Sovittelussa voidaan sopia myös ns. passiivisesta seurannasta, jolloin osapuolet voivat ilmoittaa sovittelutoimistoon, mikäli sopimus ei pidä. Seuranta -aika voi olla esim. 3-6 kk:n sopimuksen allekirjoittamisesta. Seurantatapa-, seuranta-aika ja seurannasta vastaava(t) henkilö(t) kirjataan sopimukseen.

12 Sovitteluprosessin päättäminen

Sovitteluprosessi päättyy sopimuksen toteutumiseen. Sopimus lähetetään syyttäväviranomaiselle välittömästi allekirjoittamisen jälkeen tai seurantaajan päätyttyä. Sovittelutoimisto neuvottelee tarvittaessa syyttäjän kanssa syyteharkinnan siirtämisestä siihen saakka, kun sopimuksen seuranta-aika on umpeutunut.

Sovittelijat tekevät yhteenvedon sovittelusta ja huolehtivat asiakirjojen salaisuudesta ja vaitiolovelvollisuudesta. Sovittelijoilla on mahdollisuus työnohjauksellisiin keskusteluihin ja sovittelutoimiston konsultaatioon. Sovittelun jälkeinen syyteharkinta on syyttäjällä. Sovittelu voi syytteestä huolimatta toimia oikeusprosessille rinnakkaisena vaihtoehtona ja tukea osapuolten selviytymistä ja muutoksen etsimistä.